אילוסטרירטע ירושלים עיר הקדש

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מעשיות פאַר אידישע קינדער

ערשטער בוך

ספעציעלע „מאָרגן־פרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

מעשיות פאר אידישע קינדער. ערשטעס בינד.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_q8s4

אינהאלט

ראָס מעסערעל 7
אויפ'ן פיעדעל 33
דער זייגער 63
דאָבטשוק 77
מתושלח 95
כפרות 113
דאָס פאָרפאַלק 127
פּעסעלי דעם רבינ'ס 155
באַשעפענ'ש 171
צער בעלי־חיים 191
בלומען 201
דער יונגסטער פון די מלכים 225
קדלת וקדשת 247

דאָס מעסערעל

אַ מעשה פּאַר אידישע קינדער.

געשריבען אין יאָהר 1886.

דאָם מעסערל

לא תגנוב —
זאָלסט ניט גנב'ענען!
(פון די עשרת הדברות).

א.

הערט, אידישע קינדער, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א מעסערל; נישט קיין אויסגעטראכטע מעשה, נאָר איין אמת'ע, וואָס האָט זיך געטראָפען מיט מיר טאקי אליין. צו קיין זאך אויף דער וועלט האָב איך אזוי קיין חשק געהאט, ווי צו א מעסערל; קיין זאך אויף דער וועלט האָב איך אזוי ניט גענאהרט צו האָבען, ווי צו האָבען א מעסערל, איין אייגען מעסערל. דאָס מעסערל זאל זיך ליגען אין קעשענע, און וועו איך וויל, זאל איך דאָס מיר ארויסנעמען, און וואָס איך וויל, זאל דאָס מיר שניידען — און לאָזען מיינע חברים וויסען! איך האָב נאָר־וואָס אָנגעהויבען נעהן אין חדר, צו יוסיל דרדקי, האָב איך שוין געהאט א מעסערל, דאָס הייסט, כמעט, כמו ווי א מעסערל. איך האָב דאָס מיר טאקי אליין געמאכט. איך האָב אויסגעריסען א גענזענע פעדער פון א פלעדערווויש, פון איין זייט אָפּגעהאקט, פון דער אנדערער זייט אויסגענלעט און האָב מיר פּארנעשטעלט, עלעהיי ס'איז א מעסערל און סע שניידט...

— וואָס איז דאָס פאר א פעדער, וועלכע שוואַרצע יאָהר? וואָס איז דאָס פאר ארומטראָגען זיך מיט פעדערען? — פרעגט

מיך דער טאטע, א קראנקער איד מיט א גע׳ל אויסגעטריקענט פנים, און פערהוסט זיך. — נא דיר גאָר פערערגן, שפיע׳לעכ׳לעך — קחע־הע־הע!

— וואָס אהרט דיך, אז דאָס קינד שפיע׳לט זיך? — ענטפערט איהם די מאמע, א נידעריטשקע אידינע מיט א זיידען טיכע׳ל אויפ׳ן קאָפּ. — אבי אויסעסען זיך דאָס האַרץ, מיינע שונאים!

שפּעטער, אז איך האָב שוין געהאַלטען ביי „חומש מיט חבור", האָב איך שוין געהאַט כמעט איין אמת׳דיג מעסערע׳ל, אויך מיין אייגענע מלאכה: איך האָב דערטאַפּט א שטיקע׳ל שטאָה׳ל פון דער מאמעס „קרינע׳לינע" און האָב דאָס אייגנעזעצט זעהר קונציג אין א שטיקע׳ל האָלץ. דאָס שטיקע׳ל שטאָה׳ל האָב איך רעכט אָנגעשאַרפט אָן א טאָפּ און האָב זיך דערביי, געווייניטל׳יך, צעשניטען אָלע פינ־נער.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער האָט זיך דאָס אָביסע׳ל צעב׳לוטיגט, דער קדיש דיינער! — שרייט דער טאַטע און נעמט מיך אָן ביי די פינגער אַזוי, אז די ביינד׳לעך קנאַקען. — א שענער בחור׳קע־נע, הע־הע־הע!

— אוי, א דונער איז מיר! — זאָגט די מאמע און נעמט צו ביי מיר דאָס מעסערע׳ל און וואַרפט דאָס אריין אין אויוועז אריין, קוקט נישט אויף מיין געווייז. — אצינד וועט דאָס האָבען איין עק, וועה איז מיר ניט!

איך האָב אָבער גיך בעקומען איין אַנדער מעסערע׳ל, טאקי אויף דער רעכטער אמת א מעסערע׳ל; א הי׳לצערן ק׳לעצע׳ל, א קיי׳לעביגם, א בייכיגם, פאָחאָזשע אויף א פעסע׳ל, מיט א האַרבאַטע ק׳לינגע׳ל, וועל׳כם האָט זיך אי געעפענט, אי פערמאַכט. איהר וויל׳ט וויסען, וואו ארום האָב איך דאָס בעקומען? איך האָב מיר צע־נויפּגעש׳לאָגען א קאפיטא׳ל פון די אָנבייסענם, און האָב אָפּגעקויפט ביי שלמה׳לען פאָר זיעבען גראָשען מזומן, און דריי בין איך איהם געב׳ליבען שולדיג.

אוי, האָב איך דאָס ליעב געהאַט! אוי, האָב איך דאָס ליעב נע־האַט! געקומען אהיים פונ׳ם חדר א דער׳הרג׳עטער, א הונגעריגער, א שלעפעריגער, איין אויסגעפאַטשטער (איך האָב, פערשטעהט איהר, נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו לערנען גמרא ביי „מאָטי מלאך־המות" דעם גמרא־מלמד: „שור שנגח את הפרה" — איין אָכס וואָס האָט געשטויסען א בהמה, און ווי באַלד איין אָכס שטויסט א בהמה, קומט מיר פעטש...), איז דאָס ערשטע געווען ארויסנע־מען דאָס מעסערל פון אונטער דער שוואַרצער שאָפע (דאָרט איז דאָס געלענען א גאַנצען טאָג, מחמת אין חדר האָב איך דאָס ניט געטאָרט האַלטען, און אין דערהיים האָט אודאי קיינער נישט נע־טאָרט וויסען, זאָ איך האָב א מעסערל), נאָכדעם האָב איך דאָס געגומען אויסגלעטען, איבערשניידען א שטיקעל פאַפיער, איבער־האַקען א שטרוי אויף דער האַלב, און ערשט נאָכדעם צעשניידען מיין חלק ברויט אויף קליניטשקע, קליניטשקע שטיקעלעך, אָנ־שטעבען אויפ׳ן שפיץ פונ׳ם קלינגעל און ערשט נאָכדעם לעגען אין מויל אריין.

שפעטער, פאַר׳ן שלאָף, האָב איך דאָס אויסגעריניגט, אויס־געשייערט, אויסגעפוצט, גענומען דאָס שארפשטיינדל, וואָס איך האָב געפונען ביי אונז אויפ׳ן בוידעם, אָנגעשפיצען און געגומען זיך שטיל־ערהייב צו דער ארבייט — שארפען דאָס מעסערל, שארפען, שארפען...

דער טאַטע, מיט א יארמלקע אויפ׳ן קאָפ, זיצט איבער א ספר, לערענט און הוסט, הוסט און לערענט.

די מאַמע איז אין קיך, פאַרעט זיך ביי דער חלה. איך הער נישט אויף דאָס מעסערל צו שארפען, שארפען...

פלוצים חאַפט זיך אויף דער טאַטע, ווי פונ׳ם שלאָף:

— ווער פישטשעט דאָרטען? ווער ארבייט דאָס? וואָס טהוסט דו, דו שהע־הע־גייץ איינער?

ער נעהט־צו צו מיר און בויגט זיך אַן איבער מיין שארפשטיין־דל און חאַפט מיך פאַר׳ן אויהער און פערהוסט זיך.

— א־א־א? מעסערלעך!? הע־הע־הע! — זאגט דער טאטע און נעמט צו ביי מיר דאָס מעסערעל מיט'ן שארפשטיינדעל. — אזא יונגאטש, קראנק נעמען א ספר אין האנד, קחע־הע־הע!

איך הויב אָן צו ווייגען אויף א קול; דער טאטע פערבעסערט מיר מיט עטליכע פּעטש, און די מאמע לויפט אריין פון קיך מיט פערקאטשעטע ארבעל, מיט א גוואלד:

— שא, שא, וואָס איז דאָרט אזעלכס? פאר וואָס שלאָגסט דו איהם? נאָט איז מיט דיר! וואָס האָסט דו צום קינד? וועה איז מיר ניט!...

— מעסערלעך?... — שרייט דער טאטע און פערהוסט זיך. — א ברעקעלע קינד!... אזא יונגאטש!... קחע־הע־הע!... קראנק נעמען א ספר אין האנט? א בחור'ל פון אכט יאָהר!... איך וועל דיר געבען מעסערלעך, דו פּוסטער בחור איינער!... אין מיטען דרינען גאָר מעסערלעך, קחע־הע־הע!...

גוואלד, וואָס האָט ער געהאַט צו מיין מעסערעל? וואָס האָט דאָס ביי איהם אזוינס פערזינדיגט?... פאר וואָס איז ער אזוי אין כעס?...

איך געדענק מיין טאטען כמיצ שטענדיג קראנק, שטענדיג בלאָס, גל, און תמיד אין כעס, תמיד ברוגז אויף דער גאנצער וועלט. פאר א מינדסט נאָרישקייט וועדר ער אָנגעצונדען און ווי מיך נאָר דורס זיין. א גליק, וואָס די מאמע פערהיט מיך, זי לייזט מיך אוים פון זיינע הענד.

און דאָס מעסערעל מיינס האָט מען פערוואָרפען, פערוואָרפען אזוי ווייט, אז איך האָב דאָס אכט טאָג כסדר געזוכט און געזוכט און האָב דאָס נישט געקאָנט געפינען אין ערגיץ! איך האָב ערנסט בעוויינט דאָס האַרבאטע מעסערעל, דאָס גוטע מעסערעל, און ווי ביטער און פינסטער מיר איז געווען אין חדר, אז איך האָב זיך דערמאָנט, אז איך וועל קומען אהיים מיט געשווארענע באקען, מיט רויטע אונטערגעריסענע אויער־רען פון „מאטי מלאך־המות'ס" הענד, דערפאר וואָס איין

אָכט האָט געשטויסען א בהמה, — צו וועמען וועל איך זיך קעהרען און וועגדען? עלענד בין איך געבליבען אָהן דעם האַרבאַטען מעסערל, עלענד ווי א יתום, און קיינער, קיינער האָט ניט געזעהען מיינע טרערען, וועלכע איך האָב שטילערהייד פערגאָסען ביי זיך, אויף מיין בעטעל, ביי נאַכט, קומענדיג פונ'ם חדר. שטיל האָב איך מיך אויסגעווויינט, אויסגעוויישט די אויגען, אנשלאָפען געווא־רען, און אויף מאָרגען פריה וויעדער אין חדר אריין, וויעדער „שור שננח את הפרה" — איין אָכט וואָס האָט געשטויסען א בהמה, וויע־דער מאַטי מלאך־המות'ס קלעפ, וויעדער דעם טאַטען'ס בעס, דעם טאַטען'ס הוסט, דעם טאַטען'ס קללות, — ניטא קיין פרייע מינוט, קיין פרייליכע מינע, קיין שמייכעלע, קיין איינציג שמייכעלע פון קיינעם, פון קיינעם — איינער אַליין, עלענד, עלענד אויף דער גאַנצער וועלט!...

ב.

פון יענער צייט אָן איז איבערגעגאַנגען א יאָהר, און אפשר אַנדערהאַלבען. איך האָב שוין כמעט אַנגעהויבען צו פערגעסען דאָס האַרבאַטע מעסערל. עס וווייזט אויס, אז מיר איז אָבער אַנגע־צייכענט געוואָרען כן השמים, אז מיינע אַלע קינדערשע יאָהרען זאָל איך אָפּקומען פאַר מעסערלעך, איז נעבוירען געוואָרען א ניי מעסערל אויף מיין אומגליק, גאָר א שפּאָגל־ניי מעסערל, איין אַנטיקעל, א חריפות, כלעבען, א וואַזשנע מעסערל, מיט צוויי קלינגלעך, טייערע שטאָהלענע קלינגלעך, שארפע ווי חלפים, מיט א וויים ביינערן קלעצעל, מיט א מעשענעם „קאַסטען", מיט רויטע מעשענע שטיפטיקלעך — איך זאָג אייך, איין אַנטיקעל, איין אמת'דיגם, א „זאוויאַלאָווס!"...*

ווי קומט צו מיר דאָס דאָזיגע טייערע מעסערל, וואָס איז גאָר ניט אויף מיין מיסט געוואַכסען נעוואָרען? דאָס איז א נאַנצע

---

* „זאוויאַלאָוו" — די געוויסע מעסער־פאַבריק.

מעשה, א טרויערינע, נאָר א שענע מעשה; הערט, איך בעט אייך, מיט קאָפּ.

וואָס פאַר א פּנים האָט ביי מיר נעהאַט דער „גלוח", דער איי־דישער דייטש, וואָס איז נעשטאַנען ביי אונז סטאַנציע, דער פּאָר־ראַטשיק הער ה ע ר ץ ה ע ר צ ע נ ה ע ר ץ, אז נערעדט האָט ער אויף אידיש, נעגאַנגען איז ער אָהן א היטל, אָהן א באָרד, אָהן פּאות און, איך בעט איבער אייער כבוד, ביז העכער האַלב אונטער־נעשניטען די קאָפּאָטע? איך פרעג אייך, ווי אזוי האָב איך זיך נעקאָנט איינהאַלטען און ניט פּלאַצען פאַר נעלעכטער, וועז דער דאָזיגער אידישער גוי, אָדער דער גויישער איד האָט צו מיר נערעדט דוקא אויף אידיש, נאָר עפּיס א מאָדנע אידיש, מיט א סך פּתח'ען.

— נו, ליעבסטער קנאַבע, וואָס פיר סדרה נעהט דיעזע וואָ־כע?

— חי־חי־חי! — האָב איך מיך צעלאַכט און בעהאַלטען דאָס פּנים אין האַנד.

— זאַנע־זאַגע, מיין ליעבעס קינדכען, וואָס פיר סדרה נעהט דיעזע וואָכע?

— חי־חי־חי! ב־ל־ק!!... — האָב איך אויסנעשאָסען מיט א נעלעכטער און בין אַנטלאָפען נעווארען.

נאָר דאָס איז אַלץ נעווען צום אַנהויב, בשעת איך האָב איהם נאָך נאָרניט נעקענט; אבער נאָכדעם, אז איך האָב מיך שוין גוט בעקענט מיט דעם דאָזיגען דייטש הער הערץ הערצענהערץ (ער איז אָפּנעוסען ביי אונז אין שטוב א יאָהר כסדר), האָב איך איהם אזוי ליעב נעקריגען, אז עס האָט מיך שוין מעהר נישט נעאָהרט, וואָס ער דאָוונט נישט און עסט אומנעוואַשען. תחילת האָב איך נישט פערשטאַנען, ווי אזוי ליעבט ער? ווי אזוי האַלט איהם נאָט אויף רער וועלט? ווי אזוי ווערד ער ניט דערוואָרנען ביי'ם עסען? ווי אזוי קריכען איהם ניט אויס די האָר פון'ם נאָקעטען קאָפּ? פון'ם

רבי'ן „מאָטי מלאך־המות" האָב איך געהערט, פון זיין מויל אליין, אז דער דאָזיגער אידישער דייטש איז נאָר א גלגול, דאָס הייסט: א איד איז מגולגל געוואָרען אין א דייטש, וואָס שפּעטער קאָן ער נאָך מגולגל ווערען אין א וואַלף, אין א בהמה, אין א פערד, אָדער נאָר אין א קאַטשקע... אין א קאַטשקע?

חאַ־חאַ־חאַ! א שענע מעשה! — אזוי האָב איך מיר נע־מראַכט און האָב באמת רחמנות געהאַט אויפ'ן דייטש. איין זאָך האָב איך ניט געקאָנט פערשטיין: פאַר וואָס דער טאַטע, וואָס איז נעווען אַזא עהרליכער איד, א ירא־שמים, האָט אים תמיד אַפּגענאַטען דעם אויבענאָן, און אויך אַלע אַנדערע אידן, וואָס פלעגען אַריינקומען צו אונז אין שטוב אַריין, פלעגען אים שטאַרק אַפּגעבען כבוד:

— שלום־עליכם, רב הערץ הערצענהערץ, ברוך־הבא, רב הערץ הערצענהערץ, זיצט, רב הערץ הערצענהערץ!

איך האָב אפילו אמאל א פרעג געטהאָן דעם טאַטען, האָט ער מיך אָפּגעשטופּט און האָט מיר געענטפערט:

— אַוועק, סע ניט דיין עסק! וואָס פלאַנטעסט דו זיך דאָ אַרום, וועלכע שוואַרצע יאָהר? קראַנק ביזט דו נעמען א ספר אין האַנט, הע־הע־הע!

וויעדער א ספר? רבונו של עולם!... איך וויל א ו י ך זעהען, איך וויל א ו י ך הערען, וואָס ער רעדט!

איך נעה אַריין אין זאל אַריין און פער'ננבה זיך אין א ווינ־קעלע און הער זיך צו, ווי מע רעדט ביי אונז, ווי דער הער הערץ הערצענהערץ לאַכט אויף א קול, און רויכערט גראָבע שוואַרצע „צינגאיערען", וואָס שמעקען מחיה נפשות... פלוצים געהט־צו צו מיר דער טאַטע און לאָזט מיר אַראָפּ א פאַטש.

— ביזט שוין וויעדער דאָ? דו פוסטעפאַסניק! וואָס וועט זיין פון דיר דער תכלית, דו גוי'ע איינער? גוואַלד, וואָס וועט זיין פון דיר, הע־הע־הע!...

דער הער הערץ הערצענהערץ שטעלט זיך איין פאר מיר: „אבער לאמען זי איהם! לאמען זי איהם!"

נאר עם העלפט ניט. דער טאטע טרייבט מיך ארויס. איך נעם „א ספר" אין האנד, נאר עם ווילט זיך פּאַרט ניט קוקען אין ספר אריין! וואס טהוט מען?... איך גיה פון איין חדר אין דעם אנדערען, ביז איך קום צו דעם שענסטען פון אלע חדרים, דאַרט, וואו עם שלאַפט תמיד דער הער הערץ הערצענהערץ. אך, ווי שען, ווי ליכטיג דאַרט איז! די לאמפען ברענען און די שפּיגלען גלאַנצען; אויפ'ן טיש א גרויסער, א זילבערנער טינטער מיט שענע פּענעס; מענטשעלעך מיט פערדעלעך, מיט צאצקעלעך, מיט ביינדלעך, מיט שטיינדלעך און... א מעסערעל. אך, וואס פאר א שען מעסערעל!... וועז איך, אשטיינער, זאל האבען אזא מעסערעל! ווי גליקליך וואלט איך געווען! וואס פאר מינים זאכען וואלט איך מיט דעם אויסגעשניצט! אנו, מע דארף דאס פרובען — עס איז עפּים שארף?... אך! עס חאפט א האר! עס האקט איבער א האר! אי־אי־אי, א מעסערעל!...

איין מינוט — דאס מעסערעל איז ביי מיר אין האנד. איך קוס זיך ארום אויף אלע זייטען און פרוב זיך דאס ארויינלעגען אויף א מינוטקעלע צו זיך אין קעשענע... עס ציטערט מיר די האנד... עס קלאַפט מיר דאס הארץ אזוי שטארק, אז איך הער, ווי עס מאכט: „טיק־טיק־טיק!"... איך הער, ווי עמיצער נעהט, עמיצער סקריפּעט מיט די שטיוועל; דאס איז ער, דער הער הערץ הערצענהערץ! אי־אי, וואס טהוט מען? דאס מעסערעל לאז זיין ביי מיר, איך ווע עם נאכדעם צוריק אנידערלעגען. דערווייל דארף מען ארויס־נעהן, אוועקגעהן פון דאנען, אנטלויפען! אנטלויפען! . . . . . .

איך קאן שוין קיין וועטשערע ניט עסען. די מאמע טאפט מיך ביי'ם קאפ. דער טאטע וואלט אויף מיר בייזע אויגען און שיקט מיך אף שלאפען... שלאפען? איך קאן דען צומאכען די

אויגען? איך בין אַ טוידטער!... וואָס טהוט מען מיט'ן מעסערל? ווי אַזוי לעגט מען דאָס אַנידער צוריק?...

ג.

— קום נאָר אַהער, תכשיט מיינער! — מאַכט צו מיר אויף מאָרגען דער טאַטע. — האָסט דו ניט געזעהען ערגיץ דאָס מעסערל?...

תחילת בין איך געווען זעהר דערשראָקען: עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז ער ווייסט, אַז זיי וויסען אַלע... שיער, שיער האָב איך זיך ניט אַרויסגעהאַפט: הא? דאָס מעסערל? אָט איז דאָס... עס האָט מיך עפּים ווי אַ ווארג געטהאָן אין האַלז, און איך האָב מיט ציטערניש געענטפערט:

— וואו — וואָסער מעסערל?...

— וואו — וואָסער מעסערל! — קרימט מיך איבער דער טאַטע. — וואו — וואָסער מעסערל! דאָס גילדענע מעסערל! אונזער אורח'ס מעסערל! דו בחור'עץ, דו שייגעץ איינער, קחע־הע־הע!

— וואָס האָסט דו זיך צוגעטשעפּעט צום קינד? — מישט זיך אַריין די מאַמע. — דאָס קינד ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום, און ער דולט איהם אַ ספּאַדיק: מעסערל, מעסערל.

— מעסערל, מעסערל! וואָס הייסט ער ווייסט ניט? — זאָגט דער טאַטע מיט כעס. — אַ גאַנץ פריהמאָרגען הערט ער, ווי מע שרייט „מעסערל, מעסערל! מעסערל, מעסערל!" מע קעהרט איבער די שטוב נאָך דעם מעסערל, פרעגט ער: וואו — וואָסער מעסערל? נעה שוין, נעה וואַש זיך, דו פוסטער בחור איינער, דו גוי־גוי־עץ, קחע־הע־הע!

איך דאַנק דיר, רבונו של עולם, וואָס זיי האָבען מיר חאָטש ניט בעזוכט! נאָר וואָס טהוט מען ווייטער? מע בעראַרף דאָס

מעסערל בעשטאטען ערגיץ אויף א גוט אָרט... וואו בעהאלט מען דאָס? אהא, אויפ'ן בוידעם! איך חאפ דאָס אַרויס פון קעשענע און טהו דאָס א שטופ אין שטיוועל אַריין... איך עס, און וויים ניט וואָס איך עס. איך וואַרג זיך...

— וואָס חאפסט דו זיך אזוי, וועלכע שוואַרצע יאָהר? — פרענט דער טאטע.

— איך אייל מיך אין חדר אריין. — ענטפער איך איהם און פיהל, אז איך וועל רויט, ווי פייער...

— א מתמיד געוואָרען, וואָס זאָגסט דו אויף דעם צדיק? — וואָרטשעט ער און קוקט אויף מיר בייז. קוים־קוים דערלעבט אָפּ־עסען, אָפּבענטשען.

— נו, פאַר וואָס געהסט דו שוין ניט אין ח־חדר, צדיק מיינער? — פרעגט מיך דער טאטע.

— וואָס טרייבסט דו איהם אזוי? —זאָגט איהם די מאַמע.— לאָז דאָס קינד זיצען א מינוט!

איך בין שוין אויפ'ן בוידעם... ווייט, ווייט אין קראָקוע ליגט דאָס ווייסע מעסערל; עס ליגט און שווייגט...

— וואָס קלעטערסט דו אויף בוי־בוידעמס? — שרייט דער טאטע. — דו יונגאטש איינער! דו בר־מצוה־יונג! דו באָר־גוי! קחע־הע־הע!

— איך זוך דאָ עפּיס... — ענטפער איך איהם און פאל שיער נישט אום פאַר שרעק.

— עפּיס? וואָס הייסט „עפּיס"? וואָס איז דאָס פאַר א מין „עפּיס"?

— א... ס־ספר... א... א... איין אלטע ג־גמרא...

— הא? א ג־גמרא? אויפ'ן בוידעם? א, דו היצעל אויי־נער! קריך שוין אַראָפּ, קריך, וועסט שוין לייזען! דו באָר־גוי, דו הינטשלעגער, דו כ־כל־בו־ניק איינער, קחע־הע־הע!

נאָר עס אהרט מיך שוין ניט אזוי דעם טאטענס כעס, ווי עס אהרט מיך דאָס, וואָס איך האָב מורא, טאַמער געפינט מען דאָס

מעסערל. א קשיא? טאָמער גראָד היינט קריכט מען אַרויף אויפ'ן בוידעם גרעסט אויסהענגען, אָדער די לעזשנים פערשמירען?... מע דאַרף דאָם פון דאָרטען אַראָפנעמען און בעשטאָטען אויף א בעסער אָרט!... איך געה אַרום אין איין ציטערניש! יעדער קוק פונ'ם טאָטענס אויגען ווייזט מיר אוים, אז ער ווייסט שוין, אז אָט־אָט טהוט ער מיך א חאַפּ מכח דער אורח'ס מעסערל... איך האָב שוין איין אָרט אויף דעם, א טהייער אָרט — וואו? אין דער ערה, אין א גריבל ביי דער וואַנד אַריינגעשטעקט, און פון אויבען רעכט פערשאַרט מיט שטרוי, פאַר א סימן... געקומען פונ'ם חדר, חאַפּ איך זיך באַלד אַרויס אין הויף אַריין, איך נעם מיר פאַוואַלינקע אַרויס דאָם מעסערל און איך האָב קיין צייט אפילו רעכט אָנשפּיעגלען זיך אין דעם, הער איך שוין דעם טאָטענ'ס געפילדער:

— וואו ביזט דו ערגיץ דאָרט? פאַר וואָם געהסט דו שוין ניט דאַוונען, דו בעל־עגלה־יונג, דו וואַ־וואַסער־פיהרער! קחע־הע־הע!

נאָר וויפיעל דער טאָטע רודפ'ט מיך און יאָגט מיך, וויפיעל דער רבי הרג'עט מיך און שלאָגט מיך, איז דאָם בלאָטע קעגען יענעם פערגעניגען, וואָם איך האָב, בשעת איך קום פונ'ם חדר און זעה מיך מיט מיין טייערען, מיין אייניגען ליעבען חבר — מיט מיין מעסערל! דאָם פערגעניגען איז אָבער — אוי וועה! — אויסגעמישט מיט יסורים, פערביטערט מיט מרה־שחורה, מיט שרעק, מיט גרויסע, גרויסע פחדים!

ד.

זומער־לעבען. די זון זעצט זיך, די לופט ווערט עטוואָס קיהלער, דאָם גראָז שמעקט, די זשאבעס קוואקען און שטיקער חמארעם פליהען דורך, אהן רעגען, פערביי דער לבנה, וויל'ען זי איינשלינגען; די ווייסע זיל'בערנע לבנה בעהאלט זיך אלע מינוט און בעוויזט זיך וויעדער, דאכט זיך, זי שוועבט און שוועבט — און שטעהט אויף איין אָרט. דער טאָטע זעצט זיך צו אויפ'ן גראָז אין

א חאלאט, האלב נאקעט, מיט א ווייסען טלית־קטן, האלט איין האנד אין בוזעם און מיט דער אנדערער האנד שארט ער ביי דער ערד און קוקט אויפ'ן אויסגעשטערענטען הימעל און הוסט. דאס פנים אקעגען דער לבנה איז טודט, פערזיולבערט. ער זיצט פונקט אויף דעם ארט, וואו דאס מעסערעל ליגט בעגראבען, און ער ווייסט גאר ניט, וואס אונטער איהם טהוט זיך. אך, ווען ער זאל, אשטייגער, וויסען! וואס וואלט ער געזאגט? וואס וואלט איך געהאט? „אהא, טראכט איך מיר אין הארצען, האסט מיר פערוואַרפען מיין הארבאטע מעסערעל, האב איך איצט אביסעל א בעסערס, א שענערס! דו זיצט אויף דעם און דו ווייסט גאר ניט. אוי, טאטע! טאטע!...

— וואס גלאַנצסט דו אויף מיר די אויגען, ווי א קאַקאטער? — חאפט מיך אן דער טאטע. — וואס זיצסט דו צענויפגעלענט די הענט, ווי א שטאַרט־בעל־הבית? קאַנסט זיך שוין גאר קיין ארבייט ניט אפזוכען? און „קריאת־שמע" לייענען ביזט דו פטור? פאר'שרפה'ט זאלסט דו ניט ווערען, יונגאטש איינער! א מי־מיתה משונה זאל אויף דיר ניט קומען, קחע־הע־הע!

אז ער זאגט: פאר'שרפה'ט זאלסט דו נ י ט ווערען, א מיתה משונה זאל אויף דיר נ י ט קומען — דאס איז א בע־וויז, אז ער איז ניט אזוי שטאַרק אין כעס; אדרבה, דאס איז א סימן, אז ער איז אויפגעלענט. און באמת טאקי: קאן מען דען זיין ניט אויפגעלענט אין אזא שענער, וואונדערליכער זומערנאכט, וועו עס ציהט יעדען בעזונדער און עס טרייבט איהם ארויס אויף דער גאס, אויף דער לופט, אויף דער וויכער, פרישער, אויסגעצייי־כענטער לופט? אלע, אלע זענען אצינד אין דרויסען. דער טאטע, די מאמע, די קלענערע קינדער, וואס זובען קליינע שטיינדלעך און שפיעלען אין זאמדעלעך. דער הער הערץ הערצענהערץ דרעהט זיך אויך ארום איבער'ן הויף אהן א היטעל, רויכערט א „ציגייער" און זינגט א דייטשעס ליעדעל, קוקט אויף מיר און לאכט... דאס לאכט ער פון מיר, אפנים, וואס דער טאטע טרייבט מיך. איך לאך אבער

פון זיי אַלע. אָט באַלד וועלען זיי אַלע געהן שלאָפען, וועל איך מיך דעמאָלט אַרויסחאָפען אין הויף אַרויס (איך שלאָף אין הויז, פון פאָרנט, אויף דער ערד, וואָרום אין שטוב איז די היץ שרעק־ליך גרויס), איך וועל מיך שוין אָנטישען, אָנשפּיגלען אין מיין מעסערעל !...

דער עולם שלאָפט. שא, שטיל אַרום און אַרום. פאַוואָלינקע הויב איך מיך אויף אויף אַלע פיער, און שטיל, ווי א קאַץ, גנבה איך מיך אַרויס אין הויף אַרויס. די נאַכט איז שטיל, די לופט איז פריש, מחיה נפשות. פאַמעלעך קריך איך צו צו יענעם אָרט, וואו דאָס מעסערעל ליגט בענראָבען. פאַוואָלי גראָב איך דאָס אויס פון דאָרטען און בעטראַכט דאָס ביי דער לבנה; עס גלאַנצט, עס בלישטשעט, ווי גינגאָלד, ווי א בריליאַנט. איך הויב אויף די אויגען אַרויף און דערזעה — די לבנה קוקט גלייך אַראָפּ צו מיר. אויף מיין מעסערעל... וואָס קוקט זי זיך אזוי איין? איך דרעה מיך אויס צוריק — זי קוקט מיר נאָך. איך פערשטעל דאָס מע־סערעל מיט'ן העמדעל — זי קוקט מיר נאָך. זי ווייסט געווים, וואָס דאָס איז פאַר א מעסערעל און וואו איך האָב דאָס גענומען... גענומען?... איך האָב דאָס גע'גנבה'ט!

דאָס ערשטע מאָל, פון זינט דאָס מעסערעל איז מיינס, קומט מיר דאָס דאָזיגע שרעקליכע וואָרט אויף די געדאַנקען. גע'גנבה'ט? בין איך דאָך, הייסט דאָס, א גנב! פשוט, א גנב? אין דער תורה שטעהט געשריבען, אין די עשרת הדברות, מיט גרויסע אותיות:

ל א ת ג נ ו ב!

זאָלסט ניט גנבה'נען! און איך האָב גע'גנבה'ט! וואָס וועט מען מיר דערפאַר טהון אין גיהנם? אוי, וועה! מע וועט מיר אָפהאַ־קען די האַנד, די האַנד, וואָס זי האָט גע'גנבה'ט... מע וועט מיך שמייסען מיט אייזערנע ריטער... מע וועט מיך בראָטען און ברענען אויף הייסע סקאָוורעדעס... אייביג, אייביג וועל איך גליהען... מע בעראַרף אָפגעבען דאָס מעסערעל, מע בעראַרף

אנידערלענען צוריק דאָס מעסערל, מע בעדאַרף נישט קיין נגבה'ש מעסערל! מאַרגען לעג איך אנידער צוריק דאָס מעסערל.

אזוי טראַכט איך מיר און נעם דאָס מעסערל צו זיך אין בוזעם אַריין — פיהל איך, אז סע בריהט מיך, סע בראַט מיך. ניין, מע בעדאַרף עס צוריק בעהאַלטען, בעגראַבען אין דער ערד אַריין ביז מאַרגען. און די לבנה פון אויבען קוקט אויף מיר. וואָס קוקט זי? די לבנה זעהט, זי איז אַיין עדות... און איך קריך־צו פאַר וואַלינקע צוריק אין הויז אַריין אויף מיין געלעגער און לעג זיך שלאָפען און קאָן ניט אנשלאָפען ווערען. איך קאָטשע זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער און קאָן ניט שלאָפען... מיט'ן טאָג גלייך שוין בין איך אנשלאָפען געוואָרען, און עס האָט זיך מיר גע'חלומ'ט א לבנה, און עס האָבען זיך מיר גע'חלומ'ט אייזערנע ריטער, און עס האָבען זיך מיר גע'חלומ'ט מעסערלעך... גאַנץ פריה האָב איך זיך אויפגעהאַפט, אָפּגעדאַוונט נעשמאַק מיט כונה און אָפּגעהאַפט דעם אָנבייסען אויף איין פום — און מאַרש אין חדר אריין.

— וואָס חאַפט דאָס דיך אזוי אין חדר אריין? — שרייט אויף מיר דער טאַטע. — וואָס יאָגט דאָס דיך אזוי? וועסט ניט אָנ־ווהרען די תורה דיינע שפּעטער אויך! בענטש בעסער, ווי עס קעהר צו זיין, און היפער ניט קיין ווערטער! וועסט נאָך צייט האָבען זיין אויסגעלאָזט, דו הולטיי איינער, דו אפיקורס, דו טרי־טריפניאק איינער, קחע־הע־הע־הע!

ה.

— וואָס עפּים אזוי שפּעט? טהו נאָר א קוק אהער! — האַלט מיך דער רבי פיר און ווייזט מיר אָן מיט'ן פינגער אויף מיין חבר „בערעל דעם רויטענס", וואָס שטעהט אין א ווינקעלע מיט אַיין אַראָפּגעלאָזטען קאָפּ. — זעהסט דו, ווייסער־חברה'ניק? זאַלסט דו ,רסען זיין, אז פון היינטיגען טאָג אָן און ווייטער איז שוין זיין

נאָמען ניט „בערעל דעם רויטענעם", ווי ער האָט געהייסען ביז אהער. ניין! ער הייסט אצינד א שענערען נאָמען; אצינד הייסט ער: בערעלע דער גנב! — שרייט זשע, קינדער: בערעלע דער ג־א־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!

די דאָזיגע ווערטער ציהט אויס דער רבי מיט א ניגון, און אלע תלמידים חאָפען איהם אונטער, ווי די משוררים:

— בערעלע דער גא־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!

איך בלייב א פערשטיינערטער, און א פראָסט געהט מיר אי־בער אויפ'ן לייב. איך פערשטעה ניט וואָס דאָס בעדייט...

— וואָס שווייגסט דו, דו שייגעץ אייגער?... — רופט זיך אָן דער רבי צו מיר מיט איין אומגעריכטען פּאָטש. — וואָס שווייגסט דו, דו גוי'ש? דו הערסט דאָך, אז אלע זינגען. העלף זינגען מיט אלע גלייך: „בערעלע דער ג־א־א־נב, בערעלע דער ג־א־א־נב!"

עס ציטערען מיר הענד און פיס. עס קלאָפט מיר א צאָהן אויף א צאָהן. נאָר איך העלף זינגען: „בערעלע דער ג־א־א־נב!"

— העכער, שייגעץ אייגער! — טרייבט מיך אונטער דער רבי. — שטאַרקער! שטאַרקער!...

און איך מיט'ן גאַנצען כאָהר זינגען אויף אלערליי קולות: „בערעלע דער ג־א־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!"...

— ש־ש־ש־ש־א־א־א־א! — שרייט אויס פלוצים דער רבי און טהוט א פּאָטש מיט דער האַנד איבער'ן טיש. — שא! אצינד וועלען מיר זיך נעמען צום „משפט". (מיט א ניגון): אנו, בע־רעלע גנב, קום נאָר אהער, מיין קינד, גיכער זשע, גיכער אביסעלע! זאָג נאָר, יונגעלע, ווי אזוי רופט מען דיך? (מיט א ניגון).

— בערעל.

— ווי אזוי נאָך? (מיט א ניגון).

— בערעל... בערעל... דער... גנב!

— אט אזוי, מיין ליעב קינד, אט אזוי ביזט דו א וואהל יונ־געלע. (מיט א ניגון): אצינד, בערעלע, געווינט זאלסט דו מיר זיין און שטאַרק אויף אלע איברים (מיט א נגון), נעם זיי מוחל, בע־

רעלע, און ציה אראָפּ פון זיך די מלבושים'לעך. אָט אזוי! נו־שוין, און ניכער שוין! איך בעט ביי דיר, נו־שוין, און ניכער שוין — אָט אזוי, בערעשי, מיין טייערער!

בערעל בלייבט שטעהן נאקעט, ווי די מאמע האָט איהם געהאט. קיין טראָפּען בלוט איז אין איהם ניטא. ער ריהרט ניט מיט קיין אבר. די אויגען אראָפּ. א געשטאָרבענער, א טוידטער!...

דער רבי רופט ארויס איינעם פון די נרעסטערע תלמידים, אלין מיט א נינון:

— אָנו, הערשעלע דער נרויסער, געה נאָר ארויס פונ'ם טיש. אהער, צו מיר, נעשווינדער, אָט אזוי; און דערצעהל אונז אקאָרשט די מעשה פון אָנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי אונזער בערעלע איז נעווארען א ננב. הערט, חברה, מיט קאָפּ!

און „הערשעל דער נרויסער" הויבט אָן צו דערצעהלען א מעשה, ווי אזוי בערעל האָט זיך דערשלאָגען צו רב מאיר־בעל־נס־פושקע, וואָס זיין מאמע וואַרפט אהין אלע פרייטאָג פאָר ליכט־בענטשען א קאָפּיקע, און א מאל צוויי; ווי אזוי בערעל האָט זיך דאָביוועט צו דער דאָזיגער צדקה־פושקע, אויף וועלכער עם הענגט א שלעסעלע; ווי אזוי בערעל האָט מיט א שטרויעלע מיט סמאלע ארויסגעשלעפט פון דאָרטען אלע קאָפּיקעס איינציגווייז ביז לעצט; ווי אזוי די מאמע זיינע, „זלאָטע די הייזעריגע", האָט זיך נעחאפט, נעעפענט די דאָזיגע צדקה־פושקע, דאָרט איז נעלעגען א שטרוי, איינגעטונקען אין סמאלע; ווי אזוי זלאָטע די הייזעריגע האָט איהם „צוגעשטעלט א בענקעלע"; ווי אזוי בערעל האָט זיך באלד נאָך דעם רבינ'ס שמיץ מורה געווען, אז א נאנץ יאָהר, א קיילעניג יאָהר, האָט ער געשלעפט פון דער צדקה־פושקע די קאָפּיקעס, ווי אזוי ער האָט זיך יעדען זונטאָג נעקויפט צוויי לעקאכלעך מיט א באָקסער! ווי אזוי... און אזוי וויטער און וויי־טער.

— אצינד, קינדער, משפט איהם! איהר וויסט שוין, ווי אזוי. דאס איז שוין ביי אייך ניט דאָס ערשטע מאל. לאָז יעדער זאָגען

זיין משפט, וואָס קומט א גנב, וואָס שלעפט קאָפיקעס פון א צדקה־פושקע. הערשעל דער קליינער, זאָג דו צום ערשטען, וואָס קומט אזא גנב, וואָס שלעפט קאָפיקעס מיט א שטרוי פון א צדקה־פושקע?

דער רבי בויגט איין דעם קאָפ אויף א זייט, ער מאַכט צו די אויגען און שטעלט אונטער דעם רעכטען אויהער צו הערשעל דעם קליינעם. הערשעל דער קליינער ענטפערט הויך, אויף א קול:

— א גנב, וואָס שלעפט קאָפיקעס פון א פושקע, קומט... מע זאָל איהם קאַטעווען ביז בלוט זאָל געהן.

— משה'ל, וואָס קומט א גנב, וואָס שלעפט קאָפיקעס פון א צדקה־פושקע?

— א גנב, — זאָגט משה'ל מיט א ווייענדיג קול, — א גנב, וואָס שלעפט קאָפיקעס פון א צדקה־פושקע, קומט, מע זאָל איהם אַנידערלענען, צוויי אויפ'ן קאָפ, צוויי אויף די פיס, און צוויי זאָלען איהם שמייסען מיט איינגעזאָלצענע ריטער...

— טאָפעלע טוטאריטו! וואָס קומט א גנב, וואָס שלעפט קאָפיקעס פון א צדקה־פושקע?

קאָפעל קוקאריקו, א יונגעל, וואָס קאָן ניט אויסרעדען קיין קוף און קיין גימל, ווישט אוים דאָס נעזעל און זינגט זיין משפט מיט א קוויטש: ..

— א דנב, וואָס שלעפט טאָפיטעס פון א פושטע, טומט איהם, אז אַלע יונדלעך זאָלען צודעהן צו איהם נאָהענט און זאָדען איהם דלייך אין פנים דריי מאָל אויף א טול: דנב! דנב! דנב!

אין חדר ווערד א געלעכטער. דער רבי נעמט זיך מיט'ן גראָבען פינגער אונטער'ן נאָרגעל, ווי א חזן, און רופט מיך אויף מיט'ן ניגון, וואָס מע רופט אויף א חתן:

— יעמוד ה־ח־ת־ן ש־לום ברב נחום מפ־טיר! זאָג נאָר, דו, שלומ'ני, מיין טייערינקער, דיין פסק, וואָס קומט א גנב, וואָס שלעפט קאָפיקעס פון א צדקה־פושקע?

איך וויל ענטפערען — פאלגט מיך ניט די צונג. איך ציטער וויי אין א קרחת, עס ווארגט מיך אין האלז. א קאלטער שוויים בעשלאגט מיך פון אויבען ביז אראפּ. עס פייפט מיר אין די אויערען. איך זעה שוין פאר זיך ניט דעם רבין, ניט דעם נאקעטען „בערעל דעם גנב", ניט קיין חברים; איך זעה פאר זיך נאר מעסערלעך, אהן א שיעור מעסערלעך, ווייסע, אפענע מעסערלעך, מיט א סך קלינגלעך, און דארט, ביי דער טיר, הענגט די לבנה, זי שמייבעלט און קוקט אויף מיר, ווי א מענש... עס דרעהט זיך מיר דער קאפּ, דער גאנצער חדר, מיט'ן טיש, מיט די ספרים, מיט אלע חברים, מיט דער לבנה, וואס הענגט אויף דער טיר, און מיט אלע מעסערלעך... איך פיהל, ווי די פים ווערען מיר אונטערגעהאקט. נאך א מינוט — פאל איך אום. נאר איך שטארק זיך מיט אלע כחות און האלט זיך איין, איך זאל ניט פאלען...

פארנאכט קום איך אהיים און פיהל, אז דאס פנים ברענט מיר, די בעקלעך פלאמען און אין די אויהערען שומעט מיר. איך הער, מע רעדט צו מיר, נאר וואס — וויים איך ניט. עפּים זאגט דער טאטע, עפּים בייזערט ער זיך, וויל מיר געבען פּעטש; די מאמע שטעלט זיך איין פאר מיר, צעלאזט דעם פארטוך, ווי א קוואקע די פליגעל, בשעת זי בעשיצט איהרע היהנדלעך, מע זאל זיי ניט אנריהרען צו שלעכטען... איך הער גאר ניט, איך וויל נאר ניט הערען. איך וויל נאר, ס'זאל שוין ווערען גיכער נאכט, איך זאל קאנען מאכען איין עק מיט'ן מעסערל... וואס טהוט מען מיט דעם? מודה זיין זיך און אפּגעבען דאס? וועל איך האבען בערעל'ס פסק. אונטערווארפען דאס? טאמער חאפט מען מיך... פערווארפען און איין עק, אבי פּטור ווערען! וואוהין פערווארפט מען דאס, אז מע זאל דאס ניט געפינען? אויפ'ן דאך? וועט מען הערען א קלאפּ. אין גארטען? וועט מען דאס געפינען. אהא! איך וויים שוין, איך האב איין עצה: אריינ־וואלפען אין וואסער אריין! א טהייערע עצה, כלעבען — אין וואסער אריין, אין ברונען, טאקי אט דא ביי אונז אויפ'ן [illegible]

דער דאָזיגער געדאַנק געפעלט מיר אזוי שטאַרק, אז איך וויל נאָר לאַנג נישט קלערען. איך חאַפּ דאָס מעסערל און לויף גלייך צום ברונעז, און עס דאַכט זיך מיר, אז איך האַלט אין די הענד ניט קיין מעסערל, נאָר עפּעס א מיאוסקייט, א מין שרץ, פון וועלכען עס ווילט זיך מיר וואָס גיכער צו בעפרייען זיך, פּטור ווערען. נאָר סע טהוט מיר באַנג — אזא טהייער מעסערל. א מינוט שטעה איך פערטראַכט, און עס דאַכט זיך מיר, אז איך האַלט אין האַנד א לעבעדינע זאַך... דאָס האַרץ טהוט מיר וועה אויף דעם: סטייטש, סטייטש, עס קאָסט מיך אזוי פיעל מיה, עס איז א צער בעלי־חיים!... איך נעם זיך אָן מיט הארץ און לאָז דאָס מיט א מאָל ארויס פון די פינגער — „פליוך!"... עס טהוט א פלעשטשע דאָס וואַסער, און מעהר הערט מען נישט... ניטאָ קיין מעסערל! איך שטעה נאָך א מינוט ביי'ם ברונעז און הער זיך צו — מע הערט נאָר נישט. דאַנקען גאָט, פּטור געוואָרען! חאַטש דאָס הארץ קלעהמט מיר, טהוט מיר וועה: „סטייטש, אזא מעסערל, אזא מעסערל!"...

איך נעה צוריק צו מיין געלעגער און זעה, ווי די לבנה קוקט מיר נאָך, און עס דאַכט זיך מיר, אז זי האָט געזעהען אלץ, וואָס איך האָב דאָ געטהאָן, און איך הער ווי א קול פון ווייטענס: „אָבער דו ביסט פאָרט א גנב!... חאַפּט איהם, קלאַפּט איהם, ער איז א גנב! א ג־א־נ־ב!!" איך גנבה זיך אריין צוריק אין הויז אריין און לעג זיך שלאָפען, און עס חלומ'ט זיך מיר, אז איך לויף, איך שוועב, איך פליה אין דער לופטען מיט'ן מעסערל, און די לבנה קוקט אויף מיר און זאָגט: „חאַפּט איהם! קלאַפּט איהם! ער איז א גנב! א ג־א־נ־ב!!!"...

ד.

א לאַנגער, לאַנגער שלאָף! א שווערער, זעהר א שווערער חלום! עס ברענט אין מיר א פייער. עס זשומעט מיר אין קאָפּ. אלץ, וואָס איך זעה, איז רויט, ווי בלוט. ברענענדיגע ריטער פון

פייער קאטעווען מיין לייב, און איך קאטשע זיך אין בלוט. ארום מיר דרעהען זיך שלאנגען און עקדישען; זיי האלטען אפען זייערע מיילער און ווילען מיך איינשלינגען... גלייך אין אויהער אריין הער איך א בלאז: תקיעה — טהו! שברים — טהו־טו! תרועה — טהו־טו־טו־טו! און איינער שטעהט איבער מיר און שרייט אויף א קול מיט א ניגון, צום טאקט: „שמייסט איהם! שמייסט איהם! שמייסט איהם! ער איז א ג־א־א־נב!!!" און אלעין שריי איך: „גוואלד, נעמט צו פון מיר די לבנה! גיט איהר אפ דאס מעסערעל! וואס האט איהר צו בערעלען נעבאך? ער איז ניט שולדיג — דאס בין איך א ג־א־א־נב! א ג־א־א־נב!"...

און ווייטער געדענק איך ניט.

. . . . . .

איך עפען אויף איין אויג, און דאס אנדערע אויג... וואו בין איך? דאכט זיך, אויף א בעט? וואס טהו איך דא? ווער זיצט דאס אט דארט אויף א בענקעל, ביי'ם בעט? א! דאס ביסט דו, מאמע? מאמע!... זי הערט מיך ניט!... מאמע! מאמע! מא־אאמע!!!... וואס הייסט דאס? מיר דאכט, אז איך שריי אויף א קול?... שא! איך הער זיך צו — זי ווייניט? זי ווייניט שטילערהייד. אויך זעה איך דעם טאטען מיט זיין גרעל קרענקליך פנים. ער זיצט איבער א ספר און זאגט עפעס שטילערהייד און הוסט און זיפצט און קרעכצט... עס ווייזט אויס, אז איך בין שוין געשטארבען... געשטארבען?... מיט א מאל פיהל איך, ווי עס ווערד מיר ליכטיג אין די אויגען, גרינג אין קאפ, גרינג אין אלע אברים. עס קלינגט מיר אין איין אויהער, אי'ם אנדערען אויהער: דזיננן!!! איך געב א ניעס: אפצישי!...

— צו געזונט! צו אריכות־ימים! צו לאנגע יאהרען! א סימן־טוב! מזל־טוב! געלויבט ביזט דו, גאט!

— באמת געגאסען! געלויבט דער אויבערשטער!

— מיר האָבען אַ גרויסען נאָמ! ער וועט, אם ירצה השם, זיין געזונט, נאָט ברוך הוא וברוך שמו!

— לאָז מען רופען גיכער אַהער מינצי די שוחט'קע: זי שפּרעכט גוט אָפּ איין עין־הרע.

— דעם דאָקטאָר וואָלט מען באַדאַרפט רופען, דעם דאָקטאָר!

— דעם דאָקטאָר? צו וואָם? נאַרישקייט! „ער" איז אַ דאָקטאָר! דער אויבערשטער איז דער בעסטער דאָקטאָר! נאָט ברוך הוא וברוך שמו!

— צעגעהט זיך, עולם, צעגעהט זיך אַביסעל! עס איז שרעק־ליך הייס! אום גאָטעס ווילען, צעגעהט זיך!

— ציא? איך האָב אייך געזאָגט, אז מע דאַרף איהם אויס־גיסען מיט וואַכס, הא? וועט איז גערעכט?

— נעלויבט איז נאָט! נעלויבט איז השם־יתברך!.. אוי, נאָט, נאָט, נאָט ברוך הוא וברוך שמו!...

מע דרעהט זיך אַרום מיר, מע קוקט אויף מיר. יעדער געהט־צו און טהוט מיך אַ טאָפּ ביי'ם קאָפּ. מע שפּרעכט מיך, מע שעפּ־טשעט מיך, מע לעקט מיר דעם שטערן און מע שפּייעט אויס און מע פּילנעווועט מיך: מע גיסט מיר אין מויל אריין זודיגע יויך און מע שטופּט מיר מיט לעפּעלעך איינגעמאַכטס — אַלע דרעהען זיך אַרום מיר, מע היט מיך אָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג, מע האָדעווועט מיך מיט ייכלעך און מיט קאַטשקעלעך, ווי אַ פּיצע־לע קינד, און מע לאָזט מיך נישט אַליין; עס זיצט תמיד נעבען מיר די מאַמע און דערצעהלט מיר איבער אַלע מאָל איבער־אַ־נייעס די גאַנצע געשיכטע, ווי אזוי מע האָט מיך אויפגעהויבען פון דער ערד כמעט אַ טויזטען; ווי אזוי איך בין געלעגען צוויי וואָכען כסדר אין אַ העלישׁ־פּייער און האָב נאָר געקוואָקעט, ווי אַ זשאַבע, און עפּים כסדר געדרעט פון שמיץ און פון מעסערלעך... מע האָט שוין געדעכענט, אז איך בין שוין חלילה געשטאָרבען... און נאָכדעם, פּלוצים, האָב איך אַ ניעס געגעבען זיעבען מאָל, ממש פון טוידט לע־בעריג געוואָרען...

— היינט זעהען מיר, וואָס פֿאַר אַ גאָט מיר האָבען, ברוך הוא וברוך שמו! — לאָזט אויס די מאַמע מיט טרערען אויף די אויגען. — היינט זעהען מיר ארוים, אַז מע רופט צו איהם, הערט ער אויס אונזערע זינדיגע בקשות און אונזערע שולדיגע טרערען... אַ סך, אַ סך טרערען האָבען מיר פֿאַרגאָסען, איך און דער טאַטע, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט... שיער, שיער נישט אָננעווואָרען, פֿאַר־זינדיגט אַ קינד חלילה, מיר זאָל זיין פֿאַר דיינע בייניער, איבער וועמען? איבער וואָס? איבער אַ יונגעל, אַ גנב, עפּיס אַ בערעלע, וואָס דער רבי האָט פֿאַרשמיסען אין חדר ביז'ן בלוט אַריין. אַז דו ביזט געקומען צו געהן פון חדר, ביזט דו שוין געווען אַ טוידטער, דער מאַמע זאָל זיין פֿאַר דיר! דאָס איז אַ רוצח, דאָס איז אַ גזלן, גאָט זאָל איהם באַצאָהלען, רבונו של עולם!... ניין, מיין קינד, אַז גאָט וועט אונז שענקען דאָס לעבען און דו וועסט, אם ירצה השם, אויפשטעהען געזונדטערהייד, וועלען מיר דיך שוין אָפּגעבען צו אַיין אַנדערען מלמד, ניט אַזא קאַץ, אַזא רוצח, ווי אָט דער „מלאך־המות", ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען!

די ראַזיגע בשורה איז ביי מיר שרעקליך אָננעלעגט! איך חאַפּ אַרום די מאַמע קושען:

— טהייערע, טהייערע מאַמע!...

און דער טאַטע נעהט־צו צו מיר פּאַוואָלי, לעגט אַרויף זיין בלייכע קאַלטע האַנד מיר אויפֿ'ן שטערן און זאָגט צו מיר שוין ווייך, אָהן אַ שום כעס:

— אי, האָסט דו אונז איבערגעשראָקען, דו שקאַץ אייניער, קחע־הע־הע!

אויך דער אידישער דייטש, אַדער דער דייטשער איד, הער הערץ הערצענהערץ, מיט אַ „ציגייער" אין די צייהן, בויגט זיך אָן מיט זיין געגאַלטער מאַרדע איבער מיין בעטעל און טהוט מיך אַ גלעט איבער'ן בעקעל און זאָגט אויף דייטש:

— גוט, גוט! געזונד, געזונד!...

* * *

אין א פּאָר וואָכען ארום נאָך מיין אויפשטעהן פון בעט רופט זיך אָן צו מיר דער טאַטע:

— נו, מיין זוהן, אַצינד געה אין חדר אַריין, און האָב שוין מעהר ניט אין זינען קיין מעסערלעך מיט קיין נאַרישקייטען... שוין צייט זאָלסט שוין אָנהויבען ווערען א שטיקעל מענטש; אם ירצה השם, איבער דריי יאָהר ווערסט דו שוין בר־מצוה, צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר, קחע־הע־הע!

מיט אזעלכע זיסע ווערטער שיקט מיך דער טאַטע אַרויס אין חדר אַריין צום נייעם מלמד, צו רב חיים קאַטער. דאָס ערשטע מאָל הער איך פון מיין בייזען טאַטען אזעלכע גוטע ווייכע ווערטער, און איך פערגעס אין איין מינוט אַלע זיינע רדיפות, מיט אַלע זיינע קלָלות, מיט אַלע זיינע פּעטש, גלייך ווי ס'איז גאָר נישט געווען אויף דער וועלט. איך זאָל מיך ניט שעמען, וואָלט איך איהם אַרומגעהאַפּט קושען. נאָר, חי־חי־חי — ווי אזוי קושט מען א טאַטען?...

די מאַמע גיט מיר מיט אין חדר אַריין א גאַנצען עפּעל מיט צוויי נראָשען, און אויך דער דייטש שענקט מיר א פּאָר קאַפּיקעס מיט א קניפּ אין בעקעל, רעדט אויף זיין שפּראַך:

— היבשער קנאַבע! גוט, גוט!...

איך נעם די גמרא „ביצה" אונטער דער האַנד, איך טהו קושען די מזוזה און געה אין חדר אַריין, ווי א ניי־געבאָרענער, מיט א ריין האַרץ, א גרינג האַרץ, מיט א לויטערען, קלָארען קאָפּ, מיט נייע מחשבות, מיט פרישע, עהרליכע, פרומע געדאַנקען. די זון קוקט־אַראָפּ און גריסט צו מיר מיט איהרע וואַרעמע שטראַהלען. דאָס ווינטעלע פער'ננבה'ט זיך צו מיר אונטער א פּאה, די פויגעלעך פּישטשען: „טיף־טיף־טיף־טיף!"... עס הויבט מיך, עס טראָגט מיך אין דער לופט־ען, עס ווילט זיך מיר לויפען, שפּרינגען, טאַנ־

צען — אך, ווי גוט, ווי זיס דאָס איז, אז מע לעבט און מען איז איין עהרליכער, מען איז ניט קיין גנב, ניט קיין ליגנער!

איך קוועטש צו די גמרא צום האַרצען שטאַרק־שטאַרק, און לויף אין חדר אַריין געשמאַק־געשמאַק, און איך שווער ביי דער גמרא, אז איך וועל קיינמאָל, קיינמאָל ניט זאַטשעפען קיין פרעמדס, קיינמאָל, קיינמאָל נישט גנבה'נען, קיינמאָל, קיינמאָל ניט לייקע־נען, תמיד זיין איין עהרליכער, איין עהרליכער, איין עהרליכער...

אויפ'ן פיעדעל

ערצעהלונג פון די קינדער־יאָהרען.

נעשריבען אין יאָהר 1902.

אויפ'ן פיעדעל

א.

— היינט וועל איך אייך, קינדער, שפּיעלען אביסעל אויפ'ן פיעדעל. נישטאָ, אזוי דאכט זיך מיר, קיין שענערס און קיין בעסערס, ווי אז מע קאָן שפּיעלען אויפ'ן פיעדעל. וואָס, אפשר נישט אזוי? איך וויים נישט, ווי אזוי איהר — איך, פון זינט איך בין צו מיין שכל׳ נעקומען, בין איך אויסגעאַנגען נאָך א פיעדעל און האָב ליעב נעהאַט גלאַט כליזמר, ווי דאָס לעבעו! איז געווען ערגיץ א חתונה אין שטעדטעל, בין איך געווען דער ערשטער, וואָס איז געלאָפען מקבל־פּנים זיין די כליזמר, זיך פער׳ננבה׳נען פון הינטען צום קאָנטרבאַס, א ציה טהון ביי דער נראָבער סטרונע: כום! — און אַנטלויפען. בום! — און אַנטלויפען. פאַר דעם דאָזיגען „בום" האָב איך אמאל נעחאַפט פון בערעל באַס א מיאוסען פּסק. בערעל באַס, א בייזער איד מיט א צעפּלעצטער נאָז און מיט א שארפען קוק, האָט זיך נעמאַכט, ווי ער זעהט ניט, אז איך ננבה זיך צום קאָנטרבאַס, און בשעת איך האָב אויסגעצוינגען די האָנר צו דער נראָבער סטרונע, האָט ער מיך אָנגעהאַפט פאַר'ן אויהער און אָפּגעפיהרט מיך מיט כבוד גלייך צו דער טהיר:

— נא, ממזר, קוש די מזוזה!

דאָס האָט מיך אָבער ווינציג־וואָס אָנגעלערנט. איך האָב נישט אָפּגעטראָטען פון די כליזמר אויף קיין האָר. איך האָב זיי ליעב נעהאַט אלע, פון שייקע פיעדעלע מיט דער שענער שווארצער

באָרד און מיט די דינע ווייסע פינגערלעך. ביז נעצי פּייקלער מיט'ן שענעם האָרב און מיט'ן היבשען — איך בעט איבער אייער כבוד— פּליק איבער די אויהערען. נישט איין מאָל בין איך געלעגען אונטער א באַנק און נעהערט, ווי די כלי־זמר שפּיעלען, וואָרום מע האָט מיך געטריבען אַהיים, און פון דאָרטען, פון אונטער דער באַנק, געקוקט אויף שייקע'ס דינע פינגערלעך, ווי זיי טאַנצען איבער די סטרונעס, און זיך צוגעהערט צו די זיסע קולות, וואָס ער האָט אזוי קונציג אַרויסבעקומען פון זיין פיעדעלע.

א צעקאַכטער פלעג איך נאָכדעם אַרומנעהן עטליכע טעג כסדר, און שייקע מיט'ן פיעדעלע איז מיר געשטאַנען פאַר די אויגען. ביינאכט האָב איך אים געזעהען אין חלום, און בייטאָג אויף דער וואָהר — ער איז כּיר נישט אַרויס פונ'ם קאָפּ. איך פלעג מיר פאָרשטעלען, אז איך בין שייקע פיעדעלע, אויסבויגען די לינקע האַנד און מאַכען מיט די פינגער און געבען א פיהר מיט דער רעכטער האַנד, ווי מיט'ן סמיק, בשעת מעשה פערוואָרפען דאָס קעפּל אויף א זייט, די אויגען אַביסעלע צוגעמאַכט — פונקט ווי שייקע, ס'זאָל דאָס פעהלען א הער!

האָט דערזעהען דער רבי נטע־ליב, — ס'איז געווען סאָמע ביי'ם לערנען — אז איך מאַך עפּים מיט די הענד און פערוואָרף דאָס קעפּל און גלאָנץ מיט די אויגלעך, האָט ער מיר אָפּגעשטעקט א רעכטען פּאָטש:

— א הולטיי קאָן! מע לערענט מיט איהם קמץ־אלף, מאַכט ער העויות, חאָפּט פליענען!

ב.

איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, עס מעג זיך קאָסטען מי יודע וואָס! נאָר פון וואָס מאַכט מען א פיעדעלע? געוויינטליך, פון „טענענהאָלץ". ס'איז אָבער גרינג אויסצורעדען „טענענהאָלץ"! וואו קריגט מען דאָס דאָזיגע האָלץ, אז בסך הכל וואַכסט דאָס,

זאָגט מען, נאָר אין ארץ־ישראל? וואָס טהוט גאָט? ניט ער מיר אריין אזא מחשבה. ביי אונז איז נעוועז אין אלטע קאַנאַפּע, א ירושה־קאַנאַפּע נאָך פונ'ם זיידען רב אנשיל, וואָס איבער איהר האָבען זיך נעשלאָגען מיינע צוויי פעטערס מיט'ן טאַטען עליו השלום. דער פעטער בעני האָט גע'טענה'ט, אז ער איז דער עלטערער זוהן, קומט א י ה ם די קאַנאַפּע; און דער פעטער סענדער האָט גע־טענה'ט, אז ער איז דער יונגסטער, קומט א י ה ם די קאַנאַפּע; און דער טאַטע עליו השלום האָט גע'טענה'ט, אז ער איז טאַקי נישט מעהר ווי אַיין אייידעם, האָט ער אויף דער קאַנאַפּע קיין שליטה ניט, נאָר אזוי ווי זיין ווייב, דאָס הייסט די מאַמע מיינע, איז א בת יחידה, קומט א י ה ר די קאַנאַפּע. דאָס איז אַיין מאל אוועק. והשנית, שטעהט די קאַנאַפּע ביי אונז אין שטוב, איז די קאַנאַפּע א ו נ ז ע ר קאַנאַפּע. האָבען זיך אריינגעמישט ביידע מוהמעס, די מוהמע איטקע און די מוהמע זלאָטקע, און האָבען אָנגעפיהרט א רכילות פון איינעם צום אנדערען, קאַנאַפּע־קאַנאַפּע, די שטאָדט האָט זיך געוויעגט מיט דער קאַנאַפּע! — בקצור, די קאַנאַפּע איז געבליבען א ו נ ז ע ר קאַנאַפּע.

די דאָזיגע קאַנאַפּע איז געוועז א פשוט'ע, א הילצערנע קאַנא־פּע, נאָר בעצויגען פון אויבען מיט א דין האַלץ, וואָס איז אין עטליכע ערטער אָפּגעשטאַנען, געוועז אויפגעבלאָזען, ווי א ביצה. אָט דאָס אויבערשטע האַלץ, וואָס איז אָפּגעשטאַנען, איז געוועז דאָס אמת'ע „טענענהאַלץ", וואָס געהט אויף פיערלען. אזוי האָב איך געהערט זאָגען אין חדר. איין חסרון האָט די קאַנאַפּע געהאַט, און דער דאָזיגער חסרון איז געוועז א מעלה, דהיינו: אז מע האָט זיך אויף איהר אַנידערגעזעצט, האָט מען נישט געקאַנט אויפשטעהן, מחמת זי איז געשטאַנען אביסעל בארג־אראָפּ, פון אַיין זייט משופע'דיג און אין מיטען מיט א גרוב; איז אָבער געוועז די מעלה, וואָס קיינער האָט נישט געוואָלט זיך זעצען אויף איהר, האָט מען זי אוועקגעשטעלט אין אווינקעל, נעגעבען א „טשיסטע אטסטאַווקע".

אָט אויף דער קאנאפּע האָב איך געוואָרפען איין אויג. אַ סמי־טשיק האָב איך מיר צוגעגרייט נאָך פון לאַנג. איך האָב געהאַט אַ חבר שימעלי, יודעל דעם בעל־ענלה׳ס, האָט ער מיר צוגעזאָגט עטלעכע האָר פון׳ם טאַטנס פערד׳ס וווידעל. און זשיוועצי אויף צו שמירען דעם סמיטשיק האָב איך אַליין געהאַט. איך האָב פיינט געהאַט זיך פערלאָזען אויף נסים. איך האָב דאָס אויסגעביטען ביי מיינעם אַ חבר, מאיר־ליפּא־שרה׳ס, אויף אַ שטיקעל שטאָהל פון דער מאַמע׳ס קרינעלינע, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אויפֿן בוידעם. פונ׳ם שטיקעל שטאָהל האָט נאָכדעם מאיר־ליפּא־שרה׳ס געמאַכט זיך אַ מעסערעל, פון ביידע זייטען גוט אָנגעשאַרפט. האָב איך אפילו חשק געהאַט זיך אָפּבייטען מיט איהם צוריק, האָט ער ניט נעוואָלט. ער האָט זיך צעשריגען :

— אַ חכם אַ איד! וואָס זאָגט איהר אויף זיין טאַטען? איך האַרעווע אָפּ דריי נעבט, איך שאַרף און שאַרף און צעשנייד זיך אַלע פינגער שאַרפּענדיג, — קומט ער איצטער צו געהן און וויל זיך אָפּבייטען צוריק!

— קוק איהם אָן אַביסעל! — זאָג איך. — נו, דאַרף מען ניט! אַ טהייערע מציאה אַ שטיקעל שטאָהל! קאַרג שטאָהל וואַלגערט זיך ביי אונז אויפֿן בוידעם? עס וועט חאַפּען אויף קינדער און קינדס־קינדער!

הכלל, איך האָב געהאַט אַלסדינג, וואָס מע בעראַרף. עס איז נעבליבען נאָר איין ארבייט: קאַלופען דאָס „טענענהאַלץ" פון דער קאַנאַפּע. איך האָב אויסגעקלויבען דערויף זעהר אַ וואויל צייט: בשעת די מאַמע איז נעווען אין קלייט און דער טאַטע האָט זיך נאָכ׳ן עסען צוגעלעגט דרימלען, האָב איך זיך פערקלויבען אין ווינקעל אַריין מיט אַ צוויאָק און האָב זיך געמומען צו דער ארבייט נאָנץ געשמאַק. האָט דער טאַטע דערהערט דורכ׳ן שלאָף, ווי עמי־צער באָברעט זיך, האָט ער פריהער געמיינט, אפּנים, אז ס׳איז מיין אין שטוב, האָט ער אָנגעהויבען צו שרייען פון דאָרטען: קיש! קיש! איך בין נעבליבען אַ געשטאָרבענער... דער טאַטע האָט זיך

איבערגעקאהרט אויף דיער אַנדערער זייט, און אז איך האָב דערהערט, אז ער חראָפעט, האָב איך זיך וויעדער גענומען צו דער ארבייט. פלוצים, איך טהו א קוק — דער טאַטע שטעהט און קוקט אויף מיר מיט מאָדנע אויגען. עס ווייזט אויס, אז תחילת האָט ער בשום אופן ניט פערשטאַנען וואָס דאָס איז. נאָכדעם, אז ער האָט דערזעהען די צעקאַרראַשעטע קאַנאַפּע, האָט ער מיך ארויסגעצויגען פון דאָרטען פאַר'ן אויהער און האָט מיך אזוי געשלאָגען, אז מע האָט מיך בעראַרפט מינטערען, פשוט אַפּגיסען מיט קאַלט וואַסער.

— נאָט איז מיט דיר! וואָס האָסט דו געטהאָן מיט'ן קינד?— האָט די מאַמע געווויינט מיט טרערען אויף די אויגען.

— דער קדיש דיינער! ער וועט מיך אַריינטרייבען א לעבעדיגען אין דער ערד אַריין! — זאָגט דער טאַטע, בלאָס ווי די וואַנד. חאַפּט זיך פאַר'ן האַרצען און פערהויסט זיך אויף עטליכע מינוט.

— וואָס זשע דאַרף מען זיך אזוי אַפּעסען דאָס האַרץ? — זאָגט צו איהם די מאַמע. — ביזט אזוי אויך א קראַנקער! טהו א קוק וואָס פאַר א פּנים דו האָסט. אזא יאָהר אויף מיינע שונאים!

ב.

דער חשק צו שפּיעלען אויפ'ן פיעדעל איז געוואַכסען מיט מיר אינאיינעם. וואָס עלטער איך בין געוואָרען, איז דער חשק געוואָרען נאָך גרעסער, און, ווי אויף־צו־להכעיס, האָב איך בעראַרפט אלע טאָג האַרכען כלי־זמר. פונקט אויפ'ן מיטען וועג, צווישען דער היים און צווישען חדר, איז געשטאַנען א קליין שטיבעל, מיט ערד נעדעקט, פלעגט זיך פון דאָרטען תמיד הערען פערשיעדענע קולות אוו נעזאַננען פון אַלערליי כלים, און מהרסטענטייל — קולות פון א פיערעל. דאָרטען איז נעזעסען א כלי־זמר, נפתלי בעזבאַראַדקע, א איד מיט איין אונטערנעהאַקטער קאַפּאָטע, מיט אונטערגעבויגענע פּאות און מיט א נעפּרעסטען קאַלנער. א נאָז האָט ער נעהאַט א היבשע, אויסגעזוהען ווי א צוגעקלעפּטע. ליפּען גראָבע. צייהן

שוואַרצע. דאָס פּנים נעשטופּעלט און אָהן א סימן פון א באָרד. און דערפּאַר טאַקי האָט מען איהם נערופּען „בעזבאַראָדקע". א ווייב האָט ער נעהאַט א מאשינע, האָט מען זי נערופּען „די מוטער חוה". און קינדער איז ביי זיי נעווען א טוץ אַנדערהאַלבען, אויב נישט מעהר. אָפּנעריסענע, האַלבנאַקעטע און באַרוויסע, און אַלע, פּונ׳ם נרעסטען ביז׳ן קלענסטען, האָבען זיי נעשפּיעלט, דער אויפ׳ן פּיעדעל, דער אויף דער „אַלט", דער אויפ׳ן באַס, דער אויפ׳ן טרומייט, דער אויפ׳ן פּליט, דער אויפ׳ן פּאַנאַט, דער אויף דער האַרפּע, דער אויפ׳ן צימבעל, דער אויף דער באַלאַלאַייקע, דער אויפ׳ן פּויק, דער אויף די טאַצען. צוויישען זיי זענען נעווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבען נעקאָנט אויספּייפּען דעם נרעסטען ניגון מיט די ליפּען, אויף די צייהן, אויף נלעזלעך אָדער אויף טעפּלעך, אויף שטיקלעך האָלץ, אָדער נאָר אויף די באַקען — שדים, רוחות און נאָר!

מיט׳ן דאָזיגען נעזינדעל האָב איך מיך בעקענט נאָר אומנעריכט. איך בין נעשטאַנען איינמאָל ביי זיי אונטער׳ן פענסטער, זיך אונטערנעהערט ווי זיי שפּיעלען, האָט אייניער פון די עלטערע קינדער, פּיני דער פּליטיסט, א בחור פון א יאָהר פופּצעהן, נאָר א באַרוויסער, מיך דערזעהען שטעהן, איז ער אַרויסנעגאַנגען צו מיר און פּרעגט מיך, צי עס נעפּעלט מיר זייער שפּיעלען?

— הלואי — זאָג איך — וואָלט איך אין צעהן יאָהר אַרום אַזוי נעשפּיעלט!

— קאָנסט דאָס אויספּיהרען, — מאַכט ער צו מיר און גיט מיר אָנצוהערעניש, אז פּאַר צוויי קאַרבען א חודש וועט מיך דער טאַטע זיינער אויסלערנען שפּיעלען, און אויב איך וויל, וועט ער מיך לערנען, דער זוהן הייסט דאָס.

— אויף וואָס פּאַר א אינסטרומענט — מאַכט ער — וואָלסט דו נעוואָלט שפּיעלען? אויפ׳ן פּיערעל?

— אויפ׳ן פּיערעל.

— אויפ׳ן פּיערעל? — מאַכט ער. — קאָנסט צאָהלען דריט־האַלבען קערבלעך א חודש? צי דו ביזט אזא כתרילים, ווי איך?

— קאַנען קאַן איך, — זאָג איך — נאָר וואָס דען? עס טאָר נישט וויסען דערפון נישט דער טאַטע, נישט די מאַמע, נישט דער רבי.

— חס וחלילה! — מאַכט ער. — וועד דאַרף דאָס געהן אויס־פויקען? אפשר נעפינט זיך ביי דיר א ציגאָר טיטון, אָדער א פאָ־פיראָס? ניין? דו רויכערטס ניט? אַנטלייה־זשע מיר א פיטאַ־קעל, וועל איך מיר אליין קויפען פאפיראָסען. נאָר זאָלסט ניט זאָגען קיינעם, מחמת דער טאַטע טאָר נישט וויסען, אז איך רויכער. און די מאַמע וועט נעווהר ווערען, אז איך האָב נעלט, וועט זי דאָס גלאַט צונעמען און קויפען ביינעל אויף אַנבייסען. קום אין שטוב אריין, וואָס וועלען מיר דאָ אויסשטעהן?

ד.

מיט נרויסע פחדים, מיט א קלאַפענדיג האַרץ און מיט צי־טערענדינע פים האָב איך אריבערגעשפאַנט די שוועל פון'ס דאָ־זיגען קליינעם גן־ערן.

מיין נייער חבר פיני האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר'ן פאַטער:

— שלום נחום וועוויק'ס, א נניד'ס א יונגעל, האָט חשק לער־נען אויפ'ן פיעדעל.

נפתלצי בעזבאַראַדקע האָט אונטערגעבוינען די פאות. צורעכט געמאַכט דעם קאַלנער, פערשפילעט די קאַפאַטע און פערבונדען מיט מיר א בריטען שמועס מכח שפיעלען בכלל און אויפ'ן פיעדעל בפרט, געגעבען מיר צו פערשטעהן, אז פיעדעל איז די בעסטע און די שענסטע פון אלע כלים. עלטערס און חשוב'ערס פון פיעדעל איז שוין נאָר נישטאָ אויף דער נאַנצער וועלט. א סימן האָב איך, פאר וואָס עפּיס דערעושירט תמיד די פיעדעל. ניט דער טרומייט. אָדער די פלייט? מחמת פיעדעל — דאָס איז די מאַמע פון אלע כלים.

אזוי האָט מיר נפתלצי בעזבאַראַדקע געלייענט א נאַנצע לעק־ציע פון מוזיק, געמאַכט בשעת־מעשה מיט די הענד און מיט דער

נאָו, — און איך בין נעשטאַנען און נעקוקט איהם אין מויל אַריין, בעטראַכט די שוואַרצע צייהן זיינע און נעשלונגען, ממש געשלונגען די וואַרטער.

— פיעדעל, פֿאַרשטעהסט דו מיך, — זאָגט צו מיר וויטער נפתלצי בעזבאַראַקע און איז צופֿריעדען, אַפֿנים, מיט דער לעק־ציע, — פיעדעל, פֿאַרשטעהסט דו מיך, איז אזא כלי, וואָס איז עלטער פון אַלע כלים. דער ערשטער פיערלער אויף דער וועלט איז געווען תובל־קין, צי מתושלח, — איך נעדענק שוין נישט אקוראַט, דו קעהרסט בעסער וויסען, דו לערענסט דאָך מסתמא אין חדר? דער אַנדערער פיערלער איז געווען דוד־המלך. נאָך איינער, א דרי־טער, איז געווען. פֿאַנאַניני האָט ער געהייסען, אויך א איד; אַלע בעסטע פיערלער אויף דער וועלט זענען געווען אידען. למשל, סטעמפעניו, פֿדהצור. פון זיך רעד איך ניט. מע זאָגט, אז איך שפּיעל ניט שלעכט אויפ'ן פיעדעל; נאָר ווי קום איך צו פֿאַנאַני־ני'ן? פֿאַנאַניני, זאָגט מען, האָט פֿאַרקויפט דעם אשמדאי די נשמה פֿאַר'ן פיעדעל. פֿאַנאַניני האָט פיינט געהאַט שפּיעלען פֿאַר גרוי־סע מענטשען, מלכות'ים און פֿויבסטען, חאָטש מע פלענט איהם אָפּ־גיליטען. ער האָט בעסער ליעב געהאַט שפּיעלען פֿאַר אָרעמע לייט אין אַלע שענקלעך, אין אַלע דערפער, אָדער נאָר אין די וועלדער פֿאַר חיות און עופות. אָט וואָס פֿאַר א פיערלער פֿאַנאַניני איז נע־ווען... עי, חברה־פלעצעל, צו די כלים!

אזוי האָט נפתלצי בעזבאַראַקע אויסגערופען צו זיין קאָמאַנ־דע קינדער, וואָס זענען זיך צענויפֿגעקומען אַלע אין איין מינוט, געגומען זיך איטליכער צו זיין אינסטרומענט. נפתלצי אַליין איז אויפֿגעשטאַנען, א זעץ געטהאָן מיט'ן סמיק אין טיש אַריין, נע־וואָרפען א שארפען קוק אויף איטליכען בעזונדער און אויף אַלע מיט א מאָל — און מע האָט א שפּיעל געטהאָן א קאַנצערט אויף אַלערליי אינסטרומענטען מיט אזא כח, אז איך בין שיער ניט אומגעפאַלען פון די פיס. איטליכער האָט זיך געפֿליסט איבער־שרייען דעם אַנדערען, און מעהר פון אַלע האָט מיר פֿערשרינען

איינער א קליינער, וואס האט נעהייסען חעמעלע, א טרוקען יונגע־לע מיט א נאס נעזעלע און מיט באַרוויסע אַנגערראַלענע פיסלעך. חעמעלע האט געשפּיעלט אויף א משונה־מאַדנע כלי, עפּים א מין זאק אזעלכער, וואס אז מע בלאזט איהם אַן, לאזט ער נאכדעם ארויס א משונה קול, א מאַדנעם קוויטש, ווי א קאַץ, בשעת מע טרעט איהר אַן אויפ'ן ווייד־על. חעמעלע האט מיט'ן באַרוויסען פיסעל אויסגעשלאַגען טאקט, געקוקט די גאנצע צייט אויף מיר מיט קליינע גנבה'שע אויגלעך און אונטערגעוואונקען, ווי איינער רעדט: „אבער איא, איך בלאז גוט?" נאר מהר פון אלע האט געארבייט נפתלצי אליין; ער האט אי געשפּיעלט, אי געדערעזשירט, געאר־בייט מיט די הענד, מיט די פיס, מיט דער נאז און מיט די אויגען און מיט'ן גאנצען גוף, און טאַמער חלילה האט עמיצער געמאכט א פעהלער, האט ער א קריץ געטהאן מיט די צייהן און א זאג גע־טהאן מיט כעס:

— פאַרטאַ, פאַרחוץ! פאַרטאַ — פאַרטיסימאַ!... טאקט, ממזר! טאקט!... איינס, צוויי, דריי! איינס, צוויי, דריי!...

ה.

אפּגעמאכט מיט נפתלצי בעזבאַראַדקע פאר דריי מאל אין דער וואַך אַנדערהאַלבען שעה אין טאג צוויי קערבלעך א חודש, בעט איך איהם נאך א מאל און נאך א מאל, עס זאל זיין בסוד־סודות — אַניט, בין איך א פערפּאַלענער. ער גיט מיר זיין עהרענוואָרט, אז עס וועט נישט וויסען דערפון קיין פויגעל.

— מיר זענען אזעלכע מענטשען, — זאגט ער צו מיר מיט גדלות און מאכט צו־רעכט דעם קאַלנער — וואס קאַטאַרע קיין געלט האַבען מיר ניט, נאר יושר און עהרליכקייט איז ביי אונז פאַרהאַן מעהר ווי ביי'ם גרעסטען גביר! אפשר געפּינט זיך ביי דיר עט־ליכע גראַשענס?

איך האָפּ אַרויס און נעב איהם א קערבעל. נפתלי־צי נעמט דאָס צו ביי מיר, ווי א פּראָפעסאָר, מיט צוויי פינגער, רופט־צו די מוטער חוה, קוקט אָן א זייט און מאַכט צו איהר:

— נא, קויף עפּיס אָנבייסען!

די מוטער חוה נעמט־צו ביי איהם דאָס קערבעל שוין דוקא מיט ביידע הענד און מיט אַלע פינגער, בעטראַכט דאָס דוקא פון אַלע זייטען און טהוט א פּרעג דעם מאַן, וואָס זאָל זי קויפען?

— וואָס דו ווילסט. — ענטפערט ער איהר כלומר'שט קאַלט־בלוטיג. — קויף בולקעס עטליכע, הערינג א צווייי־דריי, און דאָרע קישקע, און א ציבעלע פּאָרגעס ניט, עסיג און בוימעל, נו, און א גלעזעל בראָנפען דאָרטען...

אז די דאָזיגע אַלע זאכען זענען בעשאָפען געוואָרען אויפ'ן טיש, איז דער עולם אָנגעפאַלען דערויף מיט אזא אָפעטיט, גלייך ווי נאָך א תענית. עס האָט אוש מיך אָנגענומען א יצר־הרע, און אז מע האָט מיך געבעטען, איך זאָל געהן צום טיש, האָב איך מיך נישט געקאָנט אָפּזאָגען, און איך געדענק נישט די צייט, ווען איך זאָל אזוי הנאה האָבען פונ'ם עסען, ווי איך האָב הנאה געהאַט פון דער דאָזיגער סעודה.

נאָך דער סעודה האָט בעזבאָראָדקע א וואונק געטהאָן צו דער קאָמאַנדע, מע זאָל זיך נעמען צו די כלים, און מע האָט מיך מכבד געווען וויעדער א מאָל מיט א זאָך, „זיין אייגענע קאָמפּאָזיציע". די דאָזיגע „קאָמפּאָזיציע" האָבען זיי געשפּיעלט מיט אזא רעש, אז עם האָט מיר פערטורקעט די אויהערען און פערטומעלט דעם קאָפּ — און איך בין אוועק פון דאָרטען א שבור'ער פון נפתלי־צי בעזבאָראָדקע'ס „קאָמפּאָזיציע". א נאָנצען טאָג אין חדר האָט זיך מיר געדרעהט דער רבי מיט די תלמידים מיט די ספרים, און אין די אויהערען האָט מיר ניט אויפגעהערט צו קלינגען די קאָמפּאָזיציע". ביינאכט איז מיר געקומען צום חלום פאַנאַנינו, רייטענ־דינ אויפ'ן אשמדאי, און האָט מיר דערלאַנגט מיט'ן פיעדעל איבער'ן קאָפּ, — איך האָב זיך אויפגעהאפּט מיט א געשריי און מיט

א קאָפּוועהטיג און האָב אָנגעהויבען שיטען מיט ווערטער, ווי פון א זאק. וואָס איך האָב גערעדט — וויים איך ניט. נאָר מיין עלטערע שוועסטער פּעסיל האָט מיר נאָכדעם דערצעהלט, אז איך האָב גערעדט פון היטן, עס האָט זיך ניט געקלעפּט א וואָרט צו א וואָרט, עפּים ווילדע נעמען—„קאָמפּאָזיציע", פּאַאַניני"... און נאָך א זאך האָט מיר די שוועסטער דערצעהלט, אז אין דער צייט, וואָס איך בין געלעגען שלאָף, איז מען א פּאָר מאל געווען ביי אונז פון נפתלי'ס דעם כלי־זמר, עפּים א באַרוויס יונגעל, געוואָהר ווערען וואָס איך מאָך, האָט מען איהם דורכגעטריבען און פערזאָגט, ער זאל זיך מעהר נישט דערוועגען קומען אהער...

— וואָס האָט נעטהאָן ביי דיר דעם כלי־זמר'ס יונגעל? — פרעגט מיך מיין שוועסטער און מוטשעט מיך, איך זאל איהר זאגען. נאָר איך האַלט זיך איינס: איך וויים נישט, כלעבען, איך וויים נישט; פון וואַנען זאל איך וויסען?

— וואָס פאַר א פּנים האָט דאָס? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — ביזט שוין, קיין עין־הרע, א בחור'על צו לייטען, מע רעדט דיר שוין שדוכים, און דו האָסט צו טהון מיט שענע חברים, באַרוויסע כלי־זמר'לעך! וואָס פאַר א מחותן ביזט דו מיט כלי־זמר? וואָס האָט דאָ נעטהאָן ביי דיר נפתלי'צי דעם כלי־זמר'ס יונגעל?

— וואָסער נפתלי'צי? — זאָג איך און מאָך זיך תמ'עוואָטע.— וואָסער כלי־זמר?

— קוק איהם אָן, דעם תנא! — מישט זיך אריין דער טאַטע. — ער וויסט נישט פון וואָס צו זאָגען! נעבאָך גאָט די נשמה שולדיג! איך אין דיינע יאָהרען בין שוין לאַנג געווען א חתן, און ער שפּיעלט זיך נאָך מיט חברים! טהו זיך אָן און געה אין חדר אריין! טאַמער וועט דיך באַגעגענען הערשעל בעל־טאַקסע און וועט דיך א פּרעג טהון, וואָס איז דיר געווען, זאַלסט דו זאָגען — קדחת. דו הערסט וואָס איך רעד צו דיר? קדחת!

איך הויב נישט אָן צו פערשטעהן: וואָס פאַר א מחותן איז דאָ הערשעל בעל־טאַקסע? און צוליעב וואָס בעראַרף איך איהם

זאָגען קדחת?... אין עטליכע וואָכען ארום איז מיר פערענטפערט נעוואָרען די קשיא.

ו.

הערשעל בעל טאַקסע (אזוי האָט מען איהם גערופען דערפאר, וואָס ער און דער טאַטע און דער זיידע זיי־נער האָבען פון תמיד אָן געהאַלטען די טאַקסע, ס'איז שוין געווען ביי זיי א חזקה) איז געווען א יונגער־מאן מיט א קיילעכיג בייכעל, מיט א רויט בערדעל, מיט נאָסע אויגעלעך און מיט א ברייטען וויסען שטערן — א סימן פון א קאָפמענש. ער האָט טאַקי געשמ'ט אין שטעדטעל פאר א וואור־לען יונגענמאן א משכיל, א מושלם, א שענעם בעל תנ"ך און א שענעם שרייבער, דאָס הייסט, ער האָט געהאַט א שען הענטעל. מע האָט זיך אמאל מיט זיינע כתבים, זאָגט מען, ארומגעטראָגען און ארומגעפיהרט איבער דער וועלט. און דערצו האָט ער געהאַט נעלר און איין טעכטערעל, א בת יחידה, א מיידעל מיט רויטע הערעלעך און מיט נאָסע אויגעלעך, צווויי טראָפען וואָסער הערשעל בעל־טאַקסע. געהייסען האָט זי אסתר, און גערופען האָט מען זי פערצוינען — „פלעסטערעל". נעווען איז זי ציטעריג און איידעל, מורא געהאַט פאר אונז, חדר־יונגלעך, ווי פאר'ן מלאך־המות, וואָ־רום מיר האָבען איהר דעקוטשעט, פלעגען זיך רייצען מיט איהר און זיננען ליעדלעך:

אסתר'על!
פלעסטערעל!
פאר וואָס האָסט דו ניט
קיין — שוועסטערעל?

דאָכט זיך, וואָס ליגט אזעלכס אין די דאָזיגע וועלטער? איא, נאָרנישט? פון דעסטוועגען פלעגט פלעסטערעל, אז זי האָט דער־הערט די דאָזיגע וועלטער, פערשטעלען זיך די אויהערען און אנט־לויפען מיט א געוויין, בעהאַלטען זיך בחדרי־חדרים, מורא האָבען ארויסגעהן עטליכע טעג אויף דער גאַס.

נאָר דאָס איז געווען אמאָל, בשעת זי איז נאָך געווען א קינד. אצינד איז זי שוין געווארען א מיידעל צו לייטען, פערפלאָכטען זיך א רויט צעפעל און געגאנגען אָנגעטהאָן, ווי א כלה, נאָך דער לעצטער מאָדע. מיין מאמע האָט פון איהר שטאַרק געהאלטען, פלעגט זיך נישט קאָנען אָפּלויבען פון איהר: „א שטילע טויב". אסתר'ל פלעגט אמאָל, שבת, אריינקומען צו מיין שוועסטער פּעסיל, און אז זי האָט מיך דערזעהן, פלעגט זי ווערען נאָך רויטער, ווי זי איז געווען, און אראָפּלאָזען די אויגען. און מיין שוועסטער פּעסיל פלעגט מיך בשעת־מעשה דוקא צורופען, עפּים פרעגען, און קוקען אונז ביידען אין די אויגען אריין.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט אריין צו אונז אין חדר אריין דער טאַטע מיינער מיט הערשעל בעל־טאַקסע, און נאָך זיי שלעפט זיך נאָך רב שלום־שכנא דער שדכן, א איד מיט זעכס פינגער, מיט א געגרייזעלטער שוואַרצער באָרד און א גרויסער אביון. דערזעהען אזעלכע נעסט, חאָפט אויף זיך דער רבי רב זרח די קאָפאָטע מיט'ן היטעל, און מחמת גרויס אימפּעט פערקאָטשעט זיך איהם איין פּאה אַרונטער, אויף יענער זייט אויהער, דאָס היטעל פערקנייטשט זיך און עס שטעקט אַרויס אונטען די יאַרמלקע העכער האלב, און עס הויבט איהם אָן פלאָמען א באָק. מע האָט געקאָנט אַרויסזעהען, אז דאָ איז עפּים נישט גלאָט, ובפרט, אז רב שלום־שכנא דער שדכן שוין פון א צייט, אז ער האָט אָנגעהויבען אריינקומען צו אונז אין חדר אריין עפּים צו אָפּטליך, פלעגט אלע מאָל אַרויסרופען דעם רבי'ן אין הויז אַרויס און דאָרט אוועק־שטעהן מיט איהם עטליכע מינוט, סוד'ען זיך און שושקען זיך, מאכען בשעת־מעשה מיט די הענד און מיט די פּלייצעס און אויס־לאָזען מיט א זיפּץ:

— טא, ממה־נפשך, אויך די אייגענע מעשה! איז דאָס באַ־שערט, וועט דאָס מסתמא זיין, וואָס קאָן מען ווייסען וואָס?

ביי'ם אריינקומען פון די נעסט האָט דער רבי רב זרח נישט געוואוסט וואָס ער זאָל טהון, וואו ער זאָל זיי בעזעצען. האָט ע'

געהאפט א קיכבענקעל, וואס די רביצין זאלצט דערווײַ פלייש, און האָט זיך פריהער אביסעל ארומגעדרעהט מיט דעם עטליכע מאל הין און צוריק איבער'ן גאנצען חדר, און נאכדעם האָט ער דאָס קוים אוועקגעשטעלט און האָט זיך אליין טאקי אנידערגעזעצט אויף דעם. ער איז אבער באלד אויפגעשפרונגען, ווי איין אפגעבריהטער, שטאַרק צעמישט, און האָט זיך געהאפט ביי דער הינטערשטער קעשעני פון דער קאפאטע, גלייך ווי ער וואלט עפּים פערלאָרען א מטמון מיט נעלד.

— אָט איז א בענקעל, זעצט זיך! — מאכט ער צו די געסט.

— נישקשה, זיצט, זיצט! — זאָגט צו איהם דער טאטע. — מיר זענען ארײַנגענאנגען צו אייך, רב זרח, נאָר אויף איין מינוט; זיי וועלען פאָרהערען מיין יונגעל תנ"ך.

און דער טאטע ווייזט אָן אויף הערשעל בעל־טאקסע.

— אָך, מהכתיתי, פאָר וואס ניט? — מאכט דער רבי רב זרח און האפט א תנ"כ'ל און טראָגט דאָס אונטער הערשעל דעם בעל־טאקסע מיט אזא פנים, ווי איינער רעדט: „נא דיר און טהו וואס דו ווילסט!"

הערשעל בעל־טאקסע נעמט דאָס תנ"כ'ל אין האַנד אַריין, ווי א מענש, וואס איז נענויט אין דער סחורה, בויגט איין דאָס קעפּעל אויף א זייט, מאכט־צו איין אויגעל, משט און משט און טראָגט מיר אונטער דעם ערשטען פּסוק פון „שיר־השירים".

— שיר השירים נאָר? — רופט זיך אָן דער רבי מיט א שמייכעלע, ווי איינער רעדט: קיין הארבערעם נישט געקאָנט געפינען?

— שיח השיחים — ענטפערט איהם הערשעל בעל־טאקסע (ער קאָן ניט אויסרעדען קיין רי"ש) — שיח השיחים איז ניט אזא גחינגע זאַך, ווי איהח מיינט; שיח השיחים דאחף מען פאחשטעהן.

— אודאי! — רופט זיך אָן רב שלום־שכנא מיט א נעלעכטער.

דער רבי טהוט צו מיר א וואונק. איך נעה־צו צום טיש, צעשאקעל זיך און הויב אָן אויף א קול מיט זעהר א שענעם ניגון:

— שיר השירים — א נעזאנג איבער אלע נעזאנגען! אלע נעזאנגען האט נעזונגען א נביא, און דאס האט נעזונגען א נביא בן נביא! אלע נעזאנגען האט נעזונגען א חכם, און דאס האט נעזונגען א חכם בן חכם! אלע נעזאנגען האט נעזונגען א מלך, און דאס האט נעזונגען א מלך בן מלך!

בשעת זינגען האב איך דערווייל געקוקט אויף מיינע פערהערערם און האב בעמערקט אויף איטליכענם פנים איין אנדער מינע. ביי'ם טאטען אויפ'ן פנים איז געווען אנגעצייכענט גדלות און פערגענינען. אויפ'ן רבינ'ס פנים איז געשטאנען מורא און פחד, טאמער חלילה האב איך א טעות און מאך א פעהלער; זיינע ליפען האבען שטילערהייך נאכגערעדט מיט מיר איטליכס וואָרט. הערשעל בעל־טאקסע איז נעזעסען דעם קאפ אביסעל אויף א זייט, דאס נעלע בערדעל אין מויל, איין אויגעל צוגעמאכט, דאס אנדערע האט נעקוקט ארויף, אויף דער סטעלי, און צוגעהערט ווי א גרויסער, גרויסער מבין. רב שלום־שכנא דער שדכן האט די נאנצע צייט נישט אראפגעלאזט פון איהם קיין אויג. ער איז געזעסען מיט א האלבען גוף אריבערגעבויגען אויף צופריהער, האט מיר מיטגעהאלפען שאקלען זיך און האט זיך נישט געקאנט איינהאלטען און האט מיך איבערגעשלאגען אין מיטען מיט איין אויסגעשריי, מיט א געלעכטער און מיט א הוסט אינאיינעם און א מאך מיט דעם צווייענדיגען פינגער:

— אז מע שמועסט, אז ער יכול'ט — יכול'ט ער!

אין עטליכע טעג ארום האט מען געבראכען טעלער, און איך בין נעווארען צו מזל א חתן פאר הערשעל בעל־טאקסע'ס בת־יחיד'קעלע — פלעסטערעל.

7.

אמאל מאכט זיך, א מענש וואכסט־אויס אין איין טאג מעהר ווי איין אנדערער אין צעהן יאהר. אז איך בין נעווארען א חתן האב איך מיט א מאל דערפיהלט, אז איך בין א „גרויסער". דאכט

זיך, דער אייגענער וואָס פריהער, נאָר פּאָרט נישט דער. פונ׳ם קלענסטען חבר ביז׳ן רבי׳ן רב זרח האָט מען אָנגעהויבען קוקען אויף מיר שוין מיט מעהר דרך־ארץ — פּאָרט א חתן מיט א זיי־נער. אויך דער טאָטע האָט שוין אויפגעהערט צו שרייען אויף מיר; פון פּעטש שמועסט מען ניט: ווי אזוי נעמט מען דאָס א חתן מיט א גילדענעם זייגער און מע פּאָטש איהם אוים? א חרפּה פּאר לייטען און א בזיון פּאר זיך אליין! אמת, מע האָט אמאל אָפּגע־שמיסען ביי אונז אין חדר א חתן אלי, דערפּאר וואָס מע האָט איהם געהאָפּט גליטשען זיך מיט אלע שקצים׳לעך אויפ׳ן אייז, — האָט טאקי נאָכדעם געהאָט צו טהון דערמיט די גאַנצע שטאָדט. די כלה זיינע, אז זי איז געוואָהר געוואָרען פון אזא סקאַנדאל, האָט זי אזוי לאַנג נעווויינט, ביז מע האָט אָפּגעשיקט דעם חתן די תנאים, און דער חתן, אלי הייסט דאָס, האָט זיך פּאר האַרצוועהטיג און פּאַר בזיון נעוואָלט אַרויינוואַרפען אין טייך אַריין, איז געווען פערפרווי־רען דאָס וואָסער...

כמעט אזא איין אומגליק האָט זיך געטראָפען מיט מיר, נאָר נישט איבער שמיץ, און נישט איבער׳ן גליטשען זיך אויפ׳ן אייז, נאָר איבער א פיערעל.

אָט אזוי איז געווען די מעשה:

ביי אונז אין ווויינשענק האָבען מיר געהאָט איין אָפּטען גאַסט, ט ש ע ט ש ע ק דעם קאָפּעלמייסטער, וואָס מיר פלעגען איהם רופען: „פּאַן פּולקאָוניק". דאָס איז געווען א געזונדער יונג, א הויכער, מיט א גרויסער קיילעכיגער באָרד און מוראַ׳דיגע ברעמען. געהערט האָט ער אויף א מאָדנע געמישט לשון, וואָס איז בעשטאַנען פון עטליכע שפּראַכען. בשעת רעדען האָט ער געמאַכט מיט די ברעמען אַרויף און אַראָפּ; אז ער האָט אַראָפּגעלאָזט די ברעמען, איז דאָס פּנים געווען שוואַרץ ווי די נאַכט, און אז ער האָט זיי אויפגעהויבען — איז דאָס געווען קלאָר ווי דער טאָג, וואָרום עס האָבען זיך געפונען אונטער די האָזיגע געדיכטע ברעמען א פּאַר העלבלויע, גוטע, שמייכלענדיגע אויגען. געטראָגען האָט ער א מונ־

דיר מיט גאָלדענע קנעפּ, און דערפאַר טאַקי האָט ער ביי אונז גע־היסען „פּאַן פּולקאָווניק". ביי אונז אין ווייַנשענק איז ער גע־ווען זעהר איין אָפּטער גאַסט, נישט דערפאַר, ווייל ער איז געווען אַ שכור חלילה; נאָר מהאי טעמא, ווייל דער טאַטע מיינער איז געווען אַ בריה אויף מאַכען פון ראָזינקעס דעם „בעסטען טהיירם־טען אונגערשען ווייַן", ווּאָס טשעטשעק פלעגט אָנקוועלען, זיך גאָר ניט קאָנען אָפּלויבען פון איהם. ער פלעגט אַרויפלעגען אויף איהם זיין גרויסע מוראַ'דיגע האַנד און זאָגען צום טאַטען אויף זיין גע־מישטער שפּראַך:

— הערר קעלערמייסטער! או טעבי נאַילעפּשי אונגאַרווויין! נימאַ טאַקי ווינע אין בודאַפּעשט! פּרערבאָהעם!*

צו מיר איז טשעטשעק תמיד געווען צוגעלאָזט, מיך געלויבט, ווּאָס איך לערען אין חדר, פלעגט מיך אָפּט פּערהערען, פּרעגען, ווער איז געווען אַראָם? און ווער איז געווען איזאָק? און ווער איז געווען דושאָזעף?

— יוסף? — פּרעג איך איהם. — יוסף הצדיק?

— דושאָזעף — זאָגט ער.

— יוסף — פּערריכט איך איהם נאָך אַ מאָל.

— או נאָס דושאָזעף, או וואָס יאָדושעף. — מאַכט ער צו מיר און טהוט מיר אַ קניפּ אין בעקעל. — דושאָזעף — יאָדושעף, יאָ־דושעף — דושאָזעף — וושיסטקאָ יערנע, גאַנץ ענגל.

— קהי — הי — הי!...

איך בעהאַלט דאָס פּנים אין קולאָק און לאָך מיך גוט אויס.

נאָר פון זינט איך בין אַ חתן געווּאָרען האָט טשעטשעק אויך אויפּגעהערט זיך בענעהן מיט מיר ווי מיט אַ קונדס און האָט אָנגע־הויבען רעדען מיט מיר שוין ווי מיט אַ גלייבען, דערצעהלען מעשיות פון פּאָלק און פון מוזיקאַנטען (דער „פּאַן פּולקאָווניק" האָט נע־

---

* ביי דיר איז דער בעסטער אונגאַרישער ווייַן! ניטאָ אַזאַ ווייַן אין בודאַפּעשט! ביי גאָט!

האט נייען מאָם רעד. קיינער האָט אָבער קיין צייט ניט צו־אהאָט איהם אויסהערען, א חוץ מיר). איינמאָל האָט ער זיך מיט מיר צערעדט וועגען שפיעלען. האָב איך איהם א פרעג געטהאָן:

— דער פּאָן פּולקאָווניק שפיעלט אויף וואָסער אינסטרומענט?

— נאָ מוזיסטקיך אינסטרומענטו *. — מאכט ער צו מיר און הויבט־אויף אויף מיר די ברעמען.

— אויפ'ן פיעדעל אויך? — פרעג איך איהם, און ער בעקומט מיט א מאָל אין מיינע אויגען א פּנים פון א מלאך.

— קוק צו געהן א מאָל צו מיר. — מאכט ער — וועל איך דיר שפיעלען.

— וואָן קאָן איך — זאָג איך — צו דיר קומען, פּאָן פּולקאָווניק, אז ניט שבת? נאָר בתנאי, קיינער זאָל ניט וויסען. זאָגסט דו מיר צו?

— פּרעך באָהעם! — מאכט ער צו מיר און הויבט־אויף אויף מיר די ב־עמען.

ח.

טשעטשעק האָט געוואָהנט וויט־וויט הינטער דער שטאָדט. אין א קליין וויים שטיבעל, מיט קליינע פענסטערלעך, מיט גאַרטען פארבטע לאָדען, מיט א גרינעם גאָרטען, וואָס האָבען אַרויסגעקוקט פון דאָרטען מיט גרוים גדלות א סך הויכע געלע סאָנישניקעס, ווי עפּים רעכטס, און האָבען אָנגעבויגען עטוואָס די קעפּלעך אויף א וויט, אַביסעל גשעאָקעלט זיך, און האָבען וויי גערופען מיך צו זיך: „אהער, צו אונז, בחור'ל! דאָ איז גראָס, דאָ איז פריי, דאָ איז ליכטיג, דאָ איז פּריש, דאָ איז וואַרעם, דאָ איז גוט!"... און נאָך כּבעם עפּוש מיט דער היטץ מיט'ן שטויב, וואָס אין שטאָדט,

* אויף אַלע כלים.

און נאָך יענער ענגשאפט מיט'ן נעשריי, מיט'ן טר־מעל, וואָס אין חדר, גלוסט זיך טאקי אהער, ווארום דאָ איז גראָס, דאָ איז פריי, דאָ איז ליכטיג, דאָ איז פרישׁ, דאָ איז וואַרעם, דאָ איז גוט! עס גלוסט זיך לויפן, שפרינגען, שרייען, זינגען; אָדער גאָר א וואַרף טהון זיך אויף דער הויליער ערד, מיט'ן פּנים אינ'ס גרינעם שמעקענדיגען גראָז אַריין. נאָר, אוי וועה, נישט פּאר אייך, אידישע קינדער! געלט סאָנישניקעס, גרינע קרויט, פרישע לופט, ריינע ערד, א לויטע־רער הימל — האָט קיין פּאַראיבעל נישט, ס'איז נישט אויף אייער מיסט געוואכסען געוואָרען!...

בענגענט האָט מיך א שווארצער קודלאטער הונד מיט רויטע פייערינע אויגען. ער איז אויף מיר אָנגעפּאלען מיט אזא רשעות, אז ס'איז מיר שיער די נשמה אַרויסגעפאלען. א גליק, וואָס ער איז געווען צוגעבונדען אויף א שטריק. דערהערט מיין געשריי, איז טשעטשעק אַרויסגעלאָפען אָהן א מונדיר און האָט אָנגעהויבען שטראָפען דעם הונד, ער זאָל אנשטומט ווערען — און ער איז אנשטומט געוואָרען. נאָכדעם האָט ער מיך אָנגענומען פּאר א האָנד, צוגעפיהרט מיך גלייך צום שווארצען כלב, געזאָגט, איך זאָל נאָר קיין מורא ניט האָבען, ער וועט מיך ניט זאטשעפען; א סימן, זאָגט ער, איך זאָל איהם א גלעט טהון איבער די האָר. און נישט לאָנג געטראָכט, נעמט ער מיין האָנד און פיהרט מיט איהר אי־בער'ן הונד'ס פעל, רופט איהם אָן בשעת מעשה מיט עטליכע מאָדנע נעמען און זאָגט איהם גוטע ווערטער. דער שווארצער חברה־מאן לאָזט אַראָפּ דעם וויידעל, בויגט אַיין דעם קאָפּ, בעלעקט זיך מיט דער צונג און וואַרפט אויף מיר א קוקעל מן הצד, ווי אי־נער רעדט: „ריין גליק, וואָס דער פריץ שטעהט דאָ, וואלסט שוין אוועקגעאַנגען פון דאנען אָהן א האנד"... איבערגעלעבט די פּחדים פון'ס הונד און אַריינגעאַנגען מיט'ן „פּאן פּולקאָוניק" אין שטוב אַריין, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען; אלע וועגד זענען פערהאַנגען פון אויבען אַראָפּ מיט ביקסען, און אויף דער ערד

לינט א פעל מיט א קאָפּ פון א לייב אַדער א לעמפּערט מיט מורא'דינע שאַרפּע צייהן. מילא, דער לייב איז נאָך א האַלבע צרה — פּאַרט א נע'פּגר'טער; אָבער די ביקסען, די ביקסען?... ס'איז מיר נישט איינגענאַנגען די פּרישע פּלאַמען מיט די שענע עפּעל, וואָס דער בעל־הבית האָט מיך מיט זיי מכבד געווען פון זיין אייגענעם גאַרטען; מיינע אויגען האָבען נישט אויפּגעהערט צו שפּרינגען פון איין וואַנד אויף דער אַנדערער. נאָר שפּעטער, אז משעטשעק האָט אַרויסגענומען פון א רויט שאַכטעל א פיערעלע, א קלייניס, א קייַלעכיגס, מיט א מאַדנע בייכעלע, האָט אַרויפּגעלאַנט אויף דעם די נרויסע צעשפּרייטע בּאַרד און די גרויסע געזונדע האַנד און האָט נעגעבען דעם ערשטען פּיהר עטלעכע מאָל הין און צוריק מיט'ן סמיטשיק, און עס האָבען זיך נעגעבען א נאָס די ערשטע עטלעכע מעלאַדיען, האָב איך אין איין אויגענבליק פערגעסען דעם שוואַרצען כלב, מיט'ן שרעקליכען לייב, מיט די אָנגעלאָנגע ביקסען, — איך האָב נאָר געזעהען פּאַר זיך משעטשעק'ס גרויסע צעלאָזטע באָרד מיט זיינע געדיכטע אַראָפּגעלאָזטע ברעמען, איך האָב נור געזעהען א קייַלעכיג פיערעלע מיט א מאַדנע בייכעל, און פינגער, וואָס טאַנצען איבער די סטרונעס מיט אזא מהירות, וואָס א מענשענס שכל איז נאָר ניט אימשטאַנד משיג צו זיין, וואו נעמט מען דאָס אזוי פיעל פינגער?

נאָכדעם איז פערשוואונדען געוואָרען משעטשעק מיט זיין צעשפּרייטער באָרד, מיט זיינע געדיכטע ברעמען, מיט זיינע וואונדערליכע פינגער, און איך האָב שוין ניט געזעהען פּאַר זיך נאָר נישט. איך האָב נאָר נעהערט א זינגען, א קרעכצען, א ווייַנען, א חלופּען, א רערען, א ברומען — משונה מאַדנע קולות אזעלכע, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען נישט געהערט קיינמאָל! זיסע קולות, ווי האָניג, גלאַטע, ווי בוימעהל, האָבען זיך נעגאָסען — נעגאָסען גלייך אין הארצען אריין אַהן איין אויפּהער, און מיין נשמה איז אוועק ווייט־ווייט פון דאָנען, אין איין אַנדער וועלט אריין, אין א גן־ערדן פון סאָמע קולות, פון גאָלע געזאַנגען...

— האַרבאַטע חצעש? * — רופט זיך אָן צו מיר טשעטשעק, לעגט אַוועק דאָס פיעדעלע און טהוט מיר א פּאַטש אין פּלייצע.

איך האָב דערפיהלט, אז איך בין אַראָפּגעפאַלען פונ'ם זיעבעטען הימעל אַראָפּ אויף דער ערד.

פון דעמאָלט אָן האָב איך אָנגעהויבען צו געהן אהער אלע שבת בייטאָג הערען טשעטשעק'ען שפּיעלען אויפ'ן פיעדעל. איך פלעג שוין געהן גלייך, נישט מורא געהאַט פאר קיינעם, און אפילו מיט'ן שווארצען כלב זענען מיר געוואָרען אזוי בעקאַנט, אז ער האָט מיך דערזעהען, פלעגט ער דרעהען מיט'ן וויידעל און זיך וועלען וואַרפען אויף מיר, א לעק טהון די האַנד. פלעג איך איהם נישט לאָזען: „לאָמיר בעסער זיין גוטע פריינד פון דער ווייטען!"

אין דער היים האָט נישט געוואוסט קיין פויגעל, וואו איך פערברענג דעם שבת — פּאַרט א חתן! — און מע וואָלט נישט געוואוסט דערפון עד היום, עס זאָל זיך ניט געווען טרעפען מיט מיר א נייער אומגליק, א גרויסער אומגליק, וואָס ווערד דאָ בעשריבען אינ'ם קאפיטעל ט.

ט.

דאָכט זיך, וועמען בעדארף עס אָנגעהען, למשל, אז א אידיש בחור'ל נעהט זיך שבת בייטאָג שפּאַציערען אַביסעל וויטער, הינטער דער שטאָדט? צי ס'איז טאקי מעהר נישטאָ וואָס צו טהון, נאָר נאָכקוקען, אין זינען האָבען יענעם? וואָס העלפען אָבער די אלע טענות, אז עס לויגט שוין אזוי ביי אונז אין דער נאַטור, ביי אידען הייסט דאָס, גוט צוקוקען זיך צו יענעם, אכטונג געבען, נעפינען חסרונות און געבען עצות. למשל: צוגעהן צו א ווילדפרעמדען, בשעת ער דאַוועגט, און צו־רעכט מאכען איהם דעם „שלי־ראש" פון די תפילין; אָדער אפשטעלען איהם בשעת ער לויפט און איז פערטראָגען, אז עס האָט זיך ביי איהם, דאָכט זיך, פערקאַטשעט א הויז; אָדער אָנווייזען יענעם מיט'ן פינגער,

---

* טוי ווילסט דו?

ער זאָל ניט וויסען וואָס איהר מיינט: צי די נאָז, צי די באָרד, צי וועלכע גוטע יאָהר? אָדער צונעמען ביי יענעם פון די הענד, בשעת יענער מוטשעט זיך און וויל עפּיס עפּענען, און זאָגען איהם: איהר קאָנט נישט, לאָזט מיך! אָדער אָפּשטעלען זיך, בשעת יענער בויעט א שטוב, און אויסזעצען איהם א חסרון, אז די סטעלי איז, דאָכט זיך, צו הויך, די חדרים צו גראָם און די פענסטער אומגעלומפּערט בריים, חאָטש נעם צעווארף די שטוב און שטעל זיך בויען נאָר איבער־א־נייעס!... אָט אזוי, הערט איהר, איז שוין ביי אונז איינגעפּיהרט פון קדמונים, פון ששת ימי בראשית. מיר וועלען מיט אייך די וועלט נישט איבערמאכען, מיר זענען דאָס גאָר נישט מחויב...

נאָך אזא מין הקדמה וועט אייך שוין זיין רעכט, אז אפּרים קלאָץ, א איד א וויל־פּרעמדער, וואָס האָט זיך אָנגענאָמען מיט אונז א קנעפּעל, האָט נאָכגעקוקט נאָך מיר, נאָכגעשפּירט און אָנגענשמעקט וואוהין איך נעה, און האָט מיר צוגעשטעלט א בענקעלע, געשווארען, אז ער האָט אליין געזעהען מיך עסען טרפות ביי'ם „פּולקאָוניק" און רויכערען א פּאפּיראָס אום שבת, ער זאָל אזוי זען, זאָגט ער, ביי זיך אלדאָס גוטס, אניט זאָל ער ניט דערלעבען, זאָגט ער, קומען אהין, וואוהין ער נעהט, און אויב ער זאָגט א דבר־שקר אויף אָט אזוי פיעל, זאָל זיך איהם שטעלען, זאָגט ער, דאָס מויל אויף א זייט און עס זאָלען איהם ארויס ביידע אויגען!

— אָמן הלואי! — האָב איך געזאָגט און האָב געחאָפּט פונ'ם טאָטען א פּרישען פּאָטש, איך זאָל ניט זיין קיין עזות־פּנים... נאָר איך פערחאָפּ, אזוי דאָכט זיך מיר, די לאָקשען פּאָר די פּיש, איך האָב נאָר פערגעסען אייך דערצעהלען, וועט איז געווען אפּרים קלאָץ, און וואָס איז ער געווען, און ווי אזוי איז געווען די מעשה.

אין עק שטאָדט, אויף יענער זייט בריק, איז געזעסען א איד אפּרים קלאָץ. פּאָר וואָס האָט מען איהם גערופען קלאָץ? ער האָט אמאָל געהאַנדעלט מיט געהילץ. היינט האַנדעלט ער שוין ניט —

איבער א מעשה, א בלבול, מע האָט אויסגעטרייסעלט ביי איהם א פרעמדען קלאָץ מיט א פרעמדער קלייטע, האָט ער געהאָט אויף זיך א פּעקעל, א לאָדענישׂ, א שלעפּענישׂ, קוים־קוים אויסגעדרעהט זיך פון טורמע. פון דעמאָלט אָן האָט ער אוועקגעוואָרפען אלע מסחרים און האָט זיך געגומען צו שטאָדט־זאכען, ארויינקוקען אין קהל'שע ענינים, צערן, טאָקסע, בית־המדרש... תחילת איז געווען נישט אזוי גוט, ער האָט געהאָט בזיונות; נאָר וואָס וויטער־וויטער האָט ער זיך אריינגעדרעהט, אייגנעגעסען אין די ביינער אריין, געגעבען אָנצוהערענישׂ, אז ער וויסט „וואו א טיר עפענט זיך"... און אפּרים איז געוואָרען מיט דער צייט א פּארשוין א ניצליכער, א נויטיגער, וואָס מע קאָן זיך אָהן איהם ניט בענעהן. אָט אזוי חאפּט זיך אריין א וואָרעם אין עפּעל אריין, בעט זיך אוים גאנץ בריידלעך, מאכט זיך א וויכען געלעגער און וועדר דאָרט א היימישער, א גאנצער בעל־הבית.

געווען איז אפּרים א נידעריטשקער, געהאָט קורצע פיסעלעך, קלייגע הענטעלעך, רויטע בעקעלעך, און א ענגעל א ניכט, מיט א טענצעל און מיט א דרעה מיט'ן קעפּעלע; נערעדט האָט ער ניך, מיט א קוויטשעל, און געלאכט האָט ער מיט א דריבענע געלעכטער, ווי מע שיט ארבעסלעך. אָנקוקען האָב איך איהם נישט גאָנט — איך וויים ניט פאר וואָס. אלע שבת בייטאָג, וען איך בין געגאנגען צו טשעטשעק'ען, אדער פון טשעטשעק'ען, פלעג איך איהם בעגענענען אויפ'ן בריק נעהן שפּאציערען אין א לאנגען ענגלאטען שבת'דינען לעטניק אָהן די ארבעל. ער איז נענאנגען, די הענד פערלענט אהינטער, און אונטערגעזונגען אויף זעהר א דין קול'כעל, און דער לאנגער לעטניק האָט איהם אונטערגעפאטשט פון הינטען אין די פיאטעס.

— גוט שבת! — זאָג איך איהם.

— גוט שבת! — מאכט ער. — וואוהין נעהט דאָס א יונגעל?

— גלאט אזוי — זאָג איך — אויפ'ן שפּאציער.

— אויפ'ן שפּאציער? איינער אליין? — מאכט ער און קוקט מיר אין די אויגען אריין מיט אזא מין שמייכעלע, וואס ס'איז שווער צו טרעפן, וואס מיינט ער דערמיט: צי ס'איז א נרוים בריה'שאפט, וואס איך שטעל זיך אין נעהן איינער אליין, צי ס'איז א חכמה, צי א נאַרישקייט?...

.י

איינמאל, נעגאַננעגן צו טשעטשעק'ען, האָב איך בעמערקט, אז אפרים קלאָץ קוקט מיר עפּים זעהר שטאַרק נאָך; האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אויפ'ן בריק און געקוקט אין וואסער אריין. האָט זיך אפרים אויך אָפּגעשטעלט און אויך געקוקט אין וואסער אריין. האָב איך זיך געלאָזט נעהן צוריק — ער נעהט אויך. האָב איך מיך געלאָזט נעהן וויערער אהין — ער אויך. נאָכדעם איז ער פערפאלען געוואָרען. שפּעטער, נעזעסען מיט טשעטשעק'ען ביי'ם טיש און געטרונקען טיי, האָבען מיר דערהערט דעם שוואַרצען כלב בילען אויף עמיצען זעהר שטאַרק און רייסען זיך פון דער שטריק. א קוק געטהאָן אין פענסטער, האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אז איך זעה עפּים א נידעריגן, א שוואַרצינגן, מיט קלייניע פיסע־לעך, לויפט־לויפט און ווערד פערשוואונדען. נאָכ'ן נענגעל וואָלט איך נעמענט שווערען, אז ס'איז אפרים קלאָץ.

כך הוה. איך בין נעקומען שבת־צו־נאכטס אהיים, שוין נאָך הבדלה, מיט א פערפלאמט פּנים, און האָב נעטראָפען אפרימ'ען זיצען ביי'ם טיש. ער האָט עפּים זעהר שטאַרק נעערדט און נע־לאכט מיט זיין מאַדנעם נעלעכטערעל. דערזעהען מיך, איז ער אנשוויגען נעוואָרען און נעקלאָפּט מיט די קורצע פינגערלעך אי־בער'ן טיש. אקעגען איהם איז נעזעסען דער מאטע, טוידט ווי די וואנד, און האָט זיך נערעהט די באָרד, נעריסען די האָר אייני־ציגווייז — א סימן, אז ער איז אין כעס.

— פון וואַנען נעהסט דו דאָס? — פרעגט מיך דער מאטע און קוקט אויף אפרימ'ען.

— פון וואַנען — זאָג איך — זאָל איך נעהן?
— איך וויים — זאָגט ער — פון וואַנען? זאָג דו פון וואַנען, דו וויסט בעסער.
— פון בית־המדרש — זאָג איך.
— און וואו — זאָגט ער — ביזט דו געווען א גאַנצען טאָג?
— וואו — זאָג איך — זאָל איך זיין?
— איך וויים — זאָגט ער — וואו? זאָג דו וואו, דו וויסט בעסער.
— אין בית־המדרש — זאָג איך.
— וואָם האָסט דו געטהאָן — זאָגט ער — אין בית־המדרש?
— וואָם זאָל איך טהון — זאָג איך — אין בית־המדרש?
— איך וויים — זאָגט ער — וואָם דו זאָלסט טהון?
— איך האָב געלערנט — זאָג איך.
— וואָם האָסט דו — זאָגט ער — געלערנט?
— וואָם זאָל איך לערנען? — זאָג איך.
— איך וויים — זאָגט ער — וואָם דו זאָלסט לערנען?
— נמרא — זאָג איך — האָב איך געלערנט.
— וואָסער נמרא — זאָגט ער — האָסט דו געלערנט?
— וואָסער נמרא — זאָג איך — זאָל איך לערנען?
— איך וויים — זאָגט ער — וואָסער נמרא זאָלסט דו לערנען?
— די נמרא „שבת" — זאָג איך — האָב איך געלערנט.

דאָ האָט זיך אפּרים קלאָץ צעלאַכט מיט זיין דריבנע געלעכטערעל, און מעהר האָט שוין, אפּנים, דער טאַטע נישט געקאָנט איבערטראָגען. ער האָט זיך אויפּגעהאָפּט פון׳ם אָרט און האָט מיר אויפּגעוואָרפען צוויי הילכערינע פּלאָם־פּייעריגע פּעטש, עס זענען געפּלויגען ביי מיר פונקען פון די אויגען. האָט דערהערט די מאַמע פון׳ם אַנדערען חדר, איז זי אַרייַנגעלאָפען מיט א נעשריי:

— נחום! גאָט איז מיט דיר! וואָס טהוסט דו? א בחור א חתן, פֿאַר דער חתונה? בארעכטן זיך, טאָמער חלילה ווערד נע־וואָהר דער מחותן?!

. . . . . .

די מאַמע איז נעווען נערעכט. דער מחותן איז נעוואָהר נע־ווארן פון דער נאַנצער מעשה — אפֿרים האָט דאָס איהם אַליין איבערגענעבען, און האָט דערלעבט אָן איהם א נקמה, וואָרום זיי זענען תמיד נעווען צווישען זיך אויף מעסער־שטעך.

* * *

אויף מאָרגען האָט מען מיר אָפּגעשיקט די תנאים מיט די כלה־מתנות, און איך בין נעווארען אוים חתן. דאָס האָט דעם טאַ־טען אזוי נעקרענקט, אז ער איז פערשלאָפּט נעווארען, נעלעזען צו בעט א היבשע צייט, מיך נישט געלאָזט פאַר די אויגען, נישט נע־וואָלט מיין פּנים אָנקוקען, וויפיעל די מאַמע האָט נישט נע'טענה'ט פאַר מיר, מיך נעוואָלט פערענטפערען.

— דער בזיון! — האָט ער געזאָגט. — דער בזיון איז מיר ערגער פון אלץ!

— א שענע ריינע כפּרה! — האָט איהם די מאַמע אויסנע־רעדט דאָס האַרץ. — גאָט וועט מוזען צושיקען איין אַנדערען שדוך, וואָס זאָל מען טהון? זיך נעמען דאָס לעבען? מסתמא איז דאָס ניט זיין זווג...

צווישען די, וואָס זענען געקומען מבקר חולה זיין דעם טאַטען, איז נעווען אויך טשעטשעק דער קאָפּעלמייסטער.

דער טאַטע, אז ער האָט איהם דערזעהען, האָט ער אויסגעטהאָן די יארמלקע, זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעטעל, האָט איהם אויסנע־צוינגען די דארע טרוקענע האַנד, א קוק געטהאָן איהם אין די אויגען אריין און א זאָג געטהאָן:

— אוי, פּאָן פּולקאָווניק! פּאָן פּולקאָווניק!...

מעהר האָט ער נישט געקאָנט אויסרעדן קיין וואָרט, וואָרום עס האָבן איהם געשטיקט די טרערן און דער הוסט...

דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבן האָב איך דערזעהן דעם טאטן ווייגן. עס האָט מיך אָנגענומען ביי'ם האַרצן און עס האָט מיך פערקלעהמט ביי דער נשמה. איך בין געשטאַנען, געקוקט אין פענסטער און געשלונגען די טרערן. אין דער מינוט האָב איך באמת חרטה געהאַט אויף דער חתונה, וואָס איך האָב אָנגעאַרבייט. איך האָב מיך געשלאָגען על־חטא מיט'ן גאַנצען האַרצן און האָב מיר נענעבען דאָס וואָרט, איך זאָל קיינמאָל, קיינמאָל נישט דער'רגז'ענען דעם טאטן, קיינמאָל, קיינמאָל נישט אָנטהון איהם קיין יסורים, — אויס פיערל!

דער זייגער

פֿון מעשה.

נעשריבען אין יאָהר 1900.

דער זייגער

דער זייגער האָט אויסגעשלאָגען דרייצעהן...

מיינט נישט, אז איך שפּאָס. איך דערצעהל אייך נאָנץ ערנסט א מעשה, וואָס האָט זיך פּערלאָפּען אין כתרילעווקע, ביי אונז אין שטוב טאקי, און וואָס איך אליין בין דערביי געוועזן.

מיר האָבען נעהאַט א זייגער, א וואַנדזייגער, איין אלטען־אלטען ירושה־זייגער פון דעם זיידען נאָך, וואָס דער זיידע האָט איהם נעהאַט פונ׳ם עלטער־זיידען, עטליכע דורות כסדר, נאָך פון פּאר חמעלניצקי׳ס צייטען. איין עבירה, כלעבען, וואָס א זייגער איז ניט קיין לעבעריגע זאַך, א שטומע צונג און קאָן נישט רעדען: ער וואָלט דאָס געהאַט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען!... אין שטאַדט האָט אונזער זייגער געהאַט א שם פּאר׳ן ערשטען זייגער, „רב נחום׳ס זייגער". מענשען פלעגען קומען אָנגשטעלען אויף איהם זייערע זייגערס, וואָרום זיין נאַנג איז געווען דער אמתע׳ר, ריכטיגער גאַנג. איהר קאָנט פערשטעהן, אז אפילו ר ב ל י ב י ש ח ק ר ן, א איד א פילוסוף, וואָס איז געווען קלאָר אין „שקיעת־החמה" פון דער זון אליין און איז געווען קלאָר אין דעם לוח אויף אויסוועניג, — האָט ער אליין נעזאָגט (איך האָב דאָס נעהערט פון זיין מויל), אז אונזער זייגער איז... אפילו קענען זיין זייגערעל א גרויסע שמאָטע, נישט ווערטה קיין שמעק־טאבעקע, נאָר ווערלינ׳ס׳איז פּארהאן זייגערס, איז אונזער זייגער א זייגער... און אז ר ב ל ייביש חקרן אליין האָט נעזאָגט, האָט מען

נעמענט שטעלען אויף זיינע רער, וואָרום רב לייביש האָט זיך ניט נעפּוילט אלע מיטוואָך פּארנאכט, בין מנחה למעריב, ארויפקלעטערען פון אויבען אויף דער וויבערשער שוהל, אדער אויפ'ן שפּיץ באַרג, וואָס נעבען אלטען בית־המדרש, און גוט נאכקוקען, חאפּען די מינוט, וועו די זון זעצט זיך. אין איין האנד האָט ער געהאלטען זיין זיגערל, אין דער אנדערער האנד — דעם לוח, און בשעת די זון האָט זיך ארַאָפּגעלאָזט אויף יענער זייט כתריעווקע, האָט רב לייביש געמאכט צו זיך אליין: „געחאפּט!" אפּטליך פלענט ער קומען צו אונז אויסגלייכען זיך מיט די זיגערס. אריינגעקומען צו אונז אהן א גוטען אבענד, האָט ער נאָר א קוק געטהאָן אויף אונזער וואנדזיגער, אויף זיין זיגערל און אויפ'ן לוח, נאָכדעם וויעדער א מאל אויף אונזער וואנדזיגער, אויף זיין זיגערל און אויפ'ן לוח, עטליכע מאל — און נישטא מיך.

נאָר איין מאל האָט זיך געטראָפען, אז רב לייביש איז אריינגעקומען צו אונז אויסגלייכען די זיינערס מיט'ן לוח, האָט ער געמאכט א גוואלד:

— נ־חום! גיכער! וואו ביזט דו?

דער טאטע, נישט טוידט נישט לעבעדיג, קומט צו לויפען.

— הא, וואָס איז געשעהן, רב לייביש?

— רוצח, דו פרענסט נאָך? — מאכט צו איהם רב לייביש און טראָגט איהם אונטער זיין זיגערל גלייך אונטער דער נאָז און טהוט איהם א וויי אויף אונזער וואנדזיגער און שרייט אוים מיט אזא קול, ווי א מענש. וואָס מע האָט איהם אָננעטראָטען סאמע אויפ'ן קראנקען פינגער:

— נ־חום! וואָס שווייגסט דו? סטייטש, ער לויפט דאָך אויף אנדערהאלבען מינוט, אויף אנדערהאלבען מינוט! וואַרף איהם ארויס!!! (דאָס לעצטע וואָרט קוועטשט ער שטאַרק, ווי פונ'ם שמע־ישראל דעם „אחד").

דעם טאטען פערדריסט די מעשה. וואָס הייסט, מע הייסט איהם ארויסוואַרפען דעם זיגער?!

— פון וואנען — זאגט ער — איז נעדרונגען, רב לייביש, אז מיין זייגער ל ו י פ ט אויף אַנדערהאַלבען מינוט? טאַמער וואָלטען מיר נעלערענט דעם איינענעם פֿשט פֿארקעהרט, אז אייער זיינערעל נעהט א י י נ ג ע ה א ל ט ע ן אויף אַנדערהאַלבען מינוט? א קשיה אויף א מעשה?

רב לייביש טהוט א קוק אויפֿ'ן טאַטען מיט אזעלכע אויגען, ווי אויף א מענשען, וואָם האָט נאָר־וואָם נעזאָגט, אז עס קאָן געמאָהלט זיין דרייַ טאָג ראש־חדש, אָדער אז ס'איז מעגליך, אז שבעה־עשר־בתמוז זאָל פאַלען אום ערב פּסח, אָדער כדומה אזעלכע משונה־ווילדע נעראַנקען, וואָם אז מע זאָל נאָר וועלען זיך צולאָזען צום הארצען, קאָן מען דעם שלאָג בעקומען!... רב לייביש ענטפערט נישט דאָם אַנדערע וואָרט. ער טהוט א מיעפען זיפֿץ, דרעהט זיך אוים אָהן א זיי־גזוגונג, טהוט א זעץ מיט דער טהיר און — נישטאָ מיך! נאָר עס מאכט נישט אוים; רב לייביש'ען קען די נאַנצע שטאָדט, אז ער איז זיך אזא איד, וואָם איהם נעפעלט נישט קיין זאך אויף דער וועלט. אויפֿ'ן בעסטען חזן וועט ער אייך זאָגען, אז ער איז א קאַטשאַן, א שייט־האָלץ, אויפֿ'ן קלינסטען מענשען — אז ער איז א בהמה בצורת פערד, אויפֿ'ן שענסטען שרוך, אז ס'איז קרום, ווי א קאַטשערע, און אויפֿ'ן גלייכסטען משל, אז עס קלעפּט זיך, ווי איין ארבעם צום וואנד. אָט אזא איד איז זיך נעווען רב לייביש חקרן. נאָר איך קעהר מיך אום צוריק צו אונזער זייגער. דאָם איז שוין נעווען, זאָג איך אייך, איין מאָל א זייגער! זיין קלינגען האָט מען נעהערט אין דער דריטער שטוב: באָם!... באָם!... באָם!... אויף זיין קלינגען האָט כמעט א חאַלבע שטאָדט געלעבט: אָפּגערעכט חצות, אויפּגעשטאַנען צו סליחות, פרייטאָג צו דער חלה, ערב שבת נעבענשט ליכט, שבת־צו־נאכטס אַנגעצונדען פייער, נעזאָלצען פלייש וכדומה נאָך אזעלכע זאכען, וואָם זענען שייך צו אידישקייט. הכלל, אונזער זיינער איז נעווען א שטאָדט־זיינער. ער האָט נעבאָך נעריעגט זעהר, זעהר נעטרויי, ער האָט זיך קיינמאָל נישט

נעפֿרובט שטעלען אפילו אויף א מעת־לעת. ער האָט אויף זיין לעבען נישט פערזוכט דעם טעם, וואָס הייסט א זייגערמאכער. דער מאַטע איז אַליין געווען איבער איהם דער מייסטער. (ער האָט נעהאַט א „ידיעה אינ'ם שכל הזייגערמאכעריי"). אַלע ערב פּסח האָט ער איהם פֿאַוואַלינקע אַראָפּגענומען פון דער וואַנד, דורכגעריינינט די נערערעם מיט א פּלעדערווויש, אַרויסגענומען פון אינווענינ א פּאָק שפּינוועבס מיט גע'ממית'טע פּליעגען, וואָס שפּינען האָבען אהינצו פערנאַרט, פערפּלאָנטעט און אָפּגעריסען די קעפּלעך, מיט טוידטע מאַראָקאַנעס און נעסטלעך, וואָס האָבען אַליין פערבלאָנזעט אהין און געהאַט דאַרטען א מיתה משונה... אויסנעריניגט און אויסגעפוצט, האָט ער איהם אויפגעהאַנגען צוריק אויף דער וואַנד, און ער האָט געשיינט. דאָס הייסט, זיי האָבען ביידע געשיינט: דער זייגער האָט געשיינט דורך דעם, וואָס מע האָט איהם אויסגעצוואַנגען און אויסגעפוצט, און דער מאַטע האָט נעשיינט, וואָס דער זייגער שיינט.

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען א מעשה. דאָס איז געווען איינמאָל אין א שענעם, נישט קיין חמארנעם טאָג, מיר זענען אַלע נעזעסען ביי'ם טיש און גענעסען אָנבייסען. איטליכם מאָל, וועז דער זייגער האָט געשלאָגען, האָב איך ליעב געהאַט צו צעהלען, און דוקא אויף א קול:

— איינס... צוויי... דריי... זיבען... עלף.. צוועלף... דרייצעהן... אוי, דרייצעהן!!

— דרייצעהן? — רופט זיך אָן דער מאַטע און צעלאַכט זיך. — ביזט א שענער בעל־חשבון, קיין עין הרע ניט! האָסט אמאָל געהערט זייגער דרייצעהן?

— דרייצעהן, — זאָג איך — ווי איך בין א איד, או דרייצעהן!

— דרייצעהן פּעטש וועסט דו פון מיר האפּען! — מאַכט דער מאַטע צו מיר מיט כעס. — זאָלסט דאָס אנדערע מאָל נישט אי־

בער'חור'ען אוא נאריש קיים. גוי, א זייגער קאן נישט שלאגען קיין דרייצהן!

— וויסט וואס איך וועל דיר דערצהלען, נחום? — מישט זיך ארויין די מאמע אין מיטען. — איך האב מורא, אז דאס קינד איז געדענקט. מיר דאכט, אז איך האב אויך איבערגעצהלט דרייצהן!

— שוין! אט האסט דו דיר די אנדערע טעג יום טוב! — מאכט דער טאטע, און עס וויזט אוים, אז ער אליין פאלט אויך ארויין אין א שטיקעל ספק. נאכ'ן עסען געהט ער צו צום זייגער, שטעלט זיך אויף א בענקעל, טהוט א פארקע אינוועניג עפים א רעדעל, און דער זייגער הויבט אן צו קלינגען. מיר אלע זאלבע־דריט צהלען, שאקלען־צו בשעת מעשה מיט'ן קאפ נאך יערען קלונג: „איינס... צוויי... דריי... זיבען... נייען... צוועלף... דרייצהן"...

— דרייצהן?! — זאגט דער טאטע און קוקט אויף אונז ביידען מיט אזעלכע אויגען, ווי ביי א מענשען, וואס זאל דערהער־רען פלוצים, אז די וואנד האט בעקומען לשון און רעדט וועדער. ער טהוט נאך א מאל א פארקע דאס רעדעל, און דער זייגער קלינגט וויעדער א מאל דרייצהן! דער טאטע קריכט אראפ פונ'ם בענקעל מיט א זיפץ, בלאס ווי די וואנד, און בלייבט שטעהן אין מיטען שטוב, קוקט אויף דער סטעלי, קייעט די באָרד און רעדט צו זיך אליין:

— געשלאגען דרייצהן... וואס הייסט דאס?... וואס זאל דאס בעדייטען?.... ער זאל זיין קאלי, וואלט ער זיך געשטעלט... אלא וואס דען? מוז איך לערנען דעם פשט און זאגען: א שפרי־זינקעלע?...

— דאספסט דו חקירה'ן „א שפריזינקעלע?" — זאגט איהם די מאמע. — אמעהר, נעמט מען אראפ דעם זייגער זון מע מאכט איהם צו־רעכט. ביזט דאך עפים א מיסטער!

— שא, אפשר ביזט דו אויך נערעכט? — ענטפערט איהר דער טאטע און נעמט אראָפּ דעם זייגער און פּאַרעט זיך מיט איהם. ער שוויצט, האַרוועט־אָפּ א גאַנצען טאָג און הענגט איהם אויף צוריק אויף זיין אָרט — דאַנקען גאָט, דער זייגער גהט ווי עס גההר צו זיין. און אז עס קומט ארום האַלבע נאַכט, שטעהען מיר שוין אַלע ארום איהם און צהלען אָפּ צוועלף. דער טאטע קוועלט.

— הא? קלינגט שוין ניט קיין דרייצהן? אז איך זאָג א „שפּריזינקעלע" — ווייס איך וואָס איך זאָג!

— איך זאָג שוין לאנג, אז דו ביזט א בריה. — מאכט צו איהם די מאמע. — איך פּארשטעה נאָר ניט איין זאך: למאי חריפּעט ער? ער פּלענט, דאכט מיר, קיינמאל נישט חריפּען, ווי ער חריפּעט.

— עס ווייזט זיך דיר אוים! — זאָגט דער טאטע און הערט זיך צו, ווי דער זייגער חריפּעט בשעת עס קומט צום קלינגען. ווי איין אַלטער מאן, איידער ער בעדאַרף זיך אויסהוסטען, מאכט ער „חיל־חיל־חיל־טרערר"... און ערשט נאכדעם: „באָם!... באָם!... באָם!" ... און אפילו דער „באָם" אַליין איז שוין אויך נאָר נישט דער „באָם", וואָס פּריהער; דער פּריהעריגער „באָם" איז נעווען א פּרעהליכער „באָם", א לעבעדיגער, און איצט האָט זיך אַריינגע'גנב'עט אין איהם עפּים א מין אומעטיגקייט, א טרויעריגקייט, ווי אין דער שטימע פון איין אַלטען, אויסגעדינ־טען חזן יום־כפּור צו נעילה... וואָס ווייטער ווערד דאָס חריפּען גרעסער און דאָס קלינגען שטילער און אומעטיגער, און דער טאטע ווערד מרה־שחורה'דיגער; מע זההט, אז עס קרענקט איהם, ער האָט דערפון שטילע יסורים, עס עקט זיך איהם דאָס חיות, און ער קאָן דערצו גאָר ניט העלפען. עס דאכט זיך, אז אָט־אָט וועט זיך דער זייגער גאָר אינגאַנצען אַנידערשטעלען. דער אומרוה הויבט־אָן צו מאכען עפּים מיאוסע תנועות, שיטערע גענג. ער הוידעט זיך אין א זייט, פערטשעפּעט זיך אַלע מאָל, ווי איין אַלטער מאן,

וואָס סע שלעפט זיך איהם נאָך א פוס. מע זעהט, אז דער זייגער פערקאטשעט זיך אַידערשטעלען אויף תמיד, אויף אייביג! א גליק, וואָס דער טאטע קוקט זיך אַרום בעציִיטענס און פערשטעהט, אז דער זייגער איז דאָ נעבאָך נאָט די נשמה שולדיג; שולדיג איז די וואָג — ווינציג וואָג! און ער טשעפעט־צו צו דער וואָג דאָס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל (א משא פון א פאָר פונט). דער זייגער נעהט אַוועק ווי א מזמור, און דער טאטע ווערד פרעהליך, א נייער מענש!

נישט לאַנג נעדויערט דאָס אָבער: דער זייגער הויבט ווידער אָן אונטערפרוילען זיך, דער אומרוה הויבט ווידער אָן צו מאַכען משוגענע העויות: א הוידע אין איין זייט פאַוואַלי, אין דער אַנדערער זייט ניך, מיט א קרעל — „קחי". עס קרעלט ביי דער נשמה, עס שלאָגט צום האַרצען! א גאָטס רחמנות צו זעהן, ווי דער זייגער נוסס׳ט. און דער טאטע, אויף איהם קוקענדיג, צאַנקט, נעהט־אוים פאר יסורים, ווערד אוים מענש.

ווי א נוטער דאָקטאָר א מומחה, וואָס איז זיך מפקיר פונ׳ם חולה וועגען, וועגדט־איין אַלע כוחות, טראַכט־צו וואו ס׳איז פאַראַן א מיטעל אויף דער וועלט, כדי צו ראַטעווען דעם קראַנקען, נישט לאָזען איהם שטאַרבען, אזוי האָט זיך דער טאטע געגומען ראַטעווען דעם אַלטען זייגער מיט אַלע מעגליכקייטען.

— ווינציג וואָג, ווינציג חיות! — זאָגט דער טאטע און הענגט־אָן אויף דער וואָג אַלע מאָל נאָך און נאָך משא: פריהער איין אייזערנע סקאַווערדע, נאָכדעם א קופערנע קווארט, שפעטער א פרעסעל איין אייזערנס, א זעקעלע זאמד, א פאָר ציגעל, — דער זייגער ציהט דערפון אַלע מאָל פריש חיות און נעהט, מיט צרות טאַקי, מיט אַנגסטען, נאָר ער נעהט. ביז עס האָט זיך געטראָפען איינמאָל ביינאַכט א גרויסער אומגליק.

דאָס איז נעווען אים ווינטער, פרייטאָג־צו־נאַכטס. מיר האָבען אָפגענעסען די שבת׳דיגע וועטשערע, די נעשמאַקע געפע־

פערטע פיש מיט חריין, די הייסע יויך מיט לאקשען, רעם פלוי־מענצימעס, און אפגעבענשט, ווי עס נעהער צו זיין. די שבת'דינע בענשליכט האבען נאך נעצאנקט. די ריענסט האט רערלאנגט פונ'ם אויוועז פרישע, ווארעמע, גוט אויסגעטריקענטע סעמעטש־קעס, און עס קומט ארויז די מוהמע יענטע, א שווארצ'חנ'ודיג ווייבעל אהן צייהן, וואס רער מאן האט זי אוועקגעווארפען און אוועקגעלאזט זיך קיין אמעריקא שוין עטליכע יאהר.

— גוט שבת! — זאגט די מוהמע יענטע. — איך האב גע־וואוסט, אז ס'איז ביי אייך רא פרישע סעמעטשקעס; רער חסרון, וואס ס'איז נישטא מיט וואס צו קנאקען, נישט מעהר זאל מיין שלים־מזל לעבען, וויפיעל איך האב צייהן אין מויל... ווי געפעלט דיר, מלכה, די היינטיגע פיש, וואס ס'האט זיך אפגעטהאן ביי זיי? איך פרעג איהם, מנשה רעם פיליער, וואס אזא יקרות אויף אייך? שפרינגט אונטער שרה־פערעל די נגידית: „גיט מיר גי־כער, גיט מיר, וועגט מיר אפ אט רעם העכטעל!" „וואס אזא היטץ אויף אייך, זאג איך, גאט איז מיט אייך, רער טייך ברענט ניט, און מנשה וועט צוריק די פיש נישט פיהרען; ביי די נגידים, זאג איך, איז, אפנים, געלט וואלוועל און שכל טהייער?"... געהט זי ראך מסתמא און עפענט אויף מיר א מויל: „קבצנים, זאגט זי, האבען רא נישט וואס צו טהון... איין ארעמאן, זאגט זי, טאר זיך נישט גלוסטען"... וואס זאגסט רו אויף אזא הולטייקע? לאנג איז זי געשטאנען מיידעלוויז מיט איהר מאמע אין מארק ביי'ם טישעל און פארקויפט סטיינגעלעך?... פונקט אזוי ווי פעסיל־פייסי־אברהם'ס נעמט זיך איבער מיט איהר טאכטער, וואס זי האט וחתונה געהאט פאר א גביר פון סטרישטש, זי נענומען ווי זי שטעהט און געהט... אידישע גליקען — מע זאגט, זי ווערד פאר־שווארצט, קיין עין הרע, אויף איהרע יאהר און טעג, קאן נישט הויזען מיט די קינדער... וואס זשע, ס'איז גוט צו זיין א שטיפ־מאמע? מע זאל נאר באהיט ווערען! אט נעמט חוה'לען — דאכט זיך, וואס האט מען צו איהר? זאלט איהר זעהן, וואס זי האט פון

שטיפקינדער! טאָג ווי נאַכט הערט מען קולות, מע שטעלט זיך פייגען, פּיטש־פּאַטש, דריי שלייערס א גראָשען...

די ליכט הויבען אָן אויסצוהן. דער שאָטען אויף די וועגן קלעטערט, דראַפּעט זיך העכער און העכער. די סעמעטשקעס טרישטשען, דער עולם שמועסט, דערצעהלט מעשיות, גלאָט אזוי אין דער וועלט אַריין, איינע צו דער אַנדערער געהער זיך ניט אָן. נאָר מעהר פון אַלע רעדט די מוהמע יענטע.

— שא! — רופט זיך אָן די מוהמע יענטע. — למאי אָט האָט זיך ניט לאַנג געטראָפען נאָך א שענערע מעשה? ניט ווייט פון יאַמפּעלע, א ווערסט דריי, זענען גזלנים באפאלען א אידישע קרעטשמע, אויסגעקויליעט א נאנצע שטוב מיט מענטשען, א פּיצעלע קינד אין ווינגעלע אויך נעקויליעט, איבערגעלאָזט נור איין דיענסטמיידעל, וואָס איז געשלאָפען אין קעך אויפֿ'ן אויוון; זי האָט דערהערט, מע שרייט, איז זי אַראָפּגעשפרונגען, דאָס דיענסטמיידעל, פונ'ם אויוון, זי טהוט א קוק דורך דער שפּאַרינע פון דער טהיר, זעהט זי, דאָס דיענסטמיידעל, עס ליגט אויפֿ דער ערד דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע נעקויליעטע, און בלוט א נאנצער טייך. איז זי זיך מיישב, דאָס דיענסטמיידעל, און שפרינגט אַרוים דורך א פענסטער, און לויפט אַוועק נלייך אין שטאָדט אַריין מיט א גוואַלד: „אידישע קינדער, ראַטעוועט, גוואַלד, גוואַלד, גוואַלד!!! "...

פלוצים, אזוי ווי די מוהמע יענטע גוואַלדעוועט דא, הערען מיר: טרראַך — טאַרארראַך — באָם — דזין — דזין — באָם!... פערטיעפט אין דער מעשה, האָבען מיר נאָר נעמיינט, אז גזלנים זענען אַנגעפאַלען אויפֿ אונזער שטוב און האָבען אויסגעשאָסען פון צעהן האַרמאַטען, אָדער ס'איז אייננעפאַלען דער דאָך, אָדער ס'איז ערד־ציטערניש, אָדער אזוי עפּעס איין אומנליק איז נעשעהן. מיר האָבען זיך נישט נעקאָנט ריהרען פון די ערטער. א מינוט האָבען מיר נעקוקט איינס אויפֿ דאָס אַנדערע אָהן ווערטער, און אַלע מיט א מאַל האָבען מיר אָננעהויבען צו שרייען: גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!—

פון נרויס אימפּעט חאָפּט מיך די מאַמע ארום, קוועטשט מיך צו צום האַרצען און שרייט:

— מיין קינד, מיר זאָל זיין פּאַר דיר, וועה איז מיר!

— הא? וואָס? וואָס איז איהם? וואָס איז געשעהן? — שרייט דער טאַטע.

— גאָר ניט, גאָר נישט! שא! שא! — שרייט די מוהמע יענטע און מאַכט מיט די הענד, און דאָס דיענסטמיידעל לויפט אריין פון קיך א טוידטע.

— וואָר שרייט דאָ? וואָס איז? עס ברענט? וואו ברענט? וואו?

— וואָר ברענט? וואָס ברענט? ברענען זאָלסט דו אויפ'ן פייער, דו מויד איינע, פּאַרברענט און פּאר'שרפ'עט זאָלסט דו וועלט! — שרייט די מוהמע יענטע אויפ'ן דיענסטמיידעל. — אָט איז זי אויך דאָ, טאָמער איז קאַרג! נא דיר גאָר סע ברענט! אין דער ערד אריין, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! האָסט דו נעהערט איין אַנטיק! וואָס שרייט איהר, וועלכע נוטע יאָהר? וואָס נוואַלדעוועט איהר? טפו אויף מיינע שונאים'ס קעפ! מע האָט זיך דאָס אַביסעל איבערנעשראָקען, טאָמער וויסט איהר וואָס? פּאַר א קלאַפּ! ניטאָ וועד ס'זאָל לאַכען! נאָט איז מיט אייך, דאָס איז דער זייגער, דער זיינער אראָפּגעפאַלען, היינט וויסט איהר שוין? מע האָט אָננעהאַנגען אויפ'ן זיינער פון כל מאַמינים שהוא, דרייַ פּוד משא, איז ער אראָפּגעפאַלען. וואָס איז דאָס חדוש? להבדיל, א מענטש וואָלט אויך ניט בעסער געווען! האָסט דו נעהערט אַביסעל!...

ערשט דעמאָלט קומען מיר צו זיך. אויפגעשטאַנען אייניציגוויז פונ'ם טיש, געהען מיר צו צום זייגער און בעטראַכטען איהם, ווי ער לינט נעבאַך מיט'ן פּנים אראָפּ, א דער'הרג'עטער, א צעבראָכענער, א צעשאַטענער, א סקאַליטשעטער אויף אייביג!

— אוים זיינער! — מאַכט דער טאַטע, טוידט ווי די וואַנד, אראָפּגעפאַלאָזט דעם קאָפּ, ווי בשעת מע נעהט־צו צו א מת, צו א בר־

מינן. ער ברעכט די הענד, און טרערען שטעהען איהם אין די אויגען. איך קוק אויפ'ן טאטען, עס גלוסט זיך מיר ווייגען.

— שא, זעה נאָר, וואָס דאַרף מען זיך אזוי אָפּעסען דאָס האַרץ? — זאָגט די מאַמע. — מסתמא אזוי באשערט, אַננעצייכענט מן השמים, אז היינט, אין דער דאָזיגער מינוט, באדאַרף זיין דער סוף זיינער, ווי לְהבדיל א מענטש, גאָט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד! א כפרה, ניט אים שבת דערמאַנענדיג, פאַר מיר, פאַר דיר, פאַר אונזערע קינדער, פאַר אַלע אונזערע לְיעבע און געטרייע, און פאַר כל ישראל, אמן סלה...

* * *

א גאַנצע נאַכט נאָכדעם האָבען זיך מיר געפּלאַנטעט זיינערס. עס האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט: אונזער אלטער זייגער ליגט אויף דער ערד, אַננעטהאָן אין ווייסע תבריכים. עס האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט, אז דער זייגער לעבט, נאָר אויפ'ן אָרט פונ'ם אומרוה וואַרפט זיך הין און צוריק א לאַנגע צונג, א צונג פון א מענשען, און דער זייגער קלינגט ניט, נאָר ער קרעכצט, און איטלעכער קרעכץ נעמט ביי מיר צו א שטיק געזונד... און אויפ'ן ציפערבלאַט, דאָרט וואו איך בין געוואָהנט צו זעהן תמיד דעם 12, דערזעה איך מיט א מאל א ציפער 13, **טאקי דרייצעהן — איהר מעגט מיר גלויבען אויף נאמנות!...**

ראבטשיק

פֿון אידישער הונד.

נעשריבען אין יאָהר 1901.

ראַבטשיק

(א אידישער הונד).

א.

ראַבטשיק איז געווען א הונד א ווייסער מיט פלעקען, נישט קיין גרויסער, א מיטעלמעסיגער, א שטילער, נישט קיין אָנחאַפער. ער האָט פיינט געהאַט, ווי אַנדערע, אָנפאַלען אויף יענעם פון הינטען, אָפּריסען א פּאָלע אָדער א בים טהון אין דער לויטקע. ער איז נעווען צופריעדען אַבי יענער זאָל איהם ניט טשעפּען. אדרבה, איהם האָט דעקוטשעט יעדער, ווער עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען. געבען ראַבטשיקען א זעץ מיט א שטעקען פון הינטען, אָדער דערלאַנגען איהם מיט'ן אַבצאַס אין זייט אַריין, אָדער וואַרפען איהם א שטיינדעל אין קאָפּ אַריין, אָדער אויסניסען אויף איהם א פּאָמעניצע — דאָס איז נעווען ביי יעדען א שפּיעלכעל, כמעט א מצוה.

און ראַבטשיק, אז ער האָט בעקומען א קלאַפּ, האָט ער זיך ניט אַנידערגעשטעלט, ווי אַנדערע הינד, אויס'טענה'ען זיך, אויסהאַווקען זיך, בעווייזען די צייהן; ניין, ראַבטשיק פלעגט זיך ביי אימליכען קלאַפּ אייגבוינען כמעט ביז דער ערד מיט א קוויטש: אי — אי! און אַנטלויפען מיט איין אַראָפּגעלאָזטען וויידעל, זיך בעהאַלטען אין א ווינקעלע, פערטיעפען זיך אין נעראַנקען און חאַפּען פליענען.

ב.

וועד איז נעווען ראבטשיק? פון וואנען האָט ער זיך גענומען? דאָס איז שוועד צו וויסען. עס קאָן זיין, אז ער איז פערבליבען אין הויף נאָך פונ'ם אלטען פריץ. מענליך, אז ער איז פערבלאָנזעט געוואָרען, פערלאָרען זיין בעל־הבית און צוגעשטאָנען צום נייעם בעל־הבית און פערבליבען אויף תמיד.

עס מאכט זיך אמאל, איהר שפאציערט אויף דער נאַס, לויפט אייך נאָך א פריבלאודנע הינטעל פיס־טריט. „וואָס איז דאָס פאר א פריטשעפע?" — טראכט איהר זיך און הויבט אויף די האַנד אויפ'ן הינטעל: „פשאָ! וואָן!" דאָס הינטעל בלייבט שטעהן, בויגט זיך אויס, ווי א מענש, בשעת מע ווייל איהם געבען א פאטש, און לויפט אייך נאָך ווייטער. איהר בויגט זיך אָן צו דער ערד, איהר טהוט א מאָך מיט דער האַנד, כלומרשט וואַרפט איהר דעם א שטיינדעל. עס העלפט נישט. איהר בלייבט שטעהן און קוקט אויפ'ן הינטעל; דאָס הינטעל בלייבט שטעהן און קוקט אויף אייך; איהר קוקט זיך איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין אָהן וועד־טער. איהר טהוט א שפיי און לאָזט זיך געהן — דאָס הינטעל לויפט אייך נאָך. איהר נעהט אַרויס פון די כלים, איהר חאפט א שטע־קען און צעלאָזט זיך אויף דעם מיט כעס. פאלט דאָס הינטעל אויף איין עצה: ציהט זיך אויס אויף דער ערד מיט די פיסלעך אַרויף, ציטערט און קוקט אייך גליך אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: „נא! ווילסט מיך שלאָגען? — שלאָג!"...

אָט פון דעם מין הינד איז נעווען אונזער ראבטשיק.

ג.

ראבטשיק איז געווען א הונד ניט קיין נאשער. אין שטוב האָט נעמעגט ליגען גאָלד, האָט ער זיך ניט צוגעריהרט. ראבטשיק האָט נעווואוסט, אז דאָס וואָס אונטער'ן טיש געהער צו איהם, און וויי־טער אַ ניט זיין עסק.

אין דער יוגענד, זאָגט מען, איז ער אפילו יאָ נעווען א שטיקל חברה־מאַן. ער האָט איינמאָל נעפרובט אומגעהרען, אפנים, אוועק־שלעפען פונ׳ם זאָלץ־ברעטל א פיסל פון א גאנז. האָט דערזעהען ברייטע די קעכין, א אידינע מיט שווארצע וואָנצים, און האָט נע־מאכט א נעשרייי: אייזיק! אייזיק! איז נעקומען צו לויפען אייי־זיק, סאמע אין דער מינוט, וואָס ראבטשק האָט נעוואָלט דורכ־לויפען מיט׳ן נענזענעם פיסל; האָט איהם אייזיק צונעקוועטשט מיט דער טהיר אזוי, אז האָלב ראבטשיק איז נעבליבען פון איין זייט טהיר, און די אנדערע האָלב פון יענער זייט, און מע האָט זיך מיט איהם גוט אפגערעכענט: פון איין זייט האָט איהם נעשלאָ־גען אייזיק איבער׳ן קאָפ מיט א שטעקען, און פון דער אנדערער זייט — בריינע מיט א שייט־האָלץ און האָט ניט אויפגעהערט צו שרייען בשעת מעשה: „אייזיק! אייזיק!"

פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען א זכר: אז מען איז צו־נעגאַנגען צו איהם און א זאָג נעטהאָן גלייך אין פנים ארויס: „איי־זיק!" — פלעגט ער אנטלויפען וואו דער שווארצער פעפער וואכסט.

ד.

מעהר פון אלע איז איהם דערנאַנגען די יאָהרען פראסקע; די פראסקע, וואָס האָט אוגז נעוואשען גרעט, נעשמירט די שטוב און נעמאָלקען די בהמה.

וואָס האָט זי נעהאט צו ראבטשיקען — איז שווער צו פער־שטעהן; ער פלעגט איהר תמיד זיין גרויס אין די אויגען, און וועז זי פלעגט איהם דערזעהען, פלעגט זי ווערען אָנגעצונדען: „שאָב טובי חוואָראבא, סאבאקא נעווירנא!"... און ווי אויף־צו־להבעים, פלעגט ראבטשיק ליעב האָבען דוקא פלאָנטען זיך איהר פאר די פיס.

ביי דער ארבייט פלעגט זיך פראסקע אין איהם נוקם זיין, ווי מיר אין המנ׳ען: האָט זי נעוואשען גרעט, פלעגט זי איהם אָפגי־סען מיט א קאלט שעפל וואסער; ראבטשיק האָט פיינט נעהאט

אזא באר, פלעגט ער זיך נאכדעם דערפון לאנג אפטרייסלען. האט זי געשמירט די שטוב, פלעגט זי איהם פערפליאסקען דאס פנים מיט ווייסען לעהם, ער זאל זיך נאכדעם בעלעקען א שעה כסדר. האט זי געמאלקען די בהמה, פלעגט זי איהם מכבד זיין מיט א שייט־האלץ איבער די פיס. דאבטשיק האט זיך אויסגעלערנט שפרינגען; אז ס'איז געפלויגען א שייט האלץ, פלעגט ער קונציג איבערשפרינגען איבער דעם, ווי א מזיק.

איינמאל האט ער פון אזא כיבוד געחאפט א מיאוסען פסק; פאראסקע האט איהם געוואלפען א שייט־האלץ און געטראפען אין דעם פעדערשטען פוס, האט דאבטשיק זיך צעשריגען ניט מיט זיין קול, נאר מיט א מארנעם קוויטש: אי־אי־אי־אי־אי! מען איז זיך צענויפגעלאפען פון'ם גאנצען הויף. דאבטשיק האט דערזעהען מענשען, האט ער זיך אנגעהויבען פעסטען, בעוויזען איטליכען דאס איבערגעבראכענע פיסעל, ווי איינער רעדט: „נאט, זעהט, וואס זי האט מיר געטהאן, פאראסקע!"... דאבטשיק האט געמיינט, אז מע וועט זיך מסתמא אננעמען זיין קריוודע, און פאראסקען וועט מען גאווים קעפען פאר אזא מעשה.

צום סוף איז גאר צווישען עולם געוואלרען א געלעכטער; בריי־נע מיט די וואנצים איז ארויסגעפלויגען פון קיך מיט א פאלאניק און האט זיך א שמיר געטהאן איבער דער נאז פון אונטען ארויף מיט'ן נאקעטען עלענבויגען: „איבערגעבראכען דעם שלים־מזל א פום? זעהר רעכט!"... אויך די קונדסים, די ווייסע־חברה'ניקעם, זענען זיך צענויפגעלאפען און האבען געמומען שרייען אויף דאבטשי־קען און פייפען. איז אננעקומען פאראסקע און האט איהם צורעכט געמאכט דאס מזל: זי האט איהם אפגענאסען מיט א קריגעל זודיג וואסער. האט דאבטשיק אויפגעהויבען א גוואלד מיט א קוויטשע־ריי: אי־אי־אי! אי־אי־אי!... בשעת מעשה געשפרונגען און ער־דרעהט זיך, געבייסען זיך אליין דעם ווייטעל און ניט אויפגעהערט צו גוואלדעווען מיט אזעלכע קולות, אז צווישען די ווייסע־חברה'־ניקעם איז דאס געלעכטער געוואקסען נאך גרעסער. מע האט דער־

זעהען ראַבטשיקען טאַנצען אויף דריי פים, האָט מען אויסגע׳בטל׳ט אלע בייזע חלומות אויף זיין קאָפ און געשענקט איהם א פּאָר גוטע שטעקענס. ראַבטשיק האָט זיך געלאָזט לויפען מיט א קוויטש, נע־קולעט זיך און געקאַטשעט איבער דער ערד, און וויסע־חברה׳ניקעם זענען איהם נאַכגעלאָפען מיט שטעקלעך און מיט שטיינד־לער, געהוקעט, געפייפט און געטויקעט און פערטויקעט איהם וויט־וויט פון דער שטאָדט ארויס, אזש אויף יענער זייט מיהלען.

ם.

ראַבטשיק איז געלאָפען מיט דער דעה, אז צוריק אין שטאָדט אריין זאל ער שוין נישט קומען קיינמאָל, וויי? ער וועט לעבען! און געלאָפען איז ער אין דער וועלט אריין, וואו די אוינען וועלען טראָגען. געלאָפען — געלאָפען און געקומען צו לויפען אינ׳ם ערש־טען דאָרף אריין, האָט ער זיך בעגעגענט מיט די דאָרפישע הינד. די דאָרפישע הינד האָבען איהם ארומגעשמעקט פון אלע זייטען.

— ברוך הבא, א הונד! פון וואַנען קומט מען און וואָס איז דאָס ביי דיר א צאַצקע אויפ׳ן רוקען? עפּיס ווי אויסגעסמאַ־לעט א שטיק פעל סאָמע אין מיטען?

— ער! פרעגט שוין נישט! — מאַכט צו זיי ראַבטשיק מיט א טרויערינער מינע. — א סך צו דערצעהלען, נישטא וואָס צו הע־רען. איז ניט מענליך ביי אייך איבערצונעכטיגען א נאַכט?

— אך, מיט׳ן גרעסטען כבוד! — זאָגען די דאָרפישע הינד. — דער „אין־דרויסען" איז געווג גרויס און דער „אונטער׳ן־הימעל" איז נאָך גרעסער.

— ווי אזוי איז דאָ ביי אייך מיט דער אכילה? — פרעגט ראַבטשיק. — מיט וואָס שטילט איהר דעם הונגער, אז דער מאָגען מאָהנט מזונות?

— עט! נישט צו פערזינדיגען!—מאַכען די דאָרפישע הינד.— פּאָמעניצעס איז פאַרהאַן אומעדום, און צום פליישׂ האָט נאָט בע־שאפען ביינער; א דאגה, לאָזען זיי עסען פליישׂ, די בעלי־הבתים,

וועלען מיר האָבען ביינער. אבי, ווי זאָגט איהר, פערשטופען די קישקע.

— נו, און די בעלי־בתים ווי אזוי זענען עפּים ביי אייך? — פרעגט ווייטער ראבטשיק און טהוט א דרעה מיט'ן ווידעל, ווי איי־נער, וואָס ווי אויספרעגען, אויספאָרשען.

— די בעלי־בתים זענען בעלי־בתים, — מאכען די דאָרפישע הינד און פערשלאָגען די רעה.

— נו, און פּאראסקע? — מאכט ראבטשיק.

— וואָסער פּאראסקע? — פרעגען די דאָרפישע הינד.

— אָט די פּאראסקע, — זאָגט ראבטשיק — וואָס וואשט גרעט, שמירט די שטוב און מעלקט די בהמה. איהר קענט ניט פּאראסקען?

די דאָרפישע הינד שטעהען, קוקען־אַן ראבטשיקען ווי א חסר־דעה'ניק: „וואָס פּאראסקעט ער אונז?" זיי שמעקען איהם נאָך א מאל ארום פון אלע זייטען און צענעהען זיך איינצינווייז, איט־ליכער אויף זיין מיסט.

ו.

„אָט גליקליכע הינד!"— טראכט זיך ראבטשיק און ציהט זיך אוים אויף נאָט'ס ערד, אונטער גאָט'ס הימעל, און ווי חאפּען א דרימעל; נאָר עס שלאָפט זיך ניט. ערשטענס, די אָפּגעבריהטע פעל; עס שמארצט איהם און עס בייסט איהם סכנות־נפשות! און די פליגען דעקוטשען איהם זעהר שטארק, ס'איז פון זיי נישט אָפּצו־טרייבען זיך! צווייטענס, בורטשעט איהם אין בויך; ער וואלט א בעלן געווען עפּים קיין, איז נישטא וואָס; מע מוז צו־וואַרטען ביז אין דערפריה. און דריטענס, לאָזען איהם ניט שלאָפען די מחשבות פון דעם, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט צווישען די דאָר־פישע הינד; נישטא ביי זיי קיין אייזיקס, וואָס קוועטשען־צו מיט א טהיר און שלאָגען נאָכדעם מיט א שויט־האלץ; ניטא ביי זיי קיין פּאראסקעס, וואָס גיסען־אָפּ מיט זודיג וואָסער; ניטא ביי זיי קיין וויסע־חברה'ניקעס, וואָס וואַרפען שטעקענס, פייפען און

טיוקען און פערטיוקען. „גליקליכע הינד אויף דער וועלט! און איך האָב געמיינט, אז נאָר דאָרט איז א וועלט. א וואָרעם ליגט אין חריין און מיינט — ס'איז קיין זיסערם נישטאָ"...

ראַבטשיק ווערד אנשלאָפן, און עס חלומ'ט זיך איהם א פאַמעניצע, א גרויסע, א פולע, מיט שטיקלעך ברויט, קישקעלעך, אָדער פון פלייש, רעטשענע קאשע, אויסגעמישט מיט הירזש און מיט פאסאָלים, און ביינער, ביינער — א גאנצער אוצר! ביינער פון קנעכלעך, ביינער פון ריפ, ביינער מיט מארך, און ביינדלעך פון פיש, און קעפלעך פון הערינג גאנצע, נאָך ניט קיין אויסגעסמאָצקעטע. ראַבטשיק ווייסט ניט, פון וואָס זאָל ער אָנהויבען פריהער.

— ברוכים היושבים! — מאכען צו איהם די דאָרפישע הינד און קוקען פון דערווייטען, ווי ער גרייט זיך צו דער סעודה.

— קומט עסען! — זאָגט ראַבטשיק גלאַט אזוי פון יוצא וועגען.

— עס געזונד! — זאָגען די דאָרפישע הינד גאנץ פריינדליך.

פלוצים דערהערט ער א קול גלייך אין אויהער אריין: „אייזיק!"

ראַבטשיק חאפט זיך אויף — ס'איז נאָר א חלום!...

אין דער פריה האָט זיך ראַבטשיק נעלאָזט איבער די הויפען, געזוכט א פאַמעניצע, א שטיקל סעכער, א ביינדעל. נאָר וואו ער קומט — זענען פערנומען אלע ערטער.

— קאָן מען ביי אייך נישט איבערבייסען?—פרעגט ראַבטשיק.

— דאָ? ניין! אפשר אינ'ם אנדערען הויף...

ראַבטשיק לויפט פון איין הויף אינ'ם אנדערען. אומעדום דאָס איינענע ליעדעל. איז ער זיך מיישב: וואָס וועט ער וואַרטען אויף דרך־ארץ? אמהר, וועט ער צונעהן און וועט א חאפ טהון וואָס עס וועט זיך לאָזען. נאָר ביי'ם ערשטען „חאפ" האָט ער נעחאפט פון די דאָרפישע הינד א מיאוסען פסק: פריהער האָט מען אויף איהם אָנגעהויבען קוקען בייז, הורשטען און בעווייזען צייהן, און נאָכדעם זענען עטליכע מיט א מאָל אָנגעפאַלען אויף איהם, נעריסען און נע־

ביסען, איהם געמאכט א תל פון׳ם ווייטעל, ארויסגע׳משלח׳ט מיט כבוד ביז אויף יענער זייט ראגאטקע.

7.

אראפגעלאזט דעם ווייטעל, האט זיך ראבטשיק אוועקגעלאזט אינ׳ם אנדערען דארף. געקומען צו לויפען אינ׳ם אנדערען דארף — ווייערער די אייגענע מעשה: תחית נוטע רער, א שענער נאסט, מהיכא־תיתי. און נאכדעם, אז עם קומט צו דער פאמעניצע, הויבט מען אן אויף איהם קוקען בייז, הורשטען, בעווייזען צייהן, רייסען און בייסען — און וואן אויף אלע פיער זייטען!

ראבטשיקען איז נמאס געווארען דאס נע־ונד זיין, דאס ארומ־וואנדערען פון איין ארט אינ׳ם אנדערען, און ער האט זיך מיישב נעווען אזוי: מענשען זענען שלעכט; הינד זענען אויך ניט בע־סער; ער וועט זיך בעסער אוועקלאזען אין וואלד אריין צווישען חיות.

און ראבטשיק האט זיך אוועקגעלאזט אין וואלד אריין.

ארומגעדרעהט זיך, איין הונד אליין אין וואלד, א טאג און צוויי און דריי, האט ער אנגעהויבען פיהלען, אז דער בויך ווערד איהם וואס וווייטער אלץ מעהר צענויפנעצויגען און די קישקעס איינגעשרומפען, ממש עס געהט איהם אוים דאס חיות פון הונגער און פון דארשט, חאטש נעם און ציה זיך אוים אין מיטען וואלד און פנר אוועק! און, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך איהם נאך לעבען און לעבען.

און ראבטשיק נעמט דעם ווייטעל אונטער זיך, ציהט אוים די פערערשטע לאפעס, שטעלט ארויס די צונג און לענט זיך אוועק אונטער א בוים און קלערט א הינטישע מחשבה: „וואו נעמט מען א שטיקעל ברויט? וואו קריגט מען א פיצעל פלייש? א ביינדעל חאטש? וואסער א קאפ?" און פון גרויסע צרות ווערד ער א חקרן, א פילאזאף. ער הויבט אן חקירה׳ן: „פאר וואס איז ער, הונד, מעהר געשטראפט פון אלע חיות ועופות און פון אלע בעשעפענישען

אויף דער וועלט? למאי אַט פליהט אַ פויגעלע גלייך אין נעסט אַריין... אַט לויפט אַ יאשטשערקע אַהיים אין איהר נאָרע אַריין... אַט פויזשעט אַ וועראמעל, אַ זשוקעל, אַ מערעשקע, — אַלע האָבען זיך זייער היים, אַלע גענפינען זיך זייער בעדערפענישׂ; נאָר איך, הונד, האַוו־האַוו־האַוו!"...

— וועד האַווקעט דאָס דאָ אין וואַלד? — רופט זיך אָן אַ וואַלף, לויפענדיג פֿאַרבי, אַרויסנעשטעלט די צונג פֿאַר הונגער.

ראַבטשיק האָט קיינמאָל ניט נעזעהען קיין וואַלף. ער מיינט, אז דאָס איז אַ הונד, שטעהט ער אויף פֿאַוואַלי, נישט געהאַפּט, ציהט זיך אויס, געהט־צו צום וואַלף.

— וועד ביזט דו? — מאַכט צו איהם דער וואַלף מיט גדלות.— ווי אַזוי רופט מען דיך? פון וואַנען קומסט דו אָן? און וואָס טהוסט דו דאָ?

ראַבטשיק איז זיך ממש מחיה, וואָס ער האָט דערטאַפּט אַ גוטען ברודער; האָטש פֿאַרהאָן פֿאַר וועמען די צרות אויסצוגיסען. און ער דערצעהלט איהם אויס זיין נאַנץ ביטער האַרץ.

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, — לאָזט אויס ראַבטשיק דאָס מרויעריגע צעטעל זיינם — איך וואַלט מיך מחיה געווען, וועז איך בענעגען מיך דאָ מיט אַ לייב, מיט אַ בער, אַדער חאָטש מיט אַ וואַלף.

— וואָס־זשע וואַלט נעווען? — מאַכט דער וואַלף מיט אַ פאַסקודנע שמייכעל.

— נאָר ניט, — זאָגט ראַבטשיק — ממה־נפשך, איז מיר בעשערט דער טוידט, לאָם איך בעסער פערצוקט וועראן פון אַ וואַלף, איידער פֿנר'ען פון הונגער צווישען אייגענע, צווישען הינד...

— נו! — מאַכט צו איהם דער וואַלף, בלאָזט זיך אָן אוז טהוט אַ קנאַק מיט די צייהן. — זאָלסט דו וויסען, אז איך בין וואַלף! אוז איך האָב חשק דיך צעריסען אויף עטליכע שטיקלעך אוז מאַכען פון דיר איין אָנבייסען, מחמת איך בין זעהר הונגעריג, איך האָב שוין אכט טאָג אין מיין מויל ניט געהאַט!

דערהערט אזעלכע דבורים, האָט זיך אונזער ראַבטשיק אזוי דערשראָקען, אז עס האָט אויף איהם אָנגעהויבען ציטערען די אָפּ־געקראַכענע פּעל.

— אדוני קעניג! טייערער רב וועלוועל! — מאַכט צו איהם ראַבטשיק מיט א רחמנות־פּנים און מיט א ווייננדיג קול. — לאָז דיר גאָט צושיקען בעסערע אָנבייסענס. וואָס וועסט דו פון מיר האָבען, משטיינס געזונט? פּעל און ביינער? פּאַלג מיך, לאָז מיך אָפּ, האָב רחמנות אויף מיין הינטיש לעבען!...

און דערביי האָט ראַבטשיק אַראָפּגעלאָזט דעם ווייסעל, אויס־געבויגען דעם רוקען, נעפּוויזעט אויפ'ן בויך און נעמאַכט אזעלכע מיאוסע תנועות, אז דעם וואַלף איז ניט נוט נעווארען אויף צו חלש'ען.

— נעם צענויף דעם פּאַסקודנעם ווייסעל דיינעם — רופט זיך אָן צו איהם דער וואַלף — און אַנטלויף צו אַלדי שווארצע יאָהר, דו כלב שבכלבים, איך זאָל דיין טרפה'נעם פּרצוף ניט אָנקוקען!...

נישט טוידט נישט לעבעדיג האָט זיך ראַבטשיק געלאָזט לוי־פען, ניט נעפּיהלט די ערד אונטער זיך, מורא נעהאַט זיך אַרומקו־קען אפּילו. ער האָט נעמאַכט פּיס, אַוועק־אַוועק פון וואַלד, צוריק — אין שטאָדט אַריין!

ח.

נעקומען צוריק אין שטאָדט אַריין, האָט ראַבטשיק אויסנע־פּהלט דעם הויף, וואו ער איז אויפּגעוואַכסען, האָטש דאָס האַרץ האָט איהם געצויגען דוקא אהין, אין יענעם הויף, וואו מע האָט איהם ג'הרג'עט־געשלאָגען, אין יענעם הויף, וואו מע האָט איהם איבערגעבראָכען א פּוס און אָפּגעבריהט דעם רוקען... האָט ער זיך געלאָזט לויפען אין מאַרק אַריין, אהין צו די יאַטקעס. צווישען די קצב'ישע הינד, צווישען א י י נ ע נ ע היסט דאָס.

— סקאָצעל קומט! פון וואַנען איז א הונד? — מאַכען צו איהם די קצב'ישע הינד מיט א נעהניץ און גרייטען זיך שוין אויף נאַכטלענער.

— טאַקי א היגער. — מאַכט ראַבטשיק. — איהר האָט מיך ניט דערקענט? איך בין דאָך ראַבטשיק!

— ראַבטשיק? ראַבטשיק?... א קענטליכער נאָמען! — מאַכען די קצב'ישע הינד און קאָנען זיך כלומר'שט ניט דערמאָנען וואַר דאָס איז.

— וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר א צייכען אויפ'ן רוקען? — פרעגט איהם צאוציק, א קליין הינטעל, און שפרינגט איהם גלייך אין פנים אַריין מיט גרויס עזות.

— מסתמא א סימן, מע זאָל איהם ניט פערבייטען, אַדער אַזוי פון שענקייט וועגען, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — רופט זיך אָן מיט א ליצנות ראודעק, א רויטער הונד מיט א מאַכנאַטער פעל.

— סא משל! — ענטפערט איהם סירקא, א גרויהער הונד, איין אַלטער בחור מיט איין אויגעל און מיט איין אָפּגעשניטענעם אויהער. — אויף צייכענס פרעגט מ י ך; א י ך וועל אייך זאָגען, וואָס דאָס איז. דאָס איז א צייכען פון מלחמות מיט אַנדערע הינד, מיט גאַנצע טיטשקעס...

— אַלע רעדען! — רופט זיך אָן זשוק, א שווארצער הונד אַהן א ווייבעל. — אַמעהר, לאָזט ראַבטשיקען רעדען, וועט ער אַליין דערצעהלען.

און ראַבטשיק ציהט זיך אוים אויף דער ערד און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע געשיכטע זיינע, לאָזט נישט דורך קיין בריעל. אַלע לויגען און הערען זיך צו, נאָר ראודעק, דער רויטער, וואָס האָט ליעב ליצנות, שלאָגט איהם איבער אַלע מינוט מיט א ווערטעל.

— ראודעק, דו וועסט ניט אַנשטומט ווערען? — מאַכט זשוק דער שווארצער. וואָס אָהן דעם ווייבעל, און ציהט אוים א לאַנגען

געהניץ. — דערצעהל, דערצעהל, ראבטשיק! מיר האבען ליעב. אז מע דערצעהלט אונז מעשיות נאכ'ן עסען...

און ראבטשיק הערט ניט אויף צו דערצעהלען זיין טרויעריגע געשיכטע מיט איין אומעטיגער שטימע, נאר קיינער הערט איהם נישט. צאוציק רעדט שטילערהייד מיט סירקא'ן, ראודעק זאגט וועדטלעך, און זשוק חרפּעט, ווי צעהן סאלראטען, חאפט זיך אויף אלע מאל און נעהניצט און זאגט:

— דערצעהל, דערצעהל, ראבטשיק! מיר האבען ליעב, אז מע דערצעהלט אונז מעשיות נאכ'ן עסען...

ט.

נאנץ סריה איז שוין ראבטשיק נעווען אויף די פיס. ער איז נעשטאנען פון דערווייטען, בעטראכט די קצבים מיט די העקערס, ווי זיי האקען פלייש. אט הענגט א גאנצער פריידיק (פאדער־חלק) מיט'ן האלז ארא־פ און דאם בלוט רינט... דארט ליגט א זאדעק (הינטער־חלק), א מנה יפה, פעט, מיט שמאלץ בעוואכסען... ראב־טשיק קוקט און שלינגט די שליים. די העקערס האקען דאם פלייש אויף שטיקלעך, טהוען א ווארף אלע מאל א שטיקעל הויט, א שטי־קעל חלק, אדער א ביינדעל פאר די הינד. און די הינד שפרינגען־צו און חאפען־אונטער. ראבטשיק בעטראכט, ווי די הינד קליגען זיך, שפרינגען־אונטער אקוראט דארט, וואו מע בעדארף, לאזען נישט דורך קיין ביינדעל, און איטליכער הונד, בשעת ער בעקומט זיין חלק, טרעט ער אפ אויף א זייט, צעלעגט זיך מיט גרויסקייט און פראווען די סעודה, קוקט זיך ארום אלע ווייל אויף די איבע־רינע הינד, ווי איינער רעדט:

— איהר זעהט א ביין? דאם איז מיינער א ביין, און איך עס איהם...

די איבערינע הינד מאכען זיך ווי זיי זעהען ניט, און אינוועניג ביי זיך טראכטען זיי זיך:

— וואַרגען זאָלסט דו זיך! אויסקרענקען זאָלסט דו דאָס! א נאַנץ פריהמאָרגען פרעסט ער און פרעסט, און מיר בעראַרפען קוקען ווי ער עסט, עסען זאָלען איהם וועלען!...

און נאָך איין הונד טראָגט א שטיק פעל און זוכט איין אָרט אויף צו איבערבייסען, אז קיינער זאָל איהם ניט זעהען: ער האָט מורא פאַר א גוט אויג...

און נאָך א הונד שטעהט אקעגען א בייזען קצב, וואָס שמיצט זיך און שרייט און שעלט זיך מיט די איבעריגע קצבים. דער הונד דרעהט מיט'ן וויידעל און רופט זיך אָן צו די איבעריגע הינד מיט א חניפה'לע:

— איהר זעהט אָט דעם קצב? איא, זיי ווייזען אויס, דאָכט זיך, נאָר א בייזער? לאָם איך האָבען אזא יאָהר, וואָס פאַר א טהייערער מענטש זיי זענען! איין דימענט אין דער וועלט! א גילדענער כאַראַקטער! זיי האָבען באמת רחמנות אויף א הונד; זיי זענען א „הינטען־פרייגד"... אָט באָלד וועט איהר זעהען, ווי עס פליהט א ביין מיט א שטיק פלייש — האָפּ!

און ער טהוט א שפרונג אין דער לופטען און א קלאַפּ מיט די צייהן, כדי יענע זאָלען מיינען, אז ער האָט דאָ נעהאַפּט א נראָכט...

— ביידע זאָכען: — רופט זיך אָן א הונד מן הצד — אי א חנופה'ניק א שקרן, אי א בעריהמער, דער רוח זאָל איהם נעמען!...

און נאָך א הונד שטעהט ביי'ם קלעצעל, וואָס מע האָקט דערויף פלייש, און בשעת דער העקער קעהרט זיך אָפּ אויף א ווייל, שפרינגט דער הונד אַרויף אויפ'ן קלעצעל און לעקט מיט דער צונג. וועדד א האַווקערייי צווישען עטליכע הינד: זי מסר'ען איהם פאַר'ן העקער און האָפּען די ערד, אז דער הונד דער גנב האָט גענאַשט א שטיק פלייש, אזא שטיק נאָלד זאָלען זיי האָבען! זיי זאָלען אזוי זעהען פאַר זיך אַלדאָם גוטס, ווי זיי האָבען אליין געזעהען מיט זייערע אויגען! אויב ניט, זאָלען זיי איינעמען א מיתה משונה

אויפ'ן אָרט, זיי זאָלען זיך דערוואַרנען מיט'ן ערשטען ביינדעל, זיי זאָלען ניט פערמאָנען די הערנער מיט די קאָפּיטעס פון די נע־קוילעטע שאָף!...

— פע, חלשות! סע שלאָגט צו דער נאָל! — רופט זיך אָן איין אָלטער הונד פון דער זייט, וואָס וואָלט אַליין א בעלן נעוועז עפּים א לעק טהון. און ראַבטשיק בעטראַכט זיך: וואָס וועט זיין דער תכלית, וואָס ער וועט דאָ שטעהן און קוקען? אָלע הינד שפּרינגען און חאָפּען, וועט ער אויך טהון דאָס, וואָס אָלע הינד טהוען... און איידער ער קוקט זיך אַרום, האָלט מען איהם שוין ביי'ם נאָרגל און מע רייסט איהם, עטליכע הינד מיט א מאָל, און מע בייסט איהם סאָמע אין יענעם אָרט, וואו עס טהוט וועה...

ראַבטשיק לאָזט אַראָפּ דעם ווייַדעל, פערקלויבט זיך אין א ווינקעל, ציהט אויס די מאָרדע און הויבט אָן וואָיען.

— וואָס ווייַנסט דו? — מאַכט צו איהם זשוק און בעלעקט זיך נאָכ'ן אָנבייסען.

— וי אזוי זאָל איך ניט ווייַנען? — זאָגט ראַבטשיק. — איך בין דער אומגליקליכסטער פון אָלע הינד אויף דער וועלט! איך האָב נעמיינט, אז דאָ, צווישען איינענע, וועל איך חאָטש עפּים חאָפּען. גלויב מיר, איך וואָלט נישט נעקראָכען; נאָר איך בין טוידט־הונגעריג, עס נעהט מיר אויס דאָס חיות!

— איך גלויב דיר. — מאַכט צו איהם זשוק מיט א זיפץ. — איך פערשטעה וואָס הייסט הונגער. איך נעה אַריין אין דיין טרויעריגער לאָגע. נאָר איך קאָן דיר גאָר נישט העלפען. דאָ איז שוין אזוי איינגעפיהרט, אז יעדער קצב האָט זיך זיין הונד, און יעדער הונד האָט זיך זיין קצב...

— איז טאַקי רעכט אזוי? — זאָגט ראַבטשיק. — וואו איז יושר? וואו איז הינטליכקייט? סטייטש, א הונד זאָל צווישען הינד פערפאָלגט ווערען?! א הונגעריגער צווישען זאָטע זאָל אויס־געהן פון הונגער?

— איך קאָן דיר העלפען נאָר מיט א זיפּץ. — זאָגט זשוק, געהניצט גאַנץ געשמאַק און חאַפּט א דרימעל נאָכ'ן אָנבייסען.

— אז ס'איז יאָ אזוי, — מאַכט ראַבטשיק און נעמט זיך אָן מיט האַרץ — וועל איך געהן גלייך צו די קצבים; אפשר וועל איך מיר אויך אויסהאַווקען א קצב...

— נעזונדערהייט! — זאָגט זשוק. — אַבי דו זאָלסט ניט נעהן צו מיין קצב, וואָרום אז דו וועסט געהן צו מיין קצב, וועל איך דיך מאַכען אָהן א ווייַדעל, אזוי ווי איך, דו זעהסט, צי ניין?

י.

און ראַבטשיק איז אַוועק גלייך צו די קצבים, דורכגעלאָזט, אויסגעפעהלט אַלע הינד און האָט זיך אָנגעהויבען צו־שמייכלען צו די העקערס, שפּרינגען אין פּנים אַריין און דרעהען מיט'ן ווייַ־דעל. נאָר צום שלים־מזל שלעפּט זיך. איינער א העקער, א געזונ־דער יונג מיט בריַיטע פּלייצעס, האָט אויף קאָטאָוועס, אפּנים, איהם א וואָרף געטהאָן א האַק — א גליק, וואָס ראַבטשיק קאָן שפּרינגען, אַניט, וואָלט ער צעהאַקט געוואָרען אויף צווייען.

— דו טאַנצסט דאָך נאָר נישקשה'דיג! — מאַכט צו איהם ראודעק מיט א ליצנות. — א סך שענער פון אונזער צאוציקען. צאוציק! קום אהער, וועסט דו זעהען, ווי מע טאַנצט!...

צאוציק קומט צו לויפען און שפּרינגט ראַבטשיקען גלייך אין פּנים אַריין. ראַבטשיק קאָן דאָס שוין מעהר ניט איבערטראָגען. ער חאַפּט אָן צאוציקען מיט די צייהן, לעגט איהם אַנידער און בייסט איהם אין בייכעל אַריין. ער לאָזט אוים צו איהם זיין גאַנץ ביטער האַרץ, און חאַפּט די פּיס אויף די פּלייצעס און מאַכט א ויברח. ער פּערקלויבט זיך איינער אַליין אין פּעלד, ציהט זיך אוים אין מיטען טראָקט, בעהאַלט פּאַר דאָסאַרע און פּאַר בזיון די מאַרע צווישען די לאַפּעס און וויל נישט אָנקוקען די ליכטיגע שיין. עס אהרט איהם אפילו ניט, וואָס די פּליענען האָבען איהם

בעפאלען און בייסען איהם; לאזען זיי בייסען, לאזען זיי רייסען, סאי ווי סאי אין דער ערד מיט'ן קאפ!...

— עק וועלט! — טראכט זיך ראבטשיק. — א הונד זאל נישט קאנען צווישען הינד, צווישען א י י נ ע נ ע, איבערלעבען א טאג אפילו, — מעג זיך שוין איבערקעהרען די גאנצע וועלט! . . .

. . . . . .

מתושלח

א אידיש פערדעל.

נעשריבען אין יאָהר 1902.

מְתוּשָׁלַח

(א אידיש פערדעל).

א.

מ ת ו ש ל ח — אזוי האָט מען איהם א נאָמען געגעבען אין כתריל־עווקע דערפאר, וואָס ער איז געווען אָנגעשטאָפּט מיט יאָהרען, נישט געהאַט שוין איין צאָהן אין מויל, א חוץ צוויי־דריי פּענקעם, וואָס מיט זיי פלעגט ער קוים מיט צרות קייען — אבי ס'איז נאָר געווען וואָס. א הויכער, א מאָגערער, מיט איין אָפּגע־בארעטער פּעל, מיט א צע'הרג'עטען רוקען, קאַלי אויגען, אויף איינעם א בעלמע. דאָס אָנדערע רויטליך, אויסגעקנעבעלטע פּים, שפּיצינע קליבעס, איינגעפאַלענע זייטען, די אונטערשטע ליפּ אבי־סעל אראָפּגעלאָזט, ווי פערווויינט, דער ווידעל איין אויסגעפליק־טער — אָט האָט איהר זיין פּאַרטרעט. און נעדיענט האָט ער אויף די עלטערע יאָהרען אין כתריל־עווקע ביי כתריאל דעם וואָסער־פיהרער ביי'ם פעסעל פאר א פערדעל.

בטבע איז מתושלח געווען א רוהינער, א האַרפּאַשנער, נאָר איין אויסנעהאַרעווטער נעבאָך. אָנגעטיאָפּקעט זיך דעם גאַנצען טאָג אין דער כתריל־עווקער לעהמינער בלאָטע און פערזאָרגט די שטאָדט אויף א גאַנץ מעת־לעת מיט וואָסער, איז ער נעווען צו־פריעדען, אז מע האָט איהם אויסגעשפּאַנט פונ'ם פעסעל, אונ־טערגעווארפען אביסעל שטרוי און פערביסען מיט א פאָמעניצע. וואָס כתריליכע האָט איהם אונטערגעטראָגען מיט אזא פּנים, ווי מע טראָגט, אשטייגער, אונטער זעהר איין אָנגעלעגטען גאסט א

פאלומיסעק מיט פיש. אדער א שיסעל מיט ווארעניקעס. אויף דער דאזיגער פאמעניצע פלענט מתושלח ארויסקוקען ווי אויף עפים רעכטס. מחמת דאדטען האט זיך געפונען אלע מאל איין אויסגע־ווייקט שטיקעל ברויט, קאשע אביסעל, וכדומה אזעלכע ווייכע זאכען, וואס מע פערשפארט צו זיי צייהן. דעם נאנצען טאג האט כתריליכע געזאמעלט פון מתושלח׳ס וועגען, נעווארפען אין פאמעניצע אריין וואס ס׳איז איהר נעקומען אין די הענר אריין, — לאז דאס פערדעל נעבאך האבען וואס צו עסען, — און מתושלח, אז ער האט איבערגעבליבען, האט ער זיך אויסגערעהט מיט׳ן פנים צום פעסעל און מיט׳ן הינטען, מחילה, צו כתריליכען, ווי איינער רעדט: „א דאנק אייך פאר אייער זאלץ און ברויט"... בשעת מעשה אראפגעלאזט די אונטערשטע ליפ נאך נידערינער, דאס זע־ הענדיגע אויגעל צוגעמאכט, און אריינגעלאזט זיך אין טיעפע פער־ דישע גערדאנקען.

ב.

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז אלע מאל, זינט מתושלח איז א פערד, איז ער נעווען אזוי, ווי ער ווערד דא אויסגעמאהלט. אמאל, אין די יונגע יאהרען. בשעת ער איז נאך נעווען א לאשע־ קעל און נאכגעלאפען דער מאמען נאכ׳ן וואגען, האט ער זיך נע־ שניטען נאר אויף א גוט פערדעל. מבינים האבען אויף איהם נע־ זאגט נביאות, אז עס וועט פון איהם אויסוואכסען א פערדעל נאר אויף חדושים. „אט וועט איהר זעהען, — האבען זיי נעזאגט — ער וועט נאך נעהן אמאל נעשפאנט אין א קארעטע מיט די שענסטע מיט די בעסטע פערד!"...

אז דאס לאשעקעל איז אויסגעוואכסען און נעווארען א פער־ דעל, האט מען דעם מחילה אנגעטהאן א ציימעל און ארויסגעפיהרט אויפ׳ן יריד, אוועקגעשטעלט צווישען א גוזמא פערד, דזרכנעטרי־ בען איהם א מאל פופציג חין און צוריק, געקוקט איהם אלע מינוט אין די צייהן אריין, אויפגעהויבען די פים און בעטראכט די קאפי־

טעם, — און איבערגעגעבען איהם פון איינעם צום אנדערען.

פון דעמאלט אן הויבט זיך אן פאר איהם א לאנגער גלות, א נע־ונד זיין פון אין ארט אויפ'ן אנדערען, א בייטעניש פון איין בעל־הבית צום אנדערען, א שלעפען פון גרויסע שווערע וואגענס מיט דרייסיג פוד משא, א טיאפקען ביז'ן בויך אין דער בלאטע, און א סדרה פון בייטשען, שטעקענס מיט קלעפ אין זייט אריין, אין קאפ און אין די פיס און אין אנדערע ערטער.

ג.

א שטיק צייט איז ער נענאנגען אין דישעל ביי א פאטשטאווע וואגען אונטער'ן גלאק, וואס האט איהם ניט אויפגעהערט צו קלינ־גען אין די אויהערען אריין: גלין־גלין־גלאן! גלין־גלין־גלאן! און געלאפען משוגענערווייז הין און צוריק אלץ אויף איין טראקט. נאכדעם איז ער אריבער צו א פראסטען בעל־הגוף, וואס האט נע־ארבייט מיט איהם כל עבודת־פרך: געאקערט און געזעעט, נע־פיהרט א מורא'דינען וואגען מיט תבואה, א פאס וואסער, א וואג־נען מיט מיסט, פערדישקייט און קוהענקייט וכדומה אזעלכע גראבע ארבייט, צו וועלכע ער איז כלל נישט געוואהנט געווארען. פון דארטען איז ער אריינגעפאלען צו א ציגייגער אין די הענד אריין; האט איהם דער ציגייגער נעמאכט אזעלכע זאכען, מיאוסע סנולות צום לויפען, וואס ער וועט זיי ניט פערגעסען וויל ער וועט לעבען!... פונ'ם ציגייגער איז ער אריבער אין א טאבון אריין מיט נאך א סך פערד, און פון דארטען איז ער אין א קורצער צייט מנולג געווארען קיין מאזעפעווקע צו א בעל־עגלה מיט א שווערען וואגען, נעקאוועט אין אייזען, מיט א סך גלעקלעך און מיט א משונה־מארנע צעשמידערטע סוכה, וואס מע דופט דאס „בויד". דא, ביי'ם בעל־עגלה מיט דער בויד, האט ער נעחאפט בייטשען מיט שטעקענס אהן א שיעור, נלייך ווי א פערדישע פעל איז פון לעדער — ניט פון בלוט און פלייש, נלייך ווי פערדישע זייטען זענען פון אייזען — ניט פון ביינער. וועה־

וועה, וויפיעל מאָל פלענט זיך מאַכען, אז קוים־קוים וואָס ער פלאָג־טעט מיט די פיס, פיהלט ווי אָבצוויינענעם ציהען איהם פאַר די ליטקעס, און אין בויך א שווערע משא, עפּיס ווי א קנויל — און ער, דער אַכזר'ישער בעל־ענלה, — „נא" און „וויא", און א שמיץ מיט דער בייטש, און א זעץ מיט דער פּוזשעלי, — טאָמער וועסט איהר וואָס?

א שטיקעל גליק האָטש, וואָס ביי דעם בעל־ענלה איז אייג־געפיהרט איין טאָג אין דער וואָך אזעלכער, וואָס מע שטעהט אויף איין אָרט, מע שטעהט און מע קייעט און טהון טהוט מען גאָר ניט. מתושלח פלענט ניט איין מאָל פערקלערען זיך; זיין פערדישער מח האָט נישט געקאָנט משיג זיין: וואָס איז דער שכל פון'ם דאָזיגען טאָג, וואָס מע ריהרט ניט פונ'ם אָרט? און פאַר וואָס זאָל ניט זיין אַזוי כסדר? — פלענט ער זיך טראַכטען, אויפשטעלען די אויהערען, צומאַכען איין אויגעל און קוקען אויף זיינע צוויי חברים, וואָס זענען געשטאַנען טיט איהם צונעבונדען צו איין בויד.

ד.

פונ'ם בעל־ענלה טיט'ן בייד'על איז ער אריינגעקומען אין א דרעש־מאשין, געארבייט עבודת־פרך, זיך געדרעהט נאָנצע טעג ארום א ראָד, זיך אָנגענעסען גוט מיט פּאָראָך און מיט פּאָלאָווע, וואָס איז איהם געקראָכען אין נאָז אריין, אין מויל און אין די אויגען אריין, און פערדויט געוואָרען פונ'ם טראָך־טאַרעראָך. „וואָס וועט זיין פונ'ם דרעהען זיך? — פלענט ער זיך ניט איין מאָל טראַכטען און וועלען אָפּשטעלען זיך אויף א מינוט. — וועד האָט דאָס אויסגעקלערט דעם שכל פון דרעהען זיך אויף איין אָרט?"... מע האָט איהם אָבער לאָנג נישט געלאָזט טראַכטען; פון הינטען איז געשטאַנען איינער מיט א בייטש און נישט אויפ־געהערט צו הוקען אויף איהם: הו־הי! הו—הי!... „פרא־אדם איינער! — טראַכט ער זיך און חאפט א קוק מן הצד אויף יענעם וואָס מיט דער בייטש. — איך וואָלט א בעלן געווען זעהען, מע זאָל

דיך איינשפאנען אט־א־דא אין דער ראד און אונטערשמייסען דיך, דו זאלסט דיך דרעהען אהן א שום טאלק!"...

סע פערשטעהט זיך, אז פון אזא מין דרעהען זיך אין שטענדיגען פאראד איז ער ארויס נעבאך א קאליקע, אויף איין אויג א בעלמע. דאס אנדערע אביסעל רויטליך, און אויף די פים איז ער אויך געווארען אביסעל נעחאפט. מיט אזא שארפען חסרון האט ער שוין נעטוינט אויף זיעבען און נייענציג כפרות; האט מען איהם ארויסגעפיהרט וויעדער א מאל אויפ'ן יריד, טאמער וועט מען איהם קאנען עמיצען פערטהון. מע האט איהם נאנץ פיין אויסנעקעמט, אויסנעפוצט, דעם וויידעל כלומר'שט אונטערנעבונדען און די קאפיטעס צוגעפארבט מיט פעטען; — עס האט אבער נישט נעהאלפען, א וועלט נארט מען נישט. וויפיעל מע האט איהם נישט נעמוטשעט, ער זאל זיך בחור'ען, האלטען דעם קאפ מיט גדלות, — ער האט זיך נעטהאן זיינט: אראפנעלאזט דעם קאפ מיט נרויס ענייות, די פיסלעך אויסגעקנעבעלט, די אונטערשטע ליפ אראפנעלאזט אביסעלע אויף א זייט, און פון איין אויג נעלאזט א טרער... ניין, עס האבען זיך שוין נישט נעפונען אויף איהם קיין בעלנים! א פאר מענשען זענען צונעקאנגען צו איהם, שוין אפילו אין מויל ארייז נישט נעקוקט, נאר אזוי א מאך נעטהאן מיט דער האנד אויף איהם איבער דער מארדע, אויסגעשפינען און אוועקנעקאנגען. איינער האט זיך יא אפנעריסען א בעלן, נאר נישט אויף איהם — אויף זיין פעל. מע האט אבער נישט נעקאנט דורכקומען פאר'ן מקח; יענער, דער פעל־הענדלער, האט בעווייזען א חשבון, אז עס לוינט נישט: דאס אפפיהרען איהם, דאס אומוואלנערען מיט'ן אפשינדען וועט קאסטען מעהר וויפיעל די פעל איז ווערטה.

ס'איז איהם אבער בעשערט נעווארן, אפנים, א נוט עלטער, איז אונטערגעשפרוננען כתריאל דער וואסערפיהרער און האט איהם נעבראכט צו פיהרען קיין כתרילעווקע.

ב.

ביז אהער איז כתריאל דער וואסערפיהרער, א איד א ברייט־בייניגער, מיט א צעפּלעצטער נאז און מיט א בעוואכסען פּנים פון אויבען ביז אראפּ, נעוועז אליין דער וואסערפיהרער און אליין דאס פערדעל, דאס הייסט, ער האט זיך אליין איינגעשפּאנט מחילה אין פעסעל און צעפיהרט איבער דער שטאדט דאס וואסער. וויפיעל כתריאל איז פערשוואַרצט נעווארען דאס נאנצע לעבען זיינס, האט ער קיינעם נישט מקנא נעווען אויף דער וועלט; נאר אז ער האט געזעהען עמיצען פאהרען מיט א פערד, פלעגט ער זיך אפּשטעלען און לאנג־לאנג נאכקוקען יענעם די טריט. זיין איינציגער וואונש אויף דער וועלט איז נעווען: נאט זאל איהם העלפען, ער זאל קאנען זיך צושלאנען צו א פערדעל. נאר וויפיעל ער האט נישט געקלויבען, האט ער נישט נעקאנט דערשלאנען זיך צו אזא קאפּיטאל, וואס ער זאל דערויף קאנען קויפען א פערדעל. פון דעסטוועגען האט ער נישט דורכנעלאזט קיין יריד, ער זאל זיך נית דורכנעהן צווישען די פערדלער, נלאט אזוי א קוק טהון, ווי זאנט מען: א טאפּ אין וואנען. דערזעהען זיין אומגליקליך, פערוואגעלט, דער־שלאגען פערדעל שטעהן זיין מיטען יריד אהן א צייטעל, נישט צוגעבונדען אין ערניץ, האט זיך כתריאל אפּגעשטעלט. דאס האַרץ האט איהם נעזאגט, אז דאס פערדעל בעראַרף זיין אנגעמאסטען פאר זיין נעלד.

כך הוה. ער האט זיך לאנג נישט בעראַרפט דיננען; כתריאל האט נענומען דאס פערדעל און איז מיט א פרייליך האַרץ נעלאפען אהיים. נעקומען אהיים, האט ער אנגעקלאפט אין דער טהיר פון דרויסען, איז ארויסנעגאנגען כתריליכע א דערשראקענע.

— וואס איז דאס? נאט איז מיט דיר!

— נעקויפט, ווי איך בין א איד, נעקויפט!

כתריאל און כתריליכע האבען נישט נעוואוסט, וואו מע זאל אהינטהון דאס פערדעל. זיי זאלען זיך נית שעמען פאר די שכנים.

וואלטען זיי דאָס אַרײַנגעפֿיהרט אין שטוב אַריין. ניך איז בעשאַפֿען נעוואָרען אַביסעל שטרוי און היי, און כתריאל מיט כתריליכען האָבען זיך צוועקגעשטעלט, זיך געשפּיגעלט אינ׳ם פערדעל, זיך נאָר נישט נעקאָנט אָנקוקען.

אויך די שכנים זענען זיך צענויפגעקומען אָנקוקען די כשר׳ע מציאה, וואָס כתריאל האָט געבראַכט צו פיהרען פונ׳ם יריד; מע האָט געלאַכט פונ׳ם פערדעל, געמאַכט חוזק; עס זענען געפֿלויגען ווערטלעך אַלערלײ, ווי געוויינטלעך. דער האָט געזאָגט א חכמה, אז דאָס פערדעל איז גאָר נישט קיין פערדעל, נאָר א „מויל־אייזעל"! און דער אַנדערער האָט געזאָגט: וואָסער מויל־אייזעל? ס׳איז גאָר א קאַץ! דער דריטער האָט געזאָגט: ס׳איז א רוחניות, מע בעראַרף דאָס היטען פון א ווינט, וואָרום א רעכטער ווינט קאָן דאָס חלילה צוועקטראָגען.

— וויפיעל קאָן דאָס אַלט זיין? — האָט איינער א פרעג געטאָן.

— מעהר וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען אינאיינעם.

— מתושלח׳ס יאָהרען.

— מתושלח!

און פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען דער נאָמען „מתושלח" ער היום הזה.

ו.

דערפאָר איז איהם אָבער נעווען ביי כתריאל דעם וואָסער־פיהרער אזוי, ווי נאָך קיינמאָל נישט, אַפילו נאָר אין די גוטע יאָהרען. ערשטענס, איז די אַרבייט עפּים נאָר א נעלעכטער און נעמוטיגט. שלעפּען א פעסעל וואָסער און ביי יערער שטוב אַפֿשטעלען זיך — אויך מיר איין ארבייט! און דער בעל־הבית איז עפּים נאָר א דימענט. א מענש זאָל זיך ניט צוריהרען, קיין הויכען געשריי נישט מהון, האָלטען א בייטש פון יוצא וועגען! היינט דאָס עסען. אמת, קיין האָבער קוקט ער נישט אָן: נאָר צו וואָס

טויג איהם רער האָבער, אז ער האָט במילא נישט מיט וואָס צו קייען? נישט נלייכער שוין די פּאָמעניצע מיט די ווייבע שטיק־לעך ברויט, וואָס כתריליכע טראָנט איהם אלע טאָג אקענען? און נישט אזוי די פּאָמעניצע, ווי דאָס רערלאָנגען די פּאָמעניצע, מע בעראַרף זעהען, ווי כתריליכע שטעהט בשעת מעשה צענויפּנע־לענט די הענד אויפ'ן האַרצען און קלויבט נחת פון מתושלח'ן, ווי ער עסט דאָס, קיין עין־הרע ניט. קומט ביינאַכט, בעט מען איהם אויס אין הויף אביסעל שטרוי און מע נעהט ארוים אלע מאל אַרער כתריאל אַרער כתריליכע נעוואָהר ווערען, צי מע האָט איהם חלילה ניט אוועקנעלקח'ענט. נאָנץ פריה, אז נאָט אליין שלאָפט נאָך, איז שוין כתריאל ביי'ם פערדעל. ער שפּאַנט דאָס איין פּאוואָלינקע אין פעסעל, זעצט זיך אויף און פּאָהרט צום טייך נאָך וואַסער און זינגט בשעת מעשה מיט א משונה־מאַדנעם ניגון:

א ש ר י ה א י ש א ש ר ל א ה ל ך...

„אז וואהל איז דעם מענשען, הייסט דאָס, וואָס נעהט נישט צו־פוס"... און אז ער ניסט אָן דאָס פעסעל מיט וואַסער, נעהט ער שוין צוריקוועגס צו־פוס אהן א ניגון, טיאָפקעט נלייך מיט מתושלח'ן אין דער בלאָטע, דרעהט מיט דער בייטש: — „נו זשע, מתושלח, ריהר זיך, ריהר זיך!"

מתושלח שלעפט די פים פון דער בלאָטע, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און חאָפּט א קוק מיט'ן איינציגען אוינעל אויפ'ן בעל־הבית און טראַכט זיך בשעת מעשה: „זינט איך בין א פערד, האָט זיך מיר נאָך ניט נעטראָפען דיעזען ביי אזא משונה־מאַדנע בריאה!" און דאָס פערדעל איז זיך מיישב, טהוט זיך א רוק אויף די היכ־טערשטע פים און שטעלט זיך אָפּ אויף א ציקאַוועסט אין מיטען דער בלאָטע, ווי אייגער רערט: „אנו, לאָמיר אינמיסטען זעהען, וואָס וועט זיין דערפון?"... דערזעהען, אז דאָס פערדעל האָט זיך פּלוצים אנידערגעשטעלט, הויבט אָן כתריאל ארומדרעהען זיך ארום פעסעל, בעטראַכטען די רעדער, די אקסען, די שטריקלעך; און מתושלח, אויסגערדעהט דעם קאָפּ צו כתריאל'ען און א מאָך

מיט די ליפּען, ווי א שמייכעל נעטהאָן, טראכט ער זיך: „א טפש אָט דער וואסערפיהרער! א חושים, א פּראָסטע בהמה!"...

ז.

ס'זאָל כסדר זיין גוט אויף דער וועלט — דאָס איז נישט פּאַרהאַן. אויף וויפיעל מתושלח האָט זיך נעפיהלט גליקליך אויף דער עלטער ביי כתריאל'ען און כתריליכען, אַזוי פיעל איז ער אויסגעריסען געוואָרען, אויסגעשטאַנען צרות, יסורים און בזיונות פון זייערע קינדער, פון זייערע שכנים'ס קינדער און פון גלאַט קינדער.

פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס מע האָט איהם נעבראַכט צו פיהרען, און קליינוואַרג האָט איהם דערזעהען, האָבען זיי בעקומען צו איהם עפּים א מין... נישט קיין שנאה חם ושלום — אַרבה, פּערקעהרט, זיי האָבען איהם דוקא ליעב געהאַט; נאָר די דאָזיגע ליעב־שאפט איז געווען פּאַר מתושלח'ן א שחיטה. הלואי וואָלטען זיי איהם בעסער וויינציגער ליעב נעהאַט און אַביסעלע מעהר אויף איהם רחמנות נעהאַט...

דאָס ערשטע האָבען איהם כתריאל'ס קינדער, באַרוויסע תלמוד־תורה־יונגלעך, אויסגעפּרובט, אַז קיינער האָט ניט געזעהען, צי פיהלט ער אַזוי, ווי א מענש, צי ניין? האָבען זיי איהם געפּרובט פון דער גרינג מיט א שטעקעל איבער דער פּעל — ניין; א קיצעל איבער די פּיס — ניין; א שנאָל איבער'ן אויהער — קוים־קוים. ערשט נאָכדעם, אַז זיי האָבען איהם געפּרובט מיט א שטרויעלע איבער'ן ווייסען אויגעל מיט דער בעלמע, האָבען זיי ערשט דע־מאָלט דערזעהען, אַז ער פיהלט ווי א מענש, מחמת ער האָט נענע־בען א פּינטעל מיט די אויגען און א מאָך מיט'ן קאָפּ, הין און צו־ריק, ווי אויינער רעדט: „ניין, דאָס ניט, דאָס נעפּעלט מיר ניט"... ווי באַלד אַזוי, האָבען זיי שוין דערטאַפּט א ריטעל פון א בעזעם און האָבען איהם אַריינגערוקט טיעף אין נאָז אַריין. האָט מתושלח נענעבען א שפּרונג און א טאַנץ און א פּאַרשקע מיט דער נאָז. איז אַרויסגעלאָפּען כתריאל מיט א גוואַלד:

— שקצים, עכברושים, וואָס פֿאַרעט איהר זיך מיט'ן פערד? אין חדר אַריין, הולטייעם!

און חברה האָבען געגומען די פֿיס אויף די פֿלייצעס און זענען אוועק אין חדר, דאָס הייסט, אין דער תלמוד־תורה אַריין.

ח.

דאָרט, אין דער תלמוד־תורה, איז געווען איינער א ראוב'עלע, א ספּירטאָווע יונגעל, א מזיק, זאָל נאָט שומר ומציל זיין! אויף איהם האָט זיין איינענע מאַמע אַליין נעזאָגט, אז „אזעלכע קינדער זאָל מען געריכט זעען און שיטער אויפגעהאַנגען". זיין עובדה איז געווען: איינעסען זיך איטליכען בעזונדער אין די ביינער אַריין. וואו א בוידעם, וואו א קעלער — איז ער געווען אויסען. טריי־בען היהנער, נענז אָדער קאַטשקעס, שרעקען ציענען, מוטשען קעץ, שלאָגען הינד, פון חזירים שמועסט מען ניט — דאָס איז ביי איהם געווען דאָס חיות! די קלעפּ פון דער מאַמע, די שמיץ פונ'ם תלמוד־תורה־מלמד און די פּעטש פון וויל־פּרעמדע זענען געווען אַרויסגעוואָרפען, און די קללות, וואָס מע האָט אין איהם אַרייני־געלענט — ווי איין ארבעס אין וואַנד אַריין. אָט, דאָכט זיך, האָט מען איהם געפּאַטשט, אָט, דאָכט זיך, האָט ער געווויינט מיט טרע־רען, זיך נאָר אָפּגעקערעוועט אַן א זייט — אהא! ראוב'עלע האָט שוין אַרויסגעשטעלט א צונג, געמאַכט א ווייגשעלע פון דער אונ־טערשטער ליפּ, אָדער א פּאָחיר פון די באַקען. און צוויי באַקען האָט ער געהאַט, ווי די פּאַמפּעשקעס. געווען תמיד געזונד און שטענדיג פרייליך; דאָס וואָס די מאַמע איז א וויסטע אלמנה און מוטשעט זיך, ווי אויפ'ן טוידט, און צאָהלט פּאָר איהם א קערבעל א זמן שכר־למוד — דאָס איז ניט זיין עסק.

אז ראוב'עלע איז געוואָהר געוואָרען פון כתריאל'ס קינדער, אז זייער טאַטע האָט געבראַכט צו פיהרען פונ'ם יריד א פערדעל און סע הייסט מתושלח, איז ער אויפגעשפרונגען אויף א בענקעל,

ז וויש נעטחאן דאָס נעזעל מיט ביידע הענד הין און צוריק און אויסנערופען בקול רם:

— קינדער, מיר האָבען שוין א „שמיטשיק"!

צו בעמערקען, אז ראוב'ען האָט פון קינדוויי אן ליעב נע־מאַט כלי־זמר, אויסנעגאַנגען נאָך א פיערעל, טאקי ממש עס האָט זיך איהם נעעקט דאָס חיות, אז ער האָט דערהערט שפיעלען. און דערצו האָט ער נעהאַט א שען קול'כעל, נעקענט אַלע ניגונים אויף אויסוועניג. ער האָט נאָר אנדערש ניט נערעכענט, אם ירצה השם, אז ער וועט אויסוואכסען א גרויסער, וועט ער זיך קויפען א פיערעל און וועט שפיעלען טאָג ווי נאכט אויפ'ן פיערעל. דער־ווייל האָט ער זיך נעמאכט פון א שטיק האָלץ א קליין פיערעלע, מיט פאָדעם אויפ'ן אָרט פון סטרונעם, דערביי נעהאַפט נוטע קלעפ פון דער מאמען.

— א כלי־זמר וועט פון דיר אויסוואכסען? ניט דערלעבען זאָל איך דאָס!

פאַרנאכט, אז חיים־חנא דער תלמוד־תורה־מלמד האָט צעלאָזט די תלמידים, זענען זיי אַלע נענאַנגען מקבל־פנים זיין כתריאל דעם וואסערפיהרער'ס פערדעל. דער ערשטער האָט ארויסגעזאָגט זיין מיינונג ראוב'ען, אז דאָס פערדעל איז אין אויסגעצייכענט פער־דעל, עס וועט נעבען סטרונעם פונ'ם ווייטעל וויפיעל מע וועט בע־דאַרפען. א סימן, אָט וועלען מיר באַלד א פרוב טהון!

און ראוב'ען האָט זיך פער'גנב'עט צו מתושלח'ן פון הינטען און האָט אַנגעהויבען שלעפען ביי איהם האָר פונ'ם ווייטעל. כל זמן ראוב'ען האָט נעשלעפט די האָר אייניגווייז, איז מתושלח נעשטאַנען רוהיג, ווי אייגער רעדט: „א האָר פונ'ם ווייטעל? וואָס קאָן דאָס מיר שאַדען? טא, אויך די אייגענע מעשה, וועט זיין וויניגער מיט א האָר!"... נאָר אז ראוב'ען האָט זיך צוגעהאַפט צום ווייטעל, אַנגעהויבען רייסען מיט א מאָל א נאַנצען זשמוט, האָט דאָס שוין מתושלח'ן גוט פערדראָסען, ווי אייגער רעדט: „לאָז אַריין א חזיר אין שטוב, קריכט ער אויפ'ן טיש"... און נישט

לאנג נעטראכט, האָט ער דערלאַנגט ראוב׳ען מיט דעם אונטער־טען פוס נלייך אין די צייהן אריין און האָט איהם צעהאַקט די ליפּ אויף צווייען.

— א מצוה, א דונער איז מיר! זעהר רעכט, א שלאַק איז מיר! קריך נישט, וויסט איז מיר!

אזוי האָט נעזאָנט די מאַמע זיינע, יענטע די לעפּטשיכע, נע־לענט איהם קאַלט וואַסער צו דער צעהאַקטער ליפּ, נעווויינט, נע־בראַכען די הענד, געלאָפען צו חיענע דער רופא׳טע, איינגעלעגט די וועלט.

ט.

ראוב׳ען איז נעווען, ברוך השם, אזא קינד, וואָס אַלסדינג האָט זיך אויף איהם פערהייַלט גיך, „ווי אויף א הונט". איידער מע האָט זיך אַרומגעקוקט, איז שוין די ליפּ ביי איהם וויערער צע־נויפגעוואַכסען געוואָרען, נלייך ווי נאַרנישט נעווען, און ער האָט צוגעטראַכט נאָר א נייע זאַך: מע בעדאַרף זיך א מאָל דורכפאָה־רען רייטענדיג אויף מתושלח׳ן, און דוקא אַלע תלמוד־תורה־יונג־לעך מיט א מאָל. נאָר וועו און ווי אזוי מאַכט מען דאָס אָפּ, אז קיינער זאָל ניט וויסען? איז ראוב׳ען געפאַלען אויף א שכל, אז דאָס איז גוט נאָר שבת בייטאָג, בשעת דער עולם עסט־אָפּ און לענט זיך שלאָפען, דעמאָלט חאָטש נעם און טראָג אַרויס נאַנץ כתריילעוועק מיט האַק און פּאַק. האָט זיך אפילו אייניער, א תלמוד־תורה־יונגעל, נעשטעלט אקעגען: „ווי אזוי פאָהרט דאָס א איר אים שבת?" האָט איהם ראובען דערויף נעענטפערט: — „בהמה! דאָס היייסט דען נעפאָהרען? דאָס ווערט אָנגערופען נע־שפּיעלט זיך"...

ס׳איז נעקומען שבת בייטאָג, דער עולם האָט אָפּגענעסען, נעלעגט זיך שלאָפען, און כתריאל מיט כתריליכען בתוכם, האָבען זיך חברה פּאַווקלי אריינג׳ענג׳עט צום וואַסערפיהרער אין הויז אריין, און ראוב׳ען האָט נענומען אויספּוצען מתושלח׳ן ווי ווייט

מענליך. קודם כל האָט ער איהם פערפלאָכטען די נריווע, נעמאכט עטליכע צעפלעך, בעפוצט מיט שטרויעלעך; נאָכדעם האָט ער איהם אָננעטהאָן אויפ'ן קאָפּ א ווייסען פאָפּיערענעם ספּאָדיק, צו־נעבונדען אויפ'ן האלז מיט בענדלעך; און אחרי ככלות הכל האָט ער איהם אָננעהאָנגען פון הינטען איין אלטען בעזעם, בכדי דער ווייזעל זאָל אויסקומען שענער און לענגער. און חברה האָבען אָננעהויבען זעצען זיך, קריכען אויף מתושלח'ן. איינם איבער'ן אנדערען; ווער עס האָט פערהאפט איין אָרט פריהער, דער איז נעזעסען אויפ'ן פערד, און די איבעריגע וועלען זיך שוין זעצען נאָכדעם, נאָר דערווייל זענען זיי נאָכנעגאָנגען פון הינטען, נעהאלפען אונטערשרייען מתושלח'ן, ער זאָל נעהן אָביסעל גיכער, און נעוונגען:

„ככה יעשה לסוס אשר ראוב'עלע חפץ ביקרו!"

מתושלח האָט אָבער קיין חשק ניט נעהאט לויפען און איז זיך נענאָננען טריט ביי טריט, וואָרום, ערשטענס, וואָס האָט ער קיין צייט ניט? והשנית, איז דאָך עפּים היינט א טאָג פון רוהען! ראוב'עלע האָט אָבער ניט אויפנעהערט צו טרייבען דאָס פערדעל, נאָקען, וויאָקען און טיוקען און שרייען מיט אלע כחות אויף דער איבערינער חברה:

— א רוח אין אייער מאָטענס מאָטען אריין, וואָס שווייגט איהר?!

און מתושלח איז זיך אלץ נענאָננען טריט ביי טריט, זיך נע־מראָכט בשעת מעשה: „קונדסים שפּיעלען זיך, טא, לאָזען זיי זיך שפּיעלען"...

נאָר אז חברה האָבען איהם שטאָרק אָננעהויבען דעקוטשען, אונטערטרייבען און מאכען מיט די הענד, האָט מתושלח אָננעהו־בען נעהן ניכער, און אז ער האָט אָננעהויבען צו נעהן ניכער, האָט איהם הינטען דער בעזעם אָננעהויבען שלאָגען אין די פיס אריין; האָט ער אָננעהויבען לויפען נאָך ניכער, האָט איהם דער בעזעם אָננעהויבען צו שלאָגען נאָך שטאָרקער; האָט ער אָננעהויבען

שפרינגען, האָבען חברה נעקוועלט, און ראוב'ען האָט זיך אונטער־נעהעצקעט און געשרינען: האַפּ־האַפּ־האַפּ! אזוי לאַנג נעהאַפּקעט, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען פאַלען אייניצינוויז, ווי די האַלעשקעס. און אז מתושלח האָט זיי אַלעמען אַראָפּגעווארפען און דערפיהלט, אז ער איז פריי, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען לויפען משוגענערווייז, און איז געשמיידיג געלאָפּען און געלאָפּען ביז אויף יענער זייט מיהלען, העט־העט הינטער דער שטאָדט ארויס.

דערזעהן לויפען א משונה־מאָדנע פערדעל מיט א פּאָפּיערענעם ספּאָדיק, האָבען די שקצים די פּאַסטוכער נעמאכט א העז אויף איהם, אָנגעהויבען איהם נאָכלויפען, וואַרפען מיט שטעקענס, און האָבען אָנגעראַייצט אויף איהם די הינד. יענע, די כלבים הייסט דאָס, האָבען זיך רוקא ניט געלאָזט לאַנג בעטען און האָבען נע־נומען יאָגען זיך נאָך איהם, בייסען און ריייסען; עטליכע האָבען איהם אָנגענומען הינטען, ביי די ליטקעס; עטליכע האָבען איהם אָנגעהאַפּט פון פּאַרענס, ביי'ם נאָרנעל. מתושלח האָט אוש אָנגע־הויבען חראָפּען. אזוי לאַנג, אזוי בריים — ביז זיי זענען איהם דערגאַנגען דעם עק.

י.

אויף מאָרגען האָבען שוין חברה נעהאַט זייער עהרליך אויס־קומעניש. אחוץ דעם, וואָס זיי האָבען זיך צעשלאָגען די נעז און צעבייסט די שטערנס פון'ם פאַלען, האָבען זיי געהאַפּט פּעטש אין דערהיים און שמיץ פון חיים־חנא דעם מלמד. און מעהר פון אַלעמען האָט נעלייזט, געווויינטליך, ראוב'ען, מחמת אַלע איבעריגע יונגלעך, אז מע האָט זיי געשמיסען, האָבען זיי חאָטש געווויינט, און ראוב'ען האָט, פערקעהרט, נאָר געלאַכט. האָט מען דאָך איהם נאָך מעהר געקאָטעוועט; נאָר וואָס מעהר מע האָט איהם געשלאָגען, האָט ער מעהר געלאַכט, און וואָס מעהר ער האָט געלאַכט, האָט מען מעהר געשלאָגען, — אזוי לאַנג, ביז חיים־חנא דער מלמד האָט זיך אַליין אויך צעלאַכט, און אויף איהם קוקענדיג —

אלע תלמידים. ס׳איז געווארען אזא נעלעכטער, אז אלע שכנים זענען זיך צענויפגעקומען, און גלאט מענשען, אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך פון דער גאס: „וואס איז? וואס איז דער געלענדער? וואס לאכט מען וואס?" האט זיי קיינער נישט נעקאנט ענטפערען קיין ווארט, מחמת מע האט זעהר שטארק נעלאכט. האבען יענע, די פרישע מענשען, זיך אויך אנגענומען פון׳ם געלעכטער און האבען אויך אנגעהויבען צו לאבען; האבען יענע, די ערשטע, אנגעהויבען לאבען נאך שטארקער, און יענע, די פרישע, אויך זיי קוקענדיג, נאך שטארקער, — הכלל, מע האט זיך פשוט נעקאטשעט אויף די בייבער, געהאלטען זיך ביי די זייטען לאבענדיג.

•

נאר צוויי מענשען האבען נישט נעלאכט. דאס זענען נעווען: כתריאל דער וואסערפיהרער און זיין ווייב כתריליכע. א קינד, חלילה, אז עס נעהט אוועק פון א שטוב, ווייס איך ניט, אויב מע בעדארף אזוי פיעל ווייגען, וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען האבען נעווייגט אויף זייער נרויסען שאדען, אויף זייער ארעם פערדעל נעבאך, אויף מתושלח׳ן.

כפרות

נעשריבען אין יאָהר 1903.

כַּפָּרוֹת

א.

דעם ערשטען טאָג ראש השנה נאָך, אַז דער עולם איז נעגאַנגען צו תשליך, האָט מען געקאָנט בעמערקען א מחנה עופות, היהנער, אַלטע קוואָקעס און יונגע היהנדלעך מיט האָהנעכלעך לויפען אין די הינטערגעסלעך, אויסגעצויגען די קעפלעך, מאַכען פאָלקעס, הויבען פיסלעך, שפּרינגען־אונטער עפּיס מיט א מין אימפּעט, און אַלץ אַהין, ווייט, הינטער דער שטאָדט ארוים. א חדוש איז דאָס געווען, נאָר קיינעם איז נישט אײַנגעפאַלען אָפּשטעלען זיך נאָכקוקען, וואו אַהין לויפען דאָס די דאָזיגע נאַרישע עופות.

ערשט שפּעטער, אין די עשרת ימי תשובה אַריין, האָט מען אָנגעהויבען זיך ארומקוקען, אַז די שטייגען זענען אָפען, און וואו ס׳איז געווען ערגיץ אַיין עוף איז דאָס ארויסגעפלויגען — און נעה זוך מיך! איז געווארען א גוואַלד: „סטייטש, מיט וואָס וועט מען שלאָגען כפּרות?" איבערהויפּט האָבען אײַנגעלעגט די וועלט די ווייבער; פּאַר א ווייסע כּפּרה וועט אייך א ווייב זיין די כּפּרה, זי מעג זיין אפילו א „מאַדאָם", מיט א הוט און מיט א פּאַרטע־פּיאַן... משוגענערווייז זענען זיי געלאָפען אין מאַרק אַריין, גרייט געווען צאָהלען אין טאָג אַריין, אבי צו קריגען כּפּרות; אויב ניט קיין ווייסע הוהן, לאָז זיין א ראָבע, א שוואַרצע, לאָז זיין א רויטער האָהן — אבי א כּפּרה! און ווי אויף־צו־להכעיס, איז נישט געווען אין מאַרק, איהר זאָלט זאָגען, אַיין עוף אויף א רפואה. דאָס הייסט, ס׳איז געווען עופות אין מאַרק, נאָר נישט אזעלכע, וואָס מע זאָל

מיט זיי קאָנען שלאָנען כפרות. צום ביישפּיעל: קאָטשקעס זענען געווען מיט גראָבע פּופּקעס, נענו מיט פּעטע בייכלעך, אינדיקעס, אָנגעבלאָזענע מיוחסים, מיט אַראָפּגעלאָזענע שנאָבלען, וויסע, רייַנע אומשולדיגע טייבעלעך האָט מען נעהאָפּט און ארויסגעטראָגען אויף צו פערקויפען. ס'איז אָבער אַלץ נישט דאָס, וואָס מע בעדאַרף. אויף כפרות דאַרף מען עופות, און קיין עופות איז נישטאָ, חאָטש נעמט לעגט זיך און שטאַרבט!

וואו זענען אהינגעקומען אַלע עופות?

לייענט, זייט מוחל, וויסער, וועט איהר הערען א שענס.

ב.

העט־וויט הינטער דער שטאָדט, אוש אויף יענער זייט מיהלען, חאָט זיך געטהאָן חושך; דאָס גאנצע פעלד איז געווען פול מיט היהנער, העהנער, אַלטע קוואָקעס און קליינע היהנדלעך. דאָס קרעהען פון די העהנער, דאָס קוואָקען פון די היהנער און דאָס פּישטשען פון די קליינע היהנדלעך איז געווען אזוי גרויס, אז מע האָט געקאָנט טויב ווערען. אַלע האָבען זיך געשטופּט און געקוועטשט אהין, אויבען־אָן. און דאָרט, אויבען־אָן, ליגט איין אַלטער אויסגעהאקטער בוים, און אויף דעם דאָזיגען אַלטען אויסגעהאקטען בוים פליהט אַרויף גאָר א יונגער האָהן, טהוט א פּאָטש מיט די פליגלען און הויבט אָן צו קרעהען:

— קוקאַריקו, רבותי! הערט־צו וואָס איך וועל אייך זאָגען! אייך איז ידוע דער שענדליכער מנהג פון בעלי־בתים: אַלע יאָהר, אז עס קומט אין דער ציים, פאַלט־אָן אויף אונזערע בעלי־בתים און אויף די בעלי־בית'טעס עפּים א מהומה, דער שוואַרצער יאָהר זאָל זיי וויסען! זיי האָפּען אונז פון די סידעלים, שלעפּען אונז ארויס אייַנציגווייַז פון די שטייגען, בינדען אונז און דרעהען אונז איבער'ן קאָפּ, בעבען עפּים בשעת מעשה פון א סדור, דער רוח וויסט זיי וואָס, און טהוען אונז א שלייַדער אונטער'ן טיש און נעמען און טראָגען אונז אַוועק צום שוחט, און דאָרט מאַכט ער אונז די

שפיעל, — עס ווערד אָנגערופען ביי זיי „כפרות"... געפעלט אייך אַביסעל איין עובדה? וואָס זאָגט איהר אויף דעם בזיון? ברידער! ביז ווי לאַנג נאָך וועלען מיר שווייגען? צייט מיר זאָלען מאַכען איין עק מיט דעם שענדליכען מנהג פון כפרות! לאָמיר זיך שטעלען איין מאָל פאַר אַלע מאָל: וואָס איהר ווילט טהוט מיט אונז — קיין כפרות וועלען מיר ביי אייך נישט זיין! אויס כפרות!

— קאָ־קאָ־קאָ! — חאָפען אונטער אַלע עופות מיט א מאָל. — אויס כפרות!

— קוקאַריקו! נערענקט־זשע, געטרייע ברידער און ליעבע שוועסטער, צי זענט איהר בעוואָהרענט אין זיך, אז איהר וועט ביישטעהן קעגען דעם נסיון? צי וועט איהר זיך נישט לאָזען פיהרען אין באָד אַריין? מע וועט זיכער קומען און פאַרלעגען אייך פראָסע, אָדער הירזש, און איך קען דאָך אייך, זוללי־וסובא'ניקעם, אז פאַר אַביסעל פראָסע און פאַר א הירזשעל וועט איהר אַוועקגעבען דריי שאָף אייער...

— קאָ־קאָ־קאָ! חם ושלום! מע זאָל אונז געבען גאָלד! קאָ־קאָ־קאָ!

— קוקאַריקו! נערענקט־זשע נאָך א מאָל און נאָך א מאָל: איהר זאָלט זיך האַלטען שטאַהל און אייזען! און טאָמער וועט מען אייך וועלען חאַפען, זאָלט איהר זיך נישט לאָזען. די אויגען זאָלט איהר זיי אויספיקען! איהר זאָלט זיך נישט לאָזען, איהר הערט? איין עק! א סוף! אויס כפרות!

— קאָ־קאָ־קאָ! קאָ־קאָ־קאָ! אויס כפרות!

ג.

און אין שטאָדט איז געווען חושך. א רעש, א טומעל, א גערודער. די גאַנצע וועלט האָט זיך געוויעגט. בעלי־בתים האָבען אָפּגעשטעלט איינס דאָם אַנדערע, גערעדט, געקנייטשט מיט די פליי־צעס, געמאַכט מיט די הענד.

— וואָס זאָגט איהר דערויף?

— יאָ, א שענע מעשה, נאָר א קורצע!

— אזא מעשה טרעפט זיך איין מאָל אין טויזענד יאָהר!

אזוי האָט מען נעשמועסט אין שטעדטל, און ס'איז נעבליבען, אז די וויבער זאָלען זיך מטריח זיין הינטער דער שטאָדט ארויס, צו פערנארען די עופות צוריק אין שטייג אריין. דערויף זענען זיי דאָך וויבער, בעלי־בית'טעם! און די וויבער האָבען נעטהאָן דעם רצון פון זייערע מאַנען: מיטנענומען מיט זיך ווער אַביסל פראָסע און ווער אַביסל הירזש, ווער א זיפ און ווער א זאק, און מע האָט זיך נעלאָזט הינטער דער שטאָדט ארויס, צו פערנארען און חאפען די עופות און פערוואַרפען זיי צוריק אין שטייג אריין.

— ציפ־ציפ־ציפ־ציפ־ציפ! — האָבען די וויבער פאַוואַלינקע זיך צונערופט צו די עופות, זיך צונעזעצט צו דער ערד און אויס־געשאָטען זיי דאָס ביסל פראָסע מיט'ן ביסל הירזש. — טיר־טיר־טיר־טיו... סילא־סילא־סילא־סילא...

און נאָך אזעלכע מינים שפריכווערטער האָבען די וויבער בע־נוצט, כדי צו פערנארען די עופות.

דערזעהען פראָסע און דערשמעקט הירזש, האָבען זיך די אויס־געהונגערטע עופות א לאָז נעטהאָן, און עס איז אין איין כהרף־עין דאָס ביסל פראָסע מיט'ן ביסל הירזש אויסגעפיקט געוואָרען, נישט נעבליבען א קערנדעל אפילו, נאָר חאפען האָבען זיי זיך נישט נעלאָזט בשום אופן.

א פאָר וויבער איז אפילו יאָ נעראָטען צורעקען עטליכע קליי־נע היהנדלעך מיט א זיפ; האָבען זיך די עלטערע קוואָקעס מיט די העהנער איינגעשטעלט פאָר זיי, ארויפגעפאָלען אויף די וויבער, נעשפרונגען זיי גלייך אין פנים אריין, שיער נישט אויסגעפיקט די אוינען; די וויבער זענען קוים אנטלאָפען מיט'ן לעבען.

נעקומען אהיים און דערצעהלט פאָר די מאַנען די דאָזיגע מעשה, איז צווישען די מאַנסבילען געוואָרען זעהר א גרויס גע־

לעבטער. מע האָט זיך פֿשוט נעקאָטשעט, געהאָלטען זיך ביי די זייטען.

— חאַ־חאַ־חאַ, שטיות! איהר זענט דאָך ערנער פון די עופות, כלעבען! איהר האָט אמאָל געהערט, אז איין עוף זאָל גובר זיין א מענטשען? טפֿשות, חאַ־חאַ־חאַ!

— ווייסט איהר וואָס? — האָבען געזאָגט די ווייבער. — אז איהר זענט יאָ אזעלכע בריות, טאָ געהט שוין בעסער איהר אליין, האָלט מלחמה מיט די עופות! באַווייזט שוין איהר אליין אייער בריה'שאפט!

און די מאַנסביל־ען האָבען געטומען די שטעקעלעך אין די הענר און זענען אַרויסגעגאַנגען הינטער דער שטאָדט זעהן, וואָס טהוט זיך דאָרטען מיט די עופות.

ד.

מאַנסביל־ען זענען פֿאָרט מאַנסביל־ען, נישט קיין ווייבער. מאַנס־ביל־ען האָבען אין זיך גאָר איין אנדערען כח. מאַנספֿאַרשוינען!... דערזעהען פון דערווייטענס די מחנה עופות, זענען זיי נע־פֿאָלען אויף איין אויבער־הסברה און האָבען זיך פֿער'ננבה'ט שטי־לערהייד הינטען־אַרום, פון יענער זייט עופות, אויפֿנעהויבען אלע מיט א מאָל די שטעקענס און אָננעהויבען זיי טרייבען אהיים מיט קלוגשאפט:

— קיש־קיש! דאָ דאָמאו! קיש־קיש! קיש־קיש־קיש!...

דער „קישקיש" האָט זיי אָבער געהאָלפען, ווי א טוידטען באַנ־קעס. די גאַנצע מחנה עופות, די העחנער מיט די היהנער, די אלטע קוואָקעס מיט די קליינע היהנדלעך, האָבען זיך א לאָז געטהאָן מיט א מאָל צו די מאַנסביל־ען, נעשפֿרונגען זיי גלייך אין פֿנים אריין, נעפֿיקט אין די פֿיאָטעס, נעריסען די קאָפֿאָטעס, נעפֿליקט די בערר, בשעת מעשה געקרעהט און געקוואָקעט און געפֿישטשעט. פֿערערען זענען נעפֿלויגען אין דער לופטען, ווי שניי, ס'איז געווארען פֿינס־טער אויף דער גאַס — איין אמת'ע מלחמה!

א סך עופות זענען טאקי אין דער דאזיגער מלחמה געפאלען טוידט, צעטראטען פון זייערע אייגענע ברידער און שוועסטער און צעשלאגען פון די שטעקענס. עס זענען אבער אויך א סך מאנס־בילען געוואָרען, פערוואונדעט, פערבלוטיגט די הענד און די פנימ'ער. איינעם האט מען אויסגעפיקט איין אויג, איינעם — א שטיק נאז, איינעם האט מען געלעבערט א באק, עס האבען זיך ארויסגעזעהען די באקצייהנער, און בלוט, בלוט האט גערונען פון ביידע צדדים. מי יודע, וואס עס וואלט געווען דער סוף, ווען די מאנסבילען ווארפען נישט אוועק די שטעקלעך, פערקאטשען נישט די פאלעס און לאזען זיך נישט לויפען הענדום־פענדום צוריק אין שטאדט אריין.

דערזעהען די צעשלאגענע, צעבלוטיגטע בעלי־בתים מיט די צעפליקטע קאפאטעס, זענען די ווייבער נעווען מלא גדולה:

— נו, פאר וואס לאכט איהר נישט אצינד? בריות! מאנס־בילען! זכרים! מאנספארשוינען!...

ה.

„אז מע קאן נישט אריבער, מוז מען ארונטער", — אזוי הא־בען נעזאגט די בריות די מאנסבילען, געווען צופרידען, וואס גאט האט זיי צוגעשיקט א גלייכווערטל, און מע האט זיך צענויפגע־זאמעלט ביי'ם רב אויף איין אסיפה, לאנג נערעדט, געפלאפלט און געבעבעט, און ס'איז געבליבען, מע זאל שיקען א דעפוטאציע צו די עופות און פרעגען זיי מיט גוטען: וואס ווילען זיי? אויס־נעקלויבען האט מען, געווינטליך, די נגידים מיט די בעלי־בתים חשובים, מיט די רבנים, מיט די דיינים און חזנים און מיט די שוחטים, און מען איז ארויס הינטער דער שטאדט שוין אהן כלי־זין, אהן שטעקענס, און דער רב האט זיך ארויסגעשטעלט אויף צופריהער און האט אויסגערופען צו די עופות בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט אויס, עופות! זאגט, וואס ווילט איהר? זאגט, מיר הערען אייך מיט קאפ, און אויב אייער פאר־

לאַנג איז נאָר מיט א גאַנג, וועט מען אייך נעווויס ממלא זיין, אם ירצה השם.

איז געווּאָרען א געשריי צווישען די עופות מיט א קרעהעריי און מיט א קוואָקעריי און מיט א פּישטשעריי, אז מע האָט נישט געהערט א וואָרט. רופט זיך אָן צו זיי דער רב:

— ווייסט איהר וואָס, עופות? פון אייער שרייען, וואָס איהר שרייעט דאָ אלע אינאיינעם, וועט קיין גוטס נישט ארוים. אמעהר, פאַלגט מיך, אָט האָט אונז דער עולם אויסגעקלויבען פאַר שתדלנים, דעפוטאטען — קלויבט אייך אויך אוים פון זיך א דעפוטאציע, נאָר עפּים פיינע, לייטישע עופות, ס'זאָל זיין מיט וועמען צו רעדען א וואָרט. געפינען זיך ניט ביי אייך א פּאָר אינדיקעס, נענט אָדער קאטשקעס?

— האַל־דער! האַל־דער! האַל־דער! — האָט זיך אָנגערופען איין־און־אייניציגער אינדיק, וואָס האָט זיך פערשלעפט אהער מיט די עופות, און האָט זיך אָנגעבלאָזען ווי א מחותן, אראָפּגעלאָזט דעם שנאָבעל, בעוויזען, אז ער איז דאָ און איז גרייט צו זיין א שתדלן פאַר קהל.

— גאָ־גאָ־גאָ! — האָט זיך נעלאָזט הערען א קול פון אַיין אלטען גאַנער, און איהם האָבען אויך נעהאַלפען דאָס גאַנצע בינ־טעל נענז, זיינע קעבסווייבער.

— קוואָ! קוואָ!! קוואָ!!! — האָבען אונטערגעחאַפּט עט־ליבע קאטשקעס, מורא'דיגע שרייערינס, צו בעווייזען, אז זיי זע־נען אויך דאָ צווישען די עופות. איז אָבער ארויסגעשפּרונגען א רויטער האָהן אין עוות־פּנים און האָט אויסגעשריגען:

— קוקאריקו! עופות! אויב איהר ווילט, מע זאָל אייך פער־קויפען פאַר א קאַרץ האָבער, זאָלט איהר זיך איבערגעבען אין די הענד פון די דאָזיגע אָנגעבלאָזענע מחותנים די אינדיקעס, אָדער צו די מיוחסים די נענז, וואָס זייערע עלטער־זיידעס האָבען אמאָל אָפּגעראטעוועט די שטאָדט רוים, אָדער צו די פרעסערינס, די כּפּלעטניצעס, די קאטשקעס. מיט זיי שלאָגט מען קיין כּפּרות

נישט, טאָרען זיי נישט מישען זיך! שפּות זענען מיר, כּפּרות שלאָגט מען מיט אונז, בעדאַרף מען אונז קלויבען פּאַר דעפּוטאַטען!

— קאָ־קאָ־קאָ! אמת, אמת, ווי מיר היהנער זענען! — האָבען אונטערגעהאַלטען אַלע עופות אין איין קול, און עס איז נעווארען נאָך א גרעסער נעשריי מיט א גרעסערען טומעל; די עופות האָבען נענאָגאָטשעט אַלע אינאיינעם, נעשפּרונגען איינס אקענען דאָס אנדערע, געפּיקט זיך אין די קעפּלעך, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז עס איז ארויסגעטראָטען פון זיי א דעפּוטאַציע: א צוויי־דריי גאַלאַנאַנסקי העהנער מיט היבשע בערד, און א פּאָר שענע נעווויינטליכע היהנער און עטליכע יונגע האָהנעכלעך, נרויסע שרייערס מיט נאָר יונגע קול'כלעך. — און צווישען ביידע דעפּוטאַציעס האָט זיך אָננעהויבען א נעשפּרעך, וואָס ווערט בעשריבען אין קאַפּיטעל ו.

ו.

ד י ב ע ל י־ב ת י ם: בכן, זאָגט וואָס ווילט איהר, היהנער? רעדט וועדטער!

ד י ע ו פ ו ת: וואָס זאָלען מיר וועלען? מיר ווילען נישט זיין פּאַר אייך די כּפּרה; מיר נעבען אייך אַוועק אונזער פּלייש, אונזערע פעדערען, אַלץ וואָס איהר ווילט, נאָר קיין כּפּרות זאָלט איהר מיט אונז נישט שלאָגען!

ד י ב ע ל י־ב ת י ם: סטייטש, מיר זענען דאָך עפּים אידען, מיר מוזען דאָך שלאָגען כּפּרות!

ד י ע ו פ ו ת: אזוי נאָר? וואו שטעהט דאָס נעשריבען?

ד י ב ע ל י־ב ת י ם: וואו סע שטעהט נעשריבען? וואָס איז שייך, המ... וואָס איז אייער עסק, וואו סע שטעהט נעשריבען? ס'איז ביי אונז א מנהג ישן, איין אַלטער מנהג פון קדמונים. מאַרנע עופות איהר זענט! אז מע קוילעט אייך אזוי און מע בראָט אייך און מע עסט אייך, איז אייך גרינגער? וואָס אהרט עס אידן, אז אידען פּאַרדיענען מיט אייך א מצוה?

ד י ע ו פ ו ת : פֿאַרהאַן ביי אייך זעכס הונדערט דרייצעהן מצוות.

ד י ב ע ל י־ב ת י ם : און דאָס, וואָס מע זאָגט מיט אייך דרייַ מאָל „בני־אדם", איז ביי אייך גאָרנישט?

ד י ע ו פ ו ת : איהר זאָלט אַזוי וויסען פון געבראָטענס, ווי מיר ווייסען, וואָס ביי אייך אין „בני־אָדם" טהוט זיך!

ד י ב ע ל י־ב ת י ם : און די ברכה, וואָס דער שוחט מאַכט אויף אייך?

ד י ע ו פ ו ת : לאָז ער בעסער מאַכען א ברכה אויף א דונער!

ד י ב ע ל י־ב ת י ם : און דאָס, וואָס אידישע קינדער פאַר־פאַסטען זיך און פאַסטען־אָפּ מיט אייך אַזא הייליגען תענית, ווי יום כפור?

ד י ע ו פ ו ת : וואָס זשע איז עפּעס געפּאַלען דער גורל אויף אונז, אַרעמע עופות? ווינציג פויל'ע גענו, פעטע קאַטשקעס מיט גראָבע בייכלעך, אינדיקעס מיוחסים דרעהען זיך אַרום ביי אייך אויף דער וועלט, וואָס טהון טהון זיי גאָרנישט, נאָר מע פרעסט און נאָר מע זויפט און מע פּאַליאַסקעט זיך אין אַלע קאַליזשעס?...

ד י ב ע ל י־ב ת י ם : גענו קויל'ען מיר חנוכה און פּרענ־לען פון זיי שמאַלץ אויף פּסח, קאַטשקעס בראָטען מיר אַזוי, אינ־דיקעס האָדעווען מיר אויף יום־טוב, און אייך דאַרפען מיר אויף כפרות. זייט זשע נישט קיין עזות־פּנימ'ער — עס רעדען נישט מיט אייך קיין וונגלעך, עס רעדען מיט אייך עפּים בעלי־בתים, רבנים, דיינים, שוחטים!

ד י ע ו פ ו ת : שוחטים? קויל'ערם? קאָ־קאָ־קאָ! א מיתה משונה זאָל קומען אויף אַלע שוחטים פון דער גאַנצער וועלט! אנו, ניט אונז נאָר אהער א פּאָר שוחטים!...

ד י ב ע ל י־ב ת י ם : איהר זענט קענען דעם מנהג־העולם? איהר ווילט מאַכען איין איבערקעהרעניש אין דער וועלט? איהר

וויערשפּעניגט? איהר זענט מורד במלכות?... איהר וועט אונז האָבען צו נערענקען!...

ד י ע ו פ ו ת: אַווי? אי־אי־אי! וואָס וועט איהר אונז טהון? איהר וועט אונז אַודאי מסר'ען? לאָדען צום „ונתנה־תוקף"? נעהט־זשע אייך געזונטערהייד! קאָ־קאָ־קאָ! קאָ־קאָ־קאָ!

און ס'איז געווארען א קוואָקערי צווישען די היהנער, און די העהנער האָבען אָנגעהויבען צו קרעהען אויף קולי־קולות, אז מע האָט דעם „קוקאָריקו" נעקאָנט הערען פּאָר צעהן מיל אָרום און אָרום.

ז.

און די בעלי־בתים האָבען אָפּגעטרעטען אָביסעל אויף א זייט, זיך נעשושקעט, גע'סוד'עט, גע'עצה'ט: וואָס טהוט מען? — און ס'איז געבליבען, מע זאָל נאָך א מאָל א פּרוב טהון רעדען מיט די וויים־חברה'ניקעס, זיי צוזאָגען עפּיס א לעקאָבעל, טאָמער וועט מען פּאָרט ביי זיי עפּיס פּועל'ען, חאָטש וואָס נישט איז; לאָז זיין א כפּרה אויף צווייען, אויף דרייען, אבי א כפּרה. און דער רב האָט זיך אַרויסגעשטעלט אויף־צו־פּריהער און האָט וויעדער א מאָל אויס־נערופען צו די עופות:

— שמעו־נא, רבותים, הערט אויס, עופות, וואָס מיר וועלען אייך זאָנען. די מעשה דערפון איז אזוי: מיר וואָלטען מיט אייך, אייגענטליך, גאָר נישט באַדאַרפט אזוי פיעל אויג'טענה'ן. מיר זענען דאָס גאָר נישט נעווואָהנט געווארען אפילו. איהר מעגט אונז גלויבען אויף נאמנות, אז מיר האָבען צו אייך נענוג מיטלען, ווי אזוי מיר זאָלען אייך נעמען מיט גוואָלד. נאָר אזוי ווי די צייט איז שוין זעהר קורץ, ס'איז שוין באלד ערב יום־כפּור, און מיר קאָנען חלילה בליבען אָהן כפּרות, לכן געבען מיר אייך לגאָטעס...

— קוקאָריקו! לגאָטעס!... — האָט אויסגעצויגען אייגער א האָהן א ווייסער־חברה'ניק, און צווישען די היהנער איז געווארען

א קוואקעריי: „קאָ־קאָ־קאָ! לגאָטעם, לגאָטעם!"... און דער רב האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן, אינ'ם נאָמען פון די בעלי־בתים, וואָס פאָר לגאָטעם מע גיט זיי, די עופות הייסט עס:

לגאָטע נומער איינס: א טאָג פאָר כפרות שלאָגען זאָל מען געבען די עופות עסען און טרינקען, גלייך ווי נישט זיי מיינט מען.

לגאָטע נומער צוויי: בשעת שלאָגען כפרות און זאָגען „בני־אדם" זאָל מען נישט דרעהען מיט די עופות משוגענער־ווייז און נישט אָפּחאָפּען אויף דער גיך דעם „זה־כפרתי־זה־חליפתי־זה־תמורתי", נאָר פון דער גרינג, פאַוואָלינקע: „זה — כפרתי, זה — חליפתי, זה — תמורתי"...

לגאָטע נומער דריי: אָפּגעשלאָגען כפרות, זאָל מען נישט ווארפען די היהנער אונטער'ן טיש, ווי ביז אהער; נאָר פאַוואָלינקע אוועקגעלעגט און אוועקגעטראָגען צום שוחט.

לגאָטע נומער פיער: בינדען זאָל מען זיי נישט פאַרלעכווייז, ווי ביז אהער, נאָר איינציגווייז, איטליכס עוף בע־זונדער, ווארום נישט אלע עופות זענען גלייך בכאראקטערין, — טרעפט אָפּטמאָל, אז מע פיקט זיך און מע בלוטיגט זיך איינס דאָס אנדערע געבונדענערהייד.

לגאָטע נומער פינף: פליקען זאָל מען די עופות נאָכ'ן קוילען, נישט פאָר'ן קוילען, ווי אנדערע זענען זיך נוהג אין א סך ערטער.

לגאָטע נומער זעכס: בשעת דער שוחט נעמט דאָס עוף צוויישען די פים און פערדרעהט דאָס קעפּעל ארויף...

— קוקאריקו! געפעלט אייך אביסעל לגאָטעם?!... — אזוי האָט אויסגעשריגען א יונגער האָהן איין עזות־פנים, און נאָך איהם — די איבעריגע אלע עופות האָבען געקרעהט און געקוואָקעט: „קאָ־קאָ־קאָ! נענוג לגאָטעם!... אין דער ערד ארויין די בעלי־בתים מיט זייערע לגאָטעם!"...

און די עופות האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אַלע צו די בעלי־בתים, און די בעלי־בתים, עס זאָל זיי צו קיין שאַנד נישט זיין, האָבען אפנים, פערשטאַנען מיט וואָס דאָס שמעקט, האָבען זיי געזומען די פים אויף די פלייצעס און — מארש צוריק, צוריק, אהיים, איט־ליכער אין זיין רוה אריין.

* * *

אט אזוי האָט זיך אויסגעלאָזט דער דאָזיגער וואונדערליכער סטרייק פון די עופות.

פון דעמאָלט אָן... קוילעט מען זיי טאקי אפילו אזוי ווי פריהער — יאָ. מע פליקט זיי, און מע שניידט זיי, און מע קאָכט זיי, און מע ברענט זיי, און מע פרענעלט זיי, און מע דערלאַנגט זיי צום טיש אונטער אַלערליי סאָאוסען און פאָטראָוועס — אַלסדינג אזוי ווי פריהער. נאָר קיין כפרות מיט זיי שלאָגט מען נישט, און קיין „בני־אָדם" מיט זיי זאָגט מען נישט... פע! אויס כפרות! דער מנהג, פערשטעהט איהר מיך, איז געוואָרען אויס מנהג.

אפנים, ס'איז נישטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט? אלס־דינג ביז אַ צייט, אלסדינג ביז אַ צייט! . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

דאָס פּאַרפּאַלק

אַ מעשה נורא, ווי אַזוי מע האָט איינמאָל
אין מיטען נאַכט אויפגעהאַפּט צוויי אומ־
שולדיגע נפשות, געבונדען, אַרויסגעפּיהרט
אויפֿ'ן מאַרק און פערקויפט צו ווילדע מענ־
שען, געהאַדעוועט אַ תודש נאָכאַנאַנד מיט
מעדני־מלך, און אַ טאָג פאַר פּסח געקויליעט,
ווי די שׂאָף.

נעשריבען אין יאָהר 1909.

דאָס פּאָרפּאָלק

פּונ׳ם פּערפּאָסער.

דער מחבר פון דער געשיכטע בעט זיך ביי׳ם לעזער, ער זאָל אין דער מעשה נישט זוכען קיין אַלעגאָריעס, נישט וועלען טרעפען, וועמען דער מחבר האָט דאָ געמיינט. עס איז דאָ נישט פּאַרהאַן קיין רמז פון אַלעגאָריעס, און אפילו נישט, איהר זאָלט זאָגען, פּאַר א גראָשען אָט דאָס, וואָס וועדר אָנגערופען סימבאָליזם. דאָס איז גלאָט אַזוי זיך א פּשוט׳ע מעשה, אָהן חכמות, אָהן אויבערקעפּלעך, א מעשה פון צוויי אומשולדיגע גאָט׳ס בעשעפּענישען נעבאָך, וואָס האָבען געלעבט, געליעבט, נע׳חלומ׳ט, געליטען, געהאָפּט און מערריש געפאַלען אום ערב פּסח, נישט צו וויסען פּאַר וואָס און פּאַר וועמען...

נערוו׳י (אימאַליע).

א.

די שרעקליכע נאכט.

דאָס איז נעווען אין אייגע פון די פינסטערע, בלאָטיגע, פּאַרפּסח׳דיגע נעכט. אַלץ איז געווען איינגעהילט אין פינסטערניש. אַלץ איז געשלאָפען. שטיל און רוהיג איז געווען אַרום אוי אַרום אפילו א פיש אין וואַסער האָט גערוהט, מורא געהאַט צו ווייסטעלע דער

קאָפּ אויף גאָט׳ס וועלט אין דער דאָזיגער פינסטערער, שטילער, רוהיגער נאַכט. אין אזא נאַכט איז פֿאַרהאַן א סך ארבייט פֿאַר׳ן בעל־החלומות. ער זשאַלעווט נישט קיין פֿאַרבען, שיט מיט דער פּולער האַנד פֿאַנטאַזיעס, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפֿלויגען, און פֿיהרט צענויף א וואַנד מיט א וואַנד.

די חלומות, וואָס דער העלד פון דער דאָזיגער נעשיכטע האָט נעזעהען אין יענער נאַכט, זענען געווען משונה־מאַדנע וויילדע חלומות! א גאַנצע נאַכט האָבען זיך איהם געפֿאַנטעט עופות, היהנער, נעזנ און קאַטשקעס. איינער א האָהן, א רויטער, נאָך נאָר א יונגעטשקער, נאָר א גרויסער עזות־פּנים, שפּרינגט איהם מיט חוצפּה אין די אויגען אַריין, לאַכט און זינגט איהם עפּים א מאַדנע ליעדעל:

קו־קאַ־רי־קו, לאַנגע נאָז!
מ׳עט דיך פֿאַקען וויי א האָז!
מ׳עט דיך בינדען, מ׳עט דיך שלאָגען,
מ׳עט דיך לענען: א וואָגען,
מ׳עט דיך מוטשען אָהן א סוף,
מ׳עט דיך קוילען וויי איין עוף!...

דאָס ליעדעל לאַזט אויס דער רויטער האָהן מיט א קוקאַריקו, און עס דאַכט זיך אויס אונזער העלד, אז די עופות, די נעזנ מיט די קאַטשקעס, וואָס דרעהען זיך אַרום איהם, קוואָ גאַנאַטשען און לאַכען אויף משונה־מאַדנע קולות, און אזוי שטאַרק, אז ער וועדר אויפגערעגט, טהוט זיך א לאז צום האָהן צום שייגען, און פּאַר גרויס כעס חאַפּט ער זיך אויף מיט א מורא׳דיג האַרצקלאַפּעניש און דער־הערט א רעש, א טומעל, א נערודער, א קלאַפּערי פון פיס, א שיין פון א ליכט, און קולות, וויילדע, אומבעקאַנטע קולות: „נישט דער!... אָט דער!... יאָ־יאָ!... נעמט איהם!... חאַפּט איהם!... בינדט איהם!... פֿאַוואָלי די פיס!... ברעכט איהם נישט אויס קיין פוס!... אָט אזוי!... פֿאַרטיג?... נו, ריהר זיך! ריהר זיך!...

די נאכט שטעהט נישט!... מאָרש אין וואָגען אַריין!..." און ער דערפיהלט געזונדע הענד, ווי אייזערנע צוואַנגען, האַלטען איהם, בינדען איהם, דרעהען איהם צענויף די פיס, און מע טהוט איהם א חאַפּ־אויף אין דער לופטען און א וואַרף־אַריין אין א בריייטען הויכען וואָגען אַריין. אין וואָגען ליגט נאָך א נפש, אזוי ווי ער, דאכט זיך, א נקבה, און ציטערט מיט אַלע איברים. צוויי מענשען דרעהען זיך אַרום זיי. איינער — א פּרא־אָדם, אָהן א היטעל, דער אַנדערער — אויך א פּרא־אָדם, מיט א קוטשמע אויפ'ן קאָפּ. דער וואָס אָהן דעם היטעל שטעהט הינטען, בעטראַכט דעם וואָגען, די רעדער, די פערד־לעך. און דער וואָס מיט דער קוטשמע האָט זיך אַרויפגעזעצט אויפ'ן וואָגען, און גלייך צו זיי אויף די פיס, און מיט אזא רציחה, אז זיי האָבען זיך דערזעהן מיט יענער וועלט...

— געב נאָר אַכטונג, זיי זאָלען זיך ביי דיר נישט אויפבינדען, נישט אַרויסגליטשען, נישט אַראָפשפרינגען. דו הערסט, צי ניין?

אזוי זאָגט דער, וואָס אָהן דעם היטעל, צו דער קוטשמע, און די קוטשמע ענטפערט נישט. ער דערלאַנגט א רעכטען שטויס די פערד, און דער וואָגען ריהרט.

ב.

די נעפּאַנגענע שליסען קענטשאפּט אין נעפּענגענים.

ווי אזוי זיי האָבען איבערגעלעבט די דאָזיגע נאכט און נישט אויסגעגאַנגען אויפ'ן וואָגען פּאַר שרעק אַליין — איז טאקי נאָר א נס מן השמים. וואו זענען זיי? וואוהין פיהרט מען זיי? און פּאַר וואָס? פּאַר וועז?...

איבער גרויס פינסטערניש האָבען זיי אפילו נישט געקאָנט זיך רעכט אָנקוקען. ערשט, אז ס'האָט אָנגעהויבען צו טאָגען, האָבען זיי נענומען בעטראַכטען איינס דאָס אַנדערע און דורכשמועסען זיך שטיל־ערהייד.

— גוט מאָרגען, מאַדאָם!

— גוט מאָרגען, גוט יאָהר!
— איך וואָלט געמעגט שוועָרען, אז איהר זענט פון אונזערע...
פון די אינדיאַנער...
— איהר פערשפּאָרט שוועָרען, מע גלויבט אייך אָהן א שבועה...
— איך האָב אייך באַלד דערקענט, נאָך די קאַרעלען.
— דאָס בעווייזט, אז איהר האָט אַיין אויג.
עס געהט אַוועק עטלעכע מינוט. נאָכדעם רופט ער זיך אָן צו
איהר וויערער א מאָל:
— מאַדאָם! ווי פיהלט איהר זיך?
— אזא יאָהר אויף מיינע שונאים!
ער לאָזט דורך נאָך א ווייל און רוימט איהר אַיין א סוד אויפ'ן
אויהער:
— מאַדאָם, איך וויל אייך עפּעס פרעגען.
— פרעגט.
— אין וואָס בעשולדינט מען אייך?
— דאָס אייגענע, וואָס אייך.
— איך מיין, וואָס האָט איהר אזוינס פערזינדיגט?
— דאָס אייגענע, וואָס איהר.
— מיר שיינט, אז איהר זענט מיר עפּעס ווי ברוגז'ליך?
— ברוגז'ליך? נאַחאַל! ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי מיר
אויף די פּיס, אז סע שפּאַרען מיר די אויגען פון קאָפּ, און זאָגט
נאָך, אז איך בין ברוגז'ליך!
— וואָס רעדט איהר דאָס, מאַדאָם? איך זיץ ביי אייך אויף
די פּיס?
— וואָר דען זיצט?
— דאָס איז ער! אָט דער פּראַדאָם מיט דער קוטשמע, פער־
חאָפּט זאָל ער ווערען!
— אזוי גאָר? און איך האָב געמיינט, אז דאָס קוועטשען, וואָס
סע קוועטשט מיך, איז פון אייך. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, טא־
מער האָב איך אייך בעלעריגט.

דאָם איז אינגאַנצען, וואָם זיי האָבען געקאָנט זאָגען איינס דעם אַנדערען, וואָרום עס האָפט זיך אויף די קוטשמע, ווי פּונ׳ם שלאָף, און שמייסט, שמייסט די פּערד מיט כעס. דער וואָגען שפּרינגט־אונטער, די צוויי אינדיאַנער הערען זיך צו, ווי עס טרייסלען זיך ביי זיי אינוועניג די געדערים. פּלוצים שטעלט זיך אָפּ דער וואָגען, און זיי דערזעהען פּאָר זיך אַזעלכעם, וואָם זיי האָבען נאָך אויף זייער לעבען נישט געזעהען קיינמאָל.

ב.

פּון איין געפּענגעניש אינ׳ם אַנדערען.

דאָם ערשטע מאָל אויף זייער לעבען איז זיי אויסגעקומען צו זעהן אויף איין אָרט אַזוי פיעל פּערד, בהמות, קעלבלעך, חזירים, און מענשען, אָהן א שיעור מענשען! אַלערלייי וואָגענס מיט אונטערגעהויבענע שטעקענס, פול מיט פּערשיעדענע סחורות, ברויט און לעבעריגע זאכען: היהנער, גענז און קאָטשקעס, אָנגעפּאָקט איינס אויף דאָם אַנדערע. דאָרט, אין דער זייט, איינער אַליין אויף א וואָגען, לינט א נעבונדענער דבר־אחר און פּראָטעסטירט, קוויטשעט מיט אַזעלכע משונה קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען. נאָר ווער הערט איהם? אַלע לויפען, אַלע רעדען, אַלע זענען פּערשטאָרעראָמט — ס׳איז א ירידה.

אַהערצו האָט זיי געבראַכט צו פיהרען דער פּראָ־אָדם, וואָם מיט דער קוטשמע, ארויסגעקראָכען פונ׳ם וואָגען און געגומען באַברען זיך מיט די געפּאָנגענע. און די געפּאָנגענע האָבען זיך אויפגעהאָפּט, דערפיהלט א מאָדנע האַרצקלאָפּעניש: „וואָם וועט ער טהון מיט זיי, אָט דער פּרא־אָדם? אפשר אויפבינדען? בעפּרייהען און לאָזען געהן, וואו די אויגען וועלען טראָגען?“... אַך, אומזיסט איז געווען זייער פּרייד — ער האָט זיי נאָר ארויפגעהרוקט אַביסעל העכער, אפּנים, אז מע זאָל זיי בעסער קאָנען זעהן? אזא בזיון! אזא בזיון!... און אפשר, אז מע וויל רעכענען דאָם אייגענע צוריק, קאָן זיין, אז עס איז גלייכער, וואָם אַלע זעהען זיי! אַדרבה, לאָז

די וועלט זעהן! אפשר וועט זיך נעפינען א גוטע זעל, וואס וועט צוגעהן, זיך אננעמען זייער קריוודע און א פרענ טהון ביי דעם פּראָ־אָדם: פּאַר וואָס? פּאַר וועז?

אזוי האָבען זיך געטראכט נעבאך די אומשולדיגע געפאנגענע— און נלייך ווי זיי האָבען געטראָפען: עס האָט זיך טאקי געפונען א גוטע זעל, עפּים איינע א גראָבע, מיט א טערקישער שאל. זי נעהט־צו, טהוט א טאפ אין וואָגען און א זאָג צו דער קוטשמע:

— דאָס האָסט דו געבראכט צו פיהרען וואָס פּאַר־פּאָלק?

— וואָס איז דיין עסק?

— אינדיאָנער?

— וואָס דען, טערקען?

— וויפיעל הייסט דו זיך נעבען פּאַר זיי?

— וואו האָסט דו אזוי פיעל נעלד?

— איך זאָל נישט האָבען קיין נעלד, טא צוליעב וואָס וואָלט איך זיך אוועקנעשטעלט רערען מיט אזא חאָם, ווי דו ביזט?

אָט אזוי שמועסען זיך דורך די טערקישע שאל מיט דער קוטש־מע, און עס נעהט אוועק ביי זיי א דיננעניש אויף לאַנג. דער פּראָ־אָדם, וואָס מיט דער קוטשמע, איז קאלט ווי אייז, די טערקישע שאל היצט זיך, שפּרינגט־אָפּ אלע מאל און נעהט אוועק, און קומט אָבער באלד צוריק, און וויערער א מאל נעמט מען זיך דיננען, אזוי לאַנג, ביז די קוטשמע וועדד אין כעס, און מע הויבט זיך אָן שעלטען. דאָס פּאַר־פּאָלק דערווייל וואַרפט זיך דורך מיט א פּאָר וועדטער:

— מאדאָם! איהר הערט, צי ניין?

— איך הער, וואָס דען? איך הער נישט?

— עס האלט דערביי, מע זאָל אונז, אפּנים, אויסקויפען פון נעפענגעניש?

— אזוי וווייזט דאָס אויס.

— וואָס־זשע דיננט זי זיך פּאַר אונז, וויי מע דיננט זיך פּאַר נעגז?

— אז אָך און אז וועה!

— לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד, אַבי מיר זאָלען אַרויס פּרייה.

— אָמן הלואי!

דאַנקען גאָט, די טערקישע שאל האָט שוין אַרײַנגעלעגט די האַנד אין קעשעני, נעמט אַרויס גאלד.

— הכלל, איז נישט ווינציגער?

— נישט ווינציגער.

— דאָס איז שוין דאָס לעצטע שבלעצטע?

— דאָס לעצטע שבלעצטע.

— אפשר... שא, שא! זעה־נאָר א רציחה פון א מענטשען! נא דיר נעלה, נא!

און דאָס פּאָר־פּאָלק געהט איבער פונ׳ם רשות פון דעם פּראָ־אָדם מיט דער קוטשמע אין רשות פון דער גראָבער מיט דער טער־קישער שאל, דאָס היסט, אייגענטלעך, פון איין געפענגעניש אינ׳ם אַנדערען, ווי מיר וועלען זעהן ווייטער.

ד.

צווישען ווילדע מענשען.

ווי באַלד מע האָט זיי געבראַכט אויפ׳ן נייעם אָרט, אזוי האָט מען זיי באַלד אויפגעבונדען, און מיט פרייד האָבען זיי דערפיהלט די ערד אונטער זיך. זיי האָבען געגומען אויסגלייכען זיך די בייַ־נער און אַרומשפּאַנען הין און צוריק, אויספּרובען אויף וויפיעל די פּים דיענען זיי נאָך, און פּאַר גרויס שמחה האָבען זיי נאָרנישט בע־מערקט, אז זיי זענען נאָך נאַנץ ווייט פון די אמת׳ע פרייהייט. ערשט א מינוט שפּעטער האָבען זיי זיך אַרומגעקוקט, אז זיי זענען אין נע־פענגעניש. מע האָט זיי אַרײַנגעלאָזט ערגיץ אין א פינסטער ווינ־קעל, פון איין זייט א וואַרעמער אוווען, פון דער אַנדערער זייט א קאַלטע וואַנד, און פון פּאַרענט אָפּגעצאַמט מיט איין איבערגע־קעהרטען לייטער. און עסען האָט מען זיי אַוועקגעשטעלט און

טרינקען, און מע האָט זיי איבערגעלאָזט אויפן אַליין, וויִ עס רערט זיך, אויף גאָט'ס בעראָט. בעטראַכט זייער נייע וואָהנונג, האָבען זיי זיך אַוועקגעשטעלט איינס קעגען אַנדערן אָננעבלאָזען, ווי נע־וועהנלעך ווילד־פרעמדע, געקוקט, געקוקט און אויסגעדרעהט זיך איינס צום אַנדערן, מחילה, מיט'ן הינטען און צענאַנגען זיך, ער אין איין ווינקעלע, זי אינ'ם אַנדערן, און מע האָט זיך פערטיעפט איטלעכער אין זיינע מחשבות.

לאַנג טראַכטען האָט מען אָבער זיי ניט געלאָזט. עס האָט זיך געעפענט די טהיר פון זייער טורמע און ס'איז אַריינגעקומען פריהער די טערקישע שאַל, און נאָך איהר אַלערלעי ווייבער, איינע נאָך דער אַנדערער. יעדע בעזונדער האָט די טערקישע שאַל אָננענומען ביי א האַנד, צוגעפיהרט צו די געפאַנגענע, א ווייז געגעבען מיט'ן פינ־גער און א זאָג געטהאָן מיט א שיינעדיג פנים:

— געפעלט אייך דאָס פאָר־פאַלק?

— וויפיעל האָט איהר אַוועקגעגעבען?

— שאַצט.

אַלע האָבען געשאַצט און נישט איינע האָט געטראָפען, און אז די טערקישע שאַל האָט זיי אָננערופען די סומע, האָבען אַלע ווייבער געגעבען א פלעסק מיט די הענד:

— טאַקי באמת?

— מיר זאָלען אזוי אַלע האָבען א פרייליכען, א כשר'ען פסה!

אויף די פנימ'ער פון די ווייבער איז נעווען אָננעצייכענט קנאה. זייערע בעקלעך האָבען געפלאַמט. אין די אויגען האָט גע־ברענט א פייערעל. נאָר עס האָבען זיך א שאַט נעטהאָן ווינשע־וואניעם:

— פאַרניצט געזונט!

— זאָל אייך וואָהל באַקומען!

— דערלעבט איבער־א־יאָהר!

— מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדערלעך!

— אָמן! גם אתם! גם אתם!

אלע ווייבער געהען אוועק. אין אמינוט ארום קומט אָן די טערקישע שאל צוריק און שלעפט מיט זיך איינעם א מאנסביל, א ווילדען פּארשוין, א בעוואכסענעם מיט רויטע האָר. זי פיהרט איהם צו מיט'ן זעלבען שיינעדינגען פּנים:

— דו ביזט דאָך יאָ א מבין. וואָס זאָגסט דו אויף דעם פּאָר־פּאָלק?

דער בעוואכסענער פּארשוין קוקט מיט ווילדע אויגען.

— איך בין א מבין? וואָס פּאָר א מבין בין איך?

— דו ביזט דאָך א איד פון תורה, און וואו תורה, דאָרט איז חכמה. ווי מיינסט דו, אשטייגער, — מעג אונז שוין נאָט נעבען א כשר'ען פּסח? ס'איז דאָך פון זיין ליעבען נאָמען וועגען.

דער בעוואכסענער פּארשוין גלעט זיך ביי די נעלע האָר, פּעו־נלאָנצט די אויגען ארויף, מאכט א פּרום פּנים:

— דער אויבערשטער מעג נעבען אלע אידען א כשר'ען פּסח.

די טערקישע שאל מיט'ן בעוואכסענעם פּארשוין נעהען אוועק, און דאָס פּאָר־פּאָלק בלייבט ווייטער אליין. זיי שטעהען א ווייל אָהן לשון, אָנגעבלאָזען איינס אויף דאָס אנדערע, ווי פּריהער. זי לאָזט ארויס א מאָרנעם הילך פונ'ם האלז, א מין הוסט מיט א קוויטש. ער דרעהט אויס דעם קאָפּ צו איהר:

— מאדאם! וואָס איז מיט אייך?

— נאָרנישט. איך האָב מיך דערמאָנט אין דער היים.

— נארישקייטען! דאָס דארף מען פערגעסען. מע דארף זיך בעסער ארומקוקען, וואו זענען מיר און וואָס האָבען מיר צו טהון?

— וואו זענען מיר? אין דער ערד זענען מיר. מיר זענען אויף גרויסע צרות.

— דהיינו?

— איהר פרענט נאָך? איהר זעהט נישט, אז מע האָט אונז פערקויפט צו די ווילדע מענשען, ווי מע פערקויפט חיהנער, נענז אדער קאטשקעס?

— וואָס זשע וועלען זיי אונז טהון?

— אוי וועלען זיי אונז טהון! נאָך אַז איך בין געווען א קליינינקע, האָב איך זיך אָנגעהערט שענע מעשיות, וואָס די וויילדע מענשען טהוען מיט אונזערע לייט, וואָס פאַלען אריין צו זיי אין די הענד אריין...

— עט! מעשיות!... נלויבט נישט אין קיין בבא־מעשיות...

— נישט קיין בבא־מעשיות. איך האָב דאָס אַליין געהערט פון מיין שוועסטער... מיין שוועסטער דערצעהלט, אַז זיי זענען ערנער פון די וויילדע חיות. א וויילדע חיה, אַז זי חאַפּט עמיצען פון אונז, צערייסט זי איהם אין פרעסט איהם אויף — און א סוף; און אַז...

— טע־טע־טע, מאַראַם! איהר קוקט אויף דער וועלט, דאַכט מיר, שוין צו פעסימיסטיש.

— צו וואָס?

— צו פעסימיסטיש.

— וואָס הייסט דאָס פעסימיסטיש?

— דאָס הייסט... דאָס הייסט, איהר קוקט דורך צו טונקעלע בריללען.

— וואו זעהט איהר בריללען?

— חא־חא־חא!

— וואָס לאַכט איהר?

— אוי, זענט איהר, מאַראַם, א...

— א וואָס?

ער האָט איהר נעוואָלט זאָגען, וואָס זי איז. נאָר פלוצים עפענט זיך די טהיר און...

לייענט ווייטער.

ה.

„ה א ל ט־ד י ר־נ א־ד י ר־נ ע ם־ד י ר!"

עם עפענט זיך די טהיר און עם רייסט זיך אריין פון דרויסען, ווי א שטורמווינד, ווי א גאַנצער פאַלק סאַלדאַטען, חברה קליינ־

וואַרג, קונדסים, מיט רויטע בעקלעך און מיט שוואַרצע אויגלעך. זיי טהוען זיך א לאָז אלע מיט א מאל צום אונטער'ן־אויוועג.

— אנו? וואו זענען זיי? וואו? אטא זענען זיי, אטאטאט! עה! יענקעל! בערעל! וועלוועל! אלי! געצעל! ניכער! ניכער!

און דא הויבט זיך אן פאר אונזער פּאָר־פּאָלק דער אמת'ער ניהנם: צרות און פּיין און יסורים און בזיונות אהן א שיעור! חברה קליינוואַרג זענען אננעפאלען אויף זיי, ווי די ווילדע פּראים, געגומען טאנצען און שפרינגען ארום זיי, בעטראכטען זיי פון אלע זייטען און מאכען פון זיי חוזק, חוכא וטלולא.

— יאסעל, זעה נאר א נאז! חאַ־חאַ־חאַ!

— א נאַני! בערעל! א נאַני!

— וועלוועל! טהו איהם א ציה ביי דער נאז!

— ביי'ם שנאבעל, אלי! אט אזוי א!

— שטארקער, געצעל, לאז ער אנהויבען שרייען!

— איהר זענט אלע נארָאנים! שרייען — שרייען זיי נור דעמאלט, וועז מע פייפט זיי. זיי האבען פיינט, אז מע פייפט זיי. א סימן האט איהר, אט הויב איך אן פייפען: פיו!

דאס פּאָר־פּאָלק בלאזען זיך אן, וועלען רויט, לאזען ארָאפּ די נעז און שרייען אוים ביידע מיט א מאל:

— האלט דיר! האלט דיר! האלט דיר!

חברה קליינוואַרג חאפען אונטער אלע אינאיינעם מיט א וויל־דען נעלעכטער:

— האלט־דיר־נא־דיר־נעם־דיר!

דאס פּאָר־פּאָלק וועלען נאך מעהר אננעצונדען און שרייען נאך העכער:

— האלט דיר! האלט דיר! האלט דיר!

דאס נעפעלט דער חברה קליינוואַרג דוקא זעהר שטארק. זיי האלטען זיך ביי די זייטען פּאר נעלעכטער און שרייען נאך העכער:

— האלט־דיר! נא־דיר! נעם־דיר!

פון אזא מין וועלען אריבערשרייען איינם דאָם אנדערע וועלט די שטוב אָנגעפילט מיט אזעלכע קולות, אז עס קומט צו פליהען די טערקישע שאל (לאנג לעבען זאל זי!), חאפט אן חברה קלייניוואַרג פאר'ן קארק און שליידערט זיי ארוים איינציגווייז פון שטוב און טיילט זיי נאך איין דערביי א פאר גוטע סטוסאקעס און לאזט אוים מיט א לאנגער קללה:

— א שלאק זאל אויף אייך קומען, רבונו של עולם, א שרפה, א מגפה, א חלירע! ס'זאל אייך אנחאפען און ס'זאל אייך קויקלען און קויקלען און אויסקויקלען אייך איינציגווייז מיט אלע משומדים, זיסער גאט, און ס'זאל פון אייך נישט בלייבען ביז פסח קיין שריד ופליט, ליעבער פאטער, האַרציגער, געטרייער!

פטור נעוואָרען פונ'ם דאזיגען גלות, האָט אונזער פאר־פאלק נאך לאנג נישט געקאָנט קומען צו זיך. די ווילדע געשרייען מיט'ן פייפען, מיט'ן געלעכטער פון די קליינע ווילדע נפשות זענען נאך לאנג געשטאנען און געהילכט זיי אין די אויהערען. נאכדעם האָט ער זיך אָנגעהויבען ארומקוקען, אז ס'איז נישט קיין תכלית צו טרויערען אויפ'ן גלות און נישט נעמען נאָרנישט אין מויל אריין. און ער געהט־צו פאוואלינקע צום אָנבייסען, וואָס מע האָט זיי אוועקגעשטעלט, און רופט זיך אן צו איהר:

— מאדאם! ביז וואנען איז דער שיעור צו שטעהן אָט אזוי פערזאָרגט? צייט עפים איבערהאפען. די וועלט איז אויך א וועלט, כלעבען. די נשמה אויסשפייען קאן מען נישט. פערגעסט נישט, אז מיר האָבען נאך היינטיגען טאג אין מויל נישט געהאט.

— עסט געזונדערהייט. איך — נישט.

— המ... פאר וואס? ס'איז ביי אייך היינט א תענית?

— נישט קיין תענית, נאר גלאט אזוי.

— איהר ווילט זיי אפשר אנלערנען? הונגערען? איהר וועט נאר מאכען פון זיך א תל, און ווייטער גאָר נישט...

— איך וויים נישט, ווי אזוי מע קאן עפים עסען. עס קריכט נישט אין האלז אריין.

— עס קריכט, עס קריכט. דער ערשטער ביסען איז איין עק־בויער.

— א וואָס?

— איין עקבויער.

— מאָדנע ווערטער ביי אייך!

— חא־חא־חא!

— וויעדער חא־חא־חא? וואָס איז דער געלעכטער?

— איך האָב מיך דערמאָנט אינ'ם ברוך־הבא פון די קליינע ממזרים.

— אודאי דארף מען לאכען.

— וואָס־זשע? וויינען דארף מען?

— פּאַר וואָס האָט איהר נישט געלאכט, פּעטער, בשעת זיי האָבען געפּייפט?

— וואָס דען האָב איך געטהאָן?

— איהר האָט, דאכט זיך, געגוג געפּילדערט!

— איך האָב געפּילדערט? איך?

— ווער דען האָט געפּילדערט? איך?

— איהר האָט די ערשטע אָנגעהויבען שרייען: האַלט דיר! האַלט דיר! האַלט דיר!

— האָט קיין פּאראיבעל נישט, דאָס זענט איהר געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעהויבען שרייען: האַלט דיר! האַלט דיר! האַלט דיר!

— נו, וואָס־זשע איז דא א בזיון, אז איך בין געווען דער ערש־טער, וואָס האָב געזאָגט: האַלט דיר! האַלט דיר!?

— וואָס פּאר א חרפּה איז, אז איך בין געווען די ערשטע, וואָס האָב געזאָגט: האַלט דיר! האַלט דיר!?

— אז ס'איז נישט א חרפּה, וואָס־זשע האָט איהר אראָפּגע־לאָזט די נאז, מאדאם?

— איך האָב אַראָפּגעלאָזט די נאָז ?
— ווער דען האָט אַראָפּגעלאָזט די נאָז ?
— אַך, ווי גרינג ס'איז צו זעהן יענעמס נאָז !...

איין עבירה, וואָס דער דאָזיגער אינטערעסאַנטער שמועס האָט זיך נישט געקאָנט ציהען ווייטער. מע האָט זיי איבערגעשלאָגען סאָמע אין מיטען. דאָס איז נעווען די טערקישע שאָל, וואָס האָט נעווען־לטינט אויף זיי אין געפענגעניש, ווי עס שטעהט געשריבען ווייטער.

ו.

די עקזעקוציע פון די ווייבער.

די טערקישע שאָל איז נישט נעווען די איינציגע, וואָס האָט נעווען־לטינט אויף זיי אין געפענגעניש. זיי איז בעשערט נעווען צו בעקענען זיך מיט נאָך איינע א ווילדע בריאה, אינ'ס געשטאַלט פון א גרינער מויד מיט א רויטער פעטשייע אויפ'ן קאָפּ. אַריינגע־קומען זענען זיי ביידע מיט פולע הענד פון כל טוב : א שיסעל מיט רייז, אויסגעמישט מיט ארבעס און מיט פאַסאָלים, א טעלער מיט געקאָכטע קאַרטאָפּעל, מיט געהאַקטע אייער, און א פולען פּאַרטוך מיט אָננעשניטענע שטיקלעך עפּעל און מיט וועלישע ניס.

אַריינגעקומען מיט'ן עסענווארג, האָט די גרינע מויד מיט דער רויטער פעטשייע א ווייז געטהאָן אויפ'ן פּאָר־פּאָלק און א זאָג געטהאָן צו דער טערקישער שאָל :

— א מכה איז מיר, בעל־הבית'טע לעבען, זעהט נאָר, זיי האָבען זיך כמעט נישט צוגעריהרט צום עסען !

— די ראנה זאָל מיר בלייבען אויף, אס־ירצה־השם, נאָך פּסח. אָט וועלען מיר זיי באלד אָנהאָדעווען. איך וועל זיי נעמען צו זיך, זיי צוהאַלטען, און דו וועסט זיי לענען דאָס עסען אין מויל אַריין. נו, מויד ? וואָס שטעהסט־דו ? וואָס שטשירעסט דו מיט די צייקן ?

— וואָס האָבען זיי אזעלכעס דערוועהען אויף מיר, וואָס זיי הערען נישט אויף צו פּילדערען : האַלט דיר ! האַלט דיר !?

— א פּאָר'שרפה'ט זאָלסט דו ווערן, דו נאָרישע מויד! טהו אויס די רויטע פעטשייע דיינע! זיי קאָנען נישט זעהען קיין רוי־טע פּאָרב!...

— מיינע צרות אויף זייערע קעפּ!

— אויף דיין קאָפּ, נאָרעלע, דו ביזט בילכער. אָט אזוי א! נו? פּאָר וואָס לעגסט דו איהם נישט אין מויל אריין קיין רייז מיט פּאָסאָלים?

— פּאָר וואָס איך לעג איהם נישט? אין מיר איז קיין מניעה נישט. איך וואָלט איהם געלעגט פון הייַנט ביז מאָרגען, נאָר איהר זעהט דאָך, אז ער לאָזט זיך נישט. ער דרעהט מיט'ן קאָפּ און האָלט צו דאָס מויל.

— ווער הערט איהם? אָט געב איך איהם א קוועטש ביי'ם האָלז, וועט ער ביי מיר עפענען די פיסקעס! אָט אזוי א! לעג־לעג!

— אוי, בעל־הבית'טינקע! נעזונט זאָלט איהר מיר זיין! עפּיס גלאָנצט ער מיר זעהר מיט די אויגען! זעהט נור, ער זאָל זיך חלילה נישט דערווערגען.

— ווער דערווערגען בעסער דו אליין, דו ביזט בילכער. נא דיר נאָר דערווערגען! גלייך ווי ס'איז ביי מיר דאָס ערשטע מאָל! שטופּ איהם גלייך אין האָלז אריין. אָט אזוי. איך בין שוין אייג־אונצוואָנציג יאָהר א בעל־הבית'טע מיט נאָט'ס הילף. איצט לעג איהם אריין אין מויל א שטיקעל עפּעל מיט א יאָדער פון א וועלי־שען נוס. נאָך, נאָך. וואָס זשאָלעווסט דו?

— איך זשאָלעווע נישט. וואָס וועל איך זשאָלעווען? ס'איז מיינס? ס'איז נישט מעהר ווי א רחמנות, א צער בעלי־חיים.

— וואָס זאָגט איהר אויף דער מויד? א צער בעלי־חיים! מע מהוט איהם חלילה שלעכטס? מע גיט דאָך איהם עסען! און פון וועמענס וועגען? פון נאָטס וועגען. לכבוד דעם הייליגען יום־טוב. דער אויבערשטער מעג מיר טאקי העלפען. איך האָב איהם שוין נישט איין פּאָרעל אויסגעהאָרעוועט אויף פּסח. געב אהער נאָך

א וועלש ניסעל — און א סוף. איצטיגם מאל וועט זיין געגוג פון זיינעטוועגען. ע ר איז שוין זאט. לאמיר זיך אקארשט נעמען צו א י ה ר און אנהויבען פון מה־טובו, דאם הייסט, נאך א מאל פון רייז מיט פאסאלים.

— זאלט איהר מיר געזונט זיין, בעל־הבית'טע לעבען, ווי אזוי דערקענט איהר, וועלכם איז איין „ער" און וועלכם א „זי"?

— אלע בייזע חלומות אויף דיין קאפ! מע הייסט איהר טהון איין ארבייט, און זי איז דא דער רוח ווייסט מיט וואס! האב פריהער חתונה, נארישע מויד, און וער אליין א בעל־הבית'טע, וועסט דו דעמאלט פרעגען. דערווייל טהו, וואס מע הייסט דיר. אט אזוי א. נאך — נאך! זשאלעווע נישט! ס'איז נישט צולייב קיינעם, ס'איז צולייב זיין לייבען נאמען. אויף פסח! אויף פסח!

געענדיגט די עקזעקוציע, האבען זיך בייד ווייבער אפגעטראגען, און אונזערע אומגליקליכע נעפיינינגטע זענען געבליבען אליין. זיי האבען זיך פערשלאגען בייד אין א ווינקעלע, ארויפגעלאגט איינס אויפ'ס אנדערע די קלאגעדיגע קעפ און פערטיעפט זיך אין אזעלכע טרויעריגע מחשבות, וועלכע קומען זעהר זעלטען, סיידען א האלבע שעה פאר'ן טוידט.

ז.

דער וואגעם ליגט אין חריין און מיינט, אז קיין זיסערם איז נישט אא.

קיין זאך מאכט נישט אזוי נאהענט און פריינדליך, ווי צרות. דער בעסטער בעווייז זענען די צוויי אומגליקליכע העלדען פון אונזער געשיכטע. אין דער קורצער צייט פון זייער געפענגעניש זענען זיי זיך צענויפגענאנגען מיט די כאראקטערען, אנגעהויבען פערשטעהן איינס דאם אנדערע אויפ'ן וואונק, אויפגעהערט שעמען זיך איינס פאר דאם אנדערע און געווארען אזוי נאהענט, אז מע האט אויפגעהערט זיך „איהרצען" און מען איז געווארען נפש אחת. ער איהר:

„נשמה'ניו!" זיי איהם: „לייבעניו!" די טערקישע שאל מיט דער רויטער פעטשייל, אריינקומענדיג מיט עסענווארג, האָבען זיך גאָר זאָט נישט געקאָנט אָנקוקען אין זיי.

— וואָס זאָגסט דו אויפ'ן פּאָר־פּאָלק?

— א לעבען, ווי אונטער'ן אויוועז!

— זעהסט דו חאָטש, ווי זיי האָבען זיך ביי מיר, קיין עין־הרע, פאַרעכט?

— קיין בייז אויג זאל זיי נישט שאדטען!

— טהו זיי נאָר א נעם אונטער די פּאָכווענס... וואָס זאָגסט דו?!... נישקשה פון א הייטעל?... הא? מען מיר שוין נאָט העל־פען פּאָר'ן פּאָר־פּאָלק, וואָס איך האָב איהם אויסגעהאָדעוועט אויף פּסח?...

די ווילדע ווייבער טהוען־אַפּ זייער ארבייט און געהען צוועק, און דאָס פּאָר־פּאָלק פערטראכט זיך, וואָס בעריטען די ווערטער פון דער טערקישער שאל: „זי האָדעוועט זיי אויף פּסח?" און פאר וואָס דארף איהר נאָט העלפען?... און מע שארפט זיך די מוחות און מע דיסקוטירט צווישען זיך:

— וואָס הייסט דאָס, לייבעניו, פּסח?

— פּסח, נשמה'ניו, איז ביי זיי אזא יום־טוב, אזא יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג.

— וואָס הייסט דאָס „פון בעפרייהונג"?

— איך וועל דיר געבען צו פערשטעהן. ס'איז ביי זיי א גרויסע מצוה חאפען א אונזעריגען און האָדעוועז איהם אזוי לאנג, ביז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פּסח. און אז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פּסח, לאָזט מען איהם פריי... הוינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל?

— נאָך ווייט ביז דעם יום־טוב, וואָס הייסט פּסח?

— וועדליג איך האָב געהערט פון דער טערקישער שאל זאָגען, ווייזט אויס, אז ניט מעהר ווי א טאָג דריי.

— דריי טאָג?!

— וואָס האָסט דו זיך אזוי דערשראָקען, נאָרישי? די דריי טאָג וועלען איבערפליהען, ווי אַחלום, און ס'וועט קומען דער ליע־בער יום־טוב פסח, וועט מען אונז עפענען טהיר און טהויער און מע וועט אונז זאָגען: היידא, קינדערלעך, נעהט אייך אהין, פון וואַנען איהר זענט נעקומען! וועלען מיר דאָס נעמען שטעלען פים!...

— אך, ליובעניו, דיינע זיסע רייד!... הלואי ס'זאָל זיין אזוי, ווי דו זאָגסט! איך האָב אָבער מורא פאר אַיין אַנדער זאַך...

— האַרץ מיינס, דו האָסט תמיד מורא...

— לעבען מיינס, דו קענסט ניט די ווילדע מענשען.

— פון וואַנען קענסט דו זיי, נשמה'ניו?

— איך האָב זיך נענוג אַנגעהערט, ליובעניו, נאָך אין דער היים דערצעהלען אזעלכע מעשיות אויף זיי! מיינע א שוועסטער האָט מיר דערצעהלט, אז זי האָט אליין געזעהען...

— וויעדער א מאָל דער שוועסטער'ס מעשיות? נשמה'ניו, מעשיות פערנעם!

— ליובעניו! איך וואָלט וועלען פערנעמען, קאָן איך נישט. זיי פיקען מיר אין קאָפ אריין נאָנצע טעג. זיי לאָזען מיך ניט שלאָפען ביינאכט.

— וואָס־זשע איז דאָס פאר מעשיות, וואָס פיקען דיר אין קאָפ אריין נאָנצע טעג, לאָזען דיך נישט שלאָפען ביינאכט?

— ליובעניו! וועסט ניט לאָכען פון מיר?

— וואָס זאָל איך עפים לאָכען, נשמה'ניו?

— דו האָסט תמיד אזא טבע, אז איך דערצעהל דיר עפים, לאָכסט דו מיך אויס און זאָגסט אויף מיר, אז איך בין א שטיא, א נעשליימערטע האַנדזי, א נאָרישע אינדימשקע און נאָך אזעלכע זאכען.

— איך זאָג דיר צו, אז איך וועל ניט לאָכען, אבי דערצעהל, וואָס האָסט דו געהערט פון דיין שוועסטער?

— מיין שוועסטער דערצעהלט, אז די מענשען, וואָס מיר זע־
הען, זענען ערגער פון די ווילדע חיות. א ווילדע חיה, אז זי חאפּט
עמיצען פון אונז, צעריייסט זי איהם און פרעסט איהם אויף—און א
סוף. מענשען טהוען ניט אזוי. א אונזעריגער, אז ער פאלט אריין
צו די מענשען אין די הענד אריין, האלטען זיי איהם פערשפּארט,
געבען איהם עסען און טרינקען פון דער פולער האנד, ביז ער ווערד
גוט פעט...

— נו?

— און אז ער ווערד גוט פעט, קוילען זיי איהם, שינדען איהם
אפּ די הויט, צעשניידען אויף שטיקלעך און בעזאלצען איהם מיט
זאלץ און וויייקען איהם אין וואסער...

— נו, און וויייטער וואס?

— און וויייטער צעלעגען זיי א פייער און בראטען איהם אויף
זיינע אייגענע שמאלץ און עסען איהם אויף מיט די ביינער.

— בבא־מעשיות! געשיכטעס פון טויזענד איין נאכט! א קוה
איז נעפּלויגען איבער'ן דאך און געלעגט איין איי! און דו, שטיא,
גלויבסט דאס? חא־חא־חא!

— נו? האב איך ניט נעזאגט פריהער, אז דו וועסט מיך אויס־
לאכען?

— וואס־זשע דען? אז פון דאנען ביז אהין הויבט איהר ניט
אן צו פערשטעהן! מיר דאכט, אז דו האסט געהערט א מאל הונ־
דערמ פון דער מערקישער שאל, אז דאס, וואס מע האדעווינט אונז,
איז ניט צוליעב קיינעם, נאר צוליעב גאט.

— לעבען מיינס! וואס־זשע איז דערפון געדרונגען?

— איז דערפון געדרונגען, נשמה מיינע, אז דו ביזט א נארישע
אינדיטשקע, און וויייטער נארנישט.

— איהר האט תמיד אזא טבע. יענעם בעלעדיגען איז ביי אייך
טפו!

— ווער איז נעווען דער איהר?

— איך מיין אייך, אלע מאנסביליען.

— אלע מאנסביליען? מיט וויפיעל מאנסביליען ביזט דו דאס בעקענט, וואלט איך נעוואלט וויסען?

— איך קען זיך מיט אייניעם, איז נענוג פאר מיר.

— ניין, האסט נעזאגט „מאנסביליען". די משמעות, אז אחוץ מיר האסט דו זיך געקענט מיט נאך עמיצען...

— וואס נאך וועסט דו אויסטראכטען?

— שוין! זי האט שוין אראפגעלאזט די נאז... קום נאר אהער, איך וויל דיר עפּיס זאגען...

די דאזיגע סצענע פון קוצעניו־מוצעניו ווערד פּלוצים אי־בערגעריסען דורך דער חברה קליינווארג פון יענער זייט פענסטער. אינוועניג ארייגגעהן לאזט מען זיי ניט, קומען זיי אלע טאג צו צום פענסטער, פון דרויסען, און פון דארטען שטעקען זיי אריין די נעז, מאכען משוגענע תנועות, שטעלען ארויס די צונג, לאכען און פיי־פען און שרייען און הילכען אלע אינאייניעם: „האלט דיר! נא דיר! נעם דיר!"... דאס פּאר־פּאלק, געוועהנליך, ענטפערט זיי אפּ דערויף אויף זייער לשון, שוין נישט מיט אזא כעס, ווי פריהער, נאר גלאט, אשטייגער, ווי מע ענטפערט אויף „א גוט מארגען" — „גוט יאהר". „ברוכים היושבים" — „קומט עסען" — „עסט געזונדערהייט"...

ס'איז גאר ניטא, הערט איהר, אזא זאך אויף דער וועלט, וואס א נאט'ס בעשעפעניש זאל דערצו נישט געוואהנט ווערען. אונזער פּאר־פּאלק איז שוין שוין געוואהנט געוואָרען מיט די צרות, אז ס'האט זיך דעם אויסגעדאכט, אז אזוי דארף עס צו זיין, ווי דער וואָרעם, וואס לינט אין חריין, מיינט, אז קיין זיסערם איז שוין נישטא.

ח.

א ביז בעגענעניש מיט איין אלטען בעקאַנטען.

ס'איז נעווען א פריהמאָרגען. אין דרויסען איז נעשטאַנען א נעריכטער טומאָן. אין שטוב איז נאָך נעווען פינסטער. דאָס פּאָר־פּאָלק האָט נעהאַלטען סאָמע אין רעכטען שלאָף. עס האָט זיך זיי נע'חלומ'ט זייער אמאָליגע היים. א גרויסער, א בריטער, א פרייהער אין־דרויסען. א בלויער הימעל. גרין גראָז. א זילבערן טייכעל. א מיהל, וואָס דרעהט און קלאַפּט און שפּריצט מיט וואַסער. נענז און קאַטשקעס פּאָליאַסקען זיך ביי'ם ברעג. היהנער פּיקען. העהנער קרעהען. פויגלעך פליהען. אך, וואָס פאר א שענע וועלט גאָט האָט בעשאַפען פון זייערטוועגען... פון זייערט־וועגען?... פון וועמענס דען וועגען זענען אָט די הויכע בוימער מיט די בריטע צווייגען, וואָס מע קאָן אונטער זיי אַרומשפּאַציערען פראָנק און פריה? אָדער פון וועמענס וועגען איז אָט די מיהל. וואָס אַרום איהר האָדעווען זיי זיך אלע מיט דער נאָנצער משפּחה. לאָזען נישט צו קיין פרעמדען פאר א מייל אַרום און אַרום? פון וועמענס וועגען איז אָט דער גרויסער קייל־עכיגער הימעל־דינגער ברעג־נער, וואָס אלע פאַרנאַכט לאָזט ער זיך אראָפּ אין איין עק טייך. און אלע פריהמאָרגען בעווייזט ער זיך פונ'ם אַנדערען עק טייך? וואָס וואַלטען זיי איצט נים אַוועקגענעבען, זיי זאָלען נאָך א מאל א קוק טהון חאָטש מיט איין אויג אויף דער שענער, וואַרעמער, פייערינגער זון? אויף רעם גרויסען, בריטען, פרייהען, ליכטינגען אין־דרויסען? אויף דער מיהל און אויף אלסדינג, וואָס אַרום דער מיהל?...

סאָמע אין די דאָזיגע גוטע, גאָלדענע חלומות האָט מען זיי אויפגעהאַפּט און אַרויסגעטראָגען זיי אין דרויסען אַרויס. די פרייהע לופט פון רעם טומאָנעדינגען פריהמאָרגען האָט זיי א זעץ געטהאָן אין פּנים אַריין און האָט זיי אַרומגענומען מיט איהר פרישקייט

פון אלע זייטען. זיי האבען דערפיהלט, אז ס'איז זיי אויסגעוואכ־סען פליגלען. אט חאפען זיי זיך אויף און פליהען אין דער וועלט אריין, פליהען איבער דעכער, איבער נערטנער, איבער וועלדער, אהין, אהין, צו זיך אהיים... דאָרט טרעפען זיי זיך מיט זייערינע: „ברוכים הבאים. פון וואנען קומט מען?" — פון די וויילדע מענ־שען. — „וואָס האָט מען אייך געטהאָן?" — געהאָדעוועט אויף פסח. — „וואָס הייסט דאָס פסח?" — אזא יום־טוב ביי זיי, א גוטער, לייענער יום־טוב, א יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג...

אזוי חלומ'ט דאָס נעבונדענע פאר־פאָלק דעם גאנצען וועג, ביז מע ברענגט זיי ערגיץ אין א שמאָל פינסטער נעסעל און מע לאָזט זיי אראָפ נעבונדענערהייד גלייך אין דער בלאָטע. דאָרט דער־זעהען זיי א וואנד בעשפריצט מיט בלוט, און א סך עופות נע־בונדענע ליגען אויף דער ערד, צו צוויי און צו דריי מיט א מאָל. ביי דער זייט שטעהען וויבלעך און מיידלעך און שמועסען זיך, לאכען, חיחיקען. דאָס פאר־פאָלק קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען — צוליעב וואָס האָט מען זיי אהער געבראכט? וואָס טהוען דא די נעבונדענע עופות? וואָס לאכען די וויבלעך מיט די מיידלעך? וואָס בעדייט די בלוטיגע וואנד?... אט דאָס איז דער גוטער ליעבער יום־טוב פסח? וואו איז די פרייהייט? די בעפרייהונג?...

אט אזוי קלערט זיך דאָס פאר־פאָלק און בעטראכט די נעבונ־דענע עופות, וואָס ליגען זיך אזוי שטיל און רוהיג, פרענען נישט קיין קשיות, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... נאר איינע, א הוהן א שרייערין, רוהט נישט. זי רייסט זיך מיט אלע כוחות, פאטשט מיט די פליגלען אין דער בלאָטע און שרייעט משוגענערווייז:

— לאָזט מיך! לאָזט מיך! איך וויל נישט לינען! איך וויל בעסער לויפען! לאָזט מיך! לאָזט מיך!

— קוקאריקו! — רופט זיך אפ א רויטער האָהן, וואָס לינט נעבונדען אינאיינעם מיט צוויי היהנער, און טהוט א פאטש מיט די פליגעל: — וואָס זאָגט איהר אויף דער חכמה? זי וויל נישט לינען. זי וויל בעסער נעהן. זי וויל בעסער לויפען. חא־חא־חא!

אונזער העלד הויבט־אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך איין מיט אַלע אויגען אינ׳ם רויטען האָהן, דעם עזות־פּנים, און ער פיהלט, ווי ס׳איז איהם פערקיהלט געוואָרען דאָס בלוט און פערגליווערט די איבערים. ער וואָלט נעמעגט שווערען, אז דער חברה־מאן איז איהם קענטליך, אז ער האָט איהם ערגיץ געזעהן, ערגיץ געהערט. נאָר וואו? דאָס קאָן ער זיך בשום אופן נישט דערמאָנען. ער איז איהם אזוי קענטליך! אזוי קענטליך! און דאָס קול זיינם איז איהם אזוי בעקאַנט. גוואַלד! וואו האָט ער זיך מיט איהם בענענענט?!... און ער הויבט זיך אויף נאָך אביסעל העכער, דערזעהט איהם דער רויטער האָהן און ציהט אוים אויף זיין הילכיגער סאָפּראָן־שטימע:

קוקאַריקו, לאָנגע נאָז!
מ׳האָט געשטאָפּט דיך אָהן א מאָס
מיט די בעסטע זיסע זאכען,
מע זאָל קאָנען פון דיר מאכען
א געבראָטענעם מיט א קראָפּ,
פעטע יויך א פולען טאָפּ,
און א העלזעל אינ׳ם צימעס...

נישט בעשערט נעווען אונזער רויטען משורר צו ענדיגען זיין ליעדעל. עמיצענם א האַנד האָט איהם א נעם געטהאָן מיט אזא כוח און אזוי אומנעריכט, אז עס האָט איהם מיט א מאָל אָפּגענומען דאָס לשון.

ט.

דער לעצטער אקט פון דער טראגעדיע.

דאָס איז נעווען א משונה־ווילדער נפש מיט א פערשלאָפען פּנים, א הויכער, א דאַרער, מיט לאָנגע פּאות, אין שיך און זאקען, אונטערגעשטעקט די פּאָלעס, פערקאָטשעט די ארבעל, מיט א שוואַרץ גלאַנצענדיג מעסער אין האַנד. נישט לאַנג געטראַכט, טהוט ער א נעם דעם רויטען האָהן צו זיך, פערריסט איהם דאָס קעפּעל

ארויף, טהוט איהם א קוק אין די אויגען אריין, פליקט איהם אויס דריי פערערלעך, חיק מיט'ן מעסער איבער'ן האלז און—מארש!— א שליידער פון זיך גלייך אין דער בלאטע אריין. ווי א פריטש־מעליטער בלייבט נעבאך ליגען דער האהן א וויילע, און פלוצים האפט ער זיך אויף און לאזט זיך לויפען מיט'ן איבערגעשניטענעם האלז, דרעהט מיט'ן קאפ, גלייך ווי ער זוכט עמיצען, גלייך ווי ער האט עפים פערלארען. אונזער העלד קוקט זיך איין אין דעם געקוי־לעטען האהן און דערקענט זיין אלטען בעקאנטען, וואס ער האט אמאל געזוהען אין חלום, און ער דערמאנט זיך דאס ליערעל, וואס דער חברה־מאן איהם דעמאלט געזונגען, און ער קאן קיין וואורט נישט ארויסברענגען צו זיין געליעבטער, וואס ליגט נעבען איהם שטארק צוגעטולעט צו זיין לייב און ציטערט און צאפעלט מיט אלע איברים... או, דער ווילדער נפש מיט'ן גלאנצענדיגען מע־כער טהוט זיך זיין ארבייט גאנץ קאלטבלוטיג, ווי איין אמת'ער תלין. איינס נאכ'ס אנדערע פליהען ביי איהם די עופות. אלע חא־פען א קיצעל מיט'ן מעסער איבער'ן האלז און א שליידער אין בלאטע אריין. אנדערע ציהען זיך אוים, געהען־אפ מיט בלוט, דרי־גען מיט די פיסלעך און צאפלען. אנדערע וואורפען מיט די קעפ־לעך, פאטשען מיט די פליגלען איבער דער בלאטע. אלע מינוט קומען־צו נאך און נאך קרבנות מיט איבערגעשניטענע העלזער. די ווייבלעך מיט די מיידלעך, וואס שטעהען ביי דער זייט, קוקען און — גארנישט. אדרבה, אייניגע פון זיי פאלען ארויף אויף די געקוילעטע, נאך לעבעדיגע, עופות און פליקען זיי און רייסען פון זיי די פערערען, און בעת מעשה רערען זיי זיך איבער און ווערטלען זיך און לאכען, גלייך ווי דא וואלט זיך געגאסען וואסער, נישט קיין בלוט פון לעבעדיגע בעשעפענישען!... וואו זענען זייערע אוי־גען? וואו זענען זייערע אויהערען? וואו זענען זייערע הערצער? זייער יושר? זייער גאט?...

אזוי טראכטען זיך אונזערע צוויי אומגליקליכע אינדיאנער, וואס ליגען נאך אלע געבונדען, און קוקען זיך צו דער דאזיגער

מורא'דיגער טראָגעדיע, צו דער דאָזיגער אונגעהערטער רציחה אין מיטען העלען טאָג. שוין־זשע האָט מען זיי געבראכט אהער צוליעב דעם זעלבען צוועק, וואָס אלע עופות, גענז און קאטשקעס? שוין־זשע וועלען זיי, די אויסדערוועהלטע, די מיוחסים, וואָס שטאָמען פון אינדיע, האָבען אזא וויסטען סוף גלייך מיט דעם דאָזיגען פּראָסטען עולם? איז דאָס, אפּנים, נישט קיין אויסגעטראכטע זאך, וואָס מע דערצעהלט זיך אן וועגען די ווילדע מענשען? און די נביאות פון'ם רויטען האהן?...

און זיי הויבען אָן פערשטעהן דעם קאלטען נאקעטען אמת, און עם ווערד זיי קלאָר אלסדינג, וואָס זיי האָבען געהערט, אלסדינג, וואָס זיי האָבען געזעהען ביז אהער. נאָר איין זאך קאָנען זיי נישט צעקייען: צו וואָס האָט דער טערקישע שאל אלע מאל זיך בעריהמט, אז גאָט מעג איהר העלפען דערפאָר, וואָס זי האָט איהם אויסגעהאָדעוועט אזא פּאָר־פּאָלק אויף פּסח?... אט דאָס וויל גאָט? דאָס איז איהם ליעב? אך, וואָס פאָר א בייזער גאָט דאָס דאָרף זיין ביי אט די ווילדע מענשען!...

. . . . . .

* * *

אין עטליכע מינוט ארום זענען אונזערע שטאָלצע אינדיאָנער, דאָס געליעבטע פּאָר־פּאָלק, געלעגען אויף דער ערד, ווי צוויי פּשוט'ע געקוילעטע אינדיקעס. זיי האָבען ארויפגעלעגט איינס אויף דאָס אַנדערע זייערע איבערגעשניטענע נאָך וואָרעמע העלזער און האָבען אויסגעזוהען פון דער ווייטען, ווי זיי שלאָפען און חלומ'ען זיסע גאָלדענע חלומות. אויף זיי איז געזאָגט געוואָרען דער פסוק:

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו—די ליעבע און געטרייע, סיי ביי'ם לעבען, סיי ביי'ם טוידט האָבען זיך נישט געשיידט.

פּעסעלי דעם רבינ׳ס

נעשריבען אין יאָהר 1903.

פּעסעלי דעם רבינ׳ס

א.

קורץ־פריימאָג און שבת־הגדול.

אזוי האָט מען זיי גערופען.

איהם — דערפאַר, וואָס ער איז געווען א קליניטשקער און א קורצינקער, און זי — דערפאַר, וואָס זי איז געווען א הויכע און א לאַנגע.

א הויכע, א לאַנגע, נאָר א דינע, א דאַרע, א טרוקענע — א לולב! אז זי פלעגט איהם דאַרפען זאָגען א סוד („אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פּיס"!), פלעגט זי מוזען מחילה זיך אָנבויגען, אראָפּלאָזען זיך מיט עטליכע גראָד נידעריגער, אראָפּנידערען זיך צו איהם; און ער האָט דאָס פּיינט נעכאָט האָרכען, פלעגט ער זיך בויגען; פלעגט זי זיך דאַרפען נאָכבויגען; פלעגט ער זיך אָנבויגען נידעריגער; פלעגט זי מוזען זיך בויגען נידעריגער; פלעגט ער זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער; פלעגט זי מוזען זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער:

— אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פּיס!...

מיט איינעם וואָרט: זי איז איהם דערגאַנגען די יאָהרען, און ער האָט נעשווויגען. און מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, האָבען נעהאַט די גרעסטע נקמה.

פּאַר וואָס?

דערפאר, וואס ער האָט א ו נ ז דערגאַנגען די יאָהרען, נע־מוטשעט מיט דער גמרא, געבראַכען די ביינער, נעשמיסען, נע־שמיסען, געשמיסען... איהר געדענקט דאָך די מעשה וואס אין פּרק: „פ ע ם א ח ת — איינמאָל האָט ער דערזעהען א קאָפּ פון א מענשען טהוט שווימען אויפ'ן ים, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און אָנגערופען צו דעם קאָפּ: ע ל ד א ט פ ת — דערפאר וואס דו האָסט יענעם דערטרונקען, האָט מען דיך דערטרונקען, און דער סוף פון דיינע טריינקער — זיי וועלען אויך דערטרונקען ווערען"... נאָר איך קעהר זיך אום צוריק צום „קורץ־פרייטאָג" און „שבת־הגדול".

ער איז געווען, ווי איהר שטויסט זיך שוין אָן מסתמא, אונ־זער רבי, און האָט געהייסען רב זרחל, און זי איז געווען אונזער רביצין, און האָט געהייסען זרחליבע.

ער האָט געקנעלט מיט אונז פון נאַנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאַכט, נעהאַקט האַלץ, זיך איינגעריסען דאָס געוונד, פּאַר עטליבע קאַרבען א זמן, און זי האָט געבאַקען בליינעם מיט לאָט־קעס פון אונזערטוועגען, רעטשאַניקלעך, באַבקעלעך און קאַרושעס אויף צו פערקויפען.

צי האָט זי נעהאַט דערפון פּרנסה, — דאָס קאָן איך אייך ניט זאָגען; נאָר אז מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, האָבען איהר אָנגעפּייפט אין חשבון — דאָס בין איך אייך ערב, וואָרום איטליבער האָט נענומען אויף באָרג, און יערער פון אונז האָט געהאַט ביי איהר קרעדיט ביז א געוויסער „ציפער", און איט־ליבען האָט זי נעגלויבט אויף נאמנות.

מע האָט בעדאַרפט האָבען א האַרץ פון א טאָטער, מע זאָל זרחליבען אָפּנאַרען! און ווער האָט נאָך אזוי געקענט זרחליבען, ווי איך האָב זי געקענט?

אז בסך־הכל האָב איך ביי איהר געגעסען קעסט, וואָרום איך בין געווען א דאַרפסיונגעל, האָב איך זיך אָנגעזוהען, ווי זי האַרע־

וועט נעבאך, שטעהט אויף פּאַרטאָג, וועלן גאָט אַליין שלאָפּט נאָך, נעמט זיך צו דער באַקרייזשע אָרער צו דער מולטער, פּערקאָטשעט די אַרבעל און קנעט נאָנץ געשמאַק מיט ביידע לאַנגע דאָרע טרוקענע הענד, און דאָס טייג מאַכט טיאָך־טיאָך, און די מולטער קרעכצט, און זי אַליין קרעכצט, שטעלט זיך אָפּ אַלע מאָל, טהוט א וויש דעם שוויים מיט׳ן עלענבויגען פון אונטען אַרויף און לאָזט אַרויס א טיעפּען־טיעפּען: „אוי, רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־נעטרייהע!"...

הערט איהר? איך האָב געוואוסט וואָס בעדייט אָט דער דאָזיגער „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־נעטרייע!" אָט דאָס איז דער פּשט פון דעם: די מעהל איז געמומען געוואָרען ביי גנעסי די מיטניטשקע אויף באָרג ביז דאָנערשטאָג, און די סחורה וועט זי צעמהיילען אויף באָרג, און נאָט ווייסט, אויב עס וועט איהר אומקאָהרען זיך צוריק דאָס געלט ביז דאָנערשטאָג, און גנעסי די מיטניטשקע וועט נישט שווייגען, גנעסי די מיטניטשקע האָט אַליין אויך געמומען די מעהל ביז דאָנערשטאָג, און אז מע זאָגט דאָנערשטאָג, בעראַרף זיין דאָנערשטאָג, וואָרום א מויל איז ניט קיין חאַליווע, און דאָנערשטאָג איז גלאַט א גוטער טאָג, דאָנערשטאָג הייסט שוין ערב שבת, דער טאָג וואָס מע בעראַרף אָנקומען צום מאָן נאָך געלט, און אז אָך און וועה איז דעם „שבת־הגדול", אז ער בעראַרף זיך אַראָפּלאָזען צום „קורץ־פּרייטאָג" בעטען אויף שבת, און אז אָך און וועה איז דעם „קורץ־פּרייטאָג", אז דער „שבת־הגדול" קומט איהם מאָנען אויף שבת — אז אָך און וועה איז זיי ביידען!...

אָט דאָס האָט בעדייט דער רביצינ׳ס „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־נעטרייהע"...

און אפשר האָט איהר „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־נעטרייהע" נעהאַט איין אַנדער טעם? אפשר איז דאָס נאָר גענאָגען אויף אַנדערע צרות? און צרות האָט זי נעהאַט גענוג, ניט צו פערזינדיגען!

ערשטענס, איז זי אליין געווען, לא עליכם, נישט קיין נעזונדע, פלענט הוסטען שטילערהייט, אז קיינער זאל ניט זעהען; צווייטענס, האט זי נעהאט יסורים פון פ ע ס ע ל י ן, איהר עלטערע טאכטער, א מיידעל שוין אין די יאהרען, מיט פלאם־פייערידע האר און מיט קלייען אויפ׳ן פנים, וואם קיינער ווייל זי ניט נעמען — וואם וועט זי אויסזיצען?... היינט „באשעפענישׂ" — דאם איז דאך נאר איין אומגליק! „באשעפענישׂ" איז געווען א הויקער, א פערזעהעניש, א פערזעהעניש, אהן הענד, אהן פיס, אהן א צונג, אהן לייב און לעבען — אז אך און וועה צו אזעלכעם, וואם איז נאר געבאהרען געווארען, אז אך און וועה איז צו אזעלכעם, וואם לעבט נאר אויף דער וועלט!...

נאר מיט „באשעפענישׂ" וועלען מיר זיך נאך בעגענענען אמאל, און מיט פעסעלי׳ן וועלען מיר זיך אויך אין גיכען בעקענען. דערווייל קעהרען מיר זיך אום צוריק צום „קורץ־פרייטאג" און „שבת־הגדול".

א ביטערע רחמנות איז געווען נעבאך אויף זרחליכען, אז זי אליין האט בעדארפט רעשטשינען, קנעטען, זעצען, באקען, בראטען זיך ביי׳ם אויוון, אליין טראגען וואסער, אליין ברענגען האלץ, אומעטום אליין, נישטא קיין הילף פון קיינעם! פון וועמען? זרחל קנעלם, פעסעלי זיצט און לערנט גלייך מיט אלע קינדער, זי איז דאך א וואהלקענעווידינע, א מאנסביל־שער קאפ אויף איהר, און „באשעפענישׂ" זיצט צוויישען אויוון אין א ווינקעלע, די פיסעלעך אונטער זיך, און וואלט ביז מע וועט איהר אונטערטראגען עפים, ארייננרוקען אין הענטעל ארײן: „נא, באשעפענישעל, וואלג זיך!"...

אט דאם, אפנים, האט בעדייט דער „אוי, רבונו־של־עולם־מאמע־זיסע־הארציגע־נעטרייהע"... און אפשר איז דאם נאר נעגאנגען דערויף, וואם פעסעלי איז געווען אינגאנצען אויף זיין זייט, אויפ׳ן פאטער׳ס צד הייסט דאם, און זיי ביידע, פעסעלי און זרחל, זענען איהר תמיד נעווען אויף קידער־ווידער?

— דאם טאטעלע מיט׳ן מעכטערעל! באגראבען זאלט איהר זיך ביידע אין אין גריבעל!

פּעסעלי האָט ליעב געהאַט דעם פּאָטער, און דער פּאָטער האָט ליעב געהאַט פּעסעלי׳ן — דאָס איז נעוועז א מאָדנע, א שטילע ליעבע.

קיינער פון אונז האָט ניט געהערט, זיי זאָלען זאָגען א מאָל אייניער דעם אַנדערען א גוט וואָרט. אדרבה, ער פלעגט זיך מיט איהר שאָפען ניט ווי מיט א טאָכטער, נאָר ווי מיט א דיענסט: — הער נאָר דו!...

נאָר אין די אויגען האָט מען ארויסגעזעהען, אז ער האָט זי ליעב, שטאַרק ליעב, אז ער קאָן זיך אָהן איהר ניט בעזעהן.

אפשר דערפאָר, וואָס ער האָט געהאַט א בייז פינסטער לעבען ביי׳ם ווייב? און אפשר דערפאָר, וואָס פּעסעלי איז נעוועז א נעראַטענע, נעהאַט אויף זיך א מאַנסביליעשען קאָפּ און נעקאָנט גוט לערנען? און אפשר דערפאָר, וואָס פּעסעלי האָט נעוואוסט דעם מאַטענס אלע נענג, נעטראָפען אלע מאָל וואָס ער וויל, אונטערגעטראָגען איהם צו דער צייט די יארמעלקע, דעם קאַנטשיק, דאָס פּושקעלע טאַבעקע, אדער א טרונק וואַסער?

— דאָס טאַטעלע מיט׳ן טעכטערעל! — פלעגט זאָגען די רביצין. — ער זאָל בעסער אין זינען האָבען א שידוך טהון מיט איהר, קרינען עפּים א חתן פון איהרעטוועגען!...

דער רבי האָט איהר דערויף געענטפערט נאָר מיט א זיפץ, ווי אייניער רעדט: „קרינען עפּים א חתן? געה קריג, אז סע קריגט זיך ניט!"...

אויף אלסדינג איז אבער פארהאן א צייט. יעדעם שטיקעל סחורה ליגט זיך אוים, ביז סע קומט דער רעכטער קונה. און ס׳איז נישטא דאָס מיידעל אויף דער וועלט, וואָס זאָל ניט האָבען איהר זווג. קיין אידישער מאַנאַסטיר, ווייסט איהר דאָך, איז ניט פאר־האן...

נעקומען א צייט אויף פּעסעלי׳ן. נעקומען איין „אויסחאַפּע־נישׁ" אויף איהר. אזוי האָט נעזאָגט די רביצין. נאָר אין אמת׳ן איז דאָס נעוועז א בעשערטע זאַך. און אויב איהר ווילט וויסען,

איז דאָס געווען א ראָמאן, איין אמת'ער ראָמאן — שעמט זיך ניט, א ראָמאן מיט א „פּאַרליעבעניש", מיט א „פּאַרקאָבעניש", מיט אַלע זיעבעצהן זאַכען, א ראָמאן מיט אַלע פּישטשעווקעס.

נאָר דערווײַ איז ביי מיר פּאַרהאַן א בעזונדער מעשה.

ב.

אַוועקגעפאָהרען.

א חויכער, נאָר איין איינגעבויגענער, א געשטופּעלט פּנים, נאָר גוטע גרויע אויגען, א יונגערמאַן, נאָר מיט גרויע האָר — אָט האָט איהר א פּאָרטרעט פון פייוועל קאָראָבייניק, אָדער, ווי מע האָט איהם נערופען ביי אונז אין כתריליעווקע, „פייוועל כל־בוניק".

און נערופען האָט מען איהם „כל־בוניק" ניט אומזיסט: ביי איהם אין דער קאָראָבקע האָט זיך געפונען פון כל־בו: קנעפּ און קנעפּלעך, נאָדלען און נאָדעל־טעשלעך, נאָרעם און זייד און סטיינ־נעס און טאַשמעלעך און פּאָדעם און באַוועלעך, יאַרמעלקעס און קליידלעך, און שמיקלעך זייף אַלערליי סאָרטען, און נאָך א סך מינים סחורה, וואָס איז שווער אַלסדינג זיך אָנגעדענקען אין אויס־רעכענען אויפ'ן קאָפּ.

א יום־טוב איז געווען ביי אַלע וווייבער און ביי אַלע מיידלעך, אז מע האָט דערהערט, אז פייוועל כל־בוניק איז געקומען, און פאָר אונז, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, איז דאָס געווען א צווייענדיגער יום־טוב: ערשטענס, איז פייוועל כל־בוניק מיט דער קאָראָבקע גלאַט א יום־טוב, און צווייטענס, ווי באַלד פייוועל כל־בוניק איז דאָ, וועט מען פערשפּאָרען לערנען חאָטש א פּאָר שעה, מע וועט זיין „פריי". פאָר וואָס? דערפאָר, וויל דער רבי רב זרחל האָט ליעב האָרכען נייעס, וואָס טהוט זיך אויף דער וועלט, און ווער וווייסט נאָך אזוי וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, ווי פיי־וועל כל־בוניק, וואָס שפּאָרט־אַן מיט זיין קראָם מי יודע וואו, אַלע מייזענלעכער?

נייעס האָט פּיוועל כּל־בו׳ניק געבראַכט צו פּיהרען אַלע מאָל גאַנצע פּעק, „אוצרות מיט נייעסען", און נישט אַזוי די נייעס אַליין, ווי דאָס דערצעהלען זיינס. איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגען? דערצעהלען נייעס בעראַרף מען קאָנען; און פּיוועל כּל־בונים האָט געקאָנט דערצעהלען. אין זיין דערצעהלען איז געלעגען א מין טאַלאַנט, א כח המושך, וואָס האָט צוגעצויגען און געצויגען זיך אָהן איין אָפּשטעל און אָהן איין אויפהער, און אייביג, דאָכט זיך, אייביג וואָלט איך איהם געוואָלט האָרכען, קיינמאָל נישט נמאס געווארען.

— וואָס הערט זיך נייעס, פרענט איהר? אוי, סע הערט זיך ניט גוט! — אַזוי פלענט פּיוועל כּל־בוניק אָנהויבען שיטען און צעפּאַקעווען בשעת מעשה די קאַראָבקע און צעלענען זיך מיט דער קראָם. — נישט גוט הערט זיך מיט אונזערע אידעלעך, אַחינו בני ישראל!... אָט פּאָהר איך פון זיטאָמיר פּאָהר איך, דאָס הייסט, ניט פון זיטאָמיר — ניט ווייט פון זיטאָמיר, טשידנעוו איז פּאַרהאַן א שטעטעל, אויב איהר האָט נעהערט, טשידנעוו... איז דאָרטען פּאַרהאַן א רב אין טשידנעוו, איז דער דאָזיגער רב דער טשידנעווער אַליין א אונזערינגער, א מאַלאַראָסיער, פון מאַלאַראָסיע איז ער—מאַלאַראָסיע איז ניט ליטא, אין מאַלאַראָסיע איז ניטא אזעלכע אָרעמע לייט, ווי אין דער ליטא; ביי אונז, אז סע מאכט זיך איין אָרעמאַן, איז ער זיך איין אָרעמאַן, און ביי אייך אין דער ליטא איין אָרעמאַן, עס זאָל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, איז טאקי איין אָרעמאַן, וואָס איין אָרעמאַן הייסט; איך האָב אזעלכע אָרעמע לייט, ווי ביי אייך אין דער ליטא, נישט באַגענגט אין ערגיץ ניט, איך בין שוין אויסגעפּאָהרען א שטיקעל וועלט, איך בין שוין געווען אומעטום, אי אין דער ליטא, אי אין פוילען, אי אין טיף־פוילען, אין ראַדאָם און אין לאָדז און אין ווארשא. אוי, ווארשא! לעבען זאָל ווארשא! א מהייערע, א גאָלדענע שטאָדט, אָט דאָס ווארשא! און וואָלוועל, בזיל הזול!... דאָרט איין אָנבייסען קריגט איהר פּאָר עלף גראָשען, און נאָך וואָס פּאָר א מין אָנבייסען, מיט זעמעלעך פון געבייטעל־

טער מעהל, וואָס צעגעהט אין מויל, וויי א פוטער; איך וואָלט, דאכט מיר, אייביג געזעסען אין וואַרשא וואָלט איך, וועז ניט די שפראך זייערע, וואָס איז שווער צו האַפען, מחמת זיי רעדען מאַר־נע און גיך־גיך, צום מיינסטען, מיט פתח'ען א סך און מיט א ניטן: „איי! וואי! יאָך זאָל אזוי לייבען!"... און אַלע היסען ביי זיי דאָרטען „איטשמאיר", אַלע איין נאָמען, נאָך זייערען א נוטען אידען איצי־מאיר, אזוי ווי אין בארדיטשעוו היסען אַלע לוי־יצחק, נאָך רב לוי־יצחק'ן דעם בארדיטשעווער רב, וואָס איז געווען א שם־דבר, וואָס נאָך עד היום דערצעהלט מען זיך אָן פון איהם א סך שענע מעשיות; למשל, מע דערצעהלט, אז...

— טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג מעשיות? — שלאָגט איהם איבער סאָמע אין מיטען זרחליכע די רביצין. — וואָס קאָסט ביי אייך א פערטעל טוץ קנעפלעך וועיסע מיט פארהאַטעווענטע לעכ־לעך?

און פייוועל כל־בוניק פאָלט ניט ארויף ביי זיך דערמיט, וואָס מע האָט איהם איבערגעהאָקט אין מיטען. ער בעווייזט דער רביצין אַלערליי קנעפלעך, וועיסע און ניט קיין וועיסע, מיט פערהאַטעווענטע און ניט קיין פערהאַטעווענטע לעכלעך, און רעדט וועיטער, ער שיט ווי פון א זאָק, עס גיסט זיך ביי איהם, ווי פון א פאָס, און עס ציהט זיך ביי איהם אָהן אין אָפשטעל און אָהן אין אויסלאָז, ווי ביי יענעם פאָקוסניק, וואָס ציהט אַלערליי סטיינגעם פונ'ם מויל, רויטע, גרינע, נעלע, בלויע, און מע וועיסט ניט, וועז לאָזט זיך אויס ביי איהם רויטע און וועז הויבט זיך אָן גרינע, וועז לאָזט זיך אויס נעלע און וועז הויבט זיך אָן בלויע — עס ציהט זיך און ציהט זיך סטיינ־געם, עס שעמערירען אין די אוינען סטיינגעם, א גאַנצער בארג מיט סטיינגעם, אָהן אין עק סטיינגעם און סטיינגעם און סטיינגעם...

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען א מעשה: פייוועל כל־בוניק האָט אוועקגערופען דעם רבי'ן אויף א סוד און האָט זיך אָפגע־סוד'עט מיט איהם אקעגען א שעה צוויי; בשעת מעשה האָט פיי־וועל זיך געווישט דעם שטערן מיט א גרויסער רויטער פעטשייל'ע —

עס האָבען פון איהם געזונען טייכען שוויים. און דער רבי רב זרח׳ל איז געווען מאָרגע צעטראָגען, שטאַרק צעפּלאָכטען און פערטראַכט, כמעט ניט געהערט וואָס מע רעדט צו איהם. און אַז די רביצין איז געקומען פונ׳ם מאַרק, האָט זי דער רבי אַוועקגערופען אויף דעם אייגענעם אָרט, וואו ער האָט זיך גע׳סוד׳עט מיט פּיוול׳ען, און עס האָט ל׳אַנג נישט געדויערט, האָט זיך גע׳לאָזט הערען א געשריי: „סע קאָן ניט זיין? !"... און באַלד האָט דער רביצינ׳ס פּנים זיך אַנ־גענומען מיט א מאָרגע פייערע׳ל, מיט א מין שיין, וואָס מיר האָבען שוין ל׳אַנג אויף איהר פּנים אַזע׳לכעס ניט געזעהען.

— היינט ל׳אַז איך אייך פּריי, היינט ל׳ערענט מען ניט! — האָט אונז דער רבי געגעבען צו וויסען און צע׳לאָזט דעם גאַנצען חדר, און נאָר איך איינער, דעם רבי׳ס קעסט־קינד, בין געבל׳יבען, און דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען, וואָס איך וועל זיין דערביי.

וואָס „דערביי" — האָט קיינער ניט געוואוסט; נאָר פערשטא־נען האָט מען, אַז דאָ מוז עפּעס זיין, א שמחה אַדער אַווי א מין זאַך, וואָס ס׳איז כדאי דערביי צו זיין.

און איך בין דערביי נעווען...

קודם כל האָט זיך די רביצין א חאַפּ געטהאָן:

— אוי, א מכה איז מיר, ניטאָ קיין ל׳עקאָך!

האָט איהר דער רבי געענטפערט:

— ל׳מאי, ס׳איז קיין בראָנפען אויך ניטאָ?

האָט זיך אריינגעמישט פּיוועל כל־בונים אליין:

— דאָס נעם איך אויף זיך...

בקיצור, כ׳איז געווארען אי ל׳עקאָך, אי בראָנפען, אי פּאַרביי־סען, און תיכף נאָך מעריב זענען זיך צענויפּגעקומען א מנין אידען פון אונזער בית־המדרש, און בתוכם רב משה־שמואל דער חזן, רב העניך דער סופר און רב עוזר דער שמש, און מע האָט געשריבען תנאים:

— ה״ה החתן מוהר״ר... — אזוי האָט געליענט רב העניך דער סופר מיט א ניגון. — מוהר״ר, מוהר״ר...

דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָפּגעשטעלט און א קוק נעמטהאָן אויפֿן חתן.

— מוהר"ר שרגא־פֿייבישׁ־נעציל ברב נח־מרדכי־ליב... עם הכלה הבתולה מרת... מרת...

דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָפּגעשטעלט און א קוק נעמטהאָן אויף דער כלה.

— מרת פּעסי־לאה־מייטע בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש...

— מרת פּעסי־לאה־מייטע בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש... החתונה תהיה למזל טוב, אם ירצה השם... אם ירצה השם...

דאָ איז פּאַרגעקומען א שטילע סצענע אָהן וועדטער, דהיינו: דער סופר האָט א קוק געטהאָן אויפֿן רבי'ן, דער רבי האָט א קוק געטהאָן אויף דער רביצין, די רביצין — אויפֿן חתן, דער חתן — אויף דער כלה, די כלה — אויפֿן סופר, דער סופר — אויפֿן רבי'ן, דער רבי — וויעדער אויף דער רביצין, די רביצין — אויפֿן חתן, דער חתן — אויף דער כלה, די כלה — אויפֿן סופר, און אזוי וויטער... דאָס, וועז מע זעצט איבער אויף וועדטער אין וואָס פּאַר א שפּראַך ס'ניט איז, וואָלט אויסקומען אזוי:

ד ע ר ס ו פ ר צ ו ם ר ב י ן: נו? וואָס שווייגט איהר?

א י ה ר זענט דאָך דאָ דער מחותן?

ד ע ר ר ב י צ ו ד ע ר ר ב י צ י ן: פון וואַנען זאָל איך וויסען? פרעגט ביי א י ה ר...

ד י ר ב י צ י ן צ ו ם ח ת ן: חתן, וואָס שווייגסט דו? כאי ווי סאי אלע הוצאות אויף דיין קאָפּ...

ד ע ר ח ת ן צ ו ד ע ר כ ל ה: ביי מיר האָט מען געפּועל'ט אפילו מאַרגען; וואָס זאָגסט דו, פּעסעלי?...

ד י כ ל ה צ ו ם ס ו פ ר: פרעגט דעם טאַטן, חאָטש איך וויים פריהער, אז דער טאַטע וועט הייסען אָפּלענען...

בקיצור, ס'איז געבליבען, אזוי ווי ס'איז ערב ראש חודש, זאָל די חתונה זיין חצי חודש, דאָס הייסט, אין א פּאָר וואָכען אַרום, וואָרום ווי ניט ווי — ע פּ י ס דאַרף מען דאָך אויפּנעהען,

ע פ י ס דאַרף טען דאָך צונרייטען... און אז מע האָט צעבראָכען דעם טעלער און געזאָגט: „מזל טוב! מזל טוב!" — האָב איך בעמערקט, אז דער רבי רב זרחל איז געווארען טוידט, ווי אלע טוידטע; אזוי ווי דער טעלער האָט זיך צעבראָכען, אזוי האָט זיך ביי איהם דאָס האַרץ צעבראָכען אויף שטיקלעך... איך האָב אליין געהערט פון איהם, ווי ער האָט א זאָג געטהאָן צו רב משה־שמואל דעם חזן ביי׳ם ערשטען גלעזעל בראַנפען, וואָס פון איין קוק אויף דעם איז ער שוין בגילופין:

— קומט א פרעמדער איד און חאפט אוים דעם קוילעטש — וואָס? ווער? וועמען? אָך־אָך־אָך!...

— עט, — האָט איהם אָפגענטפערט רב משה־שמואל דער חזן, וואָס האָט שוין העכער א האלב גלעזעל בראַנפען אָפגעטרונקען און די צונג האָט זיך איהם שוין עפּים ווי געפּלאַנטעט. — עט, מילא, בע! גאָט זאל געבען נחת פון דערווייטען... אם ירצה השם, ישועות ונחמות אויפ׳ן כלל, כלל ישראל!...

— אי, שוין צייט, שוין צייט! שוין לאַנג צייט! — האָט אונ־טערגעהאלטען רב העניך דער סופר, געקוקט אויפ׳ן גלעזעל און אויפ׳ן פלעשעל שטאַרק דיפלאַמאַטיש, אפנים, זהר געהאָט חשק, מע זאל דאָס איהם אָנגיסען נאָך א מאל...

— אָמן! — האָט זיך אָננערופען רב עזר דער שמש, וואָס ווייל ניט וויסען פון קיין שום מעשיות, און האָט איבערגעקערט דאָס גלעזעל אָהן צערעמאָניעס גלייך אין מויל אריין.

און חתן־כלה זענען געזעסען אויבען־אָן, איינס נעבען דאָס אנ־דערע גאנץ נאָהענט, אזוי נאָהענט, אזוי פעסט, אז איך האָב בשום אופן ניט נעקאָנט אריינשטופען זיך צווישען זיי אין מיטען; נאָר פון דער ווייטען האָב איך גאנץ גוט געזעהען, — איך האָב נישט קיין נידעריגע ראיה — אז א י ה ר האָנד איז געווען אין ז י י ן האָנד; עס האָט איהר געפּלאַמט דאָס פנים; די אויגען האָבען איהר געברענט. זי האָט מיט א מאל בעקומען חן, געווארען שען, שען ווי די וועלט! וואו זענען אהינגעקומען איהרע רויטע האָר?

וואו האָבען זיך בעהאַלטען איהרע קלייען פונ׳ם פנים? זי איז נע־ווארען, זאָג איך אייך, מלא חן!...

און נישט נאָר יענעם אויפדערנאכט — די גאנצע צייט, וואָס מע האָט זיך געגרייט צו דער חתונה, האָט פעסעלי׳ן געשיינט ווי די זון אים תמוז, געווארען פון טאָג צו טאָג שענער און שענער. נאָר דעם טאָג פון דער חופה איז זי שוין געווען ניט דאָס, מחמת זי האָט געווייגט, שטארק, שטארק געווייגט, געגאָסען, ווי א בערעזע־נע. אפשר האָט איהר דאָס הארץ געזאָגט, אז זי וועט ניט מאכען קיין גרויס גליק מיט איהר אויסדערוועהלטען, מיט איהר בעשער־טען?... און אפשר האָט איהר באַנג געטהאָן דער פאָטער, וואָס בלייבט אַליין, עלענד ווי א שטיין?...

נאָר אויב פעסעלי׳ן איז געווען שווער זיך צו שיידען מיט איהר פאָטער, איז דעם פאָטער געווען טויזענד מאָל שווערער זיך שיידען מיט זיין טאָכטער! דער רבי רב זרחל האָט ניט געווייגט, — וואָס איז ער א אידינע, ער זאָל ווייגען? דער רבי רב זרחל איז גלאָט אויסגענאַנגען שטילערהייד, געצאַנקט ווי א ליכט.

אז מע האָט געהאַלטען ביי׳ם געזעגענען זיך, איז פאָרגעקומען אזא מין סצענע: די פעקלעך — א י ה ר בעטגעוואַנדט מיט די מלבושים און ז י י ן קאָראָבקע מיט סחורה — זענען שוין גע־ווען איינגעפאקט אינאיינעם און געלענען אין וואגען; פייוועל כל־בוניק איז נעשטאַנען מיט איין פוס אויף יענער זייט שוועל און געווארט, אז פעסעלי׳ זאָל נעהן קריכען אין בויד אריין; די רביצין איז געשטאַנען אויסגעצוינגען ווי לאַנג זי איז, צענויפגעלענט די הענד אויפ׳ן הארצען, אָנגעשפאַרט רעם קאָפ אויף צוויי פינגער און געקוקט אויפ׳ן רבי׳ן מיט א מאָדנעם קוק, ווי אייגער רעדט: „באגראָבען זאָל איך דיך מיט דיינע קורצע פיס, וועסט זיך אמאָל געזעגענען מיט איהר, צי ניין?“...

דער רבי רב זרחל האָט פערשטאַנען, וואָס דער קוק בעדייט, און האָט א זאָג געטהאָן צום איידעם, צו פייוועל כל־בוניק, מיט א קול פון א שטשערבאַטען טעפעל:

— המ... נו... המ... וועלען מיר זיך, הייסט דאָס, אַנהויבען אָפּגעזונענען?

— זייט געזונט, שוועהר! זייט געזונט, שוויעגער!

— פֿאָהר געזונט! פֿאָהר געזונט!

— זיי געזונט, מאָמע... זיי געזונט, טאַטע!...

אָט דאָ האָט זיך פּעסעלי, אַיין אַנגעטאַנענע, אַיין אַייגנגעווי־קעלטע אין צוויי שאָלען, מיט א מאָל נעגעבען א רים, אַרויפּגע־פֿאָלען דעם פֿאָטער אויפֿן האַלז מיט א געוויין, מיט א יאָמער, מיט א געשריי:

— טאַ־טע!... זיסער, טייערער טאַטע!...

וויפיעל מענשען עס זענען בשעת מעשה געווען אין גאַס האָבען אַלע געווויינט: פּעסעלי׳ס און דער רבי און די רביצין, און פּייוועל כל־בוניק, און איך, אוֹן רב לייזער דער בעל־עגלה, וואָס איז גע־זעסען אויף דער קעלנע אָנגעגרייט מיט דער בייטש, און זיינע אַלע פֿאַרשוינען, די וואָס אין בויד און די וואָס פֿאָרעטש אָקעגען, און דוואָסי די שמש׳טע, דער רביצינ׳ס א שכנה, א קראַנקע נעבאָך, און דוואָסי׳ס עלטערע טאָכטער זלאָטקע, א קאָלטענעוואָטע גאַלע מויד מיט שוואַרצע צייכן, וואָס האָט געהאַלטען א קליין קינד אויף די הענד, און אָקולינא די גויע, וואָס פערשטעהט איטליכס וואָרט אידיש, און חלאַוונע דער שוסטער, וואָס איז געקומען אָפּנעמען פֿאַר די שטיוועל פערריכטען און ס׳איז ניט געווען, און נלאָט א איד, א ווילד־פרעמדער גאָר, וואָס איז געגאַנגען פֿאַרביי, האָט ער דער־זעהען, מע פֿאָהרט אוועק, און האָט דערהערט, מע ווייגט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, געזיפצט שטיל־ערהייב און אויך געווישט די אוי־גען...

לייזער האָט א קנאַק געטהאָן מיט דער בייטש: „פֿאַשאָל" — און די פערדלעך האָבען געגעבען א רים דעם וואָגען, און די בויד איז מיט א רעש אוועק־אַוועק...

לאַנג־לאַנג זענען מיר נאָך נעשטאַנען אַלע אין דרויסען און גע־קוקט אַהין, וואו די בויד איז פערפאַלען געוואָרען, און נאָר א סימן

פון שטויב איז נעבליבען שטעהן אין דער לופט, און א ריח האָט זיך נעלאָזט הערען פון די פערד און פון די אָננעשמירטע רעדער.

— אַוועקגעפאָהרען! — האָט זיך אָננערופען דער ווילד־פרעמדער איד, וואָס איז נעגאַנגען פערביי, גלייך ווי ער האָט אונז דאָ דערצעהלט עפּיס א נייעס, וואָס אָהן איהם וויסט מען ניט.

— אַוועקגעפאָהרען! — האָט איהם דער רבי רב זרחל נעענטפערט, גלייך ווי יענער האָט נעווארט אויף דעם דאָזיגען ענטפער.

— אַוועקגעפאָהרען! — האָבען מיר אלע א זאָג געטהאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען זיך דאָ אָננעזאָגט איינס דאָס אַנדערע מי יודע וואָס פאַר א בשורה...

באשעפעניש

נעשריבען אין יאהר 1903.

באַשעפּעניש

א.

אייגמאָל אין אַ פּרייטאָג, זומער איז דאָס געווען, זענען מיר געגאַנגען פון חדר אַהיים עטלעכע יונגלעך מיט אַ מאָל. געגאַנגען זענען מיר גיך, כמעט געלאָפּען, ווארום, ערשטענס, האָט מען אונז געלאָזט פריי אויף שבת אַהיים, און, צווייטענס, זענען מיר געווען הונגעריג און אויף אונז האָט געווארט אַ היים ראָסעלפליישעל מיט פּרישער שמעקענדיגער חלה.

פּלוצים האָט איינער פון אונזער חברה אויסגעשריגען אויף אַ קול: „אוי, אַ פוינעלע!" — און מיר האָבען זיך אַלע אָפּגעשטעלט.

ווי אַ קנייל־עכין, איז געזעסען אויף דער ערד, מיט'ן קעפּעלע ארויף, אַ קליין יונג פוינעלע, מיט נאָך נאָר אַ גאָר פּיסקעלע. דאָס פוינעלע האָט נעבאָך געציטערט, צעלאָזט די פּעדערלעך, געטריי־סעלט זיך, געפלאַטערט, געמאַכט מיט די פליגעלעך, געעפּענט אַלע מאָל דאָס גאָלע פּיסקעלע, ווי אַ קליין קינד בשעת עס וויל עסען, און ארויסגעלאָזט אויף אַ הייזעריג קול'כעל: „פּי!"... און עס האָט זיך אויפגעהאָפּט ביי אונז אַ געפּיהל פון רחמנות, און מיר האָבען אָנגעהויבען קלערען: וואָס טהוט מען מיט'ן פוינעלע? דער האָט נעזאָגט: מע בעדאַרף דאָס לאָזען זיצען אויף דער ערד, ביז דעם פוינעלע'ס „מאַמע" וועט קומען. דער האָט געגעבען איין עצה, מע זאָל דאָס נעבען אַ וואַרף אין דער הויך, וועט דאָס אַוועק־

פליהען. און דער האָט נערדונגען, אז מע בעראַרף דאָס נעמען אהיים. נאָר אז ס'איז א רחמנות, א „צער בעלי־חיים" — דאָס האָבען אַלע מורה געווען.

און מיר האָבען געבראַכט דאָס פויגעלע אהיים, פערגעסען, אז מיר זענען הונגעריג, געגומען דאָס האָדעוונען, דעם געגעבען וואָסער אין פּיסקעל אַריין — דאָס פויגעלע האָט אזוי לאַנג נעציטערט, נעפּינטעלט מיט די אויגעלעך, געטרייסלט זיך און געפלאַטערט ביי אונז אין די הענד, ביז עס האָט פערוואַרפען דאָס קעפּעל אויף א זייט, די אויגעלעך פערגלאַנצט און... ס'איז געווען טוידט.

„אויף וואָס האָט דאָס פויגעלע נעלעבט? צוליעב וואָס און צוליעב וועמען איז דאָס בעשאפען געוואָרען? אויף וואָס האָט מען דאָס בעראַרפט אויף דער וועלט?"... — דאָס זענען געווען די מחשבות, וואָס האָבען מיר געפּיקט אין מח און האָבען נישט געהאט דערויף קיין ענטפער.

אין א האַלבע שעה ארום האָבען מיר דאָס פויגעלע מיט גרוים כבוד מלוה געווען, אויסגענראָבען אין גאַרטען א טיף גריבעלע, אייגנעוויקעלט דאָס פויגעלע אין תכריכים (אין א ווייסער קרייצע פון א נאזטיכעל), מקבר געווען דאָס און געשטעלט דערויף א צאַם — א ברעטעל מיט אַיין אויפשריפט:

דאָ ליגט דאָס קליינע פויגעלע צפור בן בלק.

און נע'חתמ'עט אַלע נעמען פון די, וואָס האָבען זיך עוסק געווען אין דער קבורה: בערעל, יוסיל, דוד, מאָטעל, קלמן, נעצעל...

דער פרייליכער וואַרעמער זומער איז אויבערגעפלויגען. נעקומען דער נאסער אַסיען מיט די פערווייגטע קאַלטע טעג. דער רעגען האָט אראָפּגעשמיסען די „מצבה", פערשוואַרט דעם קבר, און די מעשה מיט'ן פויגעלע איז פערגעסען געוואָרען, ווי אַלץ, וואָס די ערד פערדעקט. נאָר אמאָל, אז איך דערמאָן זיך אינ'ס פויגעלע „צפור בן בלק", שטעלט מיר זיך פאָר **באשעפענישס**.

ב.

באַשעפּעניש איז געווען דעם רבי רב זרחל'ס א קינד, א מיידעל א קאליקע, א הויקער, משטיינס נעזאָגט. וויפיעל ס'איז אַלט געווען — ווייס איך ניט. נאָר געהאַט האָט דאָס איין אַלט געקנייטשט פּנימ'ל, צווי לאַנגע דאַרע הענטלעך. שיטערע הערעלעך, קלייניע שוואַרצע, גלאַנצענדינע מייזענאויגעלעך. די פּיסעלעך האָט דאָס געהאַלטען כסדר אונטער זיך, שטענדיג געזעסען אויף איין אָרט, נישט געקאָנט נעבאַך נעהן.

און דער אָרט פון באַשעפּעניש איז געווען צווישען אויוועז, אין א ווינקעלע, אויף דער הוילער ערד, — דאַרט האָט דאָס געזעסען, דאַרט האָט דאָס געטהאָן אַלסדינג, תמיד געווען שטיל, מע האָט נישט געהערט פון דעם קיין פּיפּס, אזוי אז טעג פלענען אוועקגעהן, נאָנצע טעג, וואָס מע האָט פערגעסען, אז ס'איז פּאר־האַן א באַשעפּעניש אויף דער וועלט.

האָט מען דעם דערלאַנגט א שטיקעל ברויט, האָט דאָס אויס־נעצויגען א לאַנג טרוקען הענטעל מיט דינע, מאַרנע אויסגעבויגע־נע, טרוקענע פינגערלעך, ווי ביי א מאַלפּע, א חאַפּ געטהאָן דאָס שטיקעל ברויט און צונעטראָגען גלייך צום מויל. און א מויל האָט דאָס נעהאַט אזא גרויס, אז א גאַנצען עפּעל אריינגעהאַפּט און ניט אַרויסגעזעהען.

— באַשעפּעניש! געבען דיר א שטיקעל צוקערלעקאך?
— באַשעפּעניש! שמאַלץ מיט בולקע וועסט דו עסען?
— באַשעפּעניש! ניסלעך וועסט דו קנאַקען?
— באַשעפּעניש! אין קנעפּלעך וועסט דו שפּיעלען?

אזוי האָבען מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים, עכברושים, זיך געריצט מיט באַשעפּעניש. נאָר באַשעפּעניש האָט ניט גע־ענטפערט גאָרנישט, נאָר אויסגעצויגען אַלע מאָל דאָס דאַרע הענטעל מיט די דינע פינגערלעך און געקוקט אין די אויגען אריין, ווי א

הונגעריג הינטעל בשעת סע מיינט, אז אט־אט וואלפט מען דעם א ביינדעל.

— א שטומע צונג! — האט אונז קלאר געמאכט יעקב־אלי, דער עלטערער פון אלע חברים, טאקי דעם רבינ׳ס א יונגעל, א נאריישער בחור מיט געשוואלענע באקען. — א שטומע צונג, קאן ניט רעדען, וויסט נאר עסען, נאר עסען, תמיד הונגעריג, א קישקע אהן א דנא...

זעלטען־זעלטען האט זיך באשעפעניש געלאזט הערען, ארויס־געלאזט א מאדנע מין געלעכטער, וואס מע האט דאס נעקאנט אננעמען אי פאר א געלעכטער, אי פאר א נעווייז, אי פאר א הום־טען. דעמאלט פלעגט זיך די רביצין, זרחליבע, צעשרייען אויף איהר:

— באשעפעניש! וועסט ניט אנשטומט ווערען, באשעפעניש? באשעפעניש האט פערשטאנען, אז וויבאלד מע רופט דאס „באשעפעניש", איז ניט גוט. א סימן, אז עס האלט ביי קלעפ.

און קלעפ פלעגט באשעפעניש לייזען אפט, כמעט אלע טאג, און צום מיינסטען — פון דער מוטער. זרחליבע, אז ס׳איז איהר געווען אנגעזאלעט אויפ׳ן הארצען, האט זי איהר גאנצע ביטערע נשמה אויסגעלאזט צו באשעפעניש.

— אוי, באשעפעניש, באגראבען זאל איך דיך! גוואלד, וואס לעבט אזעלכעס אויף דער וועלט?!

ג.

ליעב האט מען באשעפעניש קיינער ניט ליעב געהאט, נאר רחמנות האט מען אויף דעם געהאט, און מעהר פון אלע — דער רבי רב זרחל.

— א צער בעלי־חיים! — אזוי פלעגט ער זאגען, קוקען אויף דעם פון דערווייטענם מיט גרויס רחמנות און זיפצען שטילערהייד, און אז די רביצין האט ניט געזעהען, פלעגט ער דעם אונטערטראגען אמאל א שטיקעל ברויט, אמאל א קארטאפלי און אמאל א

טרונק וואסער. און אז ער האָט אונז געזעהען סמאָצקען א קאַנ־פעקטל, אָדער מיר קנאקען ניסלעך, פלעגט ער אונז זאָגען, אז אויב מיר ווילען פערדיענען א מצוה, זאָלען מיר באשעפענישען אויך שענקען א פּאָר ניסלעך... די רביצין אליין פלעגט דעם אויך נעבען עסען און טרינקען, נאָר געטהאָן האָט זי דאָס אָהן רחמנות, אָהן האַרץ, אריינגעשטופט עסענוואַרג אין הענטל אריין, ווי אייר נער זאָגט: נא, וואַרג זיך!

די ערשטע צייט האָבען מיר, חדר־יונגלעך, פאר באשעפענישׂ פשוט מורא נעהאט, נישט געקאָנט זעהען פאר זיך דעם הויקער, נישט געקאָנט האַרכען דעם משונה־ווילדען געלעכטער. נאָר וואָס וויטער האָבען מיר זיך מעהר און מעהר איינגעוואָהנט מיט דעם, און מיט דער צייט איז דאָס נעווארען מיט אונז „חבר", נעקענט איטליכען ביי׳ם נאָמען, און פאַרנאכט, בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז נעווען אין בית־המדרש און די רביצין אין שטאָרט, און מיר האָבען געשפּיעלט אין „אָבינו־מלך", אין „קאָמער־קאָמער", אין „עקאָך און מקח" וכדומה אזעלכע שפּיעלען, וואָס מע קאָן שפּיעלען מיט מיידלעך און וואָס אפילו פעסיל דעם רבינ׳ס טאַנצט אין קאָהן, — האָבען מיר דעמאָלט באשעפענישׂ אויך אריינגענומען אין קאָהן אריין צווישען חברה, זי זאָל מיט אונז שפּיעלען חאָטש פון דערווייטענס. און אוי האָט באשעפענישׂ דעמאָלט נעקוועלט, נעקוועלט! נעעפענט דאָס נרויסע מוראַ׳דינע מויל אויף א מיל און נעלאָכט מיט׳ן וויינענדינען נעלעכטערעל. און אריינגעקומען דער רבי אָדער די רביצין — אזוי איז דאָס אנשוויגען געוואָרען, ערנסט, טרויעריג, פערזאָרגט, גלייך ווי נאָר ניט נעווען.

א לשון האָט באשעפענישׂ נעהאט — א משונה־מאָדנע שפּראַך, וואָס ניט איטליכער האָט דאָס געקאָנט פערשטעהן. אויף ברויט האָט דאָס נעזאָגט „טוידט", אויף וואסער — „טארבערלי", אויף קנעפּלעך — „פּענדלעך", אויף עפּעל און אויף קארטאָפּלים — „טאָפּעצים", און אויף א יונגעל — „מעצוצעלי". פאר וואָס איז אויסגעקומען, אז א יונגעל איז „מעצוצעלי" — דאָס וויים איך ניט...

— מעצוצעלי! מעצוצעלי! נא דיר א פֿענדעלי, דיבע מיר א טאָפּעצי, א טיטעלי א טוידט...

דאָס האָט נעהייסען:

— יוננעלע! יוננעלע! נא דיר א קנעפּעלע, נעב מיר אײַן עפּעלע, א שטיקעלע ברויט.

אויך זיננען האָט באשעפּעניש נעקאָנט מיט א קול פּון... א פּלעדערמויז. אז קיינער איז ניט נעווען, פּלענט זיך עס צעלאָזען, עפּענען דאָס בריטע מיילבעל, אויסציהען דאָס דינע העלזעל און זיננען עפּים אזעלכעס, וואָס קיין מענש האָט ניט נעקאָנט פּערשטעהן, און אויסלאָזען אלע מאל מיט'ן נוסח פון כהנים־דוכנ'ען:

טודעלי הו־הו!

טודעלי הו־הו!

קומט־אַן די רביצין און דערהערט, מע זיננט, — צעשרייעט זי זיך:

— באשעפּעניש, באַגראָבען זאל איך דיך, האָסט זיך שוין צעזוננען?

דערהערט, די מאַמע בייזערט זיך, בעהאלט באשעפּעניש דאָס קעפּעלע צווישען די פּלייצעס, ווי א טשערעפּאשקע, און ווערד אנשוויגען.

ד.

אין שטאָדט איז באשעפּעניש נעווען א שם־דבר. אלע האָבען דאָס נעקענט, נעהאלטען אין מויל. האָט זיך ביי עמיצען נעטראָפּען איין אומנליק, נעשטאָרבען א יוגענד פון א קימפּעט, א כלה פּאר דער חופּה, אדער אזוי א מענש, א טאָטע פון קינדער, — איז באשעפּעניש נעקומען אויפ'ן זיננען:

— ווי דענן? אזעלכעס, ווי באשעפּעניש, וועלן ניט שטאַרבען! האָט קיין מורא ניט, נאָט וועיסט וואָס ער טהוט!...

ניט מחמת עמיצער האָט דעם נישט פּערגונען דאָס לעבען — חס וחלילה! נערעדט האָט מען פון דעם נאָר מצד רחמנות, און

נאָר מצד דעם, וואָס נאָט איז טאקי א גרויסער נאָט און פיהרט דאָס וועלטעל זיינס מיט פיעל שכל און מיט גרויס חסד, נאָר פון דעסטוועגען מאכט זיך א מאָל, ער זאָל ניט שטראָפען פאר די רעה, אז ער טהוט־אָפּ עפּיס נישט אזא גלייכס. למשל, אָט איז ביי רב זרחלען אַליין נעווען א יונגעל, א לוי־יצחק'ל, נאָכ'ן באַרדיטשעווער רב האָט ער געהייסען. איז דאָס נעווען א לוי־יצחק'ל אזעל־כעס, וואָס וועז דאָס וואכטס־אויס — איז נאָט וויסט וואָס פון דעם וואָלט נעווען! צו עלף יאָהר האָט מיט איהם נעוויעגט זיך די שטאָדט. די שטאָדט? — די וועלט האָט מיט איהם געקלונגען! נו, נעמט ער ניט און שטאַרבט אוועק אין דרי־פיער טעג?

איהר מיינט, פון וואָס? דער דאָקטאָר האָט געזאָגט, אז פון אַיין אָנצינדונג אין מח. רב זרחל האָט געדרונגען, אז פונ'ם לער־נען — ער האָט צו־פיעל געלערנט. און זרחליבע האָט ג'טענה'ט, אז זיי וויסען אַלע מעהר פון א טוידטען: דאָס קינד, זאָגט זי, איז אוועקגענאַנגען נאָר פון א גוט אויג. לייט האָבען איהר, זאָגט זי, ניט פערגונען... איין אַרעמאַן דאַרף דענן עפּיס האָבען? אפילו קיין נעראָטענע קינדער טאָר איין אַרעמאַן נישט זוכה זיין!...

פון דעמאָלט אָן איז באשעפענישׂ געוואָרען נאָך מעהר מפורסם אין שטאָדט און נאָך מעהר אומגליקליך אין דער היים. די מוטער האָט דאָס ניט געקאָנט אָנקוקען, פיינט געקראָגען, ווי א שפּין, „מוקצה מחמת מיאוס", און ניט איין מאָל געשאָלטען דעם מאָן מיט טוידטע קללות, למאי ער שטעלט זיך איין פאר דעם, למאי ער האָט אויף דעם רחמנות.

— פאָרט א צער בעלי־חיים! — פלענט איהר דערויף ענט־פערען זרחל. — פאָרט א נפש!

— א נפש? — פלענט איהם דערויף זאָגען זרחליבע. — א פאַרזעהענישׂ, א ווישקראָביק, א מאנקאלב, איין אָפּקוכענישׂ פאר פרעמדע זינד!...

ה.

— איהר ווייסט? — מאכט צו אונז איינמאל דעם רבינ'ס יונגעל, יעקב־אלי דער נאַרישער בחור מיט די געשוואָלענע באקען, מיט א גאַנץ פרייליך פּנים, גלייך ווי ער וואָלט אונז וועלען אָנזאָגען מי יודע וואָס פאר א בשורה. — איהר ווייסט? באשעפענישׂ איז פאַרביי... נעווען בתיה די רופא'טע, זאָגט זי, אז ס'איז שלעכט. אוים באשעפענישׂ, איין עק!... — און בשעת מעשה מאכט יעקב־אלי אזא מינע, גלייך ווי א מענש, וואָס האָט אָט־וואָס נעמאכט א נעשעפט.

עס האָט זיך אונז אלעמען אָפּגעריסען אין האַרצען פון דער דאָזיגער בשורה. כל זמן באשעפענישׂ האָט זיך נעהאלטען, האָבען מיר דאָס ווינציג־וואָס געטראָגען אויפ'ן קאָפּ, און איצט, אז מיר האָבען דערהערט, אז באשעפענישׂ שטאַרבט אוועק, האָט זיך אונז אלעמען אויסגעוויזען, אז מיר האָבען קיינען דעם נישט יוצא נעווען, ווי סע נעהער צו זיין, און עס האָט זיך אויפגעהאפט ביי אונז א מאַדנע געפיהל, וואָס מע קאָן דאָס אָנרופען „חרטה". אויף וואָס חרטה — ווייס איך אליין ניט, נאָר חרטה! און מיר האָבען זיך אלע א וואַרף געטהאָן צווישען אויווען און האָבען דערזעהען די רביצין זיצען נעבען באשעפענישׂ מיט רויטע פערווייַנטע אויגען, און מיר האָבען זיך פערשעמט און א וואַרף געטהאָן זיך צוריק.

— קומט נאָר אהער, וואָס אַנטלויפט איהר? — האָט אונז צוגערופען די רביצין און גערעדט שטיל־ערהייב. — האָט קיין מורא ניט, באשעפענישׂ איז נאָך ניט געשטאָרבען, באשעפענישׂ לעבט נאָך... חאָטש אפילו, אז נאָט ברוך־הוא זאל וועלען, קאָן ער... ער איז א גרויסער נאָט, ער קאָן, ער קאָן, אז ער וויל נאָר... ער איז א מחיה־מתים, מאכט פון טוידט לעבעדיג... דער רבי איז ניטא, דער רבי איז אוועקגענאַנגען קויפען א פאַלטשינע, א מאַראַנץ... א פאַלטשינע וועסט דו עסען, באשעפענישׂ, א פאַלטשינע?...

אזוי האָט געזאָגט די רביצין, געבראָכען די הענד און אָנגעבויגען זיך איבער דער קראַנקער. מיר האָבען נאָך קיינמאָל ניט געזען די רביצין אזוי צוגעלאָזט.

באַשעפענישׂ איז געלעגען אייגעקוטשעבורעט, ווי אַ קנויל, די אויגעלעך צוגעמאַכט, דאָס גרויסע מוראַדיגע מויל אָפען, און געמאַכט מיט די טרוקענע ליפעלעך און ארויסגעלאָזט אַ הייזעריג קוויטשעלע, ווי אַ פערשלאָפט פויגעלע : אי !... אי !... אי !...

געקוקט אויף באַשעפענישׂ, האָב איך מיך דערמאָנט אין יענעם קלייגעם פויגעלע מיט'ן געלען פיסקעלע, וואָס מיר האָבען געפונען דעמאָלט אויף דער ערד, און עס האָט מיר פערקלעהמט דאָס האַרץ, און טרערען האָבען מיך געוואָרגען, און איך האָב דערזעהען מיינע חברים פינטלען מאַרנע מיט די אויגען, שעמען זיך קוקען איינם דאָס אַנדערע אין פנים אריין. און מיר האָבען זיך געגומען צו די ספרים, און אַז דער רבי איז געקומען מיט דער פאַלטשינע, האָט ער אונז געטראָפען, ווי די סטאַטקעס, האָט ער אונז געלויבט, געזאָגט, אַז מיר זענען וואָהלע יונגלעך, וואָס מיר זיצען שטיל. און ער האָט זיך געזעצט מיט אונז לערנען, כלומרשט שטאַרק פערטיעפט זיך מיט אונז אין דער גמרא, נעריבען דעם שטערן און געזונגען מיט אונז אינאיינעם דעם „אָמר רב פּפּא" נאָנץ געשמאַק. מיר האָבען אָבער נאָנץ גוט ארויסגעזעהען, אַז זיין קאָפּ איז ניט ביי דער גמרא, ניט ביי רב פּפּא, אַז זיין נשמה איז גאָר דאָרטען, צווישען אויוון, וואָרום ער האָט אַלע מאָל אויסגערעהט דעם קאָפּ צוריק, ווי, לְהבדיל, אַ קוה אויף איהר אָרעם קעלבעל נעבאָך, און האָט ארויסגעלאָזט אַלע מאָל אַ טיעפען־טיעפען זיפּץ, אַ שוועריען־שווערען קרעכץ, און יערער זיפּץ און יערער קרעכץ האָט מיר אויסגעריסען אַ שטיק האַרץ.

ו.

— שוין! שוין! שוין! איהר קאָנט שוין געהן צוריק אַהיים!...

אַזוי האָט אונז אויף מאָרגען אין דער פריה יעקב־אַלי, דעם רבינ'ס יונגעל, דער נאָרישער בחור מיט די נעשוואַלענע באַקען, אַננעזאָגט א בשורה, געשפּרונגען אונז אַקעגען אויף איין פוס.

— אַהיים? וואָס איז די מעשה?

— די מעשה? דער טאַטע, די מאַמע און מיר אַלע וועלען באַלד אַרפען זיצען שבעה, ניט טאָרען לערנען א גאַנצע וואָך, וואָרום באַשעפּעניש איז געשטאָרבען.

— געשטאָרבען?

— געשטאָרבען, היינט בייניאַכט געשטאָרבען. דאָס לויף איך צו די שמשים פון דער חברה קדישא.

מיר בלייבען ערשטוינט.

פון איין זייט אַז בשורה, וואָס באַשעפּעניש נעבאַך איז געשטאָרבען! פון דער אַנדערער זייט אַז שמחה, וואָס מע וועט זיין א גאַנצע וואָך פריי... זומער־צייט. דער הימל איז אויסגעצוואַגען, ריין, לויטער, ווי א שפּיגעל. קיין שפּריינקעלע, קיין ווינטעלע. די זונן שמייכעלט, די זונן באַקט. מע וועט קאָנען געהן צום טייך באָדען זיך א גאַנצען טאָג און חאַפּען פישלעך. פּאַר פּרייד הויבט מען אָן טאַנצען, בלעקען און מעקען, ווי די קעלבלעך, און מאַכען משוגענע העויות: איינער פערקרימט דאָס פּנים, ווי א מאַלפּע, און מיאוקעט, ווי א קאַץ. דער אַנדערער ענטפערט איהם „האָר־האָוו", ווי א הינטעל. און דער דריטער קוואַקעט, ווי א קאַטשקע: קוואַ־קוואַ־קוואַ! דער פערטער דרעהט זיך אויף איין פוס, ווי א ראָד, און זינגט בשעת מעשה א ליעדעל:

איינס־צוויי־דרייַ,
יאָדער־לידער־ליי,
אָקען־באָקען
מיט די גלאָקען...

און דער פינפטער גיט זיך אַליין דריי פּעטש אין ביידע באַקען, גלאַט אַזוי, אַהן וועדטער, און לאָזט זיך לויפען משוגענערווייז אין דער וועלט אַריין, און נאָך איהם לאָזען זיך לויפען אַלע איבעריגע וויסע־חברה'ניקעס. און נאָר איך איינער, איך, וואָס האָב געקענט באַשעפענישׂ מעהר פון אַלעמען, וויל איך האָב געגעסען אַמאָל ביי'ם רבין קעסט, בלייב שטעהן צוגעקאָווענט, נישט צו קאָנען זיך ריהרען פונ'ם אָרט.

„געשטאָרבען? — טראַכט איך מיר. — וואָס הייסט דאָס, אייגענטלידְ, „געשטאָרבען"?... צוליעב וואָס האָט דאָס געלעבט? און למאי איז דאָס געשטאָרבען?"...

און איך לאָז מיך געהן אין חדר אַריין א קוק טהון חאָטש פון דער וויימען, ווי אזוי שטאַרבט מען. וווי אַזוי איז, אז מע שטאַרבט?...

צוגעגאַנגען צו דער טהיר, דערהער איך א מאַדנע נעווויין מיט א שרעקליך יאָמערען, מיט א משונה־וויילדען ניגון פון וויבערשע תחינות:

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואָס האָב איך דיך באַ־דאַרפט געבוירען, א מכה איז מיר א גרוי־סע? וואָס איז, משטיינס נעזאָגט, געווען דיין לעבען אויף דער וועלט? וואָס האָט גאָט גע־האָט צו דיין נשמה די אומשולדיגע, זי אַראָפּברענגען פון זיין הויי־לינען שטוהל אהערצו־צו אויף צו מוטשען זיך, זיין איין אָפּקומע־ניש פאַר פּרעמדע זינד, א דונער האָט מיך דערשלאָגען? בעסער וואָלסט דו אויסנערונען ביי דיין מאַמען אין בויך, אייידער איך האָב דיך געבוירען אויף צרות מיינע גרוי־סע! בעסער וואָלט איך נאָרניט דערלעבט דיך צו באַגראָבען, א שלאַק האָט מיך געטרא־פען א גרוי־סער! א ליכטיגען גן־ערן זאָלסט דו דערפאַר האָבען, א גוטער מלויך חאָטש זאָלסט דו דאָרטען זיין, זיך מיהען פאַר דיין מאַטע־מאַמע, פאַר די איבעריגע קינדער און פאַר אַלע אונזערע לעבע און געטרייע!...

עס פאלט־אן אויף מיר א שרעקליכע מרה־שחורה. איך וויל אנטלויפען, נאר עס ווילט זיך מיר א קוק טהון, וואס טהוט זיך דאָרט אין חדר? איך עפען־אויף די טהיר און איך דערזעה: אויף דער ערד ליגט עפּים א זאך, מיט שוואַרצען איבערגעדעקט, צוקאַפענס ברענט א ליכטעל, און די רביצין זיצט דערנעבען, די פּיס אונטער זיך, שאָקעלט זיך און ווייגט און קלאָגט אלץ מיט דעם זעלבען משונה־ווילדען ניגון. אקענען איהר שטעהען דריי ווייבער, נאָהענטע שכנות, בתיה, פּעסי און סאָסי, צענויפּגעלעגט די הענד אויף'ן הארצען, און קוקען אויף דער רביצין מיט אזעלכע משונה־ווילדע פערקרימטע פּנימ'ער, וואס וועלן ניט באשעפענישׂ, וואס ליגט אויף דער ערד, בעראַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען, מע זאל ניט צעזעצט ווערען פאר געלעכטער. די דאָזיגע דריי שכנות זענען נעקומען העלפען בעווייגען באשעפענישׂ; נאָר געווייגט האָבען זיי אויף די לעבעדיגע, בעווייגט טאַטע און מאַמע נעבאַך, וואס האָבען נעהאַט אזא קאַליקע, משטיינס נעזאָגט, וואס איז געבוירען א קאַליקע און נעשטאַרבען א קאַליקע...

אויך די איבעריגע קינדער דעם רבינ'ס האָב איך געזעהען זיצען אויף דער ערד און ווייגען שטילערהייד, חוץ יעקב־אלי (יעקב־אלי איז דאָך שוועקגעשפּרונגען אויף איין פוס צו די שמשים, מע זאל ברענגען די מטה, מיט אזא שמחה, גלייך ווי מע וואלט איהם שיקען נאָך כלי־זמר), און ביי דער זייט, אין א ווינקעלע אויף א בענקעל, זיצט דער רבי, דעם קאָפּ אראָפּגעלאָזט, די הענד אויף די קניעס. איך בין זעהר נייגיעריג צו וויסען, צי ווייגט ער — ו ו י אזוי ווייגט א רבי?... איך טהו א סקריפ מיט דער טהיר און געב א הוסט — דער רבי הויבט־אויף פּאוואָלינקע דעם קאָפּ, דערנאָך — די ברעמען, און איך דערזעה רויטע אויגען. איך וואלט געמעגט שוועדען, אז ער איז פערווייגט...

— אהיים, דו שקאץ איינער! — טהוט דער רבי אויף מיר א הוק. עס טהוט מיט מיר א וואַרף דאָם קרחת. איך חאפּ די פּים אויף די פּלייצעס און אנטלויף וואו דער שוואַרצער פעפער וואכסט.

7.

ביינאכט אויפ'ן נעלענער שטעלט זיך מיר פאר באשעפענים, מיט שווארצען איבערגעצויגען, און דער רביצינ'ס ווייגען און קלאַ־נען קלינגט מיר אין די אויהערען. איך לייען־אפ קריאת־שמע.

מע פערלעשט נאר דאם ליכט, שטעלט זיך מיר פאר באשעפע־ניש, מיט שווארצען איבערגעצויגען, און דער רביצינ'ס ווייגען און קלאַנען קלינגט מיר אין די אויהערען. איך מאך־צו די אויגען שטארק־שטארק, איך זאל ניט זעהען; איך פערשטעל מיר די אויהערען שטארק־שטארק, איך זאל ניט הערען — עס העלפט נישט: איך זעה באשעפענים, מיט שווארצען איבערגעצויגען, איך הער דער רביצינ'ס ווייגען און קלאַנען.

איך פלייס מיך טראכטען פון עפים אנדערש, דערמאַן מיך בכיוון אזעלכע זאכען, וואם מע בעראַרף לאכען, איך דערמאַן מיך אַן די דריי שכנות מיט די פערקרימטע פנימ'ער — עס העלפט ניט, עס לאכט זיך ניט! ווי איין עקבויער בויערען מיר אין מח מחשבות און נעראנקען אלערלי: „געשטארבען... וואם הייסט געלעבט, וואם הייסט געשטארבען? צו וואם האט באשעפענים נעלעבט? למאי איז דאם נעשטארבען? למאי?"...

איך דעק מיך רעכט איבער מיט דער קאלדרע, זאג־אפ „המפיל" און ווער אנשלאפען.

איך ווער אנשלאפען, און עס שטעלט זיך מיר פאר א שווארצע חופה. איך שטעה מיט באשעפענים אונטער דער חופה. אלע יונג־לער פלעסקען, זינגען:

איינס־צוויי־דריי,
יאדער־לידער־לייי,
אקען־באקען
מיט די נלאקען...

יעקב־אלי, דער נארישער בחור מיט די נעשוואלענע באקען, שפרינגט אויף איין פוס און שרייעט: „מעצוצעלי! מעצוצעלי!"

און דער רבי מיט דער רביצין ווייגען און קלאָגען. באשעפענישׂ קוקט מיר אין פּנים אריין מיט רחמנות, מיט געבעט, ציהט־אויס צו מיר דאָס דאָרע הענטעל מיט די אויסגעבויגענע טרוקענע פינגערלעך. עס ציהט מיר, עס קלעהמט מיר דאָס האָרץ. עס וואַרפט זיך אין מיר די נשמה.

— וואָס וויילסט דו, זאָג איך, באשעפענישׂ, וואָס וויילסט דו? אפשר א פּאַלטשינע?...

איך קוק מיך צו — ס'איז גאָרנישט באשעפענישׂ. ס'איז גאָר א פּויגעלע א יונגס, מיט א גרעל פּיסקעלע, צפּור בן בלק. דאָס פּויגעלע ציטערט, פּלאַטערט, מאַכט מיט די פּליגעלעך, עפּענט דאָס גרעלע פּיסקעלע, ווי א קליין קינד בשעת עס וויל עסען, און סע זינגט מיט'ן נוסח פון כהנים־דוכנ'ען:

טודעלי הו־הו!
טודעלי הו־הו!

. . . . . .
. . . . . .

איך חאַפּ מיר אויף — ס'איז א וואַרעמער, א שענער, א ליבטיגער זומער־טאָג. אלע פענסטער זענען אָפּען. דאָס פּישטשען פון די פּויגעלעך און דאָס שמוצערען פון די היישעריקען גרילצען אין די אויהערען. מיינע צוויי שוועסטער, זלאַטקע און בליומקע, שענע מיידלעך מיט רויטע בעקלעך, ווי די פערשקעס, שטעהען אָבנעטהאָן אין גרינע וויייסע בונדעס מיט בלויע שפּריינקעלעך. מיי צעפּלעך פערפלאַכטען מיט רויטע סטיינגעלעך. זיי שיינען, ווי די זונ, זיי בליהען, ווי די רויזען.

— שטעה שוין אויף! — זאָגען זיי צו מיר. — דאָוונען־אָפּ און געה אַרויס אין דרויסען. דיינע חברים וואַרטען אויף דיר. זיי זענען שוין דאָ געווען צוויי מאָל. איהר זענט דאָך היינט פריי פון חדר, א גאַנצע וואָך פריי! א גדולה אויף אייך!

די ליעבע וועטער „פריי פון חדר, א גאַנצע וואָך פריי" דערקווייקען דאָס האָרץ, דערוואַרעמען די נשמה, און עס טראַגט מיך,

עס נלוסט זיך מיר לויפען צו מיינע חברים. נאָר אינאיינעם מיט דעם פרייזיין פון חדר דערמאָן איך מיך אָן באשעפענישׂ, און עס טהוט מיר ווי א שטאָך מיט א נאדעל און א ריס־אָפּ אין האַרצען:

— נישטאָ באשעפענישׂ! נעשטאָרבען באשעפענישׂ!

און איך לויף צרויס צו מיינע חברים.

ח.

דרויסען איז זומער. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען, ריין, לויטער, ווי א שפיגעל. קיין שפריינקעלע, קיין ווינטעלע. די זונן שמייכעלט, די זונן בראָט, די זונן באקט. מיר לאָזען זיך נעהן אלע אינאיינעם צום טייך באָדען זיך, חאפען פישלעך. און בשעת לויפען, בשעת באָדען זיך, בשעת חאפען פישלעך לאָזט מיך ניט אָפּ דער נעדאנק, אלץ יענער נעדאנק:

— נישטאָ באשעפענישׂ! נעשטאָרבען באשעפענישׂ!

אלע אויסגעטהאָן, אָדם־נאקעט, אויסגעבאָדען זיך, צרויס פון מייך, אויסגעקאטשעט זיך אין בלאָטע, ווי די חזירים, און וויעדער א מאל זיך אָפּגעבאָדען, לאַנג געבאָדען זיך, נעווארעען בלוי, ווי מילצען, אָנגעהויבען ציטערען, קלאָפּען מיט די צייהן, — לינען מיר שוין אויסגעצוינגען אוים'ן אָנגענליהטען זאמד, קעגען דער הייסער ברענענדיגער זונן, קעגען דער בלויער יארמעלקע פונ'ם הויכען הימעל. נאָר צוויי פון אונזער חבריא, חיים דער גרויסער און חיים דער קלייינער, זענען נאָך אין וואסער. זיי האָבען קונציג צענויפגענדעלט צווישן העמדלעך אינאיינעם פאר די ארבעל, געמאכט א נעזונדען צווישן העמדלעך אינאיינעם פאר די ארבעל, געמאכט א נעץ, און זיי חאפען פישלעך. דאָס הייסט, ס'זאל זיין פישלעך, וואָלטען זיי נעהאפט; דער חסרון איז, וואָס ס'איז נישטאָ קיין פישלעך. דאָס הייסט, פישלעך זענען פאָרהאָן, נאָר צו חיים דעם גרויסען און צו חיים דעם קלייענעם אין דער נעץ ארייז וויל־ען זיי ניט נעהן. זיי האָבען קיין חשק ניט.

— טיעפער, חיים, טיעפער! בויג זיך, חיים, בויג זיך! צום ברעג, חיים, צום ברעג, נאָר פאַוואָלינקע די פישלעך!

אזוי קאמאנדעוועט חיים דער גרויסער מיט חיים דעם קליי־נעם, און ביידע פישחאפערס געהען אנגעבויגען ביז'ן האלז אין וואסער, שלעפען פאוואלינקע די נעץ ארויס צום ברעג, קוקען־קוקען אין העמד אריין — ניטא קיין פישלעך!

— לאזט אונז, מיך מיט מאטלען, מיר וועלען גיכער האפען!

אזוי זאגט מאטעל דער רויטער און שפרינגט אריין מיט מאטעל דעם שווארצען אין וואסער אריין, און די נייע צווייי פישחאפערס ארבייטען ניט שלעכט, געהען געשמאק, טריט ביי טריט, רעכט אנ־געבויגען, כמעט מע פויזשעט אויפ'ן אפגרונד פונ'ם טייך.

און דער טייך פינקעלט, וויעגט זיך, שפיגעלט־אפ אין זיך די בלויע יארמעלקע פונ'ם הויכען הימעל, וואס ציטערט אין וואסער, טרייסלט זיך אהין און אהער. דרויסען איז שטיל. מע זעהט נישט קיין לעבעריגען נפש. מע הערט נישט קיין פיפס. דור־ליב דער וואסערפיהרער איז געקומען מיט'ן פעסל, אנגעפילט דאס פעסל, אנגעטרונגען דאס פערדעל, און אליין זיך אפגעוואשען דאס רויטע שענע פנים מיט דער קאלטענעוואטער באדד און אפגע־ווישט מיט דער פערשמאלציוועטער פאלע — און אווען אין שטאדט אריין. די צוויי־דריי וועשינס, וואס זענען געשטאנען ביי'ם טייך, וואס האבען ביז אהער געפאטשט מיט די ברעטלעך איבער'ן נא־סען גרעט, האבען צענויפגענומען דאס וועש אויף די פלייצעס און אווען אין שטאדט אריין. ס'איז שטיל און רוהיג. שטיל דאס וואס הערט, שטיל דער הימעל, שטיל אלסדינג ארום און ארום. אפילו די זשאבעס, וואס האבען זיך ביז אהער געלאזט הערען מיט זייער „קערער־קערער" און מיט זייער „בול־בול־בול", זענען אנשלאפען געוואלען. נאך א מינוט — און אלסדינג ווערט פערשטארבען. עס שליסען זיך די אויגען, עס גלוסט זיך, אוי גלוסט זיך ליגען מיט'ן נאסען ליב אויפ'ן הייסען טרוקענעם זאמד, ליגען, האלב־צוגע־מאכט די אויגען, און קוקען און טראכטען און דרימלען... פלוצים הערט זיך א קול:

— נעחאפט! נעחאפט!

דאָס קול איז געווען מיט אזא שמחה, פונקט ווי דאָס קול פון יענע, וואָס זענען נעפאָהרען מיט קאָלומבוס'ען אויפ'ן שיף, בשעת זיי האָבען דערזעהען אַמעריקא.

אַלע טהוען מיר זיך א וואַרף און א לאָז אַראָפ־באַרג צום ברעג, צו די נייע צוויי פישחאַפערס, קוקען אַריין אין דער נעץ אַריין און דערזעהען: עס וואַרפט זיך איין אַרבעל פון דעם העמד.

— פיש! פיש! דגים! פיש! — זינגען מיר אַלע און טאַנצען אונטער. און אזוי ווי מיר זינגען און טאַנצען — אז סע שפרינגט ניט אַרויס פון דער נעץ גלייך אויף אונז א גרויסע, א גרויע, א מיאוסע, א פאַסקודנע זשאַבע מיט צוויי נאַרישע וואַסערדיגע אויגען! און מיר לאָזען זיך אַלע לויפען הענדום־פּענדום אַרויף־באַרג, איבער'ן אָנגענגליהטען זאַמד, מיט א קוויטשערי:

— גוואַלד, אידען, שמע ישראל, ראַטעווט!!! — — —

* * *

דער איבערשרעק, געווויינטליך, לאָזט זיך אוים מיט א געלעכטער, און חברה ווערען נאָך לוסטיגער, נאָך פרייליכער. מע וואַלגערט זיך אין זאַמד, מע קאַטשעט זיך אין בלאָטע, מע פאַליאַסקעט זיך אין טייך. ס'איז גוט — גוט אָהן איין עק, אָהן א ברעג. א קלייניגקייט — מען איז פריי, א גאַנצע וואָך פריי! און נאָר מיך לאָזט נישט אָפּ דער נעדאַנק, אַלץ יענער נעדאַנק:

— נישטאָ באַשעפענישׂ! געשטאָרבען באַשעפענישׂ!

געשטאָרבען! געשטאָרבען! געשטאָרבען!...

צער בעלי־חיים

געדאנקען פון א נאריש יונגעל.

געשריבען אין יאהר 1903.

צער בעלי-חיים

(נעדאנקען פון א נאריש יונגעל).

א.

— זאלסט זיין א וואהל יונגעלע, וואלסט דו אונז נעהאלפען אנרייבען חריין, ביז מיר וועלען פארטיג ווערען מיט די פיש לכבוד דעם היילינען יום־טוב.

אווי מאכט צו מיר די מאמע ערב שבועות נאך האלבען טאג, און אינאיינעם מיט דער קעכין שאבט זי די פיש צו דער מיל־כיגער סעודה, נאך לעבעדינע, נאך צאפעלדינע פיש, וואס אז מע האט זיי ארויינגעלענט אין א שיסעל, א גרויסע לעהמענע נענליין־טע שיסעל מיט וואסער, האבען זיי זיך נאך נעוואלפען.

מעהר פון אלע האט זיך נעוואלפען א קליין קארעסעל נעבאך מיט א גרוים בייכעלע, מיט א קיילעכיג מיילכעל און מיט רויטע אויגעלעך. דאס דאזיגע קארעסעל האט שטארק חשק נעהאט, אפנים, צוריק אין טייך אריין, האט זיך עם נעוואלפען, נעשפרונ־גען פון שיסעל ארויס, געעפענט דאס מיילכעל, געפאטשט מיט'ן עקעל און נעשפריצט מיר דאס וואסער גלייך אין פנים אריין: „יונגעלע, ראטעווע מיך!... ראטעווע מיך!"...

איך וויש־אויס דאס פנים און נעם זיך צו דער ארבייט, רייבען חריין אויף יום טוב, און טראכט מיר: „ארעם קארעסעל וואס דו ביזט! איך קאן דיר נארנישט טהון... אט וועט מען דיך נעמען צו

דער ארבייט: מע וועט דיך אָפשאָבען, וועט מען דיר אויפטרע־נען דאָם בייבעלע, אויסטרויבערען די קישקעלעך. נאָכדעם וועט מען דיך צעשניידען אויף שטיקלעך, אריינלעגען אין טעפּעל אריין, בעזאָלצען און בעפעפערען, אוועקשטעלען אויפ'ן פייער און קאָכען און פּרעגלען, און בראָטען און בראָטען און ברָאטען"...

— א רחמנות, זאָג איך צו דער מאַמע, א צער בעלי־חיים.

— אויף וועמען א צער בעלי־חיים?

— אויף די פישעלעך.

— וועד האָט דאָם דיר געזאָגט?

— דער רבי.

— דער רבי?

זי קוקט זיך איבער מיט דער קעכין, וואָס העלפּט איהר שאָבען די פיש, און ביידע צעלאָכען זיך.

— דו ביזט א נאַר, און דיין רבי איז נאָך א נרעסערער, חא־חא... רייב דעם חרין, רייב!

אז איך בין א נאַר — דאָם וויים איך. דאָם זאָגט מיר די מא־מע אַלע מאָל. און דער מאַטע אויך. און די ברידער אויך. און די שוועסטער אויך. נאָר אז דער רבי איז נאָך א נרעסערער נאַר, ווי איך — דאָם איז ביי מיר א נייעס.

ב.

איך האָב א חבר פּינילע, א שוחט'ס א יונגעל. בין איך נעקו־מען א מאָל צו איהם צו נאָסט און האָב דערוועהען, ווי א קליין מיי־דעל האָט נעבראכט צו זיי צו טראָנען א נרויסען נאָלאָנאָסקען האָהן, נעפּענטעט די פּים מיט שטריקלעך. מיין חבר'ס פאָטער, דער שוחט, איז נעשלאָפען, און דאָם מיידעל איז נעזעסען ביי דער טהיר און נעוואַרט. דער האָהן, א יונגאַטש מיט ביינער, האָט זיך נעריסען נעבאָך פונ'ם מיידעל'ס הענד, נערריגעט מיט די נעזונדע פּים איהר אין בויך אריין, דערלאָנגט א פּיק איהר אין האַנד אריין, ארויסנעלאָזט אַלע מאָל א „קא־קא־קא" פונ'ם האַלז — נעפּראָטעס־

טירט, ווי ווייט מעגליך. דאָס מיידעל איז אָבער אויך נישט נע־ווען קיין פּראָמאָך. האָט זי דעם האָהנ׳ס קעפּעל אַריינגעלעגט צו זיך אונטער׳ן אָרעם, נעגעבען איהם אַלע מאָל א שטורך מיט׳ן עלענ־בויגען און א זאָג דערביי:

— זיץ אין געהאָקטע וואונדען.

און ער האָט זי געפּאָלגט און געזעסען אין געהאָקטע וואונ־דען.

נאָכדעם, אז דער שוחט איז אויפגעשטאַנען, האָט ער געוואַ־שען די הענד און אַרויסגענומען דעם חלּף. ער האָט מיט א וואונק געהייסען זיך דערלאַנגען דעם האָהן. איך האָב דערזעהען, אז אויפ׳ן בחור איז נעקומען א נייע הויט. עס האָט זיך איהם, אַפּנים, אויס־געוויזען, אז דאָס בינדט מען איהם אַפּ די געפּענטעטע פּים און מע לאָזט איהם אַפּ פּריי, צו זיינע היהנער, צו דער פּראָסע און צו דער קאָרעטע מיט וואַסער. צום סוף האָט איהם דער שוחט א נעם געטהאָן צו זיך צווישען די פּים, מיט איין האַנד פּערריסען איהם דאָס קעפּעל, מיט דער אַנדערער אויסגעפּלויקט איהם עטליכע פע־דערלעך, איהם א טובה געטהאָן און געמאַכט א ברכה, און חיק — מיט׳ן חלּף איבער׳ן האַלז, אַפּגעצאַפּט א ביסעל בלוט אין אש אַריין, און א שליידער פון זיך. איך האָב נעמיינט, ער וועט צע־שאַטען וועלען.

— פּיני! דיין טאַטע איז א נוי! — זאָג איך צו מיין חבר.

— מיט וואָס איז ער א נוי?

— נישטאָ ביי איהם קיין „צער בעלי־חיים".

— איך האָב נאָר נישט געוואוסט, אז דו ביזט אזא חכם. — זאָגט צו מיר מיין חבר און טראָגט מיר אונטער א גאַנץ שענע פּייג גלייך אונטער דער נאָז.

ב

אונזער קעכין איז א בלינדע אויף איין אויג. מע רופט זי „פרומע מיט'ן אויגעל". א מויד אהן א הארץ. איינמאל האט זי אפגעשמיסען די קאץ מיט קראפיווע דערפאר, וואס ס'האט זיך איהר אויסגעווייזן, אז די קאץ האט אוועקגעשלעפט א לעבערעל פונ'ם זאלץ־ברעטעל. צום סוף, אז זי האט איבערגעצהלט נאך א מאל די עופות מיט די לעבערלעך, האט זיך אויסגעלאזט, אז זי האט געהאט א טעות. זי האט גערעכענט, אז מע האט געקויפט זיעבען עופות, האט בעראפט זיין נאך איהר חשבון זיעבען לעבערלעך, און ס'איז נאר געווען זעכס עופות. און ווי באלד אז זעכס עופות, דארף דאך מעהר נישט זיין אז זעכס לעבערלעך, — גאטס נסים!... אומזיסט חושד געווען א קאץ.

קעהרט איהר מיינען, אז פרומע האט זיך גענומען צום הארצען, געגאנגען מסתמא איבערבעטען די קאץ? ווייס איך וואס — פערגעסען! אי זי האט פערגעסען, אי די קאץ האט פערגעסען. אין א פאר שעה ארום איז די קאץ געזעסען גאנץ סטאטשנע אויפ'ן פריפעטשיק און בעלעקט זיך, גלייך ווי ס'איז נאכנישט געווען. נישט אומזיסט זאגט מען: א קאצענער מוח.

איך האב אבער נישט פערגעסען. ניין. איך האב נישט פערגעסען. איך זאג צו אונזער קעכין: „אומזיסט געשמיסען א קאץ. אומזיסט גענומען אויף זיך איין עבירה — „צער בעלי חיים". גאט וועט דיך שטראפען".

— וועסט נישט אוועקגעהן? אט גיב איך דיר מיט דער האנד־שירקע איבער'ן פנים!

אזוי זאגט פרומע מיט'ן אויגעל און ניט־צו:

— רבונו של עולם! פון וואנען נעמען זיך אזעלכע נארישע מינדער אויף דער וועלט?...

ד.

דאָס איז נעווען איבער א הונד, וואָס מע האָט איהם אָפּגע־קאָכט מיט זודיג וואַסער. טאקי זי, די אייגענע „פרומע מיט'ן אויגעל". אך, האָט איהם וועה געטהאָן, רעם הונד! פריהער האָט ער געקוויטשעט, געשריגען, געביילט מיט סכנות נפשות, איינגעלאָפּען די וועלט. דאָס גאַנצע שטעדטעל איז זיך צענויפגעלאָפּען אויף זיין בייז וואונדער און געלאַכט, און געלאַכט. די אלע איבערינע הינד וואָס אין שטעדטעל האָבען זיך אָפּגערופען, איטליכער פון זיין מיסט, און איטליכער אויף זיין שטייגער, גלייך ווי מע פרעגט ביי זיי א רעה... נאָכדעם, אז דער אָפּגעקאָכטער האָט זיך גוט אויסגעקוויטשעט, האָט ער אָנגעהויבען וואַינען, אונטערהאַווקען, לעקען די פערוואונדעטע פעל און ווייגען שטילערהייט. עס האָט מיך אָנגענומען ביי'ם הארצען. איך געהּ־צו צו איהם, איך ווייל איהם שענקען א גלעט:

— נא, סירקא!

דער הונד האָט דערזעהען, אז איך הויב אויף די האַנד, האָט ער זיך אויפגעהאפט, ווי נאָך א מאל איין אָפּגעבריהטער, צענויפ־גענומען רעם עק און איז אַוועק — אַוועק.

— סטאי, סירקא! — פרוב איך מיך איהם איינשטילען מיט ווייכע רעד. — וואָס אַנטלויפסט דו, נארעלע? איך ווייל דיך רען טשעפען?...

א הונד בלייבט א הונד. א שטומע צונג. ער ווייסט נישט פון קיין „צער בעלי־חיים".

דערזעהט דער טאַטע, אז איך פּאַרע זיך מיט'ן הונד, גיט ער מיר א רעכטע פּאַרציע:

— אין חדר אריין, דו הינטשלעגער!...

בין א י ך שוין גאָר דער הינטשלעגער.

ה.

און דאָס איז נעווען איבער צוויי פויגעלעך. צוויי פּשוטע, קליי־נע פויגעלעך, וואָס צוויי שקצים'לעך, איינער א גרעסערער, דער אַנדערער א קלענערער, האָבען דער'הרג'עט. די צוויי פויגעלעך, אז זיי זענען אַראָפּגעפאַלען אויף דער ערד, האָבען זיי נאָך געלעבט, נעזעסען צעלאָזט די פעדערלעך, נעציטערט נעבאָך און געפלאַטערט מיט אלע אברים.

— ריהר זיך, דו מאָפּס! — האָט דאָס גרויסע שייגעצעל א זאָג געטהאָן צום קלענערען שייגעצעל, און זיי האָבען געמומען די אונ־טערגעשלאָגענע פויגעלעך אין די הענד אַריין און האָבען זיי געשלאָ־גען מיט די קעפּלעך אין בוים אַריין, ווי מיר, אשטייגער, שלאָגען די הושענא'ס אין שטענדער אַריין, ביז די פויגעלעך זענען אויס־געגאַנגען.

— וואָס טהוט איהר דאָס! — האָב איך מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָב מיך איינגעשטעלט צו צולויפען צו די שקצים'לעך.

— חיבא שטשא? וואָס איז דען? — האָבען זיי מיר געענט־פערט גאַנץ רוהיג. — צעזש וואַראָבצי! — ס'איז דאָך נישט מעהר. הייסט דאָס, ווי פויגעלעך, פראָסטע פויגעלעך.

— און אז פויגעלעך, איז וואָס? אויף א פויגעלע איז דען נישט קיין רחמנות, קיין „צער בעלי־חיים?"

ביידע שקצים האָבען זיך עפּיס מאַדנע איבערגעקוקט. און גלייך ווי זיי האָבען זיך אויפגערעדט נאָך פון פריהער, האָבען זיי מיך נענומען צו דער ארבייט...

אז איך בין געקומען אהיים, האָט מיין קאָפּאָטקעלע אויסגע־זאָגט די גאַנצע מעשה. האָט מיר דער טאַטע מקיים פסק געווען לויט מיין פערדיענסט.

— אָפּגעריסענער נאַר! — שרייט אויף מיר דער טאַטע.

מילא „אָפּגעריסענער נאַר" בין איך איהם מוחל. פאַר וואָס סומט מיר אבער פעטש?!...

ו.

פאר וואס קומט מיר פעטש? זאגט דען נישט דער רבי אליין, אז אלע בעשעפענישען זענען ביי׳ם אויבערשטען טהייער? אפילו א פליעג אויף דער וואנד טאר מען נישט זאטשעפען, זאגט ער. איבער „צער בעלי־חיים". אפילו א שפין, וואס איז שוין א מזיק, טאר אויך א מענש נישט הרג׳ענען. און ער זאגט דאס מיט א טעם: „וועז ס׳זאל איהם קומען, זאגט ער, מיתה, וואלט איהם נאט אליין הרג׳ענען"...

פרעגט זיך א קשיא: גוט. ווי באלד אזוי, היינט למאי קוילעט מען אכסען, קעלבלעך, שאף און עופות אלע טאג?...

און נישט נאר בהמות, חיות און עופות — מענשען הרג׳ענען זיך דען נישט איינם דאס אנדערע? אט בשעת „פאגראם" האט מען דען נישט נעווארפען קליינע קינדער, עופה׳לעך, פוג׳ם בוי־דעם אראפ?...

האט מען דען נישט גע׳הרג׳עט אונזער שכנ׳ם א מיידעלע — פערעלע האט זי געהייסען — און נאך ווי אזוי גע׳הרג׳עט!!...

אך, ווי איך האב ליעב געהאט דאס קינד! און ווי דאס קינד האט מיך ליעב געהאט! „פעטער בעבעבע" פלעגט זי מיך רופען — איך היים וועלווועלע — און רייסען מיך ביי דער נאז מיט איהרע קליינע דינע זיסע פינגערלעך...

צוליעב איהר, צוליעב פערעלען, רופען שויך מיך אלע „פעטער בעבעבע".

— אט נעהט דער „פעטער בעבעבע", וועט ער דיך נעמען אויף די הענד.

ז.

פערעלע איז נעווען א קראנק קינד. דאס הייסט, אזוי איז זי נעווען נישקשה, נאר נעהן האט זי נישט נעקאנט. נישט נעהן, נישט שטעהן. נאר זיצען. פלעגט מען זי דארפען טראגען אויף די הענד

אין דרויסען ארוים. זעצען אין זאמד אריין, אויף דער זון. זי האָט ליעב נעהאַט די זון. סכנות ליעב נעהאַט. פלעג איך זיך ארומ־טראָגען מיט איהר, פלענט זי מיך ארומנעמען דעם האַלז מיט איהרע דינע זיסע פינגערלעך, זיך צוטוליען צו מיר מיט'ן נאַנצען־גאַנצען ליבעלע, ארויפלענען אויף מיר דאָס קליינע קעפעלע: „ליעב דעם פעטער בעבעבע".

אונזער שכנה קרעני זאַנט, אז זי קאָן נאָך ער היום נישט פער־געסען אָט דעם „פעטער בעבעבע", און טהוט זי א קוק אויף מיר, אזוי מוז זי, זאַנט זי, דערמאָנען זיך אָן איהר פערעלען...

בייזערט זיך אויף איהר מיין מאַמע, למאי זי ווייניט. מע טאָר נישט ווייגען, זאַנט די מאַמע. מע טאָר נישט זינדיגען. מע דאַרף פערגעסען... פערגעסען...

אזוי זאַנט איהר די מאַמע און פערשלאָנט איהר „האַקע־באַ־קע". און מיך טרייבט די מאַמע דורך: „איך זאָל מיך נישט דרע־הען פאַר די אויגען, וועט מען זיך נישט דערמאָנען אָן דעם, וואָס מע דארף נישט"...

חאַ־חאַ! ווי איז דאָס מענליך, מע זאָל זיך נישט דערמאָנען? און דערמאָן איך זיך אינ'ם דאָזיגען קינד, אזוי שטעלען זיך מיר מרערען אין די אויגען אליין פון זיך, פון זיך...

— זעהט נאָר, ער ווייניט שוין וויעדער, דער חכם! — רופט זיך אָן פרומע מיט'ן אויגעל צו דער מאַמען. און די מאַמע טהוט אויף מיר א גיכען קוק און צעלאַכט זיך:

— פאַרנאַנגען דיר דער חריין אין די אויגען אריין? א מכה דער מאַמע! ס'א האַרבער חריין דאָס איז! פאַרגעסען איהם אָנזאָגען צומאַכען די אויגען, א צרה איז מיר!... נא דיר מיין פאַרטוך... וויש אוים די אויגען, נאַריש יונגעל, און די נאָז אין איינוועג וויש אפ... די נאָז! די נאָז!...

בלומען

צוֹהן קליינע מעשה׳לעך.

געשריבען אין יאָהר 1888.

א י נ ה א ל ט

א) פונ׳ם בארג סיני.

ב) כות? מערבי.

נ) אברהמע?.

ד) דער אוצר.

ה) איין עזות!

ו) איינגעטהיילט זיך.

ז) צוויי נשמה׳לעך.

ח) איך שעם זיך.

ט) עק וועלט.

י) מלאך־המות.

א.

פון׳ם בארג־סיני.

ביי אונז אין כתרי׳לעווסק, פון יענער זייט בית־המדרש, שטעהט א בארג, א הויכער בארג, הויך ביז דער חמאָרע, ביז׳ן הימל׳.

אזוי האָט ער מיר אויסגעוויזען אין יענער צייט, וועז מיר האָבען נע׳לערענט אין חדר, אוז נערופען האָבען מיר איהם „בארג־סיני".

אין א שענעם זומער־טאָג, גאַנץ פריה, זענען מיר, חברה, צעהן חדר־יונג׳לעך, נאָך יונגע קינדער, געגאַנגען, מיט די הייל׳יגע ספרים אונטער די אָרעמס אוז מיט די אָנבייסענם אין די הענד, אין חדר אַריין.

די זון האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען אַרויסצוגעהן „פון איהר פוּטערפאַס" אוז האָט צענאָסען איהרע מיל׳דע גיל׳דענע שטראַה׳לען אויף דעם שפיץ בארג.

אוז דער בארג איז געווען בעדעקט מיט טוי, מיט רָאָסע, אוז די רָאָסע האָט נע׳בל׳ישטשעט, ווי דימענטען; ווי פּערע׳ל זענען נעהאָנגען די טראָפען. ריין, מחיה ריין, איז געווען די ל׳ופט, אזוי ריין, ווי איהר קאָנט זיך נאָר פאָרשטע׳לען.

איבערראַשט, פער׳כשופ׳ט זענען מיר געווען מיט׳ן דאָזיגען נעט׳ליכען אויסזיכט פוּנ׳ם דאָזיגען נעט׳ליכען פריהמאָרגען.

— ווייסט איהר וואָס, חברה? — האָט זיך איינער פון אונז אָנגערופען. — ווייסט איהר וואָס, חברה? ל׳אָמיר נאָר אַרויפנעהן אויפ׳ן בארג־סיני!

— ווייסט איהר נאָר וואָס, קינדער? — האָט זיך אָנגערופען נאָך איינער. — ל׳אָמיר טאָקי אַרויפקריכען אויפ׳ן בארג־סיני. מיר זענען אויף איהם נאָך קיינמא׳ל ניט געווען!

אוז מיר האָבען זיך א׳ל׳ע נענומען דראָפען אַרויף אויפ׳ן בארג־סיני; אויף א׳ל׳ע פיער, אויף די הענד מיט די פיס, זענען מיר א׳ל׳ע מיט חשק געקראָכען אויפ׳ן בארג־סיני.

און אז מיר זענען געקומען אויפ'ן שפיץ־בארג און האבען א קוק געטהאן אראפ, אראפ אויף דער ערד, זענען מיר פערציטערט געוואָרען.

אזוי הויך זענען מיר געווען פון דער ערד, אזוי קליין האָט אונז אויסגעוויזען די ערד.

— וואו זענען מיר, קינדער, וואו זענען מיר?

— וואו זענען מיר, זאָגסט דו? אונטער דער חמארע.

— אונטער דער חמארע, זאָגסט דו? העבער פון דער חמארע!

— העבער, העבער, — א ו נ ט ע ר ' ן ה י מ ע ל!

— איהר זעהט דעם בית־מדרש, קינדער? דעם בית־מדרש זעהט איהר?

— יאָ, קוים־קוים, ווי א קליין שטיבעלע די נרויס.

— ווי א שטיבעלע, זאָגסט דו? ווי א טישעל די נרויס, ווי א בענקעלע.

— ווי א בענקעלע, זאָגסט דו? ווי די נמרא די נרויס, ווי מיין סידור.

— ווי דיין סידור'על, זאָגסט דו? ווי איין איי, ווי א וועלשען ניסעל.

— ווי א ניסעל, זאָגסט דו? ווי א פאסאָלי, ווי איין ארבעסעל.

— ווי איין ארבעסעל? ווי א מאָהנדעל, ווי א מילב, ווי א... א... א...

און ס'איז ביי אונז אלע געבליבען דער הסכם, מיר זאָלען זיך אויסציהען אויבען, אויפ'ן בארג, מיט די פנימ'ער ארויף.

איך האָב זיך שטארק איינגעקוקט אינ'ם בלויען הימעל, און מיינע אויגען האָבען דעם הימעל צו זיך צוגעצויגען, אלע נעהענטער און נעהענטער, אזוי לאנג, ביז איך האָב איהם צו זיך צוגעצויגען נאָהענט, נאָנץ נאָהענט.

אזוי נאָהענט, אז איך האָב די האַנד אויסגעצויגען און האָב מיט מיינע פינגער זיך צוגעריהרט צום הימל, צום קאַלטען הימל, זיך צוגעריהרט, אָננעמען, אָננעמאַפט, געהאַלטען, געהאַלטען, געהאַלטען...

ניט נאָר די אויגען אַליין זענען געווען אין הימל; מיין נשמה, מיין האַרץ, מיין נוף, מיין גאַנצער „איך" — איך בין אינגאַנצען, אינגאַנצען געווען דאָרט, אויבען, אין הימל.

איך בין געווען אין הימל און האָב געזעהען מלאכים. מיט די ווייסע בריידע פליגלען זענען די מלאכים געשוואָמען אונטער'ן בריידען בלויען הימל; זיי האָבען זיך געוויגט און געוויעגט, געשוועבט און געשוועבט — און געשטאַנען אויף איין אָרט. פון זייער וויענען זיך און פון זייער שוועבען זענען געגאַנגען זיסע זעלטענע קולות; סע האָט זיך געזונגען און געזונגען, אזוי שטיל געזונגען, אזוי שען געזונגען, אזוי זים געזונגען, ווי די כהנים מיט די לויים, ווי דער „אַרגעל" אין בית־המקדש, ביי אידען פאַרצייטענס, ווי סע שטעהט ביי אונז אין הייליגע ספרים געשריבען.

און א גרינג, קיהל ווינטעלע איז פערביי מיר דורכגעלאָפען, און האָט מיך עטוואָס, קוים־קוים, אָננעריהרט אין שטערן. און א מהייערער ריח, א ריח פון גן־עדן, איז פערביי מיר דורכגעגאַנגען, און מיינע אויגען האָבען זיך צוגעמאַכט, צוגעמאַכט...

— אין חדר אַריין, שקצים, עכברושים, הולטאַיעם! אין חדר אַריין, ימח־שמו'ניקעם! האַרט, שיבעניקעם, איך וועל אייך שוין צושטעלען, לייראָקעם, א בענקעלע צום רבי'ן! אין חדר אַריין, פוסטעפאסניקעם, כל־בו'ניקעם, אין חדר אַריין!

דאָס איז געווען דער שמש פון בית־המדרש, רב יקותיאל דער שמש, א בייזער איד מיט א צעפלעצטער נאָז און מיט א שטענדינגן לולקע־ציבוק אין די צייהן.

און מיר זענען מיט א מאָל אַראָפגעפאַלען פונ'ם הימל אויף דער ערד.

ב.

כותל מערבי.

(די איבערנעבליבענע וואנד פון בית־המקדש).

— דערצעהלט זשע מיר, איך בעט אייך, אקוראט. האָט איהר, הייסט דאָס, אליין געזעהען מיט אייגענע אויגען די „כותל מערבי"? אזוי, הייסט דאָס? האָט איהר זי גוט געזעהען? דערצעהלט זשע מיר, וויי אזוי, און וואָס, און וועָן?...

אזוי האָט מיין רבי זיך אָנגערופען צו א יידען, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען צוריק פון ארץ־ישראל, פון ירושלים.

— זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך, מאָהלט מיר אויס אקוראט, וויי אזוי, און וואו, און וואָס, און וועָן?

דער ירושלים־איד האָט איהם אויסגעמאָהלט אקוראט, וויי אזוי, און וואו, און וואָס, און וועָן, און מיין רבי האָט געשלונגען די ווערטער, אָנגעקוועלט, געוואָרען בריימער ווי לענגער, ווי א מענש, וואָס נעמט־אָף א גרוס פון א נאָהענטען מענשען אין א וויימער מדינה.

דער רבי האָט זיך אזוי שטאַרק איינגעקוקט אינ'ם ירושלים־איד, אז ער האָט גאָר ניט בעמערקט, ווי מיר, חברה, האָבען זיך אייניגווייז אַרויסגערוקט פונ'ם טיש, און האָבען זיך אַרויסגע־גנב'עט אין דרויסען אַרוים, און האָבען געחאָפט א גליטש אויפ'ן אייז.

אז מיר זענען נעקומען צוריק אין חדר אַריין, האָבען מיר נאָך געטראָפען זיי זיצען.

— כותל מערבי! — האָט דער רבי נעזאָגט צום ירושלים־איד. — כותל מערבי! אָט דאָס איז אונז פאַרבליבען פון אונזער גאָנצען בית־המקדש, פון אונזער גאָנצער מלוכה! כותל מערבי! כותל מערבי!...

און דער רבי האָט זיך צעווויינט.

נ.

אברהמעלע.

אז איך האָב זיך מיט זיי בענעגענט, זענען זיי ביידע צוזאמען אַלט געווען כמעט צוויי הונדערט יאָהר.

— אברהמעלע! מיר האָבען א גאַסט.

— ווער איז?

און דאָס פּאָרפּאָלק פון צוויי הונדערט יאָהר האָבען מיך אויפּגענומען מיט פּרייד, מיט פערגענינגען.

און איך האָב ביי'ם פּאָרפּאָלק פון צוויי הונדערט יאָהר פערכראַכט די צייט מיט פּרייד, מיט פערגענינגען.

ביידע נידעריגע, ווייסע, ווי געפּאָלענער שניי, אָהן צייכן, איינגעבויגענע, נאָר פּריילעכע, ציכטיגע, לעבעדיגע, ווייזען אויס ווי ברודער און שוועסטער, ניט ווי מאַן און ווייב.

— איך געדענק נאָך אייער זיידען, אייער עלטער־זיידען; נעווען א וואויל־ער איד, נאָר א וואויל־ער, אָבער טאַקי גאָר א וואויל־ער, ניט אַזוי ווי היינטיגע אידען — ניין, אָבער טאַקי גאָר ניין! מיר האָבען זיך בעקענט מיט איהם, אַפּנים, — וואו האָבען מיר זיך בעקענט מיט אייער עלטער־זיידען?...

ער שאַמקעט מיט די ליפּען און דערצעהלט מיר אַלטע מעשיות פון אמאָליגע יאָהרען, און דערמאָנט ער זיך אָן י ע נ ע יאָהרען, ווערד ער ווי מונטערער, פרישער, יונגער.

— הער נאָר, סערדצע! — זאָגט ער צו דער אַלטישקער. — געדענקסט ניט, נשמה מיינע, ווי אַזוי האָט געהייסען דער פּריץ, וואָס זיין עלטער־עלטער־זיידע האָט פון איהם געהאַלטען די ארענדע? הא, סערדצע?

— פּ א ן פּ ר ז ש ע ש ר ז ש א נ ס ק י, — זאָגט זי—אברהמעלע, פּרושעשרושאַנסקי האָט ער געהייסען.

— יאָ, ביזט נערעכט, סערדצע, ביזט נערעכט: פּאָן פּרושעשרושאַנסקי האָט ער געהייסען.

און זיי פייפען אוים מאדנע דעם דאזיגען נאמען מיט דער צונג.

— דאס האט באדארפט זיין, סערדצע, ניט זעהר לאנג, איצ? ווי מיינסט דו, סערדצע?

— נישט לאנג, אברהמעלע, נישט לאנג; א יאהר... א יאהר זעכציג אדער זיעבעציג; נישט מעהר, נישט מעהר ווי א יאהר זיעבעציג, — ענטפערט איהם די אלטיטשקע.

און דער אלטער יונגערמאנטשיק דערצעהלט מיר אלערליי מעשיות, אנעקדאטען, ביז שפעט־שפעט אין דער נאכט ארויס.

— קום שוין, אברהמעניו, קום שוין שלאפען!

און די אלטיטשקע נעמט דעם אלטען און פיהרט איהם אפ פאר א האנד שלאפען, ווי מע פיהרט אפ א קליין קינד, און אין עטליבע מינוט ארום קומט זי אריין צו מיר שוין אליין, אביסעל אויסגעטהאן, מיט א ווייסען אננעקראכמעלטען שלייער אויפ'ן קאפ און מיט עטליבע שפילקעס אין מויל. זי זעצט זיך צו צו מיר אבי־סעל שמועסען. און מיר שמועסען ווייטער א היבשע ווייל, און מיר קאנען זיך גאר זאט ניט אנרעדען; דאס הייסט, ניט איך רעד — זי רעדט, די אלטיטשקע רעדט, און איך הער זי אוים.

— איהר קאנט זיך גאר ניט פארשטעלען — זאגט זי צו מיר, אננעשפארט אויף די אויסגעטריקענטע עלענבויגענס — איהר קאנט זיך גאר ניט פארשטעלען, ווי שוואך מיין אברהמעל הויבט אן צו ווערען די לעצטע צייט. איין איבערינג האלבע שעה לאז ער זיצען ביי דער נאכט, ווערד ער מיעד און מוז געהן שלאפען. נאר למאי זאל איך זינדיגען? א דאנק גאט דערפאר. קיין סך אברהמלען, ווי מיין אברהמעל, איז ניטא. איך האב נאך פון איהם קיין איינציג מאל, חלילה, קיין אומכבוד נישט געהאט, קיין קרום ווארט ניט געהארכט, פון דער ערשטער שעה נאך דער חופה ביז היינטיגען טאג צו הונדערט און צוואנציג יאהר. למאי זאל איך זאגען? איך האב צו איהם גאר ניט, איך האב צו איהם גאר ניט, און מיר לע־בען זיך, ברוך השם, צופריעדען, ווי גאט האט געבאטען, און צום

אויבערשטען קיין טענות האָבען מיר אויך ניט. ער פיהרט אונז אויס פון כמה יאָהרען, און מיר דאַרפען, חלילה, צו לייטען ניט אָנקומען, און קיין פרעמדם האָבען מיר נאָך קיינמאָל ניט פאַרנומען, נעלויבט איז גאָט ברוך־הוא...

— נו, און אייערע קינדער?

— מיינע קינדער?... ער־ער־ער! גאָט ברוך־הוא האָט מיך נעשטראָפט, אויסגעשטאַרבען אַלע קינדער... אייניקלעך האָבען מיר, נעלויבט דער אויבערשטער, אור־אייניקלעך און אור־אור־אייניקלעך, קיין עין הרע ניט... נאָר קיין קינדער נישטאָ; אַלע אויסגעשטאַרבען.

די אַלטימשקע האָט זיך פערטראַכט.

אין א מינוט אַרום רופט זי זיך אָן צו מיר:

— וואָס זאָגט איהר עפּיס אויף איהם?

— אויף וועמען?

— אויף מיין אברהמלען.

איך האָב נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס זי מיינט דערמיט, האָב איך נאָר א שמייכעל געטהאָן און האָב איבערגעטראָגען אונזער שמועס אויף אַיין אַנדער ענין.

מיר האָבען נאָך לאַנג — לאַנג פערבראַכט. מיר האָבען געדערט וועגען אַלערליי זאַכען און וועגען פערשיעדענע לייט; נאָר מעהר און אָפטער פון אַלע האָט זיך געדרעהט ביי איהר אויף דער צונג אברהמעל, איהר אברהמעל.

אברהמעל איז געווען א ביישפּיעל אויף יעדען אופן, א פערגלייכען צו יעדען מענשען. אברהמעל! אברהמעל! אברהמעל!

עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אז סע זיצט אָקעגען מיר א ווייבעל, א יונג ווייבעל, ניט קיין אַלטע אידינע פון קרוב צו הונדערט יאָהר.

איך וואָלט א בעלן זיין וויסען, וואו איז אַצינד דאָס דאָזיגע פּאַרעל?...

ה.

דער אוצר.

אויף יענער זייט בארג, הינטער'ן אלטען בית־המדרש, נעפינט זיך איין אוצר.

אזוי האָט מען נעשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל.

נאָר קומען צום אוצר איז ניט אזוי גרינג. אז אלע אידען אין שטעדטעל וועלען לעבען בשלום, און וועלען זיך נעמען אלע איהם זוכען, דעמאָלט וועט מען איהם נעפינען.

אזוי האָט מען נעשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל.

און אז אלע אידען וועלען לעבען צופריעדען, עס וועט ניט זיין קיין קנאה ביי אידען, קיין שנאה, קיין קריעג, קיין לשון־הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אלע, וועט מען אָפזוכען דעם אוצר, און אז ניט — וועט ער אריין טיעף־טיעף אין דער ערד אריין...

אזוי האָט מען נעשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל, און מע האָט אָנגעהויבען זיך צו שפּאַרען און איבערשפּאַרען, צו אמפּערען זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריענען זיך, וואָס וויי־טער אלע מעהרער, אלע שטאַרקער, און אלע איבער'ן אוצר. דער האָט נעזאָגט: ער דאַרף זיין דאָ, דער האָט נעזאָגט: דאָרטען, — און מע האָט ניט אויפגעהערט זיך צו שפּאַרען און איבערשפּאַרען, צו אמפּערען זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריענען זיך, וואָס וויטער אלע מעהרער, אלע שטאַרקער, און אלע איבער'ן אוצר — און דער אוצר... האָט נעזונקען אלע טיעפער און טיעפער אין דער ערד אריין.

ה.

א י י ן ע ז ו ת!

אויף דער ערד איז ער געזעסען, אויף דער ערד, ביי דער טהיר פון דער שוהל. ער איז געזעסען און האָט נערעכענט די נראָשענס, געצעהלט די פרוטות — די פרוטות, וואָס ער האָט דורכ'ן טאָג נעמאכט, צענויפגעקלויבען.

צוויי מאל אין וואָך, מאָנטאג און דאָנערשטאג, נעהט ער אי־בער די הייזער. פרוטות נעמט דער א ר ע מ ע ר אָרעמאן ביי די ר י י כ ע אָרעמע־לייט. די צוויי טעג זענען ז י י נ ע.

ווי ליכטיג שיינט די זון, ווי וואַרעם זענען איהרע שטראָהלען! איין האַנד האלט ער אין בוזעם, און אין דער אַנדערער האלט ער די נראָשענס, די פרוטות. ער וואַרפט זיי און קלינגט מיט זיי: ער צעהלט זיי און רעכענט זיי. פלוצים...

ווער פאָהרט דאָס אין דער דאָזיגער קאַרעטע, זעכס פערד נע־שפאַנט? א! דאָס איז דער גראַף פונ'ם שטעדטעל.

די פערד טראָגען די קאַרעטע, און דער שטויב נעהט נאָך, ווי צוויי וואָלקענס, ביי די זייטען.

דער שטויב האָט איהם אַביסעל פערשאָטען די אויגען מיט'ן מויל און האָט איהם אויף צוויי מינוט פערשטעלט די שיין פון דער ליכטיגער זון.

— אַביסעל א העוה! איין עזות פון א גראַף! — האָט ער א מורקע געטהאָן זיך אין באָרד אַריין, און האָט זיך וויעדער נע־נומען צו רעכענען די נראָשענס, צעהלען די פרוטות...

1.

איננעטיילט זיך.

היינט איז געוואָרען א מאָרע: „חברות", „חדרים", „שקאָלעם". „סאַנאַטאָריע". אמאל האָבען מיר דערפון גאָר נישט אָנגעהויבען צו וויסען.

נעשטאָרבען איין אָרעמאן און איבערגעלאָזט א טוץ קינדער יתומים — חאָטש נעם וואָרף זיי אריין אין וואַסער אריין! מאָהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אזוי; עס האָט זיך נאָך נישט געמאַכט, מע זאָל נעמען לעבעדיגע נפשות און וואַרפען זיי אין טייך אריין! עס רעדט זיך נאָר אזוי...

אזוי ווי היינט געדענק איך. כתריאל דער וואַסערפיהרער איז געשטאָרבען, און באַלד נאָך איהם איז געשטאָרבען זיין ווייב כתרי־ליבע, און ס'איז געבליבען פון זיי א היבש ביסעל קינדער, אָהן א טאַטען, אָהן א מאַמען, אָהן א ווינקעל, אָהן א שטיקעל ברויט — א גוואַלד, א גוואַלד, חושך איז געוואָרען אין שטאָדט, חושך צווישען די אָרעמע לייט.

— רוצחים! גזלנים! קוילערם! וואָס שווייגט מען? ווי לאָזט מען דאָס אזוי פיעל נפשות אויסגעהן פון הונגער? פאַר וואָס טהוט מען עפּעס ניט? וואו זענען די נגידים אונזערע? די גבירים?

די נגידים, די גבירים זענען געווען פערנומען מיט זייערע נע־שעפטען, און די אָרעמע לייט האָבען ניט אויפגעהערט צו פילדערען און צו לייארעמען, אזוי לאַנג, ביז ס'איז געקומען אויף דער נאַכט. האָט מען געמאַכט ביי'ם רב איין אסיפה, און ס'איז געבליבען, מע זאָל זיך מיט די קינדער איינטיילען.

אט דאָ איז ערשט געוואָרען דער רעכטער געפילדער: בעלנים אויף אזא גרויסער מצוה זענען געווען א סך, און קינדער — סך הכל זיעבען.

ז.

צוויי נשמה׳לעך.

— שוין פּאַרטיג ביי דיר דאָרט אַלסדינג? נעם אָט די צוויי און טראָג זיי אַראָפּ אַהין, אויף דער ערד, און קום באַלד צוריק.

אזוי האָט גאָט ברוך־הוא געזאָגט צום מלאך, אָנווייזענדיג איהם אויף צוויי זינדינע נשמה׳לעך.

און דער מלאך האָט געטומען די צוויי זינדיגע נשמה׳לעך אונטער די פליגעל און האָט זיך אַראָפּגעלאָזט מיט זיי אויף דער ערד.

און די נאכט האָט פערשפּרייט איהרע שוואַרצע פליגעל אויף דער ערד, און ס׳איז געווען פינסטער.

און א קאַלטערווינד, א שטאַרקער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען דורך די פענסטער, דורך דער טיר, דורך די וועגד פון א קליין איינגעהויקערט שטיבעל. אינ׳ם קליין איינגעהויקערט שטיבעל, אויף שטרוי געבעט, ליגט אויף דער ערד איין אויסגעטריקענט ווייבעל. דאָס ווייבעל ליגט און קאַטשעט זיך. זי קאַטשעט זיך — זי נעהט צו קינד.

און א קאַלטער ווינד, א שטאַרקער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען און האָט ניט געקאָנט דורכבלאָזען די געמויערטע וועגד מיט די הויכע טירען און פענסטער פון א שען רייך הויז. אינ׳ם שענעם רייכען הויז, ווייך געבעט, נוט געבעט, מיט אטלעס און מיט זייד, ליגט א נעזונדע, א שענע פרוי. די נעזונדע שענע פרוי ליגט און קאַטשעט זיך. זי קאַטשעט זיך — זי נעהט צו קינד.

און דער מלאך האָט אין דער גיך אהער אריינגעלאָזט די צוויי נשמה׳לעך.

— נעהט, קינדערלעך, — האָט ער צו זיי נעזאָגט — נעהט, ברידערלעך, קומט־אָפּ אביסעל אויף דער וועלט!

און ס׳איז אין דער דאָזיגער נאכט נעבאָרען צוויי יונגלעך: איינס אויף דער ערד, אויף שטרוי, — אויף הונגער, אויף דחקות,

אויף צרות — א פיקערעל, איין עסערעל, איין איבערינס אויף דער וועלט; און דאָס אַנדערע — אויף אַטלעס און אויף זייד, אויף פרייד, אויף גוטס, אויף גליק, אויף לאקעטקעס, אויף זאכאווקעס, צו גענישען פון דער וועלט.

— היתכן? — האָט דער מלאך נעפרעגט ביי'ם רבונו־של־עולם. — איז טאקי רעכט אזוי? דעם ג ָא ר, און דעם ג ָא ר־ג י ט? דעם שטרוי, און דעם אַטלעס? דעם לאקעטקעס, און דעם דחקות?

— קוק־אַראָפּ און שווייג! — האָט איהם געענטפערט דער האר־פון דער נאַנצער וועלט.

עס איז איבערגעלאָפּען צוואַנציג יאָהר.

און די נאכט האָט פערשפרייט איהרע שוואַרצע פליגעל אויף דער ערד און ס'איז געוועזען פינסטער.

און א שטאַרקער ווינד, א קאַלטער ווינד האָט נעדרעהט און געבלאָזען דורך די פענסטער, דורך דער טהיר, דורך די וועגד פון א קליין איינגעהויקערט שטיבעל. פונ'ט קליין איינגעהויקערט שטיבעל הערט זיך א קול, א ווייגענדיג קול:

— רבונו של עולם! לייבער גאָט! נעם־אָן מיין געבעט, הער־צו מיין נעווייון; שיק מיר דעם טוידט, נעם מיך צו פון דער וועלט — איך קאָן זיך שוין מעהר דאָ ניט מוטשען!

— ניין, לעב נאָך, לעב נאָך, מוטשע זיך, — לעב לאַנג, לעב לאַנג, מיין קינד!...

און א שטאַרקער ווינד, א קאַלטער ווינד האָט נעדרעהט און געבלאָזען און האָט ניט נעקאָנט דורכבלאָזען די נעמויערטע וועגד מיט די הויבע טהירען און פענסטער פון א שען רייך הויז. פונ'ם שענעם רייבען הויז הערט זיך א קול, א ווייגענדיג קול:

— רבונו של עולם! לייבער גאָט! נעם־אָן מיין געבעט, הער־צו מיין נעווייון; נעם־צו דעם מלאך־המות פון מיר. איך וויל לעבען. איין עבירה אזא גוטס. איך וויל פון דער וועלט אזוי יונג נישט נעהן!

— ניין, שטארב, ניין, שטארב, געזאגען זיך, — נאנוג שוין נע־הולייעט מיין קינד!...

און א שטארקער ווינד, א קאלטער ווינד האָט געדרעהט און געבלאזען די נאכט, און די זינדיגע נשמה אינ׳ם גליקליכען הויז, פון דעם גביר דעם געוונדען, איז ניט ווילענדיג צוריק אויפ׳ן הימעל ארויף.

און א שטארקער ווינד, א קאלטער ווינד האָט נאך לאנג דא געבלאזען און געדרעהט, און די זינדיגע נשמה אינ׳ם געפאלענעם שטיבעלע האָט זיך ניט ווילענדיג ביי׳ם קבצן ביי׳ם קראנקען נע־האלטען נאך לאנג, נאך לאנג נעהאלטען!

ח.

איך שעם זיך.

איך האָב געהאַט א חבר. מיר האָבען געלערענט אין איין חדר. אינאיינעם געלעבט, אינאיינעם געטהאָן נאָרישקייטען, אינאיינעם געטיילט פריידען און ליידען.

די בלינדע, וואָס מע רופט זי פּאָרטונע, די הצלחה, האָט זיך צוגעשמייכעלט צו מיין חבר, און סע האָט איהם בענליקט, און ס׳איז איהם אוועקגענאַנגען בעסער און בעסער, און איז נעוואָכסען העכער און העכער.

און איך בין געבליבען פון אונטען...

לאַנג, גאַנץ לאַנג האָבען מיר זיך ניט געזעהען, ניט בענעגנט. מיר זענען געגאַנגען אויף פערשיעדענע וועגען, מיר האָבען געוואָהנט אין פערשיעדענע שטעדט.

איינמאָל בין איך געקומען אין דער שטאָדט, וואו מיין חבר האָט נעוואָהנט, און בין נעגאַנגען פאַרבי מיין חבר׳ס אויסנעציי־כענט הויז און האָב זיך אפּגעשטעלט:

„יא אַריינגעהן, צי ניט אַריינגעהן?"

און איך בין אַריינגעגאַנגען.

שטעלט אייך פאָר — ער האָט מיך דערקענט!...

— וואָס־זשע מאַכסט דו, ברודער? ווי גיהט עס?

א היבשע וויילע זענען מיר געשטאַנען פון פּאָרענט; אינווענ־צו זיך האָט ער מיך ניט אַריינגערופען.

ער האָט פערשטאַנען, אז סע וואונדערט מיך, האָט ער צו מיר נעזאָגט, בעטראַכט מיין הלבשה:

— זיי מיר מוחל, נוטער ברודער, האָב קיין פאַראיבעל, איך בעט דיך, זיי מיר מוחל, איך קאָן ניט, איך שעם זיך!...

— דו שעמסט זיך? דו שעמסט זיך מיט מיר?

— אַך, ניין, חלילה, ניט דאָס מיין איך, ניט דאָס האָב איך געזאָגט! איך האָב געזאָגט, איך שעם זיך מיט... מיט מיין גרויס־אַרטיג הויז... פֿאַר דיר, פֿאַר מיין אַלטען חבר, פֿאַר... פֿאַר... זאָג מיר, וואו וואָהנסט דו? וואו שטעהסט דו? איך וועל קומען, איך וועל זיין ביי דיר, איך וועל זיין ביי דיר!

ער האָט געוואָרפען אַיין אויג אויף מיינע אויסגעדרעהטע צע־ריסענע שטיוועל און איז געוואָרען רויט פֿאַר בושה...

איך האָב איהם פערשטאַנען און האָב איהם מוחל געווען מיט'ן גאַנצען האַרצען, מיט'ן גאַנצען האַרצען!

ט.

ע ק ־ ו ו ע ל ט .

דאָרט, אויף יענער זייט בית־עולם, הינטער דער שטאָדט, נעהט זיך צענויף דער הימעל מיט דער ערד.

דאָרט, אויף יענער זייט בית־עולם, הינטער דער שטאָדט, איז עק־וועלט.

אזוי האָבען מיר אלע אין חדר אפגע'פסק'עט און האָבען אפ־געערדט צווישען זיך — צענויפזאמלען זיך שבת בייטאג, וועז דער עולם, וועז אלע אידען, וועז די גאנצע שטאָדט שלאָפען מיט'ן זיסען שבת'דיגען שלאָף, און זיך לאָזען געהן און געהן ביז'ן עק־וועלט.

שבת ביי טאג, וועז דער עולם, וועז אלע אידען, וועז די גאנצע שטאָדט זענען געשלאָפען מיט'ן זיסען שבת'דיגען שלאָף, האָבען מיר זיך צענויפגעזאמעלט און האָבען זיך געלאָזט געהן און געהן ביז'ן עק־וועלט.

און מיר זענען געגאנגען — צי א שעה, צי צוויי, צי דריי — וויים איך ניט; נאָר מיר זענען, ברוך השם, מיט גאָט'ס הילף, געקומען בשלום ביז דער מיהל, ביז דער ווינד־מיהל.

דא, ביי דער ווינד־מיהל, האָבען מיר זיך געזעצט רוהען. זיך צוגעזעצט, צוגעלעגט. צוגעלעגט זיך, אויסגעצוינגען זיך אויפ'ן גרי־נעם גראָז, אויפ'ן שמעקענדיגען גראָז, און געחאפט א דרימעל.

יעדער פון אונז איז פערנומען מיט זיין זאך, מיט זייַנע נע־דאנקען, מיט זיין פערגענינגען. ס'איז שטיל. קיינער זאגט ניט קיין וואָרט; קיינער וויל, מע זאל איהם איבערשלאָגען, קיינער וויל יענעם איבערשלאָגען.

— וואו זשע איז ע ק ־ ו ו ע ל ט ? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— אט דאָס איז דאָך עק־וועלט, נאָרעלע! — האָט איהם דער אנדערער געענטפערט.

און ס'איז ביי אונז אלע נעבליבען דער חסכם. אז דאָ, הינטער דער ווינד־מיהל, איז עק־וועלט; אז ווייטער פון דער מיהל איז שוין די הרי־חושך, די פינסטערע בערג, וואָס זענען בעדעקט מיט א שוואַרץ גראָז, און דאָרט, אויף די בערג, געפינען זיך נאָך עד־היום קליינע אידלעך מיט לאַנגע בערד ביז די שפּיץ־פינגער פון די פּיס, — די קליינע אידלעך, וואָס גאָט האָט זיי אהער פערטריבען פאַר זייערע צינגער. פאַר זייערע לאַנגע צינגער, דערפאַר, וואָס זיי האָבען גע'הרג'עט אייגער דעם אַנדערען מיט די צינגער; און אויף יענער זייט בערג איז שוין דער פערנלייווערטער ים, וואָס דער שטו־רעמווינד פערטרייבט אהין אלע אָקרעגטען מיט אלע שיפען אוּן וואָס קיינער קומט שוין פון דאָרט ניט צוריק...

— אין בית־מדרש אַריין! ווייסע־חברה'ניקעם! אין בית־מדרש אַריין! לייטישע בחורים'לעך! דאָכט זיך, שענער צו זיצען אין בית־מדרש שבת בייטאָג און לערנען „פּרק", איידער וואלגערען זיך, גלייך מיט אלע שקצים'לעך, הינטער דער מיהל. אין בית־מדרש אַריין, נויים, עם־הארצים, אין בית־מדרש אַריין!

דאָס איז נעווען „מאָטי רויטעבאק", א שענער איד, א יודע־ספר, א בעל־הבית מיט אַיין אייגענער שטוב און מיט א „שטאָדט" אין מזרח־וואָנד, די דריטע שטאָדט פונ'ם אָרון־קודש...

ד.

מלאך־המות.

איך האָב נעהערט אין חדר. מיין רבי האָט מיר דערצעהלט. מיין רבי רב מאיר, זכרונו לברכה...

שרעקליכע מעשיות האָט ער זיך אָנדערצעהלט פונ׳ם מענשענס סוף, פונ׳ם מלאך־המות מיט די טויזענדער אויגען פון קאָפּ ביז פיס, פונ׳ם מלאך־הדומה מיט די אייזערנע ריטער, וואָס קומט אין קריין מיט א דאָפּראָס:

— רשע! מה שמך? רשע! ווי אַזוי רופט מען דיך? עסקת בתורה? וואָס האָסט דו געלערענט?

און נאָך פיעל שרעקליכע, באמת מורא׳דיגע מעשיות. און עס איז איבערגענאָגען א פראָסט איבער׳ן לייב, און די האָר האָבען זיך געשטעלט קאָפּויר.

נאָר שרעקליכער פון אַלץ איז ביי מיר געווען דער מלאך־המות, דער מלאך־המות מיט די טויזענדער אויגען פון קאָפּ ביז פיס. און איך בין זיכער, אַז וועט איך וואָלט דעם ס ט מ אַ ל זיך בענעגענט מיט׳ן דאָזיגען פּארשוין, וואָלט איך געווים געשמאָרבען פאַר פּחד אַליין.

אָך, ווי עס בייטען זיך די צייטען!

אַצינד, וועט איך זעה זיך מיט „איהם" כמעט יעדען טאָג, ווער איך נאָר ניט נתפּעל.

איך פיהל „איהם" נעבען זיך; איך הער „זיין" אָטהעמען אָט דא, נעבען זיך; איך וויים, איך הער, אַז „ער" געהט מיר נאָך פון הינטען פיס־טריט — און נאָרנישט!

— נו, גיכער, גיכער! — זאָגט „ער" מיר. — מאָך א צואה און קום...

— מאָרגען, אם־ירצה־השם, מאָרגען! — ענטפער איך „איהם“ און לעג דאָס אָפּ פון טאָג אויף טאָג.

און אַזוי ווי איהר זעהט, נאָרען מיר איינער דעם אַנדערען. ער זאָגט מיר: צוואה!“ איך איהם: מאָרגען... מאָרגען... מאָרגען...“

דער יונגסטער
פון די מלכים

א מעשה לכבוד פסח.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

דער יונגסטער פון די מלכים

(א מעשה לכבוד פסח).

א.

א גליקליך קינד אַט דער יוזעק! אלע האָבען איהם ליעב, איט־ליכער פעסטעט איהם, ניט איהם נאָר, קושט איהם, האלזט איהם.

וואָם איז די מעשה?

יוזעק!

„אייגענע טאטע־מאמע באדארפען אזוי ניט באלעוועז קיין בן־יחיד'ל, ווי די צוויי שוועסטער, שרה און רבקה, באלעוועז דאָס קלייגע ברודערל זייערס. יוזעק און יוזעק און יוזעק! יוזעק, עס! יוזעק, טרינק! יוזעק, געה שלאָפען! יוזעק, נא דיר א צוקערקע! יוזעק, מע נייהט דיר א פּאָר נייע הויזלעך אויף יום־טוב! יוזעק, מע וועט דיך שיקען ערב פסח אין באָד אַריין! יוזעק, וועסט פּראָווען פסח דעם סדר! יוזעק און יוזעק און יוזעק — ס'איז שוין נמאם און מאוס צו הערען! איהר נעמט א קינד, א בריליאנטען קינד, און מאכט פון דעם א תל!"

אזוי זאגען די שכנה'טעם, וואָם זיצען מיט די שוועסטער אינ־איינעם, און אלייז רוקען זיי אונטער יוזעק'ען אלע מאל א צוקער־לעקאכל'ל, א שטיקל'ל שטרודעל'ל, א נעבראָטען לעבערל'ל, אביסל'ל איינגעמאכטס.

נעמומען האָט זיך עס פון רחמנות, פון דעם, וואָם אלע, די גאנצע וועלט האָט אויף איהם נעהאט רחמנות — נעבאך א יתום'ל!

ב.

ס'איז נעווען א איד, האָט ער געהייסען רפאל, און איז נעווען כל ימיו אײן אָרעמאַן, און דערצו נאָך א יאַדעשלעווער, מיט א מאַדנער מוזיקאַלישער ברוסט, וואָס פלעגט שפּיעלען, דאָס הייסט, ביים אַרײַנציהען און ביי׳ם אַרויסלאָזען דעם אָטהעם פלעגט זיך הערען א מין נעזאַנג פון א פיערעל, וואָס מע פיהרט איבער איהר מיט א ניט־קיין־אָננעשמירטען סמיטשיק. און נעווען איז דער רפאל א נאַנץ עהרליכער, נאָר, לאָז ער מיר מוחל זיין, א שלים־מזל׳ניק, דאָס הייסט, מחמת ער איז נעווען זעהר אײן עהרליכער, איז ער נעווען א שלים־מזל׳ניק, אַדער, פערקעהרט, מחמת ער איז נעווען א גרויסער שלים־מזל׳ניק, איז ער נעווען אײן עהרליכער. אויף איהם האָט מען נעזאָגט אין כתריעלעווקע, אז וועָן רפאל זאָל ניט זיין קיין שלים־מזל׳ניק, וואָלט ער איצטער נעהאַט א סך נעלד.

און ער האָט דאָס נעהאַט ביד, וואָרום ער איז נעווען כל ימיו „נאַמן" ביי רב שמחה׳לע וויינער אין פּאַדוואָל, און א חוץ זיין נעהאַלט, האָט ער נעקאָנט נעהן שווערען א שבועה דאורייתא, אז ער האָט ניט נהנה נעווען קיין פרעמדע פרוטה.

רב שמחה׳לע וויינער האָט זיך, נישקשה, נעקאָנט פערלאָזען אויף זיין נאַמן. ער האָט איהם טאַקי דערפאַר נעהאַלטען בכבוד, נעצאָהלט איהם אקוראַט די זעכס קאַרבען א וואָך, אמאל אונטער א יום־טוב נעשענקט א צעהנקערבעלשטיק, פּסח ארבע־כוסות אומ־זיסט, און פסח׳דינען בראָנפען א פלעשעל — פון דעם שמועסט מען ניט. ווי דען? רב שמחה׳לע וויינער איז א מענש, וואָס פער־שטעהט דען ניט, ווי מע בעראַרף שעצען א מענשן? אי, רפאל דער נאַמן האָט בעקומען ביי איהם אין „פּאַדוואָל" פריהער א „רע־מאַטיז", און נאָכדעם האָט זיך איהם נעלעגט א קאַטאַר אויף דער לונג, און עם האָט איהם אָננעהויבען פייפען אינוועניג און שפּיע־לען און זינגען — ווער איז שולדיג? נעזונד — דאָס איז דאָך א נאַטס־זאַך. דער נעזונדסטער מענש קאָן חלילה נעהענדיג שטאַר־

בען. אונזערע חכמים האָבען שוין לאַנג געזאָגט דערויף, אז... נאָר איהר ווייסט דאָך שוין מסתמא, וואָס אונזערע חכמים האָבען דערויף געזאָגט.

הקיצור, רפאל האָט אזוי לאַנג געפייפט, געשפּיעלט און נעזונגען, ביז ער האָט זיך איינמאָל, חול־המועד פּסח איז דאָס געווען, אוועקגעלעגט, בעקומען פּערציג גראָד היץ און איז שוין מעהר ניט אויפגעשטאַנען.

ג.

רפאל איז געשטאָרבען און — אי־אי־אי! — וואָס פאַר א לויה ער האָט געהאַט! רב שמחה'לע האָט איינגעלעגט די וועלט! ער האָט איהם אַליין אַרויסגעטראָגען אויף דער מטה פון שטוב, אַליין געהאַלפען טראָגען מיט זיינע פּליצעס, אַליין נאָכגעגאַנגען ביז'ן הייליגען אָרט, אַליין געזעהען, מע זאָל איהם געבען א שענעם אָרט, אַליין אַכטונג געגעבען, ווי מע גראָבט די קרקע, אַליין געגעבען דעם ערשטען קלאָפּ מיט דער לאָפּעטע, און בשעת דאָס קינד, יוזעק, האָט געזאָגט אינאיינעם מיט עוזר דעם שמש דעם ערשטען קריש אויפ'ן פּאָטער'ס קבר, האָט רב שמחה'לע געווויינט, סטייטש געווויינט!

— וואָס ווייסט איהר! וואָס ווייסט איהר! — האָט ער נאָכדעם געזאָגט איטלעכען בעזונדער. — ס'איז ביי מיר אזא היזק, אזא היזק, וואָס איז גאָר אין לשער!

און צו דער אלמנה האָט ער געזאָגט:

— ווייַן ניט, איך וועל דיך מיט דיינע יתומים מסתמא נישט פאַרלאָזען. פריהער גאָט, נאָכדעם איך...

און רב שמחה'לע האָט געהאַלטען וואָרט, ווי ווייט ער האָט געקאָנט. דאָס הייסט, די ערשטע עטלעכע וואָכען האָט ער געצאָהלט דער אלמנה די זעלבע שכירות, וואָס רפאל פלעגט נעמען. אמת, זי האָט בעראַרפט נאָך דעם נעהן אלע וואָך, און ניט איין מאָל, נאָר עטלעכע מאָל, און דאָס איז געווען פאַר איהר עפּים ניט אזוי

אנגענעהם; נאָר איך בעט אייך, וואָס האָט איהר געוואָלט? מע זאָל איהר אָפשיקען אהיים? דאָכט זיך, מען איז נענוג יוצא, אז מע צאָהלט א מענשען שכירות נאָכ'ן טוידט!

— איהר נעהט צו מיר מאָנען געלה, — האָס ער צו איהר א מאָל א זאָג געטהאָן, — גלייך ווי עס קומט אייך טאָקי, גלייך ווי איהר האָט עפּים איינגעלעגט ביי מיר א חלק אין פּאָדוואָל...

יענעם טאָג האָט די אלמנה מעהר געווייגט, ווי בשעת רפאל איז נעלעגען אויף דער ערה, און אז איהרע צוויי טעכטער, שרה און רבקה, זענען געוואָהר געוואָרען דעם סוד, וואָס די מאָמע וויינט, האָבען זיי זיי בעשוואָרען, זי זאָל שוין מעהר אהינצו נישט געהן.

— וואָס זשע וועלען מיר טהון?

— דאָס וואָס אלע טהוען: מיר וועלען געהן דיענען, מיר וועלען וואַשען גרעט, מיר וועלען נייהען אויף דער מאשין.

נייהען אויף דער מאשין איז שוין איצט אין כתריעלעווקע א שטיקעל ענין. מע קאָן שוין פערדיענען די צוויי גילדען א טאָג, אבי מע זאָל נאָר וועלען זיצען איבער דער מאשין אזוינע זעכצעהן־זיעבעצעהן שעה אין מעת־לעת; און מיט ארבייט איז אויך קיין דאגה נישט, מע קריגט; אז ניט קיין קליידלעך, איז ליפען, אז ניט קיין ליפען, איז העמדער, אז ניט קיין העמדער, איז נאָז־טיכלעך אונטערהאקען. שלעכט איז נאָר, וואָס מע דארף האָבען א מאשינע, צוויי מאשינעס!

אמת, מע גיט מאשינעס אויף אויסצאָהלען. וואו זשע נעמט מען די ערשטע עטליכע קערבלעך?

— נעהט זיך דורך צו אייער נגיד. — האָבען די שכנים נענעבען איין עצה דער אלמנה. — זאָגט איהם אזוי און אזוי, זיי וועלען איהם אָפּארבייטען.

ד.

ס'איז גרינג צו זאָגען: גענה צום נגיד! נאָר וואָס טהוט ניט א איד צוליעב פּרנסה? די אלמנה איז זיך דורכגענאַנגען צו רב

שמחה'לע ווייניר, געטראָפען איהם אין דער בעסטער צייט, סאָמע נאָכ'ן עסען. איהר ווייסט, אז איהר דאַרפט צו עמיצען אָנקומען מיט א טובה, זאָלט איהר איהם טשאָטעווען נאָר נאָכ'ן עסען. נאָכ'ן עסען איז דער ערגסטער מענש ווי'כער ווי פּאַר'ן עסען; פּאַר'ן עסען איז א מענש — א חיה.

— וואָם וועסט דו זאָגען עפּיס גוטס?

די אלמנה האָט איהם אַנידערגעלאָזט א צעטעל, אַווי און אַזוי — מאַשינעס.

רב שמחה'לע האָט אויסגעהערט מיט קאָפּ די גאַנצע צייט, נע־קאָלופּעט די צייהן, געווען רויט, אַביסעל געשוויצט און עטוואָס געדרימעלט, דאָס הייסט, חלילה ניט געשלאָפען, נאָר געדרימעלט, געקוקט אויף איהר נאָר מיט איין האַלב אויג, בשעת מעשה גע־קלערט אַביסעל וועגען געשעפט און אַביסעל וועגען עניני המאָגען. רב שמחה'לע איז אַביסעל א פולער, אַביסעל צו פעטליך, האָבען איהם די דאָקטוירים גערייסען עסען מעהר פלייש און ווינציגער מעהל־שפייז; און רב שמחה'לע האָט דוקא ליעב מעהל־שפייז, ברויט, לאָקשען, קוגעלאָך וכדומה אועלכע זאכען, וואָם ווערען גע־מאכט פון מעהל. ער ווייסט, אז סע שאדט איהם, נאָר אז ער זעהט דאָם, עסט ער, און אז ער עסט אפּ, האָט ער חרטה...

— איז וואָם זשע מאכסט דו, הייסט דאָם? — רופט ער זיך אָן צו דער אלמנה בשעת יענע ווערד אַנשוויגען, און ער הערט אויף צו דרימלען, קוקט אויף איהר מיט אַנדערהאלבען אויגען.

— וואָם זאָל איך מאכען? — ענטפערט איהם די אלמנה. — איהר הערט דאָך שוין, וואָם איך מאך; אויף אַלע שונאים! איז וועז איך האָב איצט אויף א מאשינע, אויף צוויי מאשינעס, חאָטש איין מאשינע...

— וואָסער מאשינע? — מאכט ער צו איהר פערוואונדערט און קוקט אויף איהר שוין מיט ביידע אויגען.

— איך האָב דאָך אייך דערצעהלט, אז מיינע טעכטער וויללען זיך פארנעמען מיט נייהען, ווערען נייהטורינס, נייהען אויף דער

מאשינע, איז ניטא קיין מאשינע, צוויי מאשינעס דאַרפען זיי האָבען, מע גיט אויף אויסצאָהלען.

— דאָס איז א גוטע זאַך, זעהר א גלייבע זאַך נייהטורינס, נייהען, פאַרדיענען, מהיכתיתי, זעהר גלייך!

נאָר תוך כדי דבור פליהט איהם דורך א מחשבה: „וואָס איז די מעשה, וואָס ס'איז מיר אַזוי אָנגעפילט דער מאָגען? איך האָב, דאַכט מיר, היינט גאָר אַזוי פיעל ניט געגעסען!" און איין אויג הויבט ביי איהם אָן ווערען קלענער. נאָר מחמת די אלמנה ווערד אנשוויגען, חאָפט ער זיך אויף און רעדט ווייטער צו איהר:

— נו, זעהר פיין, נייהען, מהכתיתי, פאַר וואָס ניט?

— האָב איך אייך געוואָלט בעטען, רב שמחה'לע, איהר האָט שוין אַזוי פיעל געטהאָן פון אונזערטוועגען, טאָמער וואָלט געווען א סברה, אַז...

רב שמחה'לע דערהערט, אַז סע שמעקט מיט א בקשה, א גמילות־חסד, געלד מסתמא, חאָפט ער זיך אויף.

— אַז וואָס?

— אַז איהר זאָלט אויסלייהען דאָס ערשטע געלט, וואָס מע באַדאַרף אויף די מאשינעס.

— וואָסערע מאשינעס?

— אָט די, וואָס איך זאָג אייך, צוויי מאשינעס פון מיינע טעכטער'ס וועגען, חאָטש איין מאשינע.

— ווי קומט צו מיר מאשינעס? וואָס פאַר א מחותן בין איך מיט מאשינעס?

— געלט! — זאָגט די אלמנה. — מאשינעס וועלען זיי אַליין קויפען. מע גיט מאשינעס אויף אויסצאָהלען. למשל, איך צאָהלאיין איציט א פופציגער, און שפעטער מיט דריי חדשים א פינפאונצוואָנציגער, און שפעטער...

— איך ווייס, איך ווייס, דו באַדאַרפסט מיר ניט דערצעהלען. איך קאָן באשטעהן, זיי זאָלען זיך באַגעהן אָהן מאשינעס. נא דיר גאָר מאשינעס!

— ווי אזוי זשע וועלען זיי נייהען? מיט די הענט קאן מען אזוי פיעל ניט אננייהען; אלע נייהטורינס האבען היינט מאשינעס.

— ווילסט זיי מאכען פאר נייהטורינס? אז אך און וועה די יאהר! דיין מאן זאל איצט אויפשטעהן און דערהערען, אז דו ווילסט מאכען פון דיינע קינדער נייהטורינס, וואלט ער נאך א מאל געשטארבען. דו ווייסט? דיין רפאל איז געווען איין עהרליכער, א כשר'ער איד. אזעלכע ווי רפאל איז נישטא! רפאל זאל הערען נייהטורינס, וואלט ער דאס ניט אויסגעהאלטען! ער וואלט זיך — איך וויים אליין ניט וואס!

רב שמחה רעדט מיט הארץ. ער מיינט דאס ערנסט. און וואס וויטער — העכערט זיך ביי איהם דאס קול:

— נייהטורינס? הע! א שענע עובדה פאר א אידיש מיידעל! הע! מיר וויסען וואס הייסט א נייהטורין! און נאך ביי אידען! הע! רפאל'ס טעכטער נייהטורינס! און וואו בין איך? דו ווייסט, אז דיין רפאל איז ביי מיר אויסגעוואכסען? א י ך האב איהם געמאכט פאר א מענטשען, פריהער גאט, נאכדעם איך. און ווער האט איהם חתונה געמאכט, אז ניט איך? הע! ווילסט דו, אז איך זאל דערלאזען אזעלכעם? חס וחלילה! וואס בין איך עפים? א שטיין? א ביין? א שייט האלץ? הע!

די אלמנה — מיט דעם וואס זי איז געקומען, מיט דעם איז זי אוועקגענאנגען.

אוועקגענאנגען און זיך געגעבען דאס הייליגע ווארט, געשוואָרען זיך מיט די הארבסטע שבועות, אניט זאל זי ניט דערלעבען איהרע קינדער מגדל זיין, אז מעהר זאל איהר פוס ניט זיין ביי רב שמחה'לען אין שטוב — בעסער געהן דיענען!

ה.

נאר ס'איז גרינג אויסצורעדען „געהן דיענען"! רפאל דעם נאמנ'ס ווייב, א בעל־הבית'טע גלייך מיט אלע כתריעלעווקער בעל־הבית'טעס, וועט זיך שטעלען דיענען? שטעהן ביי א פרעמדען

אויוועז? זיצען ביי אַ פּרעמדען טיש? איידער אַזאַ לעבען איז שוין גלייכער שטאַרבען! אוז די אלמנה האָט געבעטען אויף זיך דעם טוידט. אוז דאָס מאָל האָט גאָט, דער גרויסער אלמעכטיגער גאָט, דער וואָס איז איין אבי יתומים אוז א דיין אלמנות, דוקא דער־בּאַרעמט זיך אויף דער אַרעמער אלמנה, אוז האָט זי ניט געלאָזט לאַנג אַרומדרעהען זיך אויף דער וועלט, איהר צוגעשיקט א גרינגען טוידט, א מין געשווילעכטס אזעלכעס אינוועניג. געמוטשעט זיך, אוז גוט געמוטשעט זיך, סך הכל א חדשים דריטהאלבען אוז אוועק־געשטאַרבען. אוז גראַדע האָט זיך בעראַפּט טרעפען אזוי, אז ס'איז אין כתריעווקע אין דער צייט, א חוץ קליינע קינדער, קיינער נישט געשטאַרבען, האָט מען די אלמנה בעהאלטען ניט ווייט פון איהר מאַן, כמעט א קבר נעבען א קבר — בעשערט געווען א גליק! אוז יוזעק האָט שוין פאַר איינס געזאָגט קדיש אי נאָכ'ן טאַטען, אי נאָך דער מאַמע, — אוז פון דעמאָלט אָן איז דאָס יוזעק געוואָרען אזוי בעליעבט אוז טהייער ביי אַלע שכנים אוז ביי אַלע שכנות אוז ביי אַלע די, וואָס האָבען איהם געהערט זאָגען קדיש אין בית־המדרש, שטעהענדיג אויף א באַנק, קוויטשען אויף זיין קינדערש קול'כעל „יתגדל ויתקדש"... איטליכער, וועד עס האָט געזעהען דאָס דאָזיגע קליינע יוננעל מיט'ן קיליעכיגען היטעלע, מיט די שוואַרצע אויגעלעך אוז מיט די רויטע בעקעלעך, שטעהן אויף דער באַנק אין בית־המדרש, אוז געהערט איהם זינגען דעם „יתגדל ויתקדש", איז געבליבען שטעהן צוגעקאָוועט, געזיפצט אוז פערטיפט אין געדאַנ־קען נישט קיין ליכטיגע, אין מחשבות נישט קיין פרייליכע, וואָרום איטליכער מענש קאָן חלילה שטאַרבען, איטליכער מענש האָט קליי־נע קינדער, וואָס קאָנען חם ושלום בלייבען יתומים, מע זאל בעהיט אוז בעוואָהרענט ווערען! אוז מע רוקט־אונטער דעם קליינעם יתום'על וועד א קאָפּיקע אוז וועד איין עפּעל, אַביסעל פאַר רחמנות אוז אַביסעל פאַר „צדקה תציל ממות"...

דעם אמת דאַרף מען זאָגען, אז יוזעק איז טאַקי געווען א גע־רָאטען קינד מיט אזא מין פּנימ'על, וואָס סע בעט זיך: „האָב מיך

ליעב", און דערצו האָט ער געהאַט א גוט קעפּל און איז געווען אין דער כתריעלעווקער תלמוד־תורה דאָס בעסטע יונגעל; נח דער מלמד האָט זיך ניט געקאָנט אָנקוויבען פון איהם, און די נאַנצע שטאָדט האָט מיט איהם געקלוננען.

— עפּיס לויבט מען זעהר רפאל דעם נאמנ'ס זוהנדעל.

— יוזעק'ען? מע זאָגט, ס'וועט עפּיס זיין גאָר איין חריפות אין דער וועלט!

— און וואו דאַרף זיך פּאַרוואַלגערן אזא איין אַנטיקעל? צוויישען אָרעמע לייט, אויפ'ן מיסט!

— תמיד אזוי. ווער לעבט? דער אלטער משה־אהרן, אָהן הענט און אָהן פּיס. ווער שטאַרבט? רב שמחה'לעם אייידעם, א פּרישער, א געזונטער, א טאַטע פון קינדער און א יונגערמאַן מיט גאלט — נעמט ער און שטאַרבט אַוועק!

— איהר זאָגט, רב שמחה'לעם אייידעם? למאי פּייסי דעם נגיד'ס שנור?

— וואָס מאַכט זי?

— זי מאַכט! מע האָט שוין דריי מאָל אָראָפּגעבראַכט דעם פּראָפּעסאָר פון יעהופּעץ.

— אזוי? איך זאָל עס פּאַרמאָגען וואָס סע וועט קאָסטען חאַטש האַלב, רבונו־של־עולם!

— ס'איז אודאי א וועלט!

— א וועלט מיט וועלטעלעך!

אזוי שמועסט מען זיך דורך אין כתריעלעווקע און מע קריטיקירט די ארבייט פונ'ם רבונו־של־עולם אויף וואָס די וועלט שטעהט: וועמען גאָט ניט יאָהרען, און וועמען ניט! וועמען גאָט ניט גאָלד, און וועמען קדחת! וועמען גאָט ניט גראָטענע קינדער, און וועמען — דער רוח ווייסט וואָס!... קיינעם קומט ניט אויף די גאַנקען זיך פערטראַכטען: פון וואַנען לעבען די דאָזיגע גראָטענע קינדער? וואָס עסען זיי? ווער קלייד זיי? צי פריהרען זיי ניט אוים אין די לאַנגע ווינטערנעכט אין די קאַלטע קעלערס? צי וואַכ־

סען זיי ניט אויס קיין קאליקעס, הויקערס, פארטיגע ארעמע לייט, איבערינע אומגליקליכע נפשות אויף דער וועלט?...

א גליק, וואס די שוועסטער, שרה און רבקה, האבען זיך דער־שלאגען צו א מאשינע, און דאס האבען זיי צו פערדאנקען זייערע דריי שכנה'טעס, בתיה די רופא'טע, פעסי די שמש'טע און סאסי די טענדלערקע, וואס זיצען מיט זיי אונטער איין דאך. זיי האבען זיך צענויפגעלענט אלע דריי און האבען אויסגעלויהען די ערשטע עטליכע קערבלעך, און דאס איבערינע — אויף אויסצאהלען, און ס'איז געווארען א מאשינע. און וואס איז דער חדוש? מען איז דאך לעבעדינע מענשען. וואס דען זאלען טהון צוויי מיידלעך, שוין דערוואכסענע, מיט א קליין יונגעל א יתומ'על אויף די הענד? א שלאנג, זאגט מען, האט אויך רחמנות אויף די קליינע שליינגעלעך, ובפרט א מענש!

איין חסרון נאר, וואס די מאשינע קלאפט אין קאפ אריין א גאנצען טאג מיט א גאנצער נאכט, וואהרום ארבייט איז, דאנקען גאט, פארהאן, און ביידע שוועסטער נייהען אויף דער מאשינע, מע בייט זיך מיט דער ארבייט און מע „נעמט זיך איבער די הענט", דאס הייסט, בשעת איין שוועסטער נייהט אויף דער מאשינע, הייצט די אנדערע איין דעם אויוועז, און, פארקערט, בשעת איינע שטעלט דעם וואראמעס, נייהט די אנדערע אויף דער מאשינע. און די מא־שינע הערט ניט אויף צו קלאפען, און די שכנה'טעס האלטען זיך ביי'ם קאפ און הערען ניט אויף צו וואדטשען שטילערהייד:

— נא דיר א גראנער!...

1.

נאט איז אבער א גוטער; ער שיקט צו די רפואה פאר דער מכה. די רפואה איז נעווען יוועק. אין יעדער שטוב מאכט זיך, אז סאיז ווייסט און פינסטער, די צייט איז שלעכט, די געשעפטען נעהען ניט, ס'איז ביטער אויפ'ן הארצען, — וועדר געבאהרען א קליין וועווריקעל, און די נאנצע שטוב בייט זיך איבער. תחילת שרייט

דאָס קיינע וועוריקעל, קוויטשעט, רייסט זיך אייפ'ן בייבעל, לאָזט ניט שלאָפען קיינעם. נאָר אָט איז דאָס וועוריקעל אביסעל אונטערגעוואכסען, עס הערט־אויף צו שרייען, עס עפענט־אויף די אויגעלעך און סע קוקט, ווי א זינדיגער מענש: — „זעהט נאָר, ווי סע קוקט מיט אויגען! אָנו, פיצעלע! אָנו, ברעקעלע!" און דאָס וועוריקעל עפענט אויף דאָס מיילעבעל, שטעלט־ארויס דאָס צינגעל, און סע הויבט אָן צו לאכען, — און עס ווערד ליכטיג אלעמען אין די אויגען: — „זעהט נאָר, זעהט, סע לאכט, איך זאָל אזוי זיין געזונט, סע לאכט!"... א נדולה, א שמחה, א פרייד אויף דער נשמה! די נאנצע שטוב איז פול מיט דעם, איטלעכער טראָגט זיך מיט דעם ארום, מע פערגעסט אָן די צרות, די ביטערקייט פונ'ם לעבען וועדר פערצוקערט, ס'איז נאָר א חיות און נענוג!

דאָס איינענע איז נעווען מיט אונזער יוזעק'ען. יוזעק איז נעווען דאָס ליעבע וו. וריקעל, וואָס אלע האָבען איהם ליעב געהאט און ארומגעטראָגען זיך מיט איהם. און אז ס'איז נעקומען ערב פסח, האָט מען איהם אויסגעקליידט בגדי־מלכות, אָנגענומען א קאפאטקעלע מיט הויזעלעך אויף שלייקעס, אויפגענייהט א פאָר שטיוועלעך און נעקויפט א ניי היטעלע, צוגעזאָגט איהם שענקען ניסלעך און בעצייטענס איהם נעמאכט א סקאָוורעדע לאטקעס פון מצה־מעהל, איהם קאלי נעמאכט דעם מאָגען און שיער ניט אריבערגעפעקעלט איהם אויף יענער וועלט.

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט איהם האָדעווען מיט דער שווארץ־יאָהר ווייסט וואָס? — האָבען די שווסטער נעשרינגען אויף די שכנה'טעס.

— שא, שא, קוקט זיי אָן אביסעל! מע האָט נענעבען דעם קינד א לאטקע מיט שמאלץ, וואָס סע טהוט זיך דאָ!

אזוי האָבען די שכנה'טעס פערענטפערט זיך, און בתיה די רופא'טע האָט נעטהאָן אלסדינג, וואָס זי האָט נעקאָנט, און האָט אָפנעראָטעוועט דאָס קינד. און ס'איז נעקומען ערב פסח, האָט

מען יוזעק'ען מיטנעמבען א העמד מיט דריי גראשען און אפּגע־שיקט איהם אין באד אריין. און אז ער איז נעקומען פון באד, האט מען איהם אנגעטהאן די נייע מלבושים'לעך, און ער האט געשיינט ווי די זון.

— א קייזערל'יך קינד! — האבען זיי נעזאגט איינע צו דער אנ־דערער.

— קיין עין־הרע ניט, קיין בייז אויג זאל איהם ניט שאדען!

און יוזעק האט נענומען דאס סדור'ל און איז געגאנגען אין שוהל אריין דאוונען, נעזאגט קריש און נעקומען אהיים מיט א בריטען גוט יום־טוב און נעטראפען דעם טיש גרייט מיט מצות, מיט א פלעשעל ראזינקעם־וויין, מיט מרור, חרוסת, קארטאפלים און זאלץ־וואסער — אלסדינג איז נעווען, אלץ, וואס מע בעראוף נאר איין זאך האט נעפעהלט: ס'איז נישט נעווען, ווער ס'זאל אפרעכטען דעם סדר.

נישט נעווען קיין מלך!

ז.

אלע דריי שכנה'טעס זענען נעווען אלמנות. דאס הייסט, צוויי זענען נעווען אלמנות און איינע א נרושה. קיין קינדער האבען זיי אויך ניט נעהאט. דאס הייסט, זיי האבען נעהאט קינדער, נאר נישט ביי זיך; אין דער פרעמד זענען זיי נעווען, צעזעטט און צעשפרייט איבער דער נאראר וועלט: ווער — א בעל־מלאכה, און ווער — אין א קלייט, און ווער — פערוואלפען אינ'ם וויטען־וויטען אמע־ריקא. זייער מזל, אדער זייער שלים־מזל, האט צענויפגעטריבען די דאזיגע דריי ווייבער אין איין שטוב, ביי בתיה די רופא'טע, וואס זי איז נעווען די בעל־הבית'טע און זי איז נעווען צוויישען זיי די נגידית.

נעזעסען אלע דריי אונטער איין דאך, געשטאנען ביי איין אוי־וועז, נעבאקען ברויט פון איין באקרייזשע, נערעשטשינעט חלה פון

איין מולטער, האָט זיך יעדע פון זיי נעהאַט איהר בעוונדערען טיש, וואָרום ס'איז שוואר, אז דריי וויבער זאָלען קאָנען הויזען, אויס־קומען צוויישען זיך. אויב איהר זעהט היינטמאָדישע דאָמען לעבען פרייינדליך, קושען זיך, בשעת מע קומט איינס צו דאָס אַנדערע אויף א זשורפיקס, זיצען אינאיינעם און קנאַקען ניסלעך,—זאָל אייך קיין חדוש ניט זיין: ס'איז נאָר דערפאַר, וואָס מע זיצט ניט אונ־טער איין דאַך און מע שטעהט ניט ביי איין אויוועז און מע באַקט ניט פון איין באַקדייזשע און מע רעשטשינעט ניט פון איין מול־טער.

צוויישען די דריי הונדערט זעכציג טעג, וואָס ס'איז פאַרהאַן אין יאָהר, האָבען זיך אונזערע וויבער א מאָל דריי הונדערט נע־קריעגט; נאָר איך וויים ניט, וואָס וועלכע ביי אייך אַנגערופען נע־קריעגט? מע האָט חלילה איינס ביי דאָס אַנדערע ניט צוגענומען גאָרנישט, חלילה נישט בעלעדיגט, ניט אָנגעריהרט אין כבוד, נאָר גלאַט, דריי כאַראַקטערען קאָנען זיך ניט אויסגלייבען. למשל, פּעמי די שמש'טע האָט ליעב פערשאַרען דאָס נאַנצע פייער אין אויוועז און פערשטעלען מיט דער זאָלינקע. וואָס קומט איהר דערפאַר? האָט אָבער סאָסי די טענדלערקע א טבע צו שטעלען אַלע אין דער־פריה א קריגעל ציקאַריע אויפ'ן פּריפּעטשיק. איז, דאָכט מיר, אויך ניט קיין עולה; זי וועט דאָך ניט קריכען מיט איהר קריגעל צי־קאַריע צוויישען די פּליישינע טעפּלעך! זאָגט אָבער פּעמי די שמש'טע, אז ס'איז ניט כדאי, אז איבער א קריגעל ציקאַריע זאָל כּפּרה ווערען די חלה אין אויוועז. זאָגט סאָסי די טענדלערקע: לאָזען איהרע שונאים זיין די כּפּרה! זאָגט איהר פּעמי די שמש'טע, אז זי האָט, אַפּנים, היבשליך שונאים? זאָגט סאָסי די טענדלערקע: „ניט צו פאַרוינדיגען, איך האָב זיי נענוג, מע זאָל זיי נעדעכט זעען און זיי זאָלען שיטער אויפגעהען". זאָגט איהר פּעמי די שמש'טע: „פון וועז אָן זעגט איהר דאָס נעווארען אזוי בארעדעוו־דינ?" זאָגט איהר סאָסי די טענדלערקע: „פון זינט איך האָב מיך באזעצט אינ'ם דאָזיגען וויסטענים". רופט זיך אָן בתיה די רופא'־

טע, די בעל־הבית'טע פון דער שטוב, וואָס שטעהט בשעת מעשה ביי דער זייט, פערלענגט די פעטשיילע הינטער די אויהערען, מיט א קאטשעלקע אין די הענד, און קאטשעט א בלאט לאקשען אויף שבת: „איך וויים ניט, וואָס איז אייך דאָ אזוי וויסט? די סך דירה־געלטען, וואָס איהר צאהלט זיך אן?" זאגט צו איהר סאָסי די טענדלערקע: „גוט איז אייך, אז איהר זענט א נגידית'טע און האָט, קיין עין־הרע, א סך געלט!" זאגט צו איהר בתיה די רופא'טע: „וואָס געהט אייך אן, צי א סך, צי ניט קיין סך? ביי אייך האָב איך ניט צוגענומען גארניט?" זאגט צו איהר סאָסי די טענדלערקע: „וואָס האָט איהר ביי מיר צו נעמען? דעם דלות? נעמט אייך איהם!" זאגט איהר בתיה די רופא'טע: „האָלט זיך מיט איהם געזונטערהייט!..." רופט זיך אָפּ פעסי די שמש'טע: „פון דלות איז קיינער ניט באוואָהרענט! מע האָט שוין געזעהען פיינע בריה'ס מיט איינענע הייזער ליגען פון דעסטוועגען גוט אין דער ערד!..." „און באקען בייגעל"... — העלפט איהר אונטער סאָסי די טענדלערקע. וועדר בתיה די רופא'טע אין כעס און פאלט אן אויף סאָסי די טענדלערקע. שטעלט זיך איין פאר איהר פעסי די שמש'טע. וועדר א גערודער צווישען אלע דריי וויבער, א מיש־מאש, א צענויפגיסענישׂ פון וועדטער, רעד און משלים: „נעזעהען אביסעל א מליץ־יושר'טע!"... „נעפעלט אייך א השגה פון א אידינע!"... „נעפעלט אייך ניט, וועט איהר מיט מיר קיין שדוך ניט טהון"... „מע זוכט א שער, רופט זיך אָפּ דאָס אויבערשטע פון שטויסעל!"... „א משל קאבאק!"... „אויך מיר א נגידית'טע — איבער א קאטשערע מיט א לאפעטע"... „לאז זיין שטיל, פיסקאט־קע, וואָרום סע קאָן פליהען א קאטשערע אין קאָפּ אריין"... „איך וויים ניט וועמען, איהר זענט בילכער"... „נא זשע דיר טאקי!"... נא דיר!"... „נאט אייך ביידע!"...

איהר מיינט, וואָס איז דאָס נעווען? פעטש? חס וחלילה! — פייגען, פייגען פון צוויי צענויפגעדרעהטע פינגער, אינמיטען א דריטער, און נלייך אין נאז אריין.

ח.

האָט קיין פּאַראיבעל ניט, וואָס איך וועל אייך זאָגען: איך האָב מורא, אז ווען חלילה מע שפּאָנט צענויף דריי היינטמאָדישע דאָמען און מע קוועטש זיי צענויף אַלע אינאיינעם אונטער איין דאַך, ווי מע האָט צענויפגענקוועטשט אונזערע דריי ווייבער, בין איך אייך ניט ערב, וואָס דערפון וואָלט אַרויס; עס קאָן זיין, עס וואָלט ניט אַרויס גאָרנישט, און עס קאָן זיין, אז עס וואָלט געווען מיאוס, נאָך מיאוס'ער, ווי ביי מיינע דריי שכנה'טעס... איך מיין חלילה דערמיט קיינעם ניט בעלעדינעז; נאָר גלאָט, מע רעדט — רעדט מען...

איך קעהר מיך אום צוריק צו מיינע ווייבער. נאָך אַלע מחלוקת'ן מיט די מיאוס'ע „קאָנפּליקטען", וואָס צווישען זיי פּלעגט פּאַרקומען, איז מען זיך קיין שונאים, חס ושלום, ניט געווען. וואַרום וואָס, אייגענטלעך, האָט מען געהאָט איינס צו דאָס אַנדער־רע? חלילה אָפּגענומען פרנסה? אָט האָט מען זיך געקריגט, און אָט האָט מען זיך איבערגעבעטן. און וואָר שמועסט, אז ס'איז געקומען פּסח, איז מען גאָר נעווארען שלום, אחדות, נפש אחת, וואַרום אַלע דריי האָבען געבאָקען מצות אין איין טאָג, אַלע האָבען נעשטעלט איין דייזשקעלע באָרשט, אַלע האָבען נעהאַנדלט איין מציאה א זעקעל קאַרטאָפּלים, און אַלע האָבען זיך געזעצט צום סדר ביי איין טיש, טאקי ביי דער בעל־הבית'טע, ביי בתיה די רופא'טע, אינאיינעם מיט איהר געהויבען די שיסעל, איהר נאָכ־נעזאָגט שטילערהייד וואַרט ביי וואַרט די הגדה, וואָס בתיה האָט נעלייענט אויף עברי־טייטש פון א גראָבען סדור.

נאָר דאָס איז אָבער נעווען אמאָל, בשעת בתיה דער רופא'טעס מאָן, ישראל דער רופא, האָט נאָך גלעבט, פלעגט ער אָפּרעבטען דעם סדר. נאָכדעם, אז ישראל דער רופא איז געשטאָרבען, האָט אייגער פון די שכנה'טעס זיהן געפראָווען דעם סדר. איצט, אז אַלע האָבען זיך צעפאָהרען, דער אָהער און דער אָהין, און אין דער

גאנצער שטוב איז געבליבען איין מאנסביל יוזעק, איז געוואָרען צווישען די ווייבער א רעד, אפשר וואָלט געווען א סברה, אז יוזעק זאל היינטיגם יאָהר אָפּרעכטען דעם סדר? יוזעק איז א יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש, און עברי זאָגט ער ווי א וואסער, — פאר וואָס זאל ער ניט זיין דער מאנסביל, דער מלך?

— יוזעק, ווילסט זיין א מלך?

א מלך? פאר וואָס ניט? וואר זאָגט זיך עס אָפּ פון מלוכה?

— אז אָך און וועה איז צו דער מלוכה, אז יוזעק איז דער מלך!...

אזוי האָבען געזאָגט די דרייַ ווייבער מיט די צוויי שוועסטער און האָבען איהם אויסגעבעט זיהר א שענע „היסב־בעט", ארומנעלעגט מיט קישענס, און יוזעק, אז ער איז געקומען פון שוהל מיט'ן בריטען גוט יום־טוב, האָט ער זיך געזעצט על כסא מלכותו, אין די נייע יום־טוב'דיגע בגדים־לעך, ווי איין אמת'ער מלך.

ט.

דרייַ זאכען: נעהניצען, לאכען און ווינען — דאָס זענען פון די ענינים, וואָס מע נעמט זיך אַן איינער פונ'ם אנדערען. נעהניצען, לאכען און ווינען איז ניט ביי אונז אין די הענד.

ביי'ם סדה, וואָס טיר בעשרייבען אצינד, סאָמע צום רעכטען שפּיץ, בשעת דער יונגסטער פון די מלכים, יוזעק דער יתום, האָט נאָך דעם בריטען „לפיכך" מיט'ן שענעם „הלל" אויפגעהויבען דעם צווייטען כוס און אָנגעהויבען זאָגען דעם „הריני רוצה לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות" און געוואָלט צוטראָגען דאָס גלעזעל צום מויל, האָט זיך געלאָזט הערען צווישען די ווייבער א יאָמער־ליך געווין, ווי מע בעווייגט א טוידטען.

ווי אזוי דאָס האָט זיך געטראָפען: וואר פון זיי האָט פריהער אָנגעהויבען ווינען, — איז שווער צו ווישען. בשעת יוזעק האָט אָפּגעמאכט דעם קידוש און אָנגעהויבען צו זינגען דעם „עברים היינו", האָט איינע פון די צוויי שוועסטער זיך דערמאָנט, אז פאר־

אײַהרען אין דער צייט זענען זיי אויך געוועסען ביי׳ם סדר; נאָר ס׳איז געווען אײַן אַנדער סדר. דער מאַטע האָט געלעבט, און די מא־מע האָט געלעבט, און זיי, די צוויי שוועסטער, האָט מען אויפגע־נייהט אויף פּסח נייע קלײדלעך. זיך נאָרנישט געריכט, אַז זיי וועלען איצטער בעראַרפען זיצען ביי אַ פרעמדען טיש מיט פרעמ־דע ווייבער, און יוזעק וועט זיי אַפרעכטען דעם סדר... און ביי איי־נער פון די צוויי שוועסטער האָט אַנגעהויבען פּינטלען אײַן אויג, אונטערצוטערען די אונטערשטע ליפּ. און אויף איהר קוקענדיג, האָט זיך ביי דער אַנדערער שוועסטער אַנגעהויבען לאַזען אַ טרער נאָך אַ טרער. און אויף זיי קוקענדיג, האָט זיך איינע פון די דריי שכנה׳טעס דערמאָנט אויך אַן איהר אומגליק: אַז נתי דער שמש, איהר מאַן הייסט דאָס, האָט געלעבט, איז איהר געווען גוט ווי די וועלט, דאָס הייסט, גוט איז איהר קיינמאָל נישט געווען, נאָר בע־סער ווי איצטער אודאי, אַז זי בעראַרף זיין אַ פּיד׳שמש׳טע, זואָרום עזר דער שמש, וואָס איז פריהער געווען ביי נתי דעם שמש אַ פּיד־שמש, איז הייַנט געהויבט געוואָרען, ארויף נאָך איהר נתי׳ס טוידט פון פּיד׳שמש אויף שמש, און זיין ווייב גנעסי איז געוואָרען אַזוי נרוים, טאַטעניו, אַז מע קאָן שוין נאָר צו איהר ניט צוטרעטען!...

אַזוי האָט זיך געטראַכט פּעסי די שמש׳טע און האָט נעמאַכט בשעת מעשה אַזא קרום פּנים, אַז סאָסי די טענדלערקע האָט בע־דאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזען, זי זאָל זיך איינהאַלטען פון טרערען. סאָסי האָט זיך דערמאָנט אַן טרויעריגע זאַכען: זיעבען און זיעבעציג ווייבער, וואָס רייסען פון די הענד, לאַזען נישט פער־דינען אַ גראָשען, צעבאַלעווען די קונה׳טעס, מאַכען פון זיי אַ חלה, אַ חלה! הייַנט האָט זי זיך דערמאָנט אַן איהר עלטערע טאַכ־טער, וואָס זי איז געשטאָרבען שוין לאַנג, נאָך קינדווייז, ראָסי האָט זי געהייסען; ווען ראָסי זאָל געווען ניט שטאַרבען, וואָלט זי שוין איצטער געווען אַ מיידעל צו לייטען, און אפשר אַ מאַמע פון קינ־דער. און אויך אַן איהר מאַן האָט זי זיך דערמאָנט, ווי ער איז נע־באַך אַפּגעקומען כּל ימיו, געווען אַ פּינסטערער קאַליקע, אַ לא־יוצלח

לשום מלאכה, א קראנקער נעבאך — און סאסי די טענדלערקע, נאכ־זאגענדיג שטילערהייד בתיה דער רופא'טע די הגדה און צושאק־לענדיג זיך גלייך מיט איהר צום טאקט, בעוואשט זי זיך מיט טרע־רען, און אפילו די פירזאגערין אליין, בתיה די רופא'טע, הערט זיך אליין ניט צו צו די ווערטער פון דער הגדה, וואס ניסען זיך ביי איהר אהן איהר ווייסן, דערמאנט זיך אויך אן איהרע אייגענע צרות, אן איהרע קינדער, וואס זענען אוועק אין דעם ווייטען־ווייי־טען אמעריקא. זיי שרייבען אפילו פון דארטען גאנץ גוטע בריוו־לעך, אז זיי מאכען דארטען א גוט לעבען; היינו, זיי ארבייטען זעהר א סך און זענען מענשען גלייך. צו בעווייזען, ווי גוט זיי איז, האבען זיי איהר געשיקט זייערע פאטרעטען, וואס דארטען רופט מען דאס „פיקטשערס", און זאגען איהר צו, אז אויב די געשעפטען, אדער, ווי מע רופט דאס דארטען, די „ביזנעס", וועלען זיך אביסעל פערבעסערען, וועלען זיי איהר צושיקען עטליכע קערבלעך, אדער, ווי מע רופט דאס דארטען, „דאללערס". מיט א שיפסקארטע און וועלען זי אריבערנעמען אהינצו, אין דעם גרויסען גליקליכען לאנד, וואו אלע מאכען א לעבען, וואו אלע מענשען זענען גלייך, א מענש מעג דארטען אויסציהען זיך אין מיטען גאס פון הונגער, וועט איהם קיינער ניט זאגען „קרום געהסט דו"... נאר אזוי לאנג קרענקען די שונאים, ווי לאנג בתיה וועט ניט פאהרען אהינצו. זי האט דא אויך קינדער. אי, ס'איז זיי נעבאך ניט גוט? — וואס זאל מען טהון? ס'איז א גאטס־זאך. אלסדינג איז פון גאט!

אזוי טראכט זיך בתיה די רופא'טע און ליינט די הגדה, ווי א וואסער, און זי אליין בעמערקט נאר ניט, ווי זי ווייזט אן גיסט מיט טרערען. ביז ס'איז געקומען צום צווייטען כוס פון די ארבע כוסות, אז דער יונגסטער פון די מלכים האט זיך אפגעשטעלט אפ־טרינקען א ביסעל ווייז, האבען זיך אלע ווייבער אליין דערשראקען פאר זייער געווייז, און בתיה די רופא'טע איז אנגעפאלען אויף זיי מיט א געפילדער, זיך אויסגעווישט די אויגען מיט'ן פארטוך און אויסגעשנויצט די נאז:

— וואָס האָט איהר זיך צעיאָחמערט פּלוצים אין מיטען דרי־נען? וואָס איז היינט, יום־כּפּור? צי תשעה־באב? נעזעהען אַביסעל!

ערשט דעמאָלט האָבען זיך די וויבער בערוהיגט, וועז אייגע פון זיי האָט אונטערגעטראָגען דעם מלך א קווארט וואַסער מיט א טאָז אויף צו וואַשען זיך, די אַנדערע האָט דערלאַנגט די הייסע פיש פונ'ם אויוועז, די דריטע האָט צוגעטראָגען דעם חריין. דער יונגסטער פון די מלכים האָט נעמאַכט א ברכה, „על אכילת מצה", די וויבער האָבען נעענטפערעט אמן, און די סעודה האָט זיך אָנגע־הויבען שטיל, אָהן וועדטער.

קדלת וקדשת

א השרצרי־סענדיגע טראַגעדיע איבער
א יום־טוב'דיגען קידוש.

נעשריבען אין יאהר 1916.

קַדֵּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ

א.

(מײַן צונעמענישׂ. — שוואַכע פּעהינגקייטען. — וואָס וועט זײַן פּון מיר? —)

„איוואַן פּאָפּערילע"... קיין אַנדער נאָמען האָב איך ניט נעהאַט אין דער היים צווישען א גאַנצע חאַליאַסטרע. אפשר דערפּאַר, וואָס איך האָב ניט געוואָלט לערנען? דאָס אחוץ. וועלען האָב איך טאַקי ניט געוואָלט. וואַר ווילּ דאָס לערנען? אָדער אפשר דערפּאַר, וואָס איך האָב נעהאַט א גראָבען קאָפּ? דאָס קאָן אויך זײַן. קיין שטאַרק גוטען קאָפּ האָב איך טאַקי ניט נעהאַט. דאָס הייסט, די תּפיסה איז ביי מיר געווען — אַזוי האָט דער רבי געזאָגט — א האַרטע תּפיסה. איידער איך האָב תּופס געווען א זאַך, איז אָנגענעקומען שוועריק. דערפּאַר אָבער איז דער זכרון געווען ביי מיר, ניט פּאַר אײַך נע־דאַכט, זעהר־זעהר א שוואַכער! ניט געווען די זאַך, וואָס איך זאָל נעדענקען. אָט האָב איך אויסגעלערנט אויף אויסוועניג, און אָט האָב איך עס שוין פערגעסען. איך קאָן מיך גאָר ניט דערמאָנען אָן די קלעפּ, מיט די פּעטש, מיט די שמיץ, וואָס מע האָט מיר אַריינגעטיילט. אומזיסט האָט נעבאַך מיין טאַטע זיך אָפּגענעסען דאָס האַרץ. אומזיסט זענען נעבאַך געווען דער מאַמעס טרערען. עס האָט קיין זאַך מיך ניט געמומען.

— גוואַלד! איוואַן פּאָפּערילע! וואָס וועט זײַן פון דיר?
— גוואַלד! אידישע קינדער! וואָס וועט זײַן פון מיר?...

ב.

(מײַן טאַטעניס פּרייד. — מזל טוב, איך בין שוין א חתן. — מײַן מחותנס יחוס און מײַן כלהס מעלות. — איך פּאָהר צו מײַן כלה אויף יום־טוב. —)

איך האָב שוין אַמאָל געזאָהען מיין טאַטען פּרייליך זײַן. למשל, פּורים צו דער סעודה. שמחת־תּורה נאָך הקפות. אויף אַלערליי שמחות. נאָר אַזוי פּרייליך, ווי ער איז געווען יענעם ערב

פסח, וואָס איך געה אייך דערצעהלען, — האָב איך איהם נאָך קיינמאָל ניט נעזעהען. וואָס זשע איז מיט איהם געווען די גרולה? — איך בין א חתן געווארען. מזל־טוב! מיט מזל זאָלט איהר לעבען! ווער איז דער מחותן? — דער מחותן איז שוין איין מאָל א מחותן. ערשטענס, א מיוחס. די האָרינשטיינס פון ראָדאָמישל האָט איהר געקענט? די זוסמאַנס פון אָסטרע ווייסט איהר? און די טשערנאָביל־סקים פון שפּאָלע האָט איהר אויך געהערט? איז ער ביי זיי נעווען א קאָמיסיאָנער. ניט היינט, נאָר אמאָל. אייִדער ער האָט זיך מיט זיי צעקריגט... היינט איז ער שוין אַליין א סוחר. ניט קיין גרויסער, נאָר א סוחר. נדן ניט ער אויך. ניט קיין סך. מיין טאַטע ניט צוויי מאָל אזוי פיעל. דערפאַר אָבער ניט מען מיר א כלה — שוין איין מאָל א כלה! איך אַליין קען זי נאָך ניט. איך האָב זי נאָך ניט נעזעהען. נאָר די, וואָס האָבען זי נעזעהען, קאָנען זיך פון איהר ניט אָפּלויבען. און נעזעהען האָבען זי דער טאַטע, די מאַמע, מיינע איין עלטערע שוועסטער און איהר מאַן, מיין שווא־נער. זאָגט די מאַמע, אז זי איז א שענע. און די שוועסטער זאָגט, אז זי איז ניט אזא שענע, ווי א קלוגע. און מיין שוואָגער דרינגט, אז זי איז ניט אזא קלוגע, ווי א גוטע. עס ליגט איהר די גוטסקייט אויפ'ן פּנים. זאָגט דער טאַטע, אז וואָס זי זאָל ניט זיין, בין איך זי ניט ווערטה... ווערטה ניט ווערטה—אבי איך האָב זי. אזוי טראַכט איך מיר און קוק שוין ארוים אויפ'ן פסח, ווי איין עהר־ליכער איד אויף משיח'ן. וואָרום איך האָב נעהערט זאָגען, אז אויף פסח פאָהר איך מיך דורך צו מיינע מחותנים צו נאַסט.

ג.

(א קאַפּליצירמער קידוש. — א הבדלה א צונאַב. —)

צו די מחותנים, חלילה ניט צו דער כלה. אזוי זאָגען זיי, מיינע טאַטע־מאַמע. וואָס איך דענק וועגען דעם—דאָס איז מיין עסק. און ווייל איך בין נאָך ביי זיי אין רשות, מוז איך מיך אונ־טערגעבען און אויסהערען אלסדינג, וואָס זיי וועלען מיר זאָגען. און וואָס זאָגט א טאַטע אדער א מאַמע? זיי זאָגען, אז איך זאָל זיך האַלטען, ווי א מענטש, און אז איך זאָל זיצען, ווי א מענטש.

און אז איך זאל עסען, ווי א מענטש, און אז איך זאל ניט רעדען קיין נאריישקייטען.

— בקיצור, דו זאלסט זיך ניט אריינכאווייזען, אז דו ביזט א איוואן פאפערילע...

אט דאס זאגט מיר אן דער טאטע און פערחאפט זיך:

— שא! דעם יום־טוב'דיגען קידוש קענסט דו שוין, צי ווער— וואס?

לאזט זיך אויס, אז ניין. איך קען איהם נאך ניט. פון וואנען זאל איך איהם קענען? פון פאראיאהרען? ווער האט דאס אזא קאפ? ובפרט, אז היינטיגער פסח פאלט אויס אקוראט שבת־צו־נאכטס—און דאס איז איין אומגליק! דא מוזט איהר קענען קידוש מיט הבדלה אינאיינעם. דער פסח־דיגער קידוש אליין, מאהלט אייך, איז אויך א נעניגענדיגע מכה — גאר נעדענקט דעם „זמן חרותנו". איז קארג—נאט אייך נאך א הבדלה א צונאב, מיט א „קדשת", און מיט א „הבדלת וקדשת". א גוט שטיקעל ארבייט!

— נישקשה, ביזט ניט קליין אויסצולערנען, — זאגט דער טאטע — האסט נאך נעזונטע דריי וואכען צו פסח...

ד.

(דער רבי שמודיערט מיט מיר דעם קידוש. — א פרייהע האנד. — א הבדלת מיט א וקדשת. —)

פערלאזען זיך פון דעסטוועגען איננאנצען אויף מיין יושר איז מיין טאטע קיין בעלז נישט. הייסט ער מיר, איך זאל איהם צו־שיקען דעם רבי'ן. וואס דארף ער דעם רבי'ן? ער ווייל איהם בעטען, ער זאל מיט מיר איינשטודיערען דעם יום־טוב'דיגען קידוש מיט דער הבדלה אינאיינעם. אבער אזוי—אז איך זאל איהם קענען, ווי א וואסער. ער זאגט אן דעם רבי'ן מיט'ן הארבען ווארט:

— איהר זאלט אויף איהם קיין כבוד ניט לענען, אויף דעם חאמולע, חאטש ער איז מיינער א זוהן. פאסעם זאלט איהר פון איהם שניידען! דעם קידוש זאל ער מיר קענען!...

דער רבי האט מעהר נישט בעדארפט, ווי א פרייהע האנד. די נאנצע דריי וואכען זענען אוועקגענאנגען אויפ'ן קידוש. איך

מען מיך בעריהמען, אז איך האָב דעם קידוש נעקענט טאקי ווי א וואסער. אָבער נאָר דעם קידוש. מיט דער הבדלה איז געווען צרות! דאָס הייסט, די הבדלה אליין איז אויך געגאנגען ביי מיר. ווי א מזמור. אָבער נאָר ביז א געוויסער סטאנציע. ביז'ן ערשטען „קדשת". און פונ'ם ערשטען „קדשת" אָן און ווייטער—איז חאטש ווערר צעוועצט! דער, וואָס האָט אויסגעטראכט דעם קידוש, האָט, אפנים, ניט געהאט וואָס צו טהון. האָט ער אוועקגעשטעלט א „קדשת", און טאָ באלד נאכ'ן „קדשת" א „הבדלת וקדשת". וואָס וואלט איהם געאהרט, עס זאל זיך שטעהן אָדער קדשת, אָדער הבדלת? ממה נפשך—איז קדשת, איז ניט הבדלת. איז הבדלת, איז ניט קדשת. צו וואָס דרעהען א מוח? פרענען ביים רבי'ן— איז א פראסק אין דער מאָרדע! קיין אַנדער ענטפער איז ניטאָ ביי איהם...

ה.

(איף פליה אבציג מיי? א שעה. — צוויי הונדערט פופציג מאל הבדלת וקדשת.—)

— וואו האלטסט דו אינ'ם קידוש? — טהוט מיך דער טאטע א חאפ שוין פאר יום־טוב, איך האלט שוין ביי פאהרען. — קענסט דו איהם שוין אויסוועניג?

— ווי א וואסער!

— אנו, זאג.

און איך זאג. עס גההט ווי נעשמירט. איך פליה, ווי א קריער־צוג, מיט א גיכקייט פון אכציג מיי? א שעה. נאָר אז עס קומט צו דעם המבדיל, הויבט דער צוג זיך צו גהן אביסעלע שטיילער, איינגעהאלטענער: „בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה ק־ד־ש־ת. קדשת והבדלת...

— ניט קדשת והבדלת, איוואן פאפערילע, נאָר הבדלת וקדשת. צוויי הונדערט און פופציג מאל זאלסט דו מיר איבער'חזר'ן „הבדלת וקדשת"!...

און איך גהה ארום איבער דער שטוב, ווי א משוגע'נער, און חזר שטיל'ערהייד: „הבדלת וקדשת, הבדלת וקדשת" — ביז עס

הויבט מיר אָן צו הבדלת'ען און צו וקדשת'ען אין די אויגען און אין קאָפּ, און איך פאל־צו א פערטומעלטער אויף דער קאנאפּע— עס נעהט מיר אָפּ א מינוט צו חלש'ען...

— וואָס איז דיר? — פרעגט מיך די מאמע.

— גאָרנישט, — זאָג איך — הבדלת וקדשת, קדשת והבדלת...

— וואָס פאר א „והבדלת"? — פרעגט דער טאטע. — פון וואַנען האָט זיך געקומען צו דיר, אויואן פאָפערילע, א „והבדלת"?

— טאָמער וואָלט דאָס שוין אָמאָל געהאט איין עק? — מישט זיך אריין די מאמע, לעבען זאָל זי. — דו וועסט איהם אזוי פאר־שלאָגען דעם קאָפּ מיט דיינע קדשת'ס און והבדלת'ס, אז דאָס קינד וועט שוין גאָרנישט וויסען אויף וואָס פאר א וועלט ער איז...

לאָנג לעבען זאָל די מאמע מיינע—זי האָט מיך אויסגעלייזט פון גלות. האָט זיך אָבער דער „והבדלת" אריינגעדרעהט אין מיטען און האָט מיך ניט אָפּגעלאָזט אויף קיין מינוט. וואָס איך זאָל ניט זאָגען און וועגען וואָס איך זאָל ניט טראכטען, איז דער „והבדלת" מיר געשטאָנען פאר די אויגען, געשפּרונגען מיר אין פּנים אריין.

ו.

(איך מאָך מיר א סימן נאָך די פערד. — דער שורש פון „קדלת". — א בהלה. — מיין כלה'ס גרין קאָפּטעל. — מיר איילען זיך אין שוהל אריין. —)

איך בין געזעסען אויפ'ן וואָגען און געפאָהרען אויף יום־טוב צו דער כלה (טאטע־מאמע זאָגען „צו די מחותנים") און האָב ניט ווי־לענדיג גע'חזר'ט דעם קידוש אויף אויסוועניג, און אז ס'איז געקומען צו דער סטאנציע „קדשת, הבדלת וקדשת", האָב איך מיר געמאכט א סימן: דאָס פערד, וואָס איז געגאנגען לינקס, איז געגאנגען גלייך, האָט עס ביי מיר געהייסען „קדשת". און דאָס פערד, וואָס איז געגאנגען רעכטס, האָט געווארפען מיט די פיס, האָט עס דער־פאר געהייסען ביי מיר „קדלת" (פונ'ם שורש קידאט—וואַרפען). דער סימן איז געווען: „לינקס, רעכטס און לינקס". און אזוי איז דאָס שוין פערבליבען ביי מיר פעסט אין מיין געדעכטניש: פרי־הער „קדשת", דערנאָך „קדלת" און דערנאָך וויעדער א מאָל

„קדשת"—דאָס הייסט: „קדשת וקדלת וקדשת"—אויסגעצייכענט! איך מיין, אז ס'איז שוין ניט געווען דער כח אויף דער וועלט, וואָס זאָל עס קאָנען ארויסרייסען פון מיין זכרון!...

און אזוי בין איך געקומען בשלום צו מיין כלה (מאָטע־מאָמע וויל'ען האָבען, אז „צו די מחותנים") דעם טאָג פון ערב פּסח און ניט צייט געהאַט אפילו רעכט אָנקוקען מיין כלה, וואָרום מע האָט זיך שוין געקלויבען געהן אין שוהל ארײַן. עס איז געווען א בהלה, א חאפּעניש, איין ערב יום־טוב'דיגער הו־הא. אינ'ם טומל האָב איך געחאַפּט א קוק—דאַכט זיך, נישקשה פון א מיידל. נישט קיין מיאוס'ע. פון איהר חכמה קאָן מען נאָך נאָרניט וויסען. און קיין גוטסקייט אויפ'ן פּנים, ווי מיין שוואָגער זאָגט, זעהט מען אויך ניט ארויס. אויב קלייניע פּרישטשיקלעך אויפ'ן פּנים איז א סימן פון גוטסקייט, בעדאַרף זי זיין זעהר א גוטע... איך מיין, אז זי וואָלט א סך געווינען, ווען זי זאָל נעהן די האָר פערקעמט, ניט צעלאָזט, ווי ביי איין אלטער מכשפה. אויך וואָלט ניט נעשאַדט, זי זאָל איבערביטען דאָס נרינע זיידענע קאָפּטל—עס פּאַסט איהר ניט קיין נרינער קאָליר. און וואָס איז דאָס ביי איהר פּאַר א טבע, וואָס באָלד עפּים ווערד זי רויט, ווי א פּייער? מע דאַרף זי אָפּגעווענען דערפון. לאָם איך נאָר ווערען מיט איהר גוט בעקאַנט... דערווייל טרייבט מיך דער מחותן אין שוהל ארײַן...

ז.

(מיין מחותן איז שוהל. — קאָלטע שלום־עליכם'ס. — דער פּסח'דינער קידוש. — סטאָפּ ביי „קדלת"...)

מיין מחותן — וואָס קאָן איך זאָגען וועגען איהם? א איך איז אזוי פערטאַרראַמט מיט'ן הייליגען יום־טוב,—און דא קומט צו איהם א נאַסט א חתן, וואָס ער פיהרט איהם אין שוהל ארײַן, בעווייזען דער שטאָדט, וואָס ער האָט געהאַנדעלט. דאָס איז ניט קיין קליינינקייט! די האָר זענען איהם נאָך ניט אויסנעטריקענט פון'ם מרחץ. הינטען דער האַלז איז נאָך רויט פון'ם אונטערשערען זיך. די מלבושים קנאַקען יום־טוב'דיג. די נייע שטיוול'עטען גלאַנצען נאָך און שמעקען מיט יוכט. אין שוהל זיצט ער אויבען־אָן. אלע

טראָגען איהם אקעגען דעם גוט יום־טוב און שטעקען אַפּ א קאַלטען שלום־עליכם דעם חתן. קאַלט איז דער שלום־עליכם דערפאר, ווייל די פינגער זענען קאַלט, און א איה, אז ער גיט אייך שלום, גיט ער אייך נאָר די שפּיץ־פינגער. אַלסדינג אין אייַלענוש. מע קומט אַהיים מיט א בריטען גוט יום־טוב, און גלייך צום סדר. די כלה ענטפערט אויפ'ן גוט יום־טוב און ווערד שוין וויעדער רויט, אזוי ווי א צייטיגער אַרבוז. די מחותנת'טע שיינט. זי איז בעאַנגען מיט ציערונג, ווי „גאָט'ס מאַמע". דער מחותן האָט אַפּגעקלונגען דעם לאַנגען קידוש, ווי א גלאָק, און האָט א וואונק געגעבען צום חתן, אז ער זאָל מוחל זיין אויפשטעהן און אויך מאַכען קידוש, ווי דער שטייגער איז. און דער חתן שטעהט־אויף, נעמט דעם כוס און צעלאָזט זיך מיט'ן קוריער־צוג. און הויך. און פיינטשיק. מיט'ן ניגון. ניך־ניך. ביז ער קומט צו דער שווערער עברי. צום רעכטען זומפּ. הויבט ער אָן נעהן פּאַוואָלי, האַרט ביי דער ערד:

„— — — בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת... ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת..." דאָ דערמאָנט ער זיך אָן די פערד, איינער הייסט „קדשת" און נעהט גלייך, דער אַנדערער וואַרפט מיט די פּים און הייסט „קדלת".

— — — „ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ש־ת... ק־ד־ש־ת ו־ק־ד־ל־ת, ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ש־ת ו־ק־ד־ל־ת... — — — — — — — — —

ח.

(איף פאַהר אהיים. — אויס חתן. — „קדלת וקדשת" האָט א שם. —)

דעם ערשטען טאָג חול־המועד נאַנץ פריה. די כלה איז נאָך נעשלאָפען. נאָר דער מחותן איז נעוועסען אין א זיידען חאַלאַטל מיט אויסנעטראָטענע שטעק־שיך אויף די פים און האָט נעשוויצט און נעפאַפעט איבער א בריוועל, וואָס ער האָט געשריבען צו זיין מחותן. ביי דער זייט איז נעוועסען די מחותנת'טע אַנגעבלאָזען, ווי א אינדיטשקע. דער חתן האָט צענויפגעלעגט זייַנע זאכען אין טשעמאַדאַנטשיק, נעוועזן גרייט אויפצוועצען זיך און פאַהרען אַהיים.

— נא! — זאגט צו איהם דער מחותן און ניט איהם א פער־חתמ'עטען בריעף. — דו ווערסט לאזען גריסען דעם טאטען און ווערסט איהם איבערגעבען אט דאס בריוועל. פאהר געזונט!...

זיצענדיג אויפ'ן וואגען בין איך געווען טשיקאווע צו ווייסען, וואס שרייבט דער מחותן צו מיין טאטען, און וואס האבען זיי מיך אזוי פריה ארויסגע'משלח'ט?... איך עפען־אויף דעם קאנווערט. פאלען ארויס די „תנאים" און א בריוועלע צום טאטען. אינ'ם בריוועלע שרייבט מיין מחותן און בעט מחילה ביי מיין טאטען, „ער זאל קיין תרעומות ניט האבען—דער שדוך קאן ניט זיין קיין שדוך איבער כמה וכמה טעמים. השם יתברך זאל איהם צושיקען זיין זווג, און זיין טאכטער—איהר זווג... און וואס אנבעלאנגט דעם נדן מיט די מתנות להחתן והכלה, וועט מען זיך אפבייטען, דעם חתן וועט מען אומקעהרען זיינם, דער כלה איהרם, און אלסדינג וועט זיין אין דער בעסטער אַרדענונג, שלום ושלוה, מע וועט זיך צענעהן, ווי גוטע פרייגד. ובזכות זה וועט זיין שלום און פריערען צו אלע אידען, ונאמר אמן..."

א גליק חאטש, וואס ער שרייבט ניט קיין זאך וועגען דעם שענעם קידוש — לאנג לעבען זאל ער! לאזט זיך אוים א מעשה, איך קום אהיים, בעגעגענט מיך מיין טאטע מיט א פיינע פאר פעטש.

— קדלת וקדשת! פון וואנען האט זיך צו דיר גענומען, דו משומד איינער, א „קדלת" אין מיטען דרינען?...

אזוי גאר? פון וואנען וויסט ער דאס שוין? און פאר וואס עפים נאר ער? די גאנצע שטאדט וויסט שוין דערפון! און איך היים שוין מעהר ניט „איוואן פאפערילע". איך היים שוין א נייעם נאמען. מיין נאמען איז שוין איצטער: „קדלת וקדשת"... איצט איז דאס ביי מיר א געלעכטער. וויפיעל טרערען, ביטערע טרערען האט דאס מיך געקאסט דעגסטמאל!...